

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE
DEVLET EGEMENLİĞİNİN DÖNÜŞÜM SORUNU**

Erdem ÖZLÜK

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Şaban H. ÇALIŞ**

Konya 2012

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı	Erdem ÖZLÜK
Numarası	104129002006
Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tezin Adı	Uluslararası İlişkilerde Devlet Egemenliğinin Dönüşüm Sorunu

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Erdem ÖZLÜK
	Numarası	104129002006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban H. ÇALIŞ
Tezin Adı	Uluslararası İlişkilerde Devlet Egemenliğinin Dönüşüm Sorunu	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Uluslararası İlişkilerde Devlet Egemenliğinin Dönüşüm Sorunu başlıklı bu çalışma ...14../5...../..2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
1. Prof. Dr. Ş. H. Çalış	Danışman	
2. Prof. Dr. Murat Üzgel	Üye	
3. Prof. Dr. A. Nuri Yıldırım	Üye	
4. Doç. Dr. Köksal Akar	Üye	
5. Doç. Dr. Murat Şemerci	Üye	

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Erdem ÖZLÜK
	Numarası	104129002006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban H. ÇALIŞ
Tezin Adı	Uluslararası İlişkilerde Devlet Egemenliğinin Dönüşüm Sorunu	

ÖZET

Bu tez, değişim ve dönüşüm kavramları arasında bir ayırım yaparak, devlet egemenliğinin özünü oluşturan insan topluluğu, *territorialite*, otorite gibi unsurların anlamları/çağrışımları değişmiş olsa da, hala egemenlik tanımlarında vazgeçilmez unsurlar olmaya devam ettiği için egemenliğin dönüşmediğini, değişim sürecinden geçtiğini ileri sürmektedir. Devletin uluslararası ilişkilerin pratiğindeki henüz aşılammış gücü, disiplinindeki yeterince sarsılmamış merkezi önemi ve uluslararası ilişkilerin anarşik karakteri nedeniyle ortaya dönüşümden çok değişimin tecrübe edildiği bir tablo çıkmaktadır.

Bu tez ayrıca, disiplinindeki baskın Pozitivist temayülün doğurduğu egemenlikle ilgili bazı yanlış anlamalara ve mitlere de işaret etmektedir. Yaygın bir alışkanlık haline almış olan iç ve dış egemenlik ayrımı, egemenliği bölünebilir bir şeymiş ve iç ve dış politika arasında keskin bir ayırım varmış gibi algılamamıza yol açmaktadır. Egemenliğin mutlak bir hak ya da yetki olarak vücut bulduğu konusundaki argümanlar da, uluslararası ilişkilerin tarihi incelendiğinde gerçekte örtüşmemektedir.

Son dönemlerde Postpozitivistlerin katkılarıyla, egemenliğin verili, anlamının sabit, taşıyıcısının modern ulus-devlet ve göstergelerinin evrensel olduğu konusundaki disiplinde büyük ölçüde benimsenmiş Pozitivist algı sorgulanmaya başlamıştır. Postpozitivistlerin de katkılarına rağmen devletin tüm bileşenlerinden ve disiplinindeki diğer tüm konulardan ayrı, özerk/özgün bir konumda bulunması şeklinde tanımlanan “devlet istisnacılığı” aşılammıştır. Teoride ve pratikte egemenliğin köklü bir değişimi için, devletin istisnai karakterinin ve bu durumu besleyen Westphalian mit, uluslararası ilişkilerin anarşik karakteri, modernist siyasal alan tasavvuru ve hâkim Pozitivist temayülün aşılması gerekmektedir.

Uluslararası İlişkiler’in temel kavramlarından biri olan egemenliğe yüklenen anlamlar, onun dönüşüp dönüşmediği konusundaki yargılar, uluslararası ilişkileri nasıl tanımladığımızı açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle egemenliğin dönüşüm sorunu sadece egemenliği ya da bu konudaki tartışmaları değil, doğrudan uluslararası ilişkileri de ilgilendirmektedir.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Erdem ÖZLÜK	
	Numarası	104129002006	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Şaban H. ÇALIŞ	
Tezin İngilizce Adı	The Question of Transformation of State Sovereignty in International Relations		

ABSTRACT

This thesis, by distinguishing between concepts of change and transformation, argues that even though connotations and meanings of political community, territoriality and authority constitute the core meaning of state sovereignty change; they are still indispensable components in defining and understanding sovereignty as a whole. Therefore, state sovereignty has been changing, not transforming. Owing to the power of the state in the practice of International Relations, the pivotal role of the state in the discipline of International Relations, and the anarchical character of international systems, we are experiencing change in the meaning of sovereignty rather than a transformation of the term.

This thesis also reveals some misunderstandings and myths associated with the meaning of sovereignty, arising from the Positivist thought tendency, which is currently highly dominant in IR theory. The distinction between external sovereignty and internal sovereignty is commonly made in IR and creates a misconception that there is a sharp distinction between domestic and foreign policy and sovereignty, as if the terms are divisible. The arguments about sovereignty defined as absolute power and authority in a political community is inaccurate when examining the history of International Relations.

Recently, with the contribution of Post-positivist studies, the Positivist tendency largely adopted in IR which argues that sovereignty is given, fixed in meaning, owned by the modern nation-state and its indicators are universally valid, is questioned in the discipline. Despite the contributions of Post-positivism, we could not go beyond "the state exceptionalism" that is defined as the state is autonomous from all of its components and all the issues in the discipline. For a fundamental change in the meaning of sovereignty in theory and practice, we should transcend the exceptional character of the state and the Westphalian myth, the anarchical character of the international system, the modernist political space and the dominant Positivist tendency in IR that are fostering state exceptionalism.

The meanings are attributed to sovereignty which is one of the basic concepts of the IR and any arguments about whether sovereignty has transformed or not exposes evidently that how we can define and understand International Relations. Therefore, the question of transformation of sovereignty is directly linked, not only to sovereignty itself and discussions on sovereignty, but also to International Relations.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİ VE EGEMENLİK

1.1.Giriş.....	18
1.2. Disiplini Tanımlamak: Sorunun Kaynağına İnmeK.....	21
1.3. Pozitivizm: Etkileri ve Eleştirisi.....	31
1.4. Postpozitivizm: Yeni ile Yeniden Üretmenin Sarkacı.....	46
1.5. Değerlendirme: Postpozitivist Dönemde Egemenlik Neden Önemli?.....	63

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE DEVLET İSTİSNACILIĞI

2.1. Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı.....	72
2.2. Küreselleşme ve Devlet.....	85
2.3. Neden Bir Devlet Teorisi Yok?.....	96
2.3.1. Modernist Siyasal Alan.....	98
2.3.2. Hâkim Pozitivist Eğilim.....	103
2.2.3. Anarşi.....	108
2.2.4. Westphalian Mit.....	112
2.4. Değerlendirme: Devlet Teorisine Neden İhtiyaç Duyuyoruz?.....	133

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGEMENLİĞİN DÖNÜŞÜM/DEĞİŞİM SORUNU

3.1. Kavramsal Belirsizlik: Egemenliğin Tanımları	139
3.2. Egemenlik: Modası Geçmeyen Kavram	146
3.3. Egemenlik ve Uluslararası İlişkiler	150
3.4. Egemenliğin (Alternatif) Tarihi.....	157
3.5. Territorialite ve Egemenlik.....	165
3.6. Sınırlar ve Egemenlik	174
3.7. Egemenliği Tanımlamak	181
3.8. Değerlendirme: Egemenliğin Dönüşümü Sorunu.....	201
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME.....	225
KAYNAKÇA.....	233

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATAD/ABAD	: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı / Avrupa Birliği Adalet Divanı
BM	: Birleşmiş Milletler
ed.	: Derleyen (<i>editor</i>)
et al.	: ve diğerleri (<i>et alia</i>)
ICISS	: Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon (<i>International Commission on Intervention and State Sovereignty</i>)
IR	: Uluslararası İlişkiler (<i>International Relations</i>)
ibid.	: Adı geçen eser (<i>Ibidem</i>)
loc. cit.	: Adı geçen eserde (<i>loco citato</i>)
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
op. cit.	: Adı geçen eser (<i>opus citatum est</i>)
passim	: Eserin farklı yerlerinde
R2P	: Koruma Sorumluluğu (<i>Responsibility to Protect</i>)
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
WTO/DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (<i>World Trade Organization</i>)

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplini yaklaşık bir asırlık geçmişe, Siyaset Bilimi'nden gelen güçlü bir mirasa ve başta Tarih ve Uluslararası Hukuk olmak üzere, diğer disiplinlerle yakın bir bağa sahip olmasına rağmen, bazı ontolojik ve epistemik sorunlardan hala kurtulabilmiş değildir. Uluslararası İlişkiler çalışmalarının geneline hâkim devlet merkezci bakış açısı, siyasetin otonom bir alan olarak görülmesi ve Anglo-Saxon düşünce sisteminin ağırlığı, Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin¹ ağırlıklı bir kesimini entelektüel bir çıkmaza sokmuştur.² Bugün *etnik*, coğrafi, dilsel ve siyasal kökleri olan *parochialism*³ disiplinde açık bir şekilde hissedilmektedir.⁴ Bu durum, hem disiplinin gelişimini olumsuz etkilemiş hem de disiplinde bilgi birikiminin onlarca yıldır sığ kalmasına yol açmıştır. Konu aslında bilinmedik bir konu da değildir. Örneğin 1970 yılında, disiplinin önde gelen isimlerinden biri olan Hans J. Morgenthau, “Uluslararası İlişkiler’in hiçbir zaman gerçek anlamda bir disiplin olamadığını çünkü onu diğerlerinden ayıran epistemik sınırların belli olmadığını” iddia etmiş ve “disiplinin hala şeklini alamadığını, ortak bir epistemik odağının olmadığını ve metodolojinin yerleşmediğini” savunmuştur.⁵

Aradan neredeyse yarım asır geçmiş olmasına rağmen, Morgenthau'nun tespitinin hala birçok açıdan geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası İlişkiler, disiplinler arası bir bilim dalı olarak nitelenmesine rağmen disiplinde perspektivizm ve teorik anlamda da çoğulculuktan çok, bir “dağınıklık” hemen göze

¹ Uluslararası İlişkiler öğrencileri tabiri, bu çalışmada hem akademisyenleri ve öğrencileri hem de politika yapımında yer alan politika yapıcıları ve uygulayıcıları (*policy makers*) kapsayan oldukça geniş bir zümreyi işaret etmek için kullanılmaktadır.

² Robert A. Denemark, “World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations”, *International Studies Review*, Vol. 1, No. 2, 1999, s. 44.

³ *Parochialism* Türkçe'ye genellikle “dar görüşlülük” olarak çevrilmektedir. Ancak bu kavramın ifade ettiği anlam dar görüşlülük çevirisiyle karşılanamaz. Çünkü *parochialism* kişinin dünyayı sadece içinde evrildiği siyasal ve toplumsal kültürün koşulları çerçevesinde değerlendirmesi ve kendi anlayış setini kullanarak dünyayı anlamaya çalışmasını kapsamaktadır ve bu anlamda “dar görüşlülük” çevirisinden daha derin ve kapsamlı anlamlar ihtiva etmektedir.

⁴ Thomas J. Biersteker, “Eroding Boundaries, Contested Terrain”, *International Studies Review*, Vol. 1, No. 1, 1999, s. 4–6.

⁵ Hans J. Morgenthau, “International Relations 1965–1969”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 390, No. 1, 1970, s. 114.

çarpmaktadır.⁶ Çünkü Uluslararası İlişkiler disiplini, Michael Brecher'in oldukça yerinde tespitiyle, otonomisini kazandığı Birinci Dünya Savaşı'ndan bugüne epistemik ve metodolojik olarak o kadar çok parçaya ayrılmıştır ki⁷ bu bölünme, disiplinin gündemini okumak ve biyografi notlarını çıkarmak konusunda Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin büyük sıkıntılarla yüz yüze kalması sonucunu doğurmuştur.⁸

Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin yaşadıkları en büyük sorunlardan biri de, disiplinin temel konuları üzerinde oydaşmanın bir türlü tesis edilememiş olmasıdır. Disiplinin özü, sınırları ve hatta uluslararası ilişkilerin⁹ gerçekte ne olduğu konusundaki tartışmalar, disiplinin temel sorunlarının kaynağını oluşturmaktadır. Zira Miles Kahler, disiplinin akademik olarak kendini tanımlama, sınırlarını belirleme ve disiplin mensuplarının kimlerden oluştuğu konusunda hala endişeleri olduğunu belirtmektedir.¹⁰ Aynı noktaya işaret eden Robert W. Cox da, disiplinin neyi çalışması ve ne için var olduğu gibi temel sorulara cevap vermek açısından yetersiz olduğunu ve yanlış yönlendirildiğini vurgulamaktadır.¹¹ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan tablonun anlaşılmasına dair sorunlar, küreselleşmenin etkileri konusunda yapılan sayısız spekülasyon, akademik dünyanın artık ortak bir öz

⁶ Kalevi J. Holsti, "Hindrances to Understanding in International Relations", Jose V. Cipro (ed.), *The Art of Feud: Reconceptualizing International Relations*, Westport: Praeger, 2000, s. 27.

⁷ Michael Brecher, "International Studies in the Twentieth Century and Beyond: Flawed Dichotomies, Synthesis, Cumulation: ISA Presidential Address", *International Studies Quarterly*, Vol. 43, No. 2, 1999, s. 214. Disiplindeki bölünmeyi göstermesi açısından 2007 yılında ABD ve Kanada'daki 1.232 akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları oldukça anlamlıdır. Daniel Maliniak, et al., "The View from the Ivory Tower: TRIP Survey of International Relations Faculty in the United States and Canada", *Program on the Theory and Practice of International Relations*, College of William and Mary, Williamsburg, 2007, s. 28. Disiplindeki bölünmeye dikkat çeken Peter M. Kristensen'in 2012 tarihli çalışmasının sonuçları da dikkat çekicidir. 2005-2009 arasındaki Uluslararası İlişkiler alanında yayınlanan 59 dergiyi inceleyen Kristensen'e göre Uluslararası İlişkiler, coğrafi olarak, tematik olarak ve teori-pratik ayrımı bağlamında bölünmüş bir disiplin hüviyetindedir. Peter M. Kristensen, "Dividing Discipline: Communication in International Relations", *International Studies Review*, Vol. 14, No. 1, 2012, s. 45-47.

⁸ Linklater ve MacMillan, biraz ironik bir dille, 1960'larda Uluslararası İlişkiler alanında uzmanlaşmak isteyen öğrencilerin işinin çok kolay olduğunu ancak bugün bu durumun değiştiğini belirtiyorlar. Andrew Linklater, John MacMillan, "Introduction: Boundaries in Question", John MacMillan, Andrew Linklater (ed.), *Boundaries in Question: New Directions in International Relations*, London: Pinter, 1995, s. 1.

⁹ Uluslararası İlişkiler, ilk harfleri büyük yazıldığı zaman bir disipline, küçük yazıldığı zaman ise bir ilişki türüne refere eder. Bu durum bir harf oyunuymuş gibi görünse de önemli bir ayrımı gösterir. Çalışma içerisinde bu ayrım göz önünde bulundurulmuştur.

¹⁰ Miles Kahler, "Inventing International Relations: International Relations Theory After 1945", Michael W. Doyle, G. John Ikenberry (ed.), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder: Westview Press, 1997, s. 42.

¹¹ Robert W. Cox, "The Way Ahead: Toward a New Ontology of World Order", Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001, s. 45.

(örneğin savaş ve barış gibi) etrafında toplanamıyor olması gibi etkenler disiplinindeki krizi pekiştirmektedir.¹²

Bu sorunlara ek olarak, bugün itibarıyla bakıldığında, disiplinin ontolojik anlamda da bir kriz içinde olduğu iddia edilebilir. Gerçekten de bu kriz, biraz da uluslararası ilişkilerin pratiğinden beslenmekte ve her geçen gün de derinleşmektedir.¹³ Çünkü disiplinin temel direkleri olan ulus, devlet ya da türevlerinin nispeten modern bu ilişki türünün neresinde durmakta olduğu oldukça muğlak bir konudur. Bugün bu sorunlara tatmin edici çözümler sunulamıyor olması, ontolojik krizin derinliğini pekiştirmektedir. Bu bağlamda da devletin ya da ulusun bu ilişkinin temel kurucu öznesi olarak algılandığı gerçeği ile ulus, devlet ya da ulus-devlet merkezli bakış açısı değişmediği sürece, bu sorunlardan sıyrılabilmek de pek mümkün görünmemektedir. Kısacası, modernitenin bir ürünü olan “devlet” ve “ulus”, bugün sorunun kendisi ve Joseph A. Camilleri’nin ifadesiyle, küresel çapta yaşanan değişimlerin kurbanı konumundadır.¹⁴

Bir yandan ontolojik olarak bu kavramların içinde bulunduğu durum diğer yandan da bizim onları algılama biçimimiz Uluslararası İlişkiler disiplininin çözmek zorunda olduğu en önemli sorunlardan biri olarak önümüzde durmaktadır. Zira bu sorun, aynı zamanda disiplinindeki epistemolojik dağınıklığın da temel sebebini oluşturmaktadır. Bugünün uluslararası ilişkilerini okumak, analiz etmek ve teorik düzlemde açıklamak için kullandığımız tüm analiz parametreleri bir şekilde bu kavramlarla ve özellikle de devletle ilişkilidir. Güvenlik, anarşi, meşruiyet, güç, hegemonya, çıkar, adalet, sınır, refah, kalkınma, savaş, barış, insan hakları, demokrasi, hukuk başta olmak üzere daha birçok kavram da gerçekte neredeyse

¹² Kalevi J. Holsti, “Along the Road of International Theory in the Next Millennium: Four Travelogues”, Robert M. A. Crawford, Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations: Still an American Social Science?: Toward Diversity in International Thought*, New York: SUNY Press, 2001, s. 74-78.

¹³ Torsten Michel, “Pigs Can’t Fly, or Can They? Ontology, Scientific Realism and the Metaphysics of Presence in International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2009, s. 399.

¹⁴ Joseph A. Camilleri, “Rethinking Sovereignty in a Shrinking, Fragmented World”, R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990, s. 35.

sadece devletle olan simbiyotik bağları nedeniyle bir anlam ifade etmektedirler.¹⁵ Bu tür kavramlardan biri de egemenliktir.

Devlet ve Egemenlik Sorunu

Özellikle son dönemlerde Uluslararası İlişkiler disiplininde en çok çalışılan kavramlardan biri olan egemenlik, üç açıdan Uluslararası İlişkiler çalışmaları için büyük önem arz etmektedir. İlk olarak egemenlik, genelde uluslararası ilişkilerin, özeldeyse devletin kurucu unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Egemenlik uluslararası ilişkilerin özünü oluşturan, uluslararası sisteme biçim veren ve uluslararası ilişkilerdeki birimler/aktörler arasındaki ilişkilerin niteliğini belirleyen bir düzenleyici ilke/idea olarak anlaşılmaktadır. Devlet, farklı disiplinlerde farklı şekillerde tanımlansa da, devletin doğuşu, varlık gerekçesi ve anlamı birçok kişi için oldukça farklı çağrışımlar yapsa da, egemenlik neredeyse tüm devlet tanımlarında kullanılan olmazsa olmaz unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir.

İkinci olarak, uluslararası ilişkilerdeki “değişim ve dönüşüm sorunu”, Uluslararası İlişkiler cemaatinin açıklamakta zorlandığı konuların başında gelmektedir. Değişimin/dönüşümün zamanı, boyutu, derinliği ve hatta değişimi oluşturan bileşenlerin neler olduğu konusunda bile bir oydaşmanın olduğu söylenemez. Bu bağlamda, “değişim ve dönüşüm sorununa” yanıt verebilmek için, egemenlik konusu en iyi araçlardan birisi olarak görünmektedir. Çünkü tarihsel olarak egemenlik algısı ve kavramın ifade ettiği anlamda yaşanan değişimlerin toplumsal, ekonomik ve hepsinden önemlisi de siyasal sonuçları olmuştur. Bugün benzer bir değişim yaşayıp yaşamadığımız sorusuna verilecek yanıt, uluslararası ilişkiler algımızı ve Uluslararası İlişkiler tanımımızı birincil planda etkileyebilir.

Üçüncü olarak, egemenliği tanımlama biçimimiz, egemenliğin siyasal alanın ve olanın tanımlanması sürecinde bize yardımcı olan göstergeleri ya da iktidar, otorite, kontrol ve temsil ile olan ilişki/bağlarımız anlaşılmadan uluslararası ilişkilerin ne olduğu ve Uluslararası İlişkiler’in aslında neyi çalıştığı/çalışması gerektiği yeterince anlaşılabilir. Soğuk Savaş sonrası giderek zenginleşen disiplinin ajandasında tartışılan birçok başlık (örneğin, insan hakları, çevre, güvenlik,

¹⁵ James McCarthy, “Territoriality”, Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Governance*, California: Sage, 2006.

müdahale, demokrasi, kimlik, entegrasyon, ulusal ve uluslararası çatışmalar, küreselleşme) üzerindeki tartışmalar, egemenliğe temas etmeden eksik kalabilir. Bu anlamda egemenlik hem siyasal alanın/olanın tanımlanmasında hem de “ilişki”nin anlaşılmasında merkezi bir konumda yer almaktadır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, disiplinde egemenlik konusunda yürütülen çalışmaların kapsamı ve niteliğiyle, disiplinin içinde bulunduğu durum arasında doğrudan bir bağlantı olduğu için, disiplinin genel görünümü hakkında bilgi verilmiştir. Martin Wight’ın da işaret ettiği üzere, “uluslararası teori” sadece entelektüel olarak değil, aynı zamanda ahlaki olarak da bir sefaletin içindedir ve bu sefaletin en önemli nedenlerinden biri egemen devlet tarafından empoze edilen entelektüel önyargı;¹⁶ diğeryse, disiplinin genelinde ilerlemeye karşı duyulan inançtır.¹⁷ Wight’ın altını çizdiği bu iki neden yüzünden 1980’lerin sonuna değin disiplinde bazı yaklaşımlar bir dogma haline gelmiş ve dogma olan bu yaklaşımlar uluslararası ilişkilere dair temel soruları sormuş ve kendi paradigmaları çerçevesinde de yanıtlamıştır. Bu yüzden de, Donald J. Puchala’nın ifadesiyle, “başka soru sorma şansımız, alternatif cevaplar arama ihtimalimiz” kalmamıştır.¹⁸ Ancak, özellikle 1980’li yılların ortasından itibaren bir “başkaldırı” ya da “muhalif düşünce” disiplinde baş göstermiş¹⁹ ve uluslararası ilişkilerin sadece dünyanın bir parçasına uygulanabilecek bir söylem olmadığı, dogma yaklaşımlarla organize edilmediği tezi; hâkim söylemin kusurlu/defolu epistemolojiyle meşrulaştırılmadığı bir disiplin özlemi giderek daha fazla sayıda kişi tarafından dile getirilmeye başlanmıştır.²⁰

Bu sürecin bir uzantısı olarak, disiplinin temel kavramlarından biri olan egemenlik ve disiplinde geniş bir tayfta benimsenmiş Pozitivist egemenlik algısı da, bu “postmodernist” ya da “eleştirel” başkaldırıyla yeniden yazılmıştır (*re-writing*). Bu tez de, aslında kavramı tanımlamaktan ziyade, bu yeniden yazım süreci üzerinde

¹⁶ Rönesans’tan beri, Batı siyasal düşüncesinde hâkim olan her birey devletin korumasına muhtaçtır vurgusu ki bu vurgu siyasal çalışmalar alanındaki entelektüel enerjiyi sömürmektedir.

¹⁷ Martin Wight, “Why is There No International Theory?”, *International Relations*, Vol. 2, No. 1, 1960, s. 38.

¹⁸ Donald J. Puchala, “Woe to the Orphans of the Scientific Revolution”, *Journal of International Affairs*, Vol. 44, No. 1, 1990, s. 72.

¹⁹ Ralph Pettman, *Commonsense Constructivism, or, the Making of World Affairs*, New York: M. E. Sharpe, 2003, s. 13.

²⁰ Steve Smith, “Six Wishes For a More Relevant Discipline of International Relations”, Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 731.

odaklanmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplinde üçüncü büyük tartışma olarak adlandırılan “Pozitivizm-Postpozitivizm Tartışması”, tarafların uluslararası ilişkileri nasıl algıladıklarına dair temel savları, birbirlerine yönelik eleştirileri ve egemenlik algıları, çalışmanın birinci bölümünün temel başlıklarıdır. Ayrıca bu bölümde, içinde bulunduğumuz Postpozitivist dönemde egemenliğin neden ve hangi açılardan önemli olduğu sorusuna da yanıt aranmıştır.

İkinci bölümde, kavramın ilk olarak kullanıldığı dönemle modern anlamda uluslararası ilişkilerin cereyan etme biçimi ve modern devletin ete kemiğe bürünmesi arasındaki tarihsel bağlantılar sorgulanmaktadır. Zira bu konuda oldukça ses getiren çalışmayı kaleme alan Cynthia Weber’in de vurguladığı gibi, “devlet hakkında bir şey söylemeden egemenliğin ne olduğuna ya da olmadığına ilişkin bir yargıya ulaşmak mümkün değildir”.²¹ Ayrıca bu çalışmada, “devlet egemenliği” vurgusunun bilinçli olarak seçildiğini de not etmek gerekir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de tartışıldığı gibi disiplinde, devlet ve egemenlik genellikle özdeş olarak tanımlanmıştır. Birbirinden ayrılamaz olarak düşünülen bu iki kavram arasındaki bağın çok güçlü olduğuna inananlar, birindeki hastalığın (örneğin küreselleşmenin getirileriyle “devletin düşüşü” olarak yorumlanan durum gibi) diğerini de etkilediğini ileri sürmektedirler.²²

Egemenliğin kullanıldığı birçok yerde, devlete vurgu yapma gereği duymadan aslında devlet egemenliğinden söz edilmiştir. Bu bakış açısının, egemenliğin doğası incelendiğinde bazı eksiklikleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira egemenlik ve devlet aslında birbirinden ayrı olgu ve kavramlardır. Egemenlik, basitçe en üstün güç²³ (*supreme rule*) olarak tanımlanabilir ki bunun için devlete ve sınırları keskin bir şekilde çizilmiş herhangi bir siyasal forma ihtiyaç yoktur. Modern devletin inşa edilmediği dönemlerde de, örneğin Orta Çağ’da, egemenlik vardır. Devletin olmaması, egemenliğin de olmadığı şeklinde yorumlanamaz. İnsanlık tarihinin bireysel veya kurumsal anlamda kral, kilisenin ya da bazı diğer dini otoriteler ile

²¹ Cynthia Weber, *Simulating Sovereignty: Intervention, the State and Symbolic Exchange*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 1.

²² Jüri Lipping, “Sovereignty Beyond State”, Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 187.

²³ Daniel Philpott, “Sovereignty: An Introduction and Brief History”, *Journal of International Affairs*, Vol. 48, No. 2, 1995, s. 357.

devlet öncesi siyasal birimlerin egemenliği tecrübe ettiği bilinen bir gerçektir. Değişen şey, modern devletin inşasıyla birlikte, egemenliğin tanımlayıcı unsurları ve anlamında ortaya çıkmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, egemenlik sosyal olarak inşa edilmiştir ve anlamı tarihsel olarak bazı değişimler geçirmiştir.²⁴ Örneğin, milliyetçiliğin etkisiyle ulus egemenliği (*national sovereignty*), toplum sözleşmesi geleneği ve Fransız İhtilali'nin etkisiyle de halk egemenliği (*popular sovereignty*), son dönemlerde de anayasal egemenlik (*constitutional sovereignty*) kavramlarının daha bir ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır.²⁵ Bu nedenle egemenlik sadece devlete has bir sıfat olmadığı ve devlet dışında da değişik egemenlik formlarıyla karşılaşılabildiği için bu çalışma, konuyu “devlet egemenliği” kavramıyla sınırlandırmıştır.

Yine bu bölümde, egemenlikle olan yakın bağı nedeniyle, devletin tanımı konusundaki tartışmalar ile küreselleşmenin devlet üzerindeki etkilerine yönelik tartışmalar da “ağyarına mani efradını cami” ölçüde ele alınmıştır. Konuyla bağlantısı nispetinde küreselleşmenin devletin kapasitesini birçok açıdan sınırladığına dair tezler ve tam tersine küreselleşmeyle, devletin kendini yine ve yeniden üretmeye devam ettiği yolundaki tezler de karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümün sonunda ise, devletin disiplindeki merkezi önemine karşılık, neden disiplinde bir devlet teorisinin olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. “Modernist siyasal alan, anarşi, hâkim pozitivist eğilim ve Westphalian mit” olmak üzere toplam dört alt başlıkta, disiplinin devlet teorisi konusundaki yetersizliği ya da başarısızlığı detaylı bir şekilde tartışılmış ve bu tartışma için bir çıkış yolu var mıdır sorusuna cevap aranmıştır. Burada özellikle Westphalia Barışı'na (1648) özel bir atıfta bulunulmuştur. Çünkü Uluslararası İlişkiler çalışmalarında bir milat olarak gösterilen Westphalia Barışı'nın,²⁶ bugünün uluslararası ilişkilerini anlamada oynadığı bazı temel roller vardır. 1648 yılından bugüne uzanan çizgide artık içselleştirdiğimiz bazı aktörler ve onların icra ettiği bazı uygulamalar/pratikler

²⁴ Eric K. Leonard, “Discovering the New Face of Sovereignty: Complementarity and the International Criminal Court”, *New Political Science*, Vol. 27, No. 1, 2005, s. 93.

²⁵ Adriana Sinclair, Michael Byers, “When US Scholars Speak of Sovereignty, What Do They Mean”, *Political Studies*, Vol. 55, No. 2, 2007, s. 319.

²⁶ Westphalia Barışı birçok çalışmada yanlış bir şekilde Westphalia Antlaşması olarak kullanılmaktadır. Ancak Westphalia Antlaşması olarak anılan, 1648 tarihli antlaşmalar aslında Münster ve Osnabrück Antlaşmaları'nın birleşiminden oluşan Westphalia Barışı'dır.

disiplininin bugününü bile derinden etkilemektedir. Andreas Osiander'in deyimiyle "Westphalian mit",²⁷ Barry Buzan ve Richard Little'ın tabiriyle "Westphalian deli gömleği"²⁸ olarak betimlenen bu derin etki üzerinde durmadan, egemenliğin dönüşüm/değişim sorununun anlaşılamayacağı gayet açık bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise egemenliğin tanımına ilişkin tartışmalara değinilmiştir. Volker Rittberger'in oldukça yerinde tespitiyle, "uluslararası ilişkilerin hem teori hem de pratiğini bu kadar çok etkileyip de, hala yoğun bir kavramsal karmaşanın yaşanmaya devam ettiği nadir kavramlardan biridir egemenlik".²⁹ Benzer bir şekilde Josef Joffe de, egemenliğin Uluslararası ilişkiler disiplinde, "en az anlaşılan ve fakat en çok yanlış kullanılan" kavramlardan biri olduğuna işaret etmektedir.³⁰ Kavramın tanımlanmasına yönelik temel sorunlar, çalışmanın bu bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır. Ancak, öncelikle bir noktanın altını çizmekte yarar var. Egemenlik bugün başta Hukuk ve Siyaset Bilimi olmak üzere birçok disiplininin temel kavramlarından biri konumundadır. Egemenliğin tanımlanması konusundaki en büyük sorun da buradan kaynaklanmaktadır. Farklı disiplinlerde ifade ettiği farklı anlamlar nedeniyle egemenliğin kapsamı genişlemiştir. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında da oldukça geniş kapsamlı bir egemenlik tanımı yapılmaktadır. Ancak bu çalışmada egemenliğin Hukuk ve Siyaset Bilimi'nden ziyade, Uluslararası İlişkiler disiplinde ifade ettiği anlam üzerinde durulmuş; bu bağlamda da, daha önce de değindiğimiz gibi, egemenliğin sosyal olarak inşa edilmiş ve değişime uğramış bir kavram olması hususunda özel bir vurgu yapılmıştır.³¹ Bu arada bilgi ve iktidar arasındaki bağ ile mekânın ve toplumun

²⁷ Andreas Osiander, "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization*, Vol. 55, No. 2, 2001, s. 261–268. Inayatullah ve Blaney de Amerika'nın keşfi ve Westphalia Barışı'nın XVI. ve XVII. yüzyıla yani modern döneme geçişte kullanılan bir kurucu mit olduğunu vurgulamaktadır. Naeem Inayatullah, David L. Blaney, *International Relations and the Problem of Difference*, New York: Routledge, 2004, s. 2.

²⁸ Barry Buzan, Richard Little, "Why International Relations Has Failed as an Intellectual Project and What To Do About It", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 30, No. 1, 2001, s. 24.

²⁹ Volker Rittberger, "The Future of Sovereignty: Rethinking A Key Concept of International Relations", *Envisioning the United Nations in the Twenty-first Century: Proceedings of the Inaugural Symposium on the United Nations System in the Twenty-first Century*, Tokyo: 1995.

³⁰ Josef Joffe, "Review: Rethinking the Nation-State: The Many Meanings of Sovereignty", *Foreign Affairs*, Vol. 78, No. 6, 1999, s. 122.

³¹ Eric K. Leonard, *The Onset of Global Governance: International Relations Theory uand the International Criminal Court*, London: Ashgate, 2005, s. 187.

kontrolünü de içeren *territoriality*³² olgusunun doğuşu, egemenlik olgusuyla paralel bir okumaya tabi tutulmuştur.

Territorialite, hem devletin hem de egemenliğin bir boyutu olması açısından bu çalışma için de büyük bir önem arz etmektedir. Egemenliğin farklı disiplinlerdeki kullanımları arasında bir ayırım yapmak gerekirse, “*territorialite*” ve “sınır” olguları Uluslararası İlişkiler’deki egemenlik tanımı için oldukça kullanışlı bir ayırım noktası olabilir. *Territorialite* ve sınır, sadece bir uzamsal birimle diğerini ayıran coğrafi bir hat ya da çizgi olarak değil aynı zamanda hukuki, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik bileşenlerden müteşekkil kompozit bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Örneğin Lassa Oppenheim, sınırı bir gerçeklik olarak değil, bir devleti diğerinden ayıran hayali (*imaginary*) çizgi/hat olarak tanımlamaktadır.³³ Harita üzerindeki basit coğrafi hatlar olarak görülemeyecek olan bu hayali çizgiler, *bizin bittiği ötekinin* başladığı yere işaret eden bir göstergedir.

Yine üçüncü ve son bölümde, 1990 sonrası dönemde Uluslararası İlişkiler çalışmalarında en çok tartışılan konulardan biri olan egemenlik ve küreselleşme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu konudaki tezimiz şudur: Küreselleşmenin egemenlik üzerindeki etkileri iyi analiz edilirse, disiplinin yüzleşmek zorunda olduğu bazı sorunlar da aşılabilir. Çünkü egemenliğin içinde bulunduğu ileri sürülen “kriz” aşılmadığı sürece, uluslararası ilişkileri algılama biçimimiz sürekli bir gerilim içinde olacaktır. “Egemenlik-küreselleşme tartışması” tam bu noktada daha da önem kazanmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte, egemenliğin artık eridiği, yok olduğu ve onu anlamlı kılan kurucu unsurların anlamını yitirdiği tezi oldukça geniş bir çevrede yankı bulmaya başlamıştır.³⁴ Küreselleşmenin beraberinde getirdiği etki, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal ölçekte tarihsel olarak derin anlamlara sahip yapı, pratik ve sembolleri aşındırmıştır. Egemenlik olgusu da bu sürecin bir parçası olarak değerlendirilmekte ve egemenliğin yeni dönemin uluslararası ilişkiler

³² Türkçe’ye çeviri konusunda en çok sıkıntı yaşadığımız kavramlardan biri de, *territoriality* kavramıdır. Farklı kaynaklarda “alansallık, topraksallık, yerellik, yöresellik, bölgesellik, karasallık, mntıkacılık, mülk, mülkilik ve ülkesellik” olarak çevrilmiş bu kavram, aslında tüm bu çevirileri aşan bir anlam ihtiva etmektedir. Bu nedenle çalışma boyunca, Türkçe’deki alternatif çevirilerden ziyade, *territorialite* kavramı kullanılacaktır ve kullanıldığı her yerde italik olarak yazılacaktır.

³³ Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise*, New Jersey: The Lawbook Exchange, 2006, s. 360.

³⁴ Sohail H. Hashmi, “Introduction”, Sohail H. Hashmi (ed.), *State Sovereignty: Change and Persistence in International Relations*, Pennsylvania: Penn State Press, 1997, s. 2–3.

algısında yerinin olmadığı iddia edilmektedir.³⁵ Bu tezin tam tersine, küreselleşmenin devlet egemenliğini zayıflattığını söylemenin birçok açıdan kusurlu olduğunu iddia edenlerin sayısı da azımsanmayacak bir düzeydedir.³⁶ Onlara göre, egemenliğin küreselleşmenin beraberinde getirdiği etkiler nedeniyle eridiği söylemi, tarihi yanlış okumaktır.³⁷ Egemenlik, birçok açıdan sorgulansa da, uluslararası ilişkilerin analizinde değerini ve anlamını yitirmemiştir.³⁸ İki taraf arasındaki bu tartışma, küreselleşmenin algılanış biçimindeki ve egemenliğin tanımlanma şeklindeki farklar nedeniyle daha da derinleşmektedir. Çalışmanın son bölümünde, bu tartışma tüm yönleriyle ele alınmıştır.

Uluslararası İlişkiler çalışmalarında, oldukça zengin ve bir o kadar da köklü bir birikime sahip egemenlikle ilgili bu tezin yapılmış olmasının bazı özel nedenleri de var. Öncelikle, Türkçe literatürde, daha öncede belirtildiği gibi, egemenliğin Hukuk ve Siyaset Bilimi'ndeki anlamları/tanımları soyutlanmadan, sadece Uluslararası İlişkiler çalışmalarına özgü bir egemenlik algısı üzerinde pek durulmamıştır. Bu durumun en açık göstergesiye, egemenliğin “iç” ve “dış” egemenlik şeklindeki bir ayırım üzerinden anlatılıyor olmasıdır.³⁹ Bu anlatımda egemenlik, dâhili boyutuyla yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkileri düzenlerken, harici boyutuyla uluslararası sistemdeki egemen birimler arasındaki

³⁵ Kalevi J. Holsti, *Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics*, New York: Cambridge University Press, 2004, s. 134-136.

³⁶ Martin Shaw, “The State of Globalization: Towards a Theory of State Transformation”, *Review of International Political Economy*, Vol. 4, No. 3, 1997, s. 498.

³⁷ Stephen D. Krasner, “Sovereignty”, *Foreign Policy*, Vol. 122, 2001, s. 20.

³⁸ Hideaki Shinoda, *Re-Examining Sovereignty: From Classical Theory to the Global Age*, New York: Palgrave, 2000, s. 131.

³⁹ Hacer Soykan Adaoğlu, “Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmenler”, *İÜHFİM*, Cilt 66, Sayı 1, 2008, s. 3–22. Hamit Emrah Beriş, *Küreselleşme Çağında Egemenlik & Ulusal Egemenliğin Sınırları*, Ankara: Lotus, 2009. Rukiye Akkaya Kia, *Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk*, İstanbul: Beta, 2006. Kemal Cebeci, “Küreselleşme Bağlamında Ulus-devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, No. 71, 2008. Yusuf Şevki Hakyemez, *Egemenlik Kavramı (Mutlak Monarşilerden Günümüze)*, Ankara: Seçkin, 2004. Mustafa Koçak, *Devlet ve Egemenlik & Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi (Eski Kavramlar - Yeni Anlamlar)*, Ankara: Seçkin, 2006. Murat Yıldırım, “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 28, No. 1, 2004, s. 35–48. Berdal Aral, “Egemenlik ve İnsan Hakları Açısından Küreselleşme ve Uluslararası Hukuk”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Vol. 6, No. 24, 2005, s. 57–78. Bülent Yücel, “Westphalia Antlaşmasından Nice Antlaşmasına: Egemenlik Kavramının Tarihsel Seyri ve Bir Prototip Olarak Avrupa Birliği”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1–2, 2006, s. 165–202.

ilişkileri düzenlemektedir.⁴⁰ Egemenliği bu şekilde bir ayırım üzerinden ele alanlar, uluslararası ilişkileri dâhili boyutunda hiyerarşi, harici boyutundaysa anarşi olan bir yapı olarak varsaymaktadırlar. Böylesi bir varsayımda egemenlik, hiyerarşiyle anarşi arasındaki zorunlu ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkan bir şey olarak tanımlanmaktadır.⁴¹ Oysaki egemenlik, iki farklı yüzü ve fakat tek boyutu olan bir kavramdır ve egemenliği iç ve dış olarak ayırmak daha ilk adımda Realist bir perspektifle, oldukça dar bir bakış açısıyla, kavramı değerlendirmek hatasına düşmek demektir. Çünkü iç ve dış politikanın dünyalarının birbirinden tamamen ayrı olduğu, bu iki dünya arasında farklı ilke, kural ve yöntemlerin geçerli olduğu tezi, tam da Realizm’i anlatmaktadır.⁴² Başta egemenlik olmak üzere disiplinin birçok temel kavramını iç ve dış ayırımı üzerinden okumak, uluslararası ilişkilere bakışımızı sınırlandırdığı için bu bizim hem disipline hem de ilişkilere bakışımızı olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu “Realist tuzak”tan sıyrılabilmek adına, bu çalışmada iç ve dış egemenlik ayırımına başvurulmamıştır.

Bu çalışma, egemenliği, kavramın anlamı ve tanımı konusundaki tartışmalarda büyük oranda ihmal edilmiş olan “egemenlik” ve “egemen” ayırımını göz önünde bulundurarak tanımlamaktadır. Disiplinde genellikle üzerinde durulan ve tanımlanmaya çalışılan şey, aslında “egemenlik” değil “egemen” ya da “egemen güç”tür. Egemenlik tartışmalarının felsefi alt yapısını oluşturan Bodin, Hobbes, Weber gibi önemli isimlerin tanımladıkları ve ilgilendikleri şey egemen güçtür. Bu nedenle de egemenlik, sürekli devlet ya da benzeri siyasi iktidar formlarıyla özdeş değerlendirilmektedir. Yine egemenliğin egemen güçle benzer olarak görülmesi, egemenliğin otorite/iktidarın kapasitesiyle eş değer tutulmasına yol açmaktadır. Nitekim egemenliğin ifade ettiği anlamla ilgili son dönemlerde yapılan “egemenliğin erimesi, yok olması, azalması” gibi nitelermeler, bu algıdan kaynaklanmaktadır. Ancak bu çalışma, egemen ve egemenlik ayırımıyla egemenliği, *territorialite* gibi asli, kontrol pratikleri gibi tali ve siyasi, sembolik göstergeleri gibi arazi unsurları olan sosyal olarak inşa edilmiş bir kimlik olarak tanımlamaktadır.

⁴⁰ Barbara Delcourt, “Sovereignty”, Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Governance*, California: Sage, 2006.

⁴¹ David A. Lake, “The New Sovereignty in International Relations”, *International Studies Review*, Vol. 5, No. 3, 2003, s. 305.

⁴² Helen V. Milner, “Rationalizing Politics: The Emerging Synthesis of International, American, and Comparative Politics”, *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998, s. 762–764.

Değişim mi Dönüşüm mü?

Ayrıca bu çalışma, değişim (*change*) ve dönüşüm (*transformation*) kavramları arasında da bir ayrım yaparak, egemenliğin uluslararası ilişkilerde ve disiplinde ifade ettiği anlamı tartışmıştır. Yaygın olarak birbirinin yerine kullanılan “değişim” ve “dönüşüm” kavramları aslında birbirinden farklı iki durumu tanımlamaktadır. İki kavram arasında yaptığımız ayırmadan hareketle, egemenliğin dönüşüm değil değişim geçirdiği iddia edilmiştir. Bu noktada değişim ve dönüşümün ne anlama geldiğini, her iki kavram arasındaki ayrımı nasıl yaptığımızı ortaya koymak gerekmektedir.

“Değişim”, aslında tüm sosyal bilimcilerin sürekli olarak cazibesine kapıldığı bir konudur.⁴³ Akademisyenlerin ve politikacıların büyük bölümü, kendi çalışma alanına giren konularda bir değişimin tecrübe edildiğini ileri sürerek, bir anlamda, yaşandığı iddia edilen değişimin ya taşıyıcısı olduklarını ya da bu değişimi anladıklarını ima etmektedirler. Örneğin Robert Gilpin, 1981 yılında, 1970’ler boyunca yaşanan bir dizi gelişmenin uluslararası ilişkilerde “büyük değişimlere” yol açtığına işaret ederek, siyasetçilerin, akademisyenlerin ve hatta “sokaktaki insanın” bile bu değişimin farkında olduğunu belirtmiştir.⁴⁴ Gilpin’in yaptığı bu girizgâhın benzerine 1990’ların ve 2000’lerin başında kaleme alınmış yığınlarca çalışmada da rastlamak mümkündür. Soğuk Savaş’ın sonu, nükleer silahların yaygınlaşması, 11 Eylül olayları, küresel iklim değişikliği, küresel finansal kriz, devlet dışı aktörlerin etkinliği gibi benzer birçok gelişme değişimin milat noktası olarak gösterilmekte ve akademisyenler ve politikacılar için analizde önemli bir başlangıç/çıkış noktası olarak kullanılmaktadır.

Değişimi tanımlamak, öncelikle değişimin olduğu ileri sürülen konunun temel dinamiklerini belirlemek daha sonra da değişimin oranı, yönü ve kapsamının belirlenmesini gerektirdiği için,⁴⁵ sosyal bilimciler ve politikacılar, değişimden

⁴³ Kalevi J. Holsti, “The Problem of Change in International Relations Theory”, Yale H. Ferguson, R. J. Barry Jones (ed.), *Political Space: Frontiers of Change and Governance in a Globalizing World*, Albany: Suny Press, 2002, s. 24.

⁴⁴ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, s. 1.

⁴⁵ Samuel P. Huntington, “The Change to Change: Modernization, Development, and Politics”, *Comparative Politics*, Vol. 3, No. 3, 1971, s. 316.

ziyade “istikrarı” daha çok tercih etmektedirler.⁴⁶ Çünkü düzenliliği/istikrarı anlamak ve analiz etmek, değişimi analiz etmeye oranla daha kolaydır.⁴⁷ Bu durumun doğal bir sonucu olarak Uluslararası İlişkiler’deki yaklaşımlar, genellikle düzenlilikler üzerinde durmaktadırlar ki bu alışkanlık, “değişimin” disiplinde ihmal edilmesine yol açmıştır.⁴⁸ Nitekim John G. Ruggie, disiplinde değişimi anlayabilecek düzeyde bir kelime dağarcığının henüz oluşmadığına,⁴⁹ Linklater ise akademik dünyanın değişimi anlamak için yeterli bir analitik çerçeveye sahip olmadığına işaret etmektedir.⁵⁰ Buna rağmen 1980’lerin başından itibaren disiplinde “değişim”, giderek daha çok tartışılmaya başlanmıştır.⁵¹

Soğuk Savaş’ın sona ermesi, değişim konusundaki çalışmaların hem hacmini hem de içeriğini önemli ölçüde etkilemiştir. Çünkü Soğuk Savaş’ın sonu birçok kişi için yeni bir düzenin de başlangıcına tekabül etmektedir ki bu düzen, birçok siyasal krizi de beraberinde getirmiştir. Örneğin Stephen Gill’e göre, bu siyasal kriz devletin değişen formu, uluslararasılaşma, devletin küreselleşmesi ve Post-Westphalia

⁴⁶ Örneğin R. J. Barry Jones, değişimi anlamının zor olduğunu çünkü değişimin (belki de modernitenin ayrırcı bir unsuru olarak) her yerde olduğunu not etmektedir. O zaman bu değişimleri nasıl ayırmalıyız yani büyük değişimlerle, önemsiz/küçük değişimler nasıl ayrılmalıdır diyen soran Jones, üçlü bir ayırım yapmaktadır. İlki, mevsimden mevsime sebze fiyatlarında yaşanan değişim gibi günlük, her yerde olan değişimler (*ubiquitous changes*). İkincisi, insan iştirakiyle ortaya çıkan savaşın patlak vermesi gibi önemli değişimler (*significant changes*). Üçüncüsü, toplumların ya da insan yaşamının temel dinamiklerini köklü şekilde değiştiren, feodalizmden kapitalizme geçiş gibi dönüşümsel değişimlerdir (*transformational changes*). R. J. Barry Jones, “Globalization and Change in the International Political Economy”, *International Affairs*, Vol. 75, No. 2, 1999, s. 357-358. Vasquez ve Mansbach’da mikro değişimler, makropolitik değişimler ve politik değişim olmak üzere üçlü bir tasnife gitmektedir. John A. Vasquez, Richard W. Mansbach, “The Issue Cycle: Conceptualizing Long-Term Global Political Change”, *International Organization*, Vol. 37, No. 2, 1983, s. 258.

⁴⁷ Robert Jervis, “Variation, Change, and Transitions in International Politics”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 2, 2001, s. 283-284.

⁴⁸ R. J. Vincent, “Change and International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 9, No. 1, 1983, s. 63.

⁴⁹ John Gerard Ruggie, “Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations”, *International Organization*, Vol. 47, No. 1, 1993, s. 140.

⁵⁰ Andrew Linklater, *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, Columbia: University of South Carolina Press, 1998, s. 3-4. Gilpin’e göre de, “grand” teori arayışının 1970’lerde sona ermesiyle, toplumla ilgili olarak büyük sorular sormayı bıraktığımız için daha küçük ya da orta büyüklükteki sorular sormaya başlamamız da değişimi görmemizi engellemektedir. Disiplinin Anglo-Saxon formasyonu, değişimi anlamamıza ve açıklamamıza yardımcı olabilecek Batı dışı eğilim ve bakışları görmemizi engellemekte ve bu anlamda da bir *parochialism* yaşanmaktadır. Gilpin, *War and Change...*, s. 4-6.

⁵¹ Gilpin’in dışında değişim konusunda 1980’lerin başında yapılmış önemli çalışmalar için bakınız: Barry Buzan, R. J. Barry Jones (ed.), *Change and the Study of International Relations: The Evaded Dimension*, London: Pinter, 1981. Ole R. Holsti, et al., *Change in the International System*, Boulder: Westview Press, 1980.

dönemine geçişle, Neorealistlerin⁵² öz olarak düzenlilik/istikrar öngördükleri devletler sisteminin değişmesinden kaynaklanmaktadır.⁵³

Ancak, Gilpin, Gill ya da daha birçok kişinin uluslararası ilişkilerin doğasından yaşanan gelişmeleri betimlemek adına kullandığı anlamda bir “değişim” için uluslararası ilişkilerin temel dinamikleri ve tanımlayıcı karakterinin değişmiş olması gerekmektedir. Disiplinde yaygın bir şekilde Soğuk Savaş’ın sona ermesi, küreselleşmenin beraberinde getirdiği etkiler ya da 11 Eylül olayları dönüşümün milat noktası olarak gösterilmektedir. Örneğin, Westphalian Sistem’in değişip değişmediği sorusuna yanıt arayan Kurt Burch, küresel sistemin kurucu formunun⁵⁴ değişmesinin “büyük çaplı” bir değişime (*large-scale change*) denk düşeceğine işaret etmektedir. Ona göre, bugün küresel sistemin kurucu formundaki değişim, ulusal ve uluslararası aktörler arasındaki itaat/hiyerarşiden ziyade işbirliğine dayanmaktadır.⁵⁵

Peki, Burch’un işaret ettiği türden küresel sistemin kurucu formlarında bir dönüşüm yaşanmış mıdır? Feodalizmin sona ermesi ve modern devletler arası sistemin doğuşu ya da Doğu’da (Antik Çin) ve Batı’da (Antik Yunan) geçerli siyasal

⁵² Neorealizmin değişim konusundaki tespitleri 1990’ların başındaki değişim konusundaki tartışmaların çıkış noktasını oluşturmuştur. Neorealistler, iki kutuplu yapının belirli süre daha varlığını devam ettireceğini ileri sürerek, uluslararası sistemde değişimin ancak sistem çapında bir savaş ya da iki bloğun dışında alternatif bir hegemon gücün doğuşuyla mümkün olacağını savunuyorlardı. Richard Ned Lebow, Thomas Risse-Kappen, “Introduction: International Relations Theory and the End of the Cold War”, Richard Ned Lebow, Thomas Risse-Kappen (ed.), *International Relations Theory and the End of the Cold War*, New York: Columbia University Press, 1996, s. 1-2. Neorealizmin değişim algısı, aslında disiplindeki Pozitivist yaklaşımların tümü için geçerlidir. Disiplinin bizzat kendisinin büyük bir savaşın ertesinde kimliğini kazandığı ve uluslararası ilişkilerin Westphalia Barışı’nın bir ürünü olduğu konusunda önemli bir uzlaşma olduğu veri iken değişimin büyük savaşlar, devrimler, bunalımlar ve gücün kaynağı ve merkezinin el değiştirmesiyle mümkün olacağı konusundaki tespitler çok da şaşırtıcı karşılanmamalıdır. Ancak Lebow, bu algının dışında gerçek değişimin sadece “büyük” olaylarla değil, aynı zamanda tesadüfler, beklenmedik olaylar ve sistem içindeki aktörlerin davranışlarıyla da ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Richard Ned Lebow, “Contingency, Catalysts, and International System Change”, *Political Science Quarterly*, Vol. 115, No. 4, 2000-2001, s. 592. Arie M. Kacowicz de kuvvet kullanma ya da diğer tek taraflı baskı girişimleri gibi şiddet içeren araçlarla değil, barışçıl yollarla da değişimin mümkün olduğunun altını çizmektedir. Arie M. Kacowicz, “The Problem of Peaceful Territorial Change”, *International Studies Quarterly*, Vol. 38, No. 2, 1994, s. 221.

⁵³ Gill, siyasi krizin dışında küresel üretim, finans ve ticaretin önceki düzenlemelere ve ekonomik forma uymamasından kaynaklanan bir ekonomik krizden ve sosyal yapı, fikir ve pratiklerin değişiminden doğan sosyal bir krizden de bahsetmektedir. Stephen Gill, “Gramsci and Global Politics: Towards a Post-hegemonic Research Agenda”, Stephen Gill (ed.), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 9.

⁵⁴ Burch’a göre kurucu form; hiyerarşi (Weber), heteronomi (Kant) ya da hegemonya (Marx-Gramsci) olabilir.

⁵⁵ Kurt Burch, “Changing the Rules: Reconceiving Change in the Westphalian System”, *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000, s. 184.

form olan kent devletlerinin yerini başka siyasal formlara bırakması ve bu sürecin nihai bir çıktısı olarak modern ulus-devletin doğuşu büyük çaplı değişime bir örnek midir? Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, kapitalizmin doğuşu, emperyalizm, dekolonizasyon, güç dengesinin doğuşu ve çöküşü gibi gelişmeler nasıl tasnif edilmelidir?

Bu olay ve gelişmelerin uluslararası ilişkilerin temel dinamikleri ve karakterinde yarattığı etkiler arasında yapılacak ayrımla bazılarının “değişim” bazılarının ise “dönüşüm” olarak tasnif edilmesi mümkündür. Bu ayrımın daha anlamlı olması açısından “uluslararası ilişkilerin dinamikleri ve karakteri” ile neyi kastettiğimizi de ortaya koymamız gerekmektedir. Uluslararası sistemin düzenleyici ilkesinin anarşi olması, uluslararası ilişkilerdeki sorunların kaynağı ve çözümlerin merkezinin hala devletler olması, devletler sistemi içinde henüz geçerli norm, ilke ve kuralların oluşmaması,⁵⁶ uluslararası ilişkilerde gücün dağılımını, işbirliğini ya da kimlikleri ve çıkarları belirleyecek “rejimlerin” henüz yeterince kurumsallaşamaması ve devlet egemenliğinin devletler arası ilişkilerde hala düzenleyici bir ilke olması gibi faktörler uluslararası ilişkilerin temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerdeki bir gelişmenin “dönüşüm” olarak tanımlanabilmesi için, söz konusu gelişmenin bu unsurlarda da bir değişime yol açması gerekmektedir. Bu nedenle her olayı dönüşüm olarak tanımlamak ya da “büyük çaplı değişim”, “önemli değişim”, “köklü değişim” ya da Gilpin’in tasnifiyle, “etkileşimsel, sistemik, sistem değişimi”⁵⁷ gibi ayrımlardan ziyade değişim ve dönüşüm arasında bir ayrım yapmak daha kullanışlı olabilir.

⁵⁶ Uluslararası ilişkilerde hem bir düzenleyici hem de kurucu bir unsur olarak “norm”ların varlığı konusunda son dönemde disiplinde önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Devletin otonomisi ve insan hakları arasındaki ilişki, kuvvet kullanmanın etiği, uluslararası adalet gibi konularda yoğunlaşan “normatif teori”nin ve kimliğin bir parçası olarak içselleştirilen normlara vurgu yapan Konstrüktivizmin de katkılarıyla bu konuda önemli bir birikim de oluşmuş durumdadır. Ancak pratikte yaşanan gelişmeler, bu söylem ve beklentilerin bir temenniden öteye geçemediğini göstermektedir. Kosova’daki olaylarda (1999) Çin ve Rusya’nın tavrı, son dönemde Suriye’de yaşanan gelişmeler karşısında yine Rusya’nın izlediği politikalar insan hakkından ziyade bizzat insanın varlığını ilgilendiren en temel sorunlarda bile henüz küresel sistemde yerleşmiş bir norm, ilke ve kuralların oluşmadığının açık bir göstergesidir.

⁵⁷ Uluslararası ilişkilerdeki değişim sorununu üç başlıkta ele alan Gilpin, uluslararası sistemin karakterinde yaşanan büyük değişimleri “sistem” (*systems change*) değişimi, sistemin içinde yaşanan değişimleri “sistemik” (*systemic change*) değişim ve son olarak da uluslararası sistemin aktörleri arasındaki süreç ve etkileşimde ya da bu aktörlerin siyasal, ekonomik açıdan veya diğer göstergelerde tecrübe ettikleri değişimi de “etkileşimsel” (*interaction change*) değişim olarak adlandırmaktadır. Gilpin, *War and Change...*, s. 40-44.

Türk Dil Kurumu, dönüşümü, “olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, bir durumdan başka bir duruma geçme, tahavvül” olarak tanımlamaktadır. Değişim ise, “bir zaman dilimindeki değişikliklerin bütünü” olarak tanımlamaktadır.⁵⁸ İki kavram arasındaki ayrımın anlaşılması açısından Rey Koslowski ve Friedrich V. Kratochwil’in “milliyetçilik”, K. J. Holsti’nin de “monarşi” örnekleri oldukça açıklayıcıdır. Koslowski ve Kratochwil, modern milliyetçiliğin doğuşunun dönüşümün anlaşılması açısından çarpıcı bir örnek olduğunu belirtmektedir. Onlara göre, insanların kendini din ya da yerel unsurlarla değil, dil ve kültürle tanımlamaya başlaması milliyetçiliğin doğuşunu sağlamıştır.⁵⁹ Bireylerin kendilerini tanımlama ve kimliklerini şekillendirme sürecindeki bileşenlerin önceki süreçten farklılık arz etmesi dönüşümü doğurmuştur. Uluslararası ilişkiler bağlamında dönüşümü, “aktörlerin çeşitli pratik ve politikalarla uluslararası ilişkilerin kurucu normlarını değiştirmesi” olarak tanımlayan Koslowski ve Kratochwil’e göre dönüşüm, devletlerin kimliklerine ait değişikliklerin yine onların uluslararası sistemdeki eylemlerini düzenleyen kuralları dönüştürmesi demektir.⁶⁰

Değişim ve dönüşüm arasındaki farkı⁶¹ monarşi örneği üzerinden açıklayan Holsti, monarşiyle ilgili norm, fikir ve protokollerin değişmeden İskandinav ülkeleri, İngiltere ve Japonya’da devam ettiğini belirterek, monarşinin iktidara, sembolik boyutlarına ve ulusal kimliğe ilişkin işlevlerinin değiştiğine vurgu yapmaktadır. Ona göre kurum dönüşmemiştir, değişmiştir; ortadan kalkmamış ve fakat işlevi değişmiştir.⁶²

Bu konuda son olarak Rosenau’nun değişim tanımı aradaki farkın anlaşılması noktasında oldukça aydınlatıcı olabilir. Değişim ve dönüşüm kavramlarını birbirinin yerine kullanan James N. Rosenau, dönüşümü bir çıktıdan ziyade bir süreç olarak

⁵⁸ TDK, Büyük Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

⁵⁹ Rey Koslowski, Friedrich V. Kratochwil, “Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire’s Demise and the International System”, *International Organization*, Vol. 48, No. 2, 1994, s. 223.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 216.

⁶¹ Değişim ve dönüşüm arasında yaptığımız ayrımın anlaşılması açısından biyolojide kullanılan mutasyon ve modifikasyon kavramları oldukça aydınlatıcı olabilir. Modifikasyon, kalıtsal olmayan ve ısı, ışık, besin ve nem gibi çevre koşulları ortadan kalktığı zaman sona eren değişimleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Mutasyon ise DNA diziliminde ve kromozomlarda oluşan ve daha çok kalıtsal değişiklikleri tanımlamak için kullanılan terimdir. Bizim yaptığımız ayırmadan hareketle mutasyon dönüşüme, modifikasyon ise değişime denk düşmektedir.

⁶² Holsti, “The Problem of Change...”, s. 29.

değerlendirmektedir. Ona göre dönüşüm, “dünya politikasında yeni bir düzenin ve “rutinin” tesis edilmesine kadar geçen dönemde, mevcut düzenin ilkelerinin aşınmasıdır”.⁶³ Kuhn’un yeni bir normal/olağan bilimin doğuşuna kadar geçen süreyi tanımladığı sürece benzer bir yaklaşımla dönüşümü tanımlayan Rosenau’nun tanımından hareketle, egemenlik özelinde, içinde bulunduğumuz dönemde “yeni bir düzen” ya da “rutin” tesis edilmediği gibi mevcut düzenin ilkelerinde de önemli bir aşınma yaşanmamıştır. Çünkü devlet egemenliğinin kurucu unsurları (insan topluluğu, *territoryalite* ve kontrol/hüküm) varlığını devam ettirmekte ancak egemenliğin düzenleyici ilkelerinin (iç işlerine karışmama ilkesi, egemen eşitlik vb. gibi) işlevi ve göstergeleri değişmektedir. Holsti’nin monarşi örneğinde belirttiği gibi egemenlik bir değişim geçirmiştir; ortadan kalkmamış, başka bir forma bürünmemiştir. Bu nedenle çalışmanın iddialarından biri, egemenliği temel tanımlama biçimlerimiz değişmediği için dönüşüm değil bir değişim sürecini tecrübe ettiğidir.

Egemenliğin dönüşüm sorunuyla, Uluslararası İlişkiler disiplininin içinde bulunduğu ontolojik ve epistemolojik kriz arasında bir bağlantı kurmaya çalışan bu tez, bu yönüyle de daha önceki çalışmalardan ayrılmaktadır. Bizim tezimiz, disiplinindeki temel yaklaşımlar ve büyük tartışmalarla egemenlik konusundaki tartışmalar ve egemenliğin dönüşüm sorunu arasında tesadüfle açıklanamayacak düzeyde bir ilişkinin bulunduğu yönündedir. Egemenliğin düzenleyici ilkelerinde yaşanan değişimler, disiplininde yeni yaklaşımların, alternatif bakışların doğuşunu tetiklemiştir. Disiplinindeki yaklaşımların, disiplinin gündeminde yarattığı değişimle egemenlik arasındaki ilişkinin kaynağı ve boyutu da bu tezin çözümlenmeye çalışacağı temel sorunsallardan birini oluşturmaktadır.

Herhangi bir somut örnek olaya, bir tarihsel gelişmeye ya da vakaya atıfta bulunmayan bu tez, sadece teorik düzlemde devlet egemenliğinin dönüşüm sorununu analiz etmektedir.

⁶³ James N. Rosenau, “Governance, Order and Change in World Politics”, James N. Rosenau, Ernst O. Czempiel (ed.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİ ve EGEMENLİK

1.1.Giriş

Entegrasyon teorileri konusunda öncü isimlerden biri olan Ernst B. Haas, 1969 yılında kaleme aldığı bir çalışmada, egemenlik kavramını hiç kullanmadığını ve kullanmaya da gerek görmediğini belirtmiştir.⁶⁴ Fakat daha sonra bu tespitinin aksine, egemenlik kavramını kullanan Haas, egemenliğe atıfta bulunmadan uluslararası ilişkilerin anlaşılamayacağı kanaatine varmıştır.⁶⁵ Modern anlamda uluslararası ilişkilerin tarihi incelendiğinde de, bu tespitin yerinde bir tespit olduğu anlaşılacaktır. Egemenlik kavramı ilk olarak, 1576 yılında Jean Bodin tarafından kullanılmıştır⁶⁶ ve o tarihten bugüne değin hem Siyaset Bilimi hem de Uluslararası İlişkiler çalışmalarında en çok atıfta bulunulan kavramlardan biri haline gelmiştir. Bu kadar çok ele alınmasına, teorik ve pratik olarak uluslararası ilişkileri köklü bir şekilde etkilemesine rağmen, egemenliği tanımlamak ise halen oldukça sorunlu bir meseledir.⁶⁷

Robert O. Keohane'nin tabiriyle, “tanımlanmaktan çok tartışılan bir kavram olan” egemenliği⁶⁸ tanımlamaya yönelik her girişim, bir şekilde yetersiz kalacaktır. Çünkü yapılacak tanım, hem egemenliğin unsurlarını kapsamalı hem de Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin kullanabilmesi için analitik olmalıdır. Ancak, Dominik Zaum'a göre, bu iki işlevi de gören bir tanım olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.⁶⁹ Hatta kavramı ilk olarak kullanan ve egemenliği mutlak, daimi ve

⁶⁴ Ernst B. Haas, “Letter to the Editor”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 8, No. 1, 1969, s. 70.

⁶⁵ Haas'ın özellikle 1990'lı yıllardan sonraki çalışmalarında fikrini değiştirdiğini görüyoruz. Örneğin 1991 tarihli çalışmasında sadece egemenlik kavramını kullanmakla kalmamış, devlet egemenliğinde yaşanan değişimleri uluslararası ilişkilerdeki bir değişim parametresi olarak analize tabi tutmuş ve devlet egemenliğini “su alan bir tekneye” benzetmiştir. Ernst B. Haas, *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*, California: University of California Press, 1991, s. 181-182.

⁶⁶ Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth*, Julian H. Franklin (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 1.

⁶⁷ Rittberger, *loc. cit.*

⁶⁸ Robert O. Keohane, “Sovereignty, Interdependence, and International Institutions”, Linda B. Miller, Michael J. Smith (ed.), *Ideas and Ideals: Essays in Honor of Stanley Hoffman*, Boulder: Westview, 1993, s. 92.

⁶⁹ Dominik Zaum, *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International State-building*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 29.

bölünemez bir şey olarak betimleyen Bodin'in bile bir tanım yaptığı söylenemez. Egemenlik kavramını ortaya atarken Bodin'in gerçekte yaptığı şey, Fransa'yı içine düşüğü karmaşadan kurtarabilecek bir özlemi dile getirmekten ibarettir. Benzer bir "özlemi" İngiltere'nin çalkantılı siyasal atmosferinde Thomas Hobbes tarafından kaleme alınmış *Leviathan*'da da görebiliriz.⁷⁰ Hem Bodin hem de Hobbes'da karşımıza çıkan egemenliğin/egemenin mutlaklığı Orta Çağ'ın heteronomi, parçalanma, kaos görüntüsüyle güçlendirilmiştir ki bu görüntü, egemen bir devlete duyulan ihtiyacı açıklamaktadır.⁷¹ Bu anlamda egemenlik, aslında ilk kullanımından beri bir gerçeklik olmaktan çok bir ideal iktidar özlemine yansımaktadır⁷² ve bu özlem egemenliğe sahip olmak isteyen birimin ya da bireyin tasarımına göre farklılık arz etmektedir.

Bodin'den bu yana siyasetin vazgeçilmez bir parçası olarak sunulan egemenlik, Jenny Edkins ve Véronique Pin-Fat'in en basit tanımıyla, politikayı anlamak için gerekli bir araçtır.⁷³ Bu araç, aynı zamanda iktidarın ve siyasetin irrasyonel unsurlarının rasyonalizasyonu için de kullanılmaktadır.⁷⁴ Egemenliğin araçsal yönüne işaret eden Gökhan Bacık'a göre de, egemenlik meşruiyet üretir. Devlete ait sembol, kurum ve mekanizmaların korunmasını sağlar ki bu unsurların işgali/ihlali gayri meşrudur ve hatta bu unsurların ihlal edilemezliği ilkesi bir tabu olarak benimsenmiştir.⁷⁵ Kısacası egemenlik epik bir anlatıdır. Düzeni sağlamaya, barışı ve birliği tesis etmeye, savaşın gerekliliğini göstermeye ve şiddeti meşrulaştırmaya yarayan bir anlatıdır.⁷⁶ İşin daha da ilginç meselenin hukuksal boyutuyla ilgilidir. Jarat Chopra ve Thomas G. Weiss'e göre hukuksallık anlamında

⁷⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan: or the Matter, Forme and Power of a Common Wealth Ecclesiasticall and Civil*, Forgotten Books, 1950.

⁷¹ Jean Bethke Elshtain, "Sovereign God, Sovereign State, Sovereign Self", *Notre Dame Law Review*, Vol. 66, 1991, s. 1366. Karena Shaw, "Knowledge, Foundations, Politics", *International Studies Review*, Vol. 6, No. 4, 2004, s. 8.

⁷² Richard W. Mansbach, Kirsten L. Rafferty, *Introduction to Global Politics*, New York: Routledge, 2008, s. 757.

⁷³ Jenny Edkins, Véronique Pin-Fat, "The Subject of the Political", Jenny Edkins, et al. (ed.), *Sovereignty and Subjectivity*, Boulder: Lynne Rienner, 1999, s. 8.

⁷⁴ Joseph R. Stromberg, "Sovereignty, International Law, and the Triumph of Anglo-American Cunning", *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 18, No. 4, 2004, s. 32.

⁷⁵ Gökhan Bacık, *Hybrid Sovereignty in the Middle East: The Cases of Kuwait, Jordan, and Iraq*, London: Palgrave Macmillan, 2008, s. 17.

⁷⁶ Jean Bethke Elshtain, "Rethinking Sovereignty", Francis A. Beer, Robert Hariman (ed.), *Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations*, New York: Michigan State University Press, 1996, s. 175.

apaçıkça kutsanan egemenlik gerçekte hukuki boyutta tam bir kurgudan ibarettir.⁷⁷ Egemenliğin hem Hukuk hem de Siyaset Bilimi'nde kutsanması, benzer bir kutsiyet atfının Uluslararası İlişkiler çalışmalarında da görülmesine yol açmıştır.⁷⁸ Ancak kutsama sadece egemenliğin kendisiyle ilgili değil, kavramın doğrudan devletle ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Carl Schmitt'in anlamlı tespitinde de vurguladığı üzere, “devlet teorisiyle ilgili tüm önemli kavramlar, teolojiden transfer edilmiştir”. Her şeye kadir olan Tanrı, devlet teorisinde her şeye kadir olan kanun yapıcıya dönüştürülmüş⁷⁹ ve kadiri mutlakın bir yansıması olarak egemenlik devletin temel gönderge/referansı (*referent*) olarak algılanmıştır. Tarihsel olarak değişse de Tanrı ve millet, egemenliğin en güçlü referansları olarak kullanılmıştır.⁸⁰ Kökleri ilahiyata kadar giden egemenlik ve devlet arasındaki bu simbiyotik ilişki çözümlenemediği sürece, egemenlik kutsal bir pratik olarak siyasetin temel öznesi olmaya devam edecektir.

Uluslararası İlişkiler çalışmalarında yaygın bir şekilde rastlanan egemenliğin kutsal bir şey ve siyasetin temel öznesi olarak algılanması durumu, 1980'li yılların ortasından itibaren değişmeye başlamıştır. Bu yıllardan sonra disiplindeki hâkim Pozitivist eğilimin sorgulanması, ihmal edilmiş bazı konuların tartışmaya açılması ve alternatif bakış açılarının disiplinin gündeminde ses getirmeye başlaması Uluslararası İlişkiler'deki egemenlik algısının da değişmesine yol açmıştır. Seksenli yılların sonuyla birlikte disiplinde eleştirel dönem, muhalif bakış, postmodernist başkaldırı, postpozitivist dönem ya da post-Westphalian dönem olarak adlandırılan yeni bir döneme geçiş yaşanmış ve sadece egemenlik değil geleneksel Uluslararası İlişkiler çalışmalarında ele alınmayan daha birçok konu tartışmaya açılmıştır. Egemenliğin tarihsel olarak ifade ettiği anlamları ve egemenliğin yeni anlamlarını ele almadan önce disiplinin haritasını çıkarmak başlangıç noktası için daha doğru bir seçim olacaktır.

⁷⁷ Jarat Chopra, Thomas G. Weiss, “Sovereignty is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 6, No. 1, 2006, s. 99–100.

⁷⁸ Daniel Philpott, “Usurping the Sovereignty of Sovereignty”, *World Politics*, Vol. 53, No. 2, 2001, s. 298.

⁷⁹ Carl Schmitt, *Political Theology Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, New York: MIT Press, 1985, s. 36–37. Lourau, şöyle formüle eder; teoloji için tanrı neyse, siyaset bilimi için de devlet odur. René Lourau, *Bilinçaltında Devlet*, çev. I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 2001, s. 26.

⁸⁰ Weber, *Simulating Sovereignty...*, s. 123.

1.2. Disiplini Tanımlamak: Sorunun Kaynağına İnmek

Her disiplin, hem kendini tanımlar hem de başkaları tarafından tanımlanır. Bu süreçte disiplini tanımlamak ve sınırlarını belirlemek için bazı temel varsayımlar ve kavramlar olmalıdır. Yale H. Ferguson ve Richard W. Mansbach, Uluslararası İlişkiler disiplininin diğer disiplinlere oranla daha az ayırt edici kavramlara sahip olduğunu belirtmektedir. Disiplinde başta devlet ve egemenlik olmak üzere temel kavramların belirsizliği, sadece bu kavramların soyut ve doğalarının karmaşık olmasıyla açıklanamamalıdır. Disiplinin kavramsal alt yapısı oluşmadığı için, disiplin hala olgunlaşmamıştır ve aralıktan da konuyla ilgili-ilgisiz pek çok alandan birileri (din bilimciler, fizikçiler ve hatta ziraatçılar bile) disipline sızmıştır.⁸¹ Bu özelliği nedeniyle Uluslararası İlişkiler disiplini dağınık, terminolojisi karmaşık, ontolojisi belirsiz bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhakkak ki uluslararası ilişkilerin zaman ve uzam olarak hızına yetişilemez bir hale gelmesi, etkilerinin bazen çok dramatik ve her zaman küresel çapta olması bir mazeret olarak gösterilebilir. Ama bu mazeretler, bizi disiplini tanımlama zorunluluğu ve bu tanım üzerinden ilişkiyi anlama gerekçesinden kurtarmaya yetmeyecektir.

Bu bağlamda ilk adımda disiplinin ne olduğunun tanımlanması gerektiği kanaatindeyiz. Bir disiplinden bahsedebilmek için öncelikle disiplinin hem diğer çalışma alanlarından ayrıldığı sınırlarının netleşmesi hem de o disipline ait çalışma birimleri, (aktörler ve roller) yapı ve sürecin tanımlanmış olması gerekir (*ontoloji-varlık-varoluş nedeni*).⁸² Disiplin mensuplarının bu ontolojiyi nasıl algıladığını ve analiz ettiğini gösteren *epistemik* zemin, disiplinin varlığı için ikinci şarttır. Öte yandan epistemik zemin üzerinde disiplin mensuplarının ontolojiyi nasıl ele aldıkları ve epistemik zeminde hangi yöntemleri kullandıkları da bir disiplin için olmazsa olmaz konular arasındadır. Özellikle sosyal bilimlerin her şeyden önce bir yöntembilim (metodoloji) meselesi olduğu dikkate alınır bu konunun ehemmiyeti daha da anlaşılır olacaktır. Ayrıca bunlara ek olarak Uluslararası İlişkiler

⁸¹ Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, *The State, Conceptual Chaos, and the Future of International Relations Theory*, Boulder: Lynne Rienner, 1989, s. 2 ve 83.

⁸² Buradaki ontoloji tanımı Dessler'den esinlenerek yapılmıştır. Bakınız: David Dessler, "What's at Stake in the Agent-Structure Debate?", *International Organization*, Vol. 43, No. 3, 1989, s. 445.

çalışanlarının iletişimi ve disiplindeki bilgi birikimi için, *terminolojinin* yerleşmiş olması gerekir.⁸³ Bu dört göstere üzerinden değerlendirildiğinde, Uluslararası İlişkiler'in gerçek anlamda bir disiplin olduğunu söyleyebilir miyiz? Uluslararası İlişkiler'in tarihi, ontolojisi ve teorik geçmişiyle gerçek anlamda bir disiplin olduğunu iddia edenler olduğu gibi, hala tam anlamıyla bir disiplin olmadığını tespitine yakın duranlar da yok değildir. Zira Tarih, Sosyoloji ya da Siyaset Bilimi gibi disiplinlerle karşılaştırıldığı zaman Uluslararası İlişkiler'in bir bilim dalı statüsünü taşıdığını rahatça söyleyebilmek pek de mümkün değildir.⁸⁴

Bu nedenle akademik camia, çalıştıkları alanın bilimsel bir statüye sahip olduğu tezini kanıtlamak için sürekli olarak bilim felsefesine (*philosophy of science*) atıfta bulunarak çalıştıkları alana bir temel bulma arayışı içinde olmuştur.⁸⁵ Ancak bilim felsefesinin kendisi zaten çok tartışmalı olduğu için disiplindeki bazı sorunlar da kronikleşmiştir. Öncelikle disiplin, ontolojik sorunlarla yüzleşmektedir. Reus-Smit'in ifadesiyle, içinde bulunduğumuz dönemde disiplinin ontolojik temelleri ciddi bir biçimde sarsılmaktadır.⁸⁶ Bu kriz, pratik düzlemde beslenmekte ve her geçen gün de derinleşmektedir. Başta Colin Wight'ın 2006 yılında kaleme aldığı çalışma olmak üzere Eleştirel Realistlerin katkılarıyla birlikte, ontoloji ve ontolojiye dair konular da tartışmaya açılmıştır.⁸⁷

Epistemolojik açıdan da disiplin, önemli sorunlara ev sahipliği yapmaktadır. Dünyayı nasıl algılayabilir ve tanımlayabiliriz, dünyayı algılamak/tanımlamak için kullandığımız araçların (kavramlar, yaklaşımlar) bilgi değeri nedir gibi sorular epistemolojik alanın sorunları olarak karşımızda durmaktadır. Ancak yapılan tartışmalar dikkate alındığında epistemolojik çeşitlilik/zenginlikle epistemolojik dağınıklığın birbirine karıştırılması, disiplindeki en temel sorunlardan birini oluşturmaktadır. Bu noktada yaşanan sıkıntılar, doğru orantılı olarak diğer tüm

⁸³ Buradaki ayrıma benzer bir ayrım için bakınız. Vendulka Kubalkova, et al., "Constructing Constructivism", Vendulka Kubalkova, et al. (ed.), *International Relations in a Constructed World*, London: M.E. Sharpe, 1998, s. 13.

⁸⁴ Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü", *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl. 9, No. 17, 2009, s. 239-240.

⁸⁵ Nuno P. Monteiro, Keven G. Ruby, "IR and the False Promise of Philosophical Foundations", *International Theory*, Vol. 1, No. 1, 2009, s. 15.

⁸⁶ Christian Reus-Smit, "The Strange Death of Liberal International Theory", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 3, 2001, s. 586.

⁸⁷ Colin Wight, *Agents, Structures, and International Relations: Politics as Ontology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 1.

alanları etkilemektedir. Çünkü epistemolojik ve ontolojik pozisyonumuz hem düşüncelerimizi hem de araştırmalarımızı ve araştırmalar sonucunda ulaştığımız sonuçların yorumlanmasını birincil planda şekillendirmektedir. David Marsh ve Gerry Stoker'ın da belirttiği gibi, “ontolojik pozisyonumuz ve onunla ilişkili epistemolojik pozisyonumuz duruma göre değiştirebileceğimiz bir gömlek değil aslında tenimiz gibidir”.⁸⁸

Disiplindeki epistemolojik dağınıklığın ulaştığı ciddi boyutları göstermesi açısından David A. Lake'in 2011 yılında yayınladığı çalışma dikkat çekicidir. Lake, akademik dünyanın hem araştırma biçimi hem de epistemolojik ve teorik olarak hiziplere ayrıldığını (*academic sectarianism*) belirterek disiplindeki tartışmaların bu ayrımlar üzerinden yürütüldüğünü ancak bu tartışmaların uluslararası ilişkileri anlamaya yardımcı olmaktan çok engel teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Lake ayrıca, toplumun akademik cemaate bir ayrıcalık verdiğini ancak akademinin, dünyayı anlama, uygulamaya dönük politika geliştirme, teorik ve ampirik bilgi üretme noktasında topluma hak ettiği değer veremediğini not etmektedir. Ona göre temel sorun, her bir araştırma geleneğinin (*research tradition*), “kendi mucizev yanları, evrensel doğruluk iddiası ve erdemi” çerçevesinde dünyayı açıklamaya çalışmasında yatmaktadır.⁸⁹ “Bu durum, disiplinde patolojik bir duruma yol açmaktadır” diyen Lake'e göre,

“disiplinde entelektüel kozmopolitanizm ve çoğulculuk olduğunu söyleyip bundan övünç duymamıza rağmen aslında araştırma geleneklerini somutlaştırarak, aynen etnik kimliklerde olduğu gibi, diğer yaklaşımları kategorileştiriyor ve etiketliyoruz. Bu da yetmezmiş gibi bir de akademik tanınma gayesiyle, disipline şekil veren isimlerin çalışmalarını aşırılıklara kaçarak çürütmeye çalışıyor ve dolayısıyla aşırılıklara prim veriyor ve yeni “izmler” yaratarak, disiplindeki dağınıklığı krklyoruz. Araştırma gelenekleriyle gerçek teorileri birbirine karıştırıyoruz. Araştırma geleneğimizi belirli konular, dönem ya da gözlemlerle sınırlandırarak, sadece kendi geleneğimizi gclendirecek ilke, veri ya da faktörler üzerinde yoğunlaşıyoruz. Son olarak da entelektüel hegemonya kurmak için kendi araştırma geleneğimizin “bilimsel paradigma” olduğu konusunda ısrar ediyoruz”.⁹⁰

⁸⁸ David Marsh, Gerry Stoker, “Conclusion”, David Marsh, Gerry Stoker (ed.), *Theory and Methods in Political Science*, New York: Palgrave Macmillan, 2002, s. 131.

⁸⁹ David A. Lake, “Why “isms” are Evil: Theory, Epistemology, and Academic Sects as Impediments to Understanding and Progress”, *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 2, 2011, s. 465.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 467-470. Lake'in bu tespitlerine cevaben yazılan bir eleştiri için bakınız: Henry R. Nau, “No Alternative to isms”, *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 2, 2011, s. 487-490.

Lake'in işaret ettiği noktaların paralelinde Christine Sylvester da, disiplinin kamplara bölünmesinin aslında çalışma alanlarının genişlemesi ve zenginleşmesine yardımcı olduğunu ancak disiplinindeki vizyonun, kampların başlıklarına, lojistikine ve performansına odaklanarak, daraldığını ileri sürmektedir. Ona göre bu kamplaşmalar nedeniyle, Uluslararası İlişkiler'deki temel tartışmalar çözümlenememiş ve hatta disiplinin en temel ve eski başlıklarından biri olan devletler sistemi konusunda bile neredeyse hiç uzlaşma sağlanamamıştır.⁹¹ Lake ve Sylvester'ın yaptığı bu tespitler ile çalışmanın girişinde belirtildiği gibi Brecher'in de⁹² şikâyet ettiği bu epistemik dağınıklığın dışında yöntembilim açısından da disiplinin çözmek zorunda olduğu bir takım başka sorunlar da bulunmaktadır. Örneğin disiplin, yaygın bir şekilde kabul edildiği üzere, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra⁹³ doğmuş olmasına rağmen analiz düzeyi ve birimleri konusunda yapılan ilk çalışma yaklaşık yarım asır sonra yayınlanmıştır.⁹⁴ Disiplinin kayıp zamanları olarak görülebilecek ilk yarım asır, yöntem konusunda bir birikimin oluşmasını olumsuz anlamda etkilemiştir. Disiplinde yöneme dair tartışmalar özellikle 1960'lı yıllarda yoğunlaşmaya başlamıştır. 1980'li yıllarla birlikte, tartışmanın bir yöntembilimi tartışması halini aldığını görmekteyiz.

⁹¹ Christine Sylvester, "Whither the International at the End of IR", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 3, 2007, s. 562-566.

⁹² Brecher, *op. cit.*, s. 214.

⁹³ Stanley Hoffmann'ın deyimiyle, kendine ait kuralları, bütünlüğü ve iç politikadan keskin bir şekilde ayrıldığı çevresiyle, bir çalışma alanı olarak Uluslararası İlişkiler disiplini, Birinci Dünya Savaşı sonrası otonomisini ilan etmiştir. Stanley Hoffmann, "International Relations: The Long Road to Theory", *World Politics*, Vol. 11, No. 3, 1959, s. 346. Martin Hollis, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, New York: Clarendon Press, 1990, s. 18. Richard Little, "Historiography and International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999, s. 292. Andrew P. Dunne, *International Theory: To the Brink and Beyond*, Westport: Greenwood Press, 1996, s. 1. Frederick S. Dunn, "The Scope of International Affairs", *World Politics*, Vol. 1, No. 1, 1948, s. 145. Jill Steans, et al., *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes*, Essex: Pearson Longman, 2005, s. 10-12. Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü", *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Vol. 9, No. 17, 2009, s. 237-254. Bu tespiti eleştirenler ve disiplinin Birinci Dünya Savaşı'ndan yaklaşık çeyrek asır önce doğduğunu iddia edenler de yok değildir. Örneğin Knutsen, disiplinin 1890'lı yıllarda "giderek artan karşılıklı bağımlılık, güç dengesinin değişmesi, çatışma ve gerilimin tırmanması, medya devrimi ve son olarak da toplumun profesyonelleşmesi" gibi beş nedenin tetikleme üzerine yavaş yavaş inşa edildiğini savunmaktadır. Torbjørn L. Knutsen, "A Lost Generation? IR Scholarship before World War I" *International Politics*, Vol. 45, No. 6, 2008, s. 650-655.

⁹⁴ Bu konudaki ilk çalışma Singer tarafından kaleme alınmıştır. J. David Singer, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, Vol. 14, No. 1, 1961, s. 77-92. Yurdusev, Singer'ın analiz düzeyi ve birimi arasında ayırım yapmadığını belirterek, bu konunun yeterince üzerinde durulmadığını not etmektedir. A. Nuri Yurdusev, "Level of Analysis and Unit of Analysis: A Case for Distinction", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 22, No. 1, 1993, s. 77-79.

Yöntembilime ilişkin tartışmanın daha iyi anlaşılması açısından burada Giovanni Sartori'nin ayrımı oldukça kullanışlı gözüküyor. Sartori, *yöntemi* bilgi toplama ve verileri analiz etme teknikleri olarak tanımlarken, *yöntembilimi* bilimsel araştırmanın mantıksal yapısı ve prosedürleri olarak tanımlamış ve *logos* olmadan yöntembilimin olamayacağını iddia etmiştir.⁹⁵ Sartori'nin bu ayrımından hareket etmek gerekirse, disiplinde 1980'li yıllara kadar yöntembilim konusunda derinlikli bir tartışmanın olduğunu söyleyebilmek oldukça zor olsa gerek; çünkü akademi sadece pozitivist yöntembilimi üzerinden uluslararası ilişkileri açıklamaya çalışmıştır, meseleyi sadece bilgi toplama ve verileri analiz meselesi olarak görmüştür.⁹⁶

Zaten yöntem tartışmasından yöntembilimi tartışmasına geçiş gerçekte, disiplinde Pozitivizm-Postpozitivizm tartışmasıyla gerçekleşmiştir. Buna rağmen disiplinde yöntem, yöntembilim, analiz düzeyi ve birimleri konusunda belli bir aşama kaydedilmiş olmasına rağmen “amil-yapı tartışması” (*agent-structure debate*⁹⁷) “örnek olay-istatistiksel çalışma”, “alan çalışmaları-karşılaştırmalı çalışmalar”, “nicel yöntemlere dayalı bilimsel çalışmalar-yoruma dayalı tarihsel analiz” tartışmaları⁹⁸ gibi bazı sorunlar tam olarak çözülebilmemiş değildir.

Ontoloji, episteme ya da yöntembilime dair bu sorunlara ek olarak, Anglo-Saxon bir niteliğe sahip olması da disiplinin hem teorik çeşitliliğini artırması hem de alternatif bakış açılarının yansıtılması açısından önemli bir sorun olarak

⁹⁵ Giovanni Sartori, “Concept Misformation in Comparative Politics”, *The American Political Science Review*, Vol. 64, No. 4, 1970, s. 1033.

⁹⁶ Patrick T. Jackson, “Foregrounding Ontology: Dualism, Monism and IR. Theory”, *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 1, 2008, s. 131.

⁹⁷ Amil-yapı tartışmasının disiplinde farklı isimleri ve tartışmanın farklı boyutları vardır. Sorun, sadece amilin ya da yapının temel analiz düzeyi olması değil, aynı zamanda amil ve yapıyı oluşturan unsurlar, bunların doğaları ve karşılıklı olarak birbirlerini nasıl şekillendirdikleri de tartışma içinde önemli bir yer tutmaktadır. Amil-Yapı tartışması konusunda detaylı çalışmalar için bakınız: Alexander E. Wendt, “The Agent-Structure Problem in International Relations Theory”, *International Organization*, Vol. 41, No. 3, 1987, s. 335–370. Walter Carlsnaes, “The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis”, *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 3, 1992, s. 245–270. Dessler, *op. cit.*, s. 441-473. Andreas Bieler, Adam David Morton, “The Gordian Knot of Agency-Structure in International Relations: A Neo-Gramscian Perspective”, *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 1, 2001, s. 5-35. Roxanne Lynne Doty, “Aporia: A Critical Exploration of the Agent-Structure Problematique in International Relations Theory”, *European Journal of International Relations*, Vol. 3, No. 3, 1997, s. 365-392. Martin Hollis, Steve Smith, “Two Stories About Structure and Agency”, *Review of International Studies*, Vol. 20, No. 3, 1994, s. 241-251.

⁹⁸ Garry King, et al., *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*, New Jersey: Princeton University Press, 1994, s. 4.

algılanmaktadır. Disiplinde, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne Amerikan hegemonyası,⁹⁹ çok açık bir şekilde kendisini hissettirmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası, ABD'nin yalnızcılık politikasını terk etmesi, ABD'de öncelikle bölgesel çalışmaların artmasını tetiklemiştir.¹⁰⁰ Özellikle iki savaş arası dönemde, Avrupa'daki totaliter ve otoriter rejimlerin baskılarından dolayı ABD'ye yerleşen entelektüellerin katkılarıyla,¹⁰¹ ülkede yapılan çalışmaların niteliği ve kapsamı genişlemiş; doğrudan Uluslararası İlişkiler'e yönelik çalışmalarda da ciddi bir artış gözlemlenmiştir.¹⁰² 1945'ten bugüne Amerikan bakış açısı, dünya politikalarının pratiğini şekillendirdiği ölçüde, disiplinin teorik ajandasını da etkilemektedir. Zira disiplinindeki Anglo-Saxon hegemonya; örneğin teorik çalışmalarda Realizm, bölge çalışmalarındaysa Oryantalizm gibi bakış açılarının ağırlık kazanmasına yol açarak, alternatif ses ve yaklaşımların kısır kalmasına neden olmuştur. Alina Sajed'e göre, Uluslararası İlişkiler disiplini ABD özelinde, Batı dünyasını temel referans noktası

⁹⁹ Stanley Hoffmann, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, Vol. 106, No. 3, 1977, s. 41-60. Steve Smith, "The United States and the Discipline of International Relations: Hegemonic Country Hegemonic Discipline", *International Studies Review*, Vol. 4, No. 2, 2002, s. 67-85. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendisini Uluslararası İlişkiler disiplininin mensubu olarak gören kişilerin yaklaşık %75'i ABD'lidir. Norman D. Palmer, "The Study of International Relations in the United States: Perspectives of Half A Century", *International Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 3, 1980, s. 346. 1985 tarihli çalışmasında Holsti, 1970'lerden beri 8 ülkede yayımlanan Uluslararası İlişkiler ile ilgili çalışmalarda ABD'li akademisyenlerin çalışmalarının %80 oranında referans aldığını tespit etmiştir. Kalevi J. Holsti, *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, Boston: Allen and Unwin, 1985, s. 160. Uluslararası İlişkiler disiplininin bir Amerikan disiplini olmadığına yönelik tezler için bakınız, A. J. R. Groom, Peter Mandaville, "Hegemony and Autonomy in International Relations", Robert Crawford, Darryl Jarvis (ed.), *Still an American Social Science?*, Albany: Suny Press, 2001. John G. Gunnell, "Handbooks and History: Is It Still the American Science of Politics", *International Political Science Review*, Vol. 23, No. 4, 2002, s. 339-354. Disiplindeki Amerikan hegemonyasını sorgulayan ve bir *Eurodiscipline* yaratmak amacını açıkça dile getiren bir çalışma için bakınız. Jörg Friedrichs, *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions*, London: Routledge, 2004, s. 1-17. Ayrıca bakınız: Knud Erik Jørgensen, Tonny Brems Knudsen (ed.), *International Relations in Europe: Traditions, Perspectives and Destinations*, Oxon: Routledge, 2005.

¹⁰⁰ Richard Sneider, "Institutions of International Studies", *Columbia Journal of International Affairs*, Vol. 1, No. 1, 1947, s. 29-30. William T. R. Fox, "Interwar International Relations Research: The American Experience", *World Politics*, Vol. 2, No. 1, 1949, s. 68. Bruce M. Russett, "Six Texts in Methodology", *Political Research, Organization and Design*, Vol. 3, No. 1, 1959, s. 27-30.

¹⁰¹ Harold D. Lasswell, "Influence of the Intellectual Exile", *Social Research*, Vol. 4, No. 1, 1937, s. 5-17. Steven Bernstein, et al., "God Gave Physics the Easy Problems: Adapting Social Science to an Unpredictable World", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 1, 2000, s. 43. Palmer'e göre de, Amerikan disiplini olan Uluslararası İlişkiler'in bu niteliği kazanmasında Avrupa doğumlu ya da Avrupa'dan göç eden akademisyenlerin büyük katkısı olmuştur. Palmer, *op. cit.*, s. 347-348.

¹⁰² Waldemar Gurian, "On the Study of International Relations", *Review of Politics*, Vol. 8, 1946, s. 275. ABD'deki İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki Uluslararası İlişkiler çalışmalarının niteliği ve içeriği ile ilgili bakınız: Russell H. Fifield, "The Introductory Course in International Relations", *The American Political Science Review*, Vol. 42, No. 6, 1948, s. 1189-1196.

alan ve bu anlamda aslında kendi kendine referans veren (*self-referential*) bir Batı disiplini gibi algılanmaktadır.¹⁰³

Disiplinin bu niteliğini değiştirmek adına güvenlik ve barış çalışmaları başta olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde (örneğin İskandinav ülkelerinde) uluslararası ilişkilerin temel ve güncel sorunlarına yönelik çalışmalar, 1990'lı yıllarda artış göstermiştir. Hatta bir ekol olarak adlandırılabilir düzeyde çalışmalar da hayata geçirilmektedir.¹⁰⁴ İskandinav ülkelerindeki kadar olmasa da son dönemlerde benzer bir gelişme Asya'da, özellikle de Çin'de yaşanmaya başlamıştır.¹⁰⁵ Türkiye özelindeyse, 2000'li yılların ortasından itibaren disiplinin Anglo-Saxon merkezden çevreye doğru yayıldığı gerçeği fark edilmiş ve Türk Uluslararası İlişkileri'nin (*Turkish IR*) Uluslararası İlişkiler çalışmalarına katkı sağlayabilecek ve uluslararası ilişkilerin bazı sorunlarına yanıt verebilecek niteliklere sahip olduğu tezi işlenmeye başlamıştır.¹⁰⁶ Ancak bu gelişmelerin disiplinindeki Anglo-Saxon hegemonyayı sarsabilecek bir potansiyele sahip olduğunu söyleyebilmek pek de mümkün görünmemektedir. Bu gerçeğin farkında olan Amitav Acharya ve Barry Buzan, "Batı dünyası dışında neden bir Uluslararası İlişkiler teorisi yok?" sorusuyla, disiplinin sınırlarını sorgulamakta ve Batı orijinli teorinin bu konumunu şu nedenlere bağlamaktadır. Öncelikle, Batı orijinli teori, uluslararası ilişkileri anlamak için doğru yolları keşfetmeyi becermiştir. İkincisi, Gramşiyen anlamda hegemonik bir statü kazanmıştır. Üçüncüsü yerel koşullar Batı dünyası

¹⁰³ Alina Sajed, "The Post Always Rings Twice? The Algerian War, Poststructuralism and the Postcolonial in IR Theory", *Review of International Studies*, Vol. 38, No. 1, 2012, s. 157. John Agnew, bu eleştiriyi bir adım daha ileri götürerek, bugün Uluslararası İlişkiler teorisi dediğimiz şeyin büyük oranda XX. yüzyılın ortasında Avrupa'nın devlete dair fikirleri ile devletin doğası ve dünya ekonomisi hakkındaki ABD orijinli fikirlerin toplamından ibaret olduğunu iddia etmektedir. John Agnew, "Know-Where: Geographies of Knowledge of World Politics", *International Political Sociology*, Vol. 1, No. 2, 2007, s. 138.

¹⁰⁴ Henrik Ø. Breitenbaucha, Anders Wivel, "Understanding National IR Disciplines Outside the United States: Political Culture and the Construction of International Relations in Denmark", *Journal of International Relations and Development*, Vol. 7, 2004, s. 414–443.

¹⁰⁵ Çin ve Hindistan'ın uluslararası sistemde giderek daha etkin bir rol oynamalarıyla paralel olarak, disiplinin Anglo-Saxon niteliğinin de değişmeye başladığı giderek daha çok sayıda kişi tarafından ileri sürülmektedir. Örneğin Lizée, "rise of the rest" durumunun küresel politikalar kadar, disiplinin de bu yükselişi ve daha doğrusu "the rest" olarak tanımlanan dünyayı anlamaya yönelik açılımlar yaparak, çehresinin değişeceğine inanmaktadır. Pierre P. Lizée, *A Whole NewWorld: Reinventing International Studies for the Post-Western World*, London: Palgrave Macmillan, 2011, s. 4-5.

¹⁰⁶ Bu konuda yayınlanmış önemli bir çalışma için bakınız: Ersel Aydın, Julie Mathews, "Periphery Theorising for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory out of Anatolia", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 4, 2008, s. 693–712.

dışında teori üretimini engellemiştir. Dördüncüsü, Batı dışı teorik çalışmalar dil gibi sorunlar nedeniyle yeterince yayılamamış ve etkisi sınırlı kalmıştır. Son olarak da Batı dünyasındaki teorik çalışmaların yarattığı birikim, zaman ve kaynak sorunu nedeniyle Batı dışının sadece bu birikimi izlemesine imkân vermiştir.¹⁰⁷ Acharya ve Buzan'ın da işaret ettiği üzere, disiplinin bu Anglo-Saxon niteliği, disiplinin her anlamda sınırlarını zorlayan Postpozitivist dönemde bile tam olarak kırılmamıştır.¹⁰⁸

Batı-dışı bir Uluslararası İlişkiler teorisinin oluşmamasının bir başka nedeni de uluslararası ilişkilerin bizatihi pratisyenlerine hâkim olan zihniyettir. Onlara göre Uluslararası İlişkiler, dünya politikasının gerçeklerine ve sorunlarına pragmatik ve pratik çözümler bulma aracından başka bir şey değildir. Bu algı, disiplindeki teorik çalışmalara duyulan ihtiyacın azalmasına yol açmış¹⁰⁹ ve uygulayıcıların, basitliği, kategorik yapısı ve belagata uygun söylemleri ile işine gelen Realist paradigma dışında alternatif yaklaşımların disiplindeki gücünü olumsuz açıdan etkilemiştir. Yine disiplinde teori ve pratik arasındaki bağlantı ya da geçişkenlik de tam olarak netleştirilememiştir. Teori ve pratik arasındaki boşluğun giderilmesi konusundaki çalışmalar, disiplinin temel amacının belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Birçok akademisyene göre disiplin, pratiğe hizmet ederek sosyal dünyanın anlaşılması ve bazı düzenliliklerin tespit edilmesiyle, pratiğe büyük bir katkı sağlayabilir.¹¹⁰ Ancak disiplinin tarihine bakılırsa, teori ve pratik arasındaki boşluğun giderilmesine yönelik çalışmaların sürekli olarak disiplinin sınırlarını daralttığı ve disiplindeki bilgi birikimini olumsuz açıdan etkilediği görülecektir.

Bünyesinde barındırdığı bu sorunlara ve eksikliklere¹¹¹ rağmen, yaklaşık bir asırlık tarihe sahip Uluslararası İlişkiler disiplini, yine de görece zengin bir teorik

¹⁰⁷ Amitav Acharya, Barry Buzan, “Why is there no non-Western International Relations Theory?”, Amitav Acharya, Barry Buzan (ed.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and Beyond Asia*, Oxon: Routledge, 2010, s. 16–22. Benzer tespitler için bakınız: Ersel Aydınli, Julie Mathews, “Are the Core and Periphery Irreconcilable? The Curious World of Publishing in Contemporary International Relations”, *International Studies Perspectives*, Vol. 1, No. 3, 2000, s. 300-301.

¹⁰⁸ Arlene Tickner, “Seeing IR Differently: Notes from the Third World”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 32, No. 2, 2003, s. 296.

¹⁰⁹ Burcu Bostanoğlu, “International Relations Theory as Social Science”, *The Turkish Yearbook*, Vol. 25, 1995, s. 107–108.

¹¹⁰ Joseph Leggold, Miroslav Nincic, *Beyond the Ivory Tower: International Relations Theory and the Issue of Policy Relevance*, New York: Columbia University Press, 2001, s. 3–5.

¹¹¹ Krombach, buraya kadar sıralanan sorunlara disiplinin diğer disiplinlerle ilişkisi hangi düzeyde olmalıdır? Diğer disiplinlerle olan mesafe ve geçişkenlik ne olmalıdır? gibi soruların da yanıt

çerçeveye sahiptir. Disiplinin köklerini oluşturan Siyaset Bilimi, Hukuk, Tarih, Felsefe, Ekonomi disiplinlerinden miras alınan gelenek, disiplinin otonomisini kazanmasıyla büyük tartışmaların (*great debates*) patlak vermesine yol açmış,¹¹² bu da, aksi istikametteki görüşlere rağmen, disiplini teorik açıdan zenginleştirmiştir.¹¹³ Örneğin Ole Wæver, “büyük tartışmalar” anlatımının hem disiplinin seyrini hem de teorilerin kendilerini anlamak açısından faydalı olduğunu iddia etmektedir.¹¹⁴ Öte yandan Brian C. Schmidt’e göre, disiplinde birçok kişinin kabul ettiği gibi, üç (ya da dört ve hatta beş¹¹⁵) büyük tartışma olmadığı gibi disiplinin tarihini, bu tartışmalar üzerinden yazmak da anlamsızdır.¹¹⁶ Silva ise, “büyük tartışmalar” tanımlamasındaki tartışmanın ne anlama geldiğini sorgulayarak, bu tartışmaların neyi içerdiğini ve tartışmaların ne hakkında olduğunu yani tartışılan şeyin aslında ne olduğunu sormaktadır: Yöntem mi, teori mi, yoksa başka bir şey ya da sadece retorik mi?¹¹⁷ Büyük tartışmalar tasnifini eleştiren Ian Clark ise, bu tartışmaların öncüsü ya da temsilcisi olarak birilerini işaret etmenin çok doğru olmadığını çünkü paradigmaların kalıplarının çok keskin olmadığını belirtmektedir.¹¹⁸

Disiplinin 1980’li yıllara kadar uzanan çizgisine baktığımızda İdealizm-Realizm tartışması,¹¹⁹ Gelenekselcilik-Davranışsalılık tartışması¹²⁰ ve Paradigmalar

beklediğini söyleyerek yenilerini eklemektedir. Hayo Krombach, “International Relations as an Academic Discipline”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 21, No. 2, 1992, s. 244–246. Bu soruya Buzan ve Little şöyle yanıt vermektedir: disiplin diğer disiplinlerden büyük ölçüde etkilenmiş olmasına rağmen, diğer disiplinleri etkileyememiştir ki bu durum disiplinin özgünlüğünün önündeki en temel engellerden birini teşkil etmektedir. Buzan, Little, “Why International Relations...”, s. 21.

¹¹² Graham Evans, “Some Problems with a History of Thought in International Relations”, *International Relations*, Vol. 4, No. 6, 1972, s. 722.

¹¹³ Ole Wæver, “Figures of International Thought: Introducing Persons Instead of Paradigms”, Iver B. Neumann, Ole Wæver (ed.), *The Future of International Relations: Masters in the Making?*, London: Routledge, 1997, s. 8. Chris Brown, *Understanding International Relations*, London: Macmillan Press, 1997, s. 11.

¹¹⁴ Ole Wæver, “Still A Discipline After All These Debates?”, Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 300.

¹¹⁵ Emilian Kavalski, “The Fifth Debate and the Emergence of Complex International Relations Theory: Notes on the Application of Complexity Theory to the Study of International Life”, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 20, No. 3, 2007.

¹¹⁶ Brian C. Schmidt, “Epilogue”, Knud Erik Jørgensen, Tonny Brems Knudsen (ed.), *International Relations in Europe: Traditions, Perspectives and Destinations*, Oxon: Routledge, 2005, s. 256.

¹¹⁷ Eduarda S. Neves-Silva, “Critical Theory and Post-positivism: IR and the Significance of Philosophy”, *SGIR Sixth Pan-European Conference on International Relations*, Turin, 2007, s. 2–3.

¹¹⁸ Ian Clark, *Classical Theories in International Relations*, New York: Palgrave, 1999, s. 7–8.

¹¹⁹ Tartışma için bakınız: Martin Griffiths, *Realism, Idealism and International Politics: A Reinterpretation*, London: Routledge, 1992. Kenneth W. Thompson, “The Study of International Politics: A Survey of Trends and Development”, *Review of Politics*, Vol. 14, No. 4, 1952, s. 437. Jack

arası tartışmanın (*inter-paradigm debate*)¹²¹ gerçek bir tartışma olmaktan ziyade sadece benzerler arasındaki ‘şekli’ ayrılıklardan ibaret tartışmalar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü taraflar uluslararası ilişkilere aynı pencereden bakıyorlar, aynı ontolojik gerçekliği sadece farklı yöntemler kullanarak açıklamaya çalışıyorlardı. Hatta ilk tartışmanın yaşanmadığını, Realizmin galip gelmediğini ileri süren Steve Smith, aynı şeyleri ikinci büyük tartışma için de tekrarlıyordu. Smith, ikinci tartışmanın sadece yönteme ilişkin bir tartışma olduğunu farklı çalışmalarında defaatle vurguluyor ve aslında bu tartışma, Uluslararası İlişkiler teorisi algılamasının ne kadar sınırlı olduğunun resmidir diye de ekliyordu.¹²² Bu yüzden de Smith,

Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 6-7. Mordecai Rosgwald, “Idealism and Realism in Politics”, *Modern Age*, Vol. 47, No. 1, 2005, s. 81–87. John H. Herz, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, Vol. 2, No. 2, 1950, s. 159. Ronen P. Palan, Brook M. Blair, “On the Origins of the Realist Theory of International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 19, 1993, s. 385. Kenneth Waltz, “From Theory of International Politics”, John A. Vasquez (ed.), *Classics of International Relations*, Upper Saddle River: Prentice Hall, 1996, s. 307. Robert M. Crawford, “Political Realism in International Theory”, *The American Political Science Review*, Vol. 92, No. 1, 1998, s. 269–270. Scott Burchill, “Realism and Neorealism”, Scott Burchill (ed.), *Theories of International Relations*, New York: Palgrave, 2001, s. 67. Michael C. Williams, *The Realist Tradition and the Limits of International Relations: Cambridge Studies in International Relations: No. 100*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 1-3. Murielle Cozette, “Realistic Realism? American Political Realism, Clausewitz and Raymond Aron on the Problem of Means and Ends in International Politics”, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 27, No. 3, 2004, s. 428. Steven Forde, “Varieties of Realism: Thucydides and Machiavelli”, *Journal of Politics*, Vol. 54, No. 2, 1992, s. 372. Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, *The Elusive Quest: Theory and International Politics*, Columbia: University of South Carolina Press, 1988, s. 13. Kalevi J. Holsti, “Scholarship in An Era of Anxiety: The Study of International Politics During the Cold War”, Tim Dunne, et al. (ed.), *The Eighty Years’ Crisis: International Relations 1919–1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 19. David Long, “Conclusion: Inter-War Idealism, Liberal Internationalism and Contemporary International Theory”, David Long, Peter Wilson (ed.), *Thinkers of the Twenty Years’ Crisis*, Oxford: Clarendon Press, 1995, s. 303–306. Şaban H. Çalış, Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No. 18, 2007, s. 225-243.

¹²⁰ Oktay Tanrısever, “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik Davranışsalcılık Tartışması”, Atila Eralp (ed.), *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim, 2000, s. 89-129. Erdem Özlük, “Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışmasını Bağlamında Anlamak”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 64, No. 3, 2009, s. 197-220. Hedley Bull, “International Theory: The Case for A Classical Approach”, *World Politics*, Vol. 18, No. 3, 1966, s. 361–377. Morton A. Kaplan, “The New Great Debate: Traditionalism versus Science in International Relations”, *World Politics*, Vol. 19, No. 1, 1966, s. 5-20.

¹²¹ Paradigmalar arası tartışmadan kastedilen şey, 1960–1980 arası dönemde Neorealizm, Pluralizm ve Yapısalcılık arasındaki tartışmadır. Michael Banks, “The Inter-Paradigm Debate”, M. Light, A. J. R. Groom (ed.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, London: Pinter Publishers, 1985, s. 7–27.

¹²² Steve Smith, “The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory”, Steve Smith, Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 17. İdealizm-Realizm tartışmasının disiplinin ilk yıllarında “Emperyalizm ve Enternasyonalizm’e oranla, disiplinin gelişimine daha az katkı sağladığı yolundaki alternatif bir

Pozitivist dönemdeki tartışmaları yapmacık (*phoney war*) tartışmalar olarak nitelendirmektedir.¹²³

Gerçekten de 1919'dan 1980'li yılların ortasına kadar devam eden bu tartışmaların özüne, doğasına, ereklerine, temel parametrelerine ve epistemik zeminine, uluslararası ilişkilerin nasıl algılandığına ve disiplin mensuplarının formasyonuna bakıldığında şaşırtıcı ölçüde benzerlikler taşıdıkları ortadadır. Özcü/temelci (*foundationalist*), uluslararası ilişkilerin doğasında anarşinin varlığı gibi ön kabulleri olan, devlet ve/ya türevleri merkezli bir uluslararası ilişkiler algısı, “gerçeği yalnızca gerçeği söylemeye ant içmiş” büyük bir oranda Anglo-Saxon (Avrupalı ya da Avrupa'dan ABD'ye göç et-tiril-miş) bir akademik formasyon ve Pozitivist eğilim, bu ortaklığın temel sacayaklarını oluşturmaktadır.

Yaklaşık bir asırlık geçmişe sahip disiplinde oldukça köklü bir geçmişi olan bu Pozitivist eğilimin anlamı, disiplindeki yeri ve bu hâkim eğilime karşı 1980'li yıllarla birlikte giderek güçlenen Postpozitivist başkaldırını ele almadan, egemenliğin disiplinde ifade ettiği anlamı çözümlemek pek mümkün görünmemektedir.

1.3. Pozitivizm: Etkileri ve Eleştirisi

Postpozitivizme oranla kuşkusuz daha zengin bir entelektüel birikim ve geçmişe (*derinliğe değil*) sahip Pozitivizm, XVII. yüzyılda bilimsel devrimlerin yarattığı ivme ve daha sonra Aydınlanma'nın hem pratikte hem de epistemik düzeyde yarattığı etkiyle, sosyal bilimlerin genelinde oldukça güçlü bir yere sahiptir. St. Simon ve A. Comte gibi düşünürlerin öncülüğünü yaptığı Pozitivizm, Comte'un ifadesiyle, “teolojik dönem, metafizik dönemden” sonra içinde bulunduğumuz “pozitif dönemde”, bilimsel çalışmayı genelleştirmek ve sanat ve sosyal hayatı daha sistemize hale getirmek amacını taşımaktadır.¹²⁴ İnsan hayatının kusurlu yanlarını iyileştirmek için daha sistematik bir bakışın, felsefenin temel amacı olduğunu ileri

disiplin tarihi yazma girişimi için bakınız. David Long, Brian C. Schmidt, “Introduction”, David Long, Brian C. Schmidt (ed.), *Imperialism and Internationalism in the Discipline of International Relations*, New York: Suny Press, 2005, s. 9.

¹²³ Steve Smith, “Paradigm Dominance in International Relations: The Development of International Relations as a Social Science”, Hugh C. Dyer, Leon Mangasarian (ed.), *The Study of International Relations: The State of the Art*, London: MacMillan, 1989, s. 20.

¹²⁴ Auguste Comte, *A General View of Positivism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 8.

süren Comte, pozitif düşüncenin ya da bilimin bu süreçte kullanılabilecek en temel yöntem olduğunu dile getirmektedir.¹²⁵ İlke olarak rasyonaliteyle eş tutulan Pozitivizm, romantizm-rasyonalizm, bireysellik-kolektivizm, vatandaş-yabancı gibi dikotomiler üzerinden anlam kazanmıştır. Bireysel akıl, doğanın kontrolü, egemenlik ve hukuk başlıklarında modernite projesinin temel sütunlarından biri olan Pozitivizm,¹²⁶ dilin kaynağı, tarihin yapıcısı ve dünyanın anlamının kaynağı olan ‘öznenin’ (*man*) doğuş sürecinde oldukça önemli bir rol oynar ki, Richard K. Ashley’e göre, bu öznenin doğuşuyla, uluslararası ilişkilerde modern egemenliğin doğuşu arasında doğrudan bir bağ vardır.¹²⁷

Pozitivizm, bilimsel bilgiyi tanımlayan yasaları içeren bir epistemolojiye, gözlemlenebilir şeylerin varlığına olan inancıyla ontolojiye ve sosyal bilimin tanımladığı gerçekten bağımsız bir bilimsel faaliyet olduğuna dair kesin inancıyla bir metodolojiye refere eder.¹²⁸ Bu anlamda kavramın en geniş haliyle tanımlanacak olan Pozitivizm, disiplinin inşa edildiği süreçten 1980’li yılların ilk yarısına değin neredeyse hiç sorgulanmadan disiplinin gündemini şekillendiren hâkim eğilim olmuştur. Örneğin John A. Vasquez’in, 1983 yılında kaleme aldığı çalışma, İkinci Dünya Savaşı’ndan 1970’li yıllara kadar disiplindeki Pozitivist eğilimin “amiral gemisi” konumundaki Realist bakışın ne kadar dominant olduğunu istatistiki olarak da ortaya koymuştur. Vasquez, 300’den fazla kitap ve makaledeki 7.827 bağımlı değişkenin %94’ünün Realist bakış açısına uygun olduğunu tespit etmiştir.¹²⁹ Thomas C. Walker ve Jeffrey S. Morton ise, Vasquez’in bıraktığı yerden 1970–2000 yılları arasındaki periyotta 515 makaleyi analiz etmişlerdir. Onlara göre, bu dönemde

¹²⁵ *Ibid.*, s. 16.

¹²⁶ Martin Albrow, *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Stanford: Stanford University Press, 1997, s. 25–26.

¹²⁷ Richard K. Ashley, “Living on Border Lines: Man, Poststructuralism and War”, James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989, s. 264–265. Slawner de, devlet ve onun yaratıcısı egemen öznenin aynı tarihsel ve söylemsel alanı işgal ettiğine işaret etmektedir. Karen Slawner, “The Decline of Sovereignty”, Mark E. Denham, Mark Owen Lombardi (ed.), *Perspectives on Third-World Sovereignty: The Postmodern Paradox*, London: Macmillan, 1996, s. 140. Louiza Odysseos, “Deconstructing the Modern Subject”, Cerwyn Moore, Chris Farrands (ed.), *International Relations Theory and Philosophy: Interpretive Dialogues*, Oxon: Routledge, 2010, s. 23.

¹²⁸ Dylan Riley, “The Paradox of Positivism”, *Social Science History*, Vol. 31, No. 1, 2007, s. 115.

¹²⁹ John A. Vasquez, *The Power of Power Politics: From Classical Realism to Neotraditionalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 113.

Realizm hala dominant paradigma olmaya devam etse de, özellikle 1995–2000 yılları arasında, disiplindeki Realist eğilim giderek törpülenmeye başlamıştır.¹³⁰

1980'lerin ortasından itibaren, özelde Realizm, genelde disiplindeki Pozitivist eğilim daha çok sorgulansa da, Pozitivizm disiplinde hâkim eğilim konumunu sürdürmektedir. Wæver'in 1998, Walker ve Morton'un 2005 yılında yaptığı çalışmanın sonuçları da Pozitivizmin disiplindeki ağırlığını açıkça ortaya koymaktadır. Wæver, dördü ABD dördü Avrupa orijinli olmak üzere disiplinin önde gelen sekiz dergisini analiz ederek, ABD hegemonyasını ve Pozitivist, rasyonalist bakışın hâkimiyetini göstermiştir. İlginç bir tespite de ışık tutan Wæver'e göre, doğa bilimlerinde ABD'de yayınlanan dergilerde Amerikalı akademisyenlerin oranı %40-50 dolaylarındayken, bu oran sosyal bilimler söz konusu olduğunda %80'lere kadar tırmanmaktadır.¹³¹ Pozitivist eğilimin gücünü göstermesi açısından Daniel Maliniak'ın 2007 yılında, ABD ve Kanada'daki 1.232 akademisyenin katılımıyla gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçları da oldukça anlamlıdır. Maliniak'a göre, çalışmaya katılan Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin %70'i kendisini Pozitivist olarak sınıflandırmıştır.¹³² Maliniak, 2011 yılında güncellediği çalışmasında disiplindeki Pozitivist eğilimin (%65) hala ağırlığının devam ettiğini, genç akademisyenler arasında da Pozitivizm'in baskın olduğunu ve hatta son dönemde yayınlanan çalışmaların %90'ının epistemolojik olarak Pozitivist oryantasyona sahip olduğunu not etmektedir.¹³³

Sosyal bilimlerde olduğu üzere Pozitivizm, Mark Neufeld'e göre, Uluslararası İlişkiler'de de temel olarak üç ilkeyle birlikte anılmaktadır. Bunlar; "gerçeğe tekabülîyet (*truth as correspondence*), bilimde metodolojik birlik ve

¹³⁰ Thomas C. Walker, Jeffrey S. Morton, "Re-Assessing the Power of Power Politics Thesis: Is Realism Still Dominant?", *International Studies Review*, Vol. 7, No. 2, 2005, s. 350.

¹³¹ Ole Wæver, "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998, s. 725-726. Benzer tespitler için bakınız: David Marsh, Heather Savigny, "Political Science as a Broad Church: The Search for a Pluralist Discipline", *Politics*, Vol. 24, No. 3, 2004, s. 162-164.

¹³² Maliniak, et al., *op. cit.*, s. 37.

¹³³ Daniel Maliniak, et al., "International Relations in the US Academy", *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 2, 2011, s. 461. Hamati-Ataya'nın çalışması da Maliniak'ın bu tespitini doğrular niteliktedir. Ona göre, disiplindeki muhalif gelenek devam etmekle birlikte, yeni jenerasyon kendisinden önceki jenerasyona oranla, üniversitelerde daha az/düşük düzeyde kurumsal pozisyona sahip. Ayrıca Eleştirel Teorinin entelektüel ve ideolojik/etik bakış olarak oldukça yoğun olduğu ilk jenerasyona oranla yeni jenerasyon muhalif düşüncenin temsilcileri, daha az homojenler. Inanna Hamati-Ataya, "Contemporary "Dissidence" in American IR: The New Structure of Anti-Mainstream Scholarship?", *International Studies Perspectives*, Vol. 12, No. 4, 2011, s. 395.

değerlerden bağımsız bir bilimsel bilgi” algısı olarak sıralanabilir.¹³⁴ Neufeld’in ayırımına benzer bir ayırım yapan Steve Smith, Pozitivizm’in “uluslararası teoride” dört temel ilke üzerinden anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Smith’e göre bunlar; i- araştırma alanlarında uyarlanacak benzer metodolojik ve epistemolojik ilkelerin olması anlamına gelen bilimlerin birliği, ii- olgular ve değerler arasındaki ayırım ve olgunun teoriden bağımsız olması, iii- doğal dünyada olduğu gibi sosyal dünyada da düzenliliklerin varlığına duyulan inanç, iv- gerçek bir bilimsel araştırmanın ayırıcı özelliği olarak kabul edilen ampirik doğrulama ya da yanıtlama ilkeleridir.¹³⁵ Bu ilkelerden hareketle Pozitivizm, ampirizmle eş tutulması anlamında epistemolojik, bilgiye nasıl ulaşılacağını göstermesi bakımından da metodolojik bir anlam içermektedir.¹³⁶ Pozitivizmin sosyal bilimlerin genelinde yarattığı etki, bu alanlarda yaşanan değişimlerden etkilenen Uluslararası İlişkiler’de de baş göstermiş¹³⁷ ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Davranışsalci paradigmayla Pozitivizm, disiplinde altın yıllarını yaşamıştır.¹³⁸

Nesnel, gözlemciden bağımsız, tekrar eden düzenliliklere sahip, neden-sonuç ilişkisi içinde mantıksal bir açıklama biçimi olan ve değerlerden bağımsız bir bilimsel çalışma ilkesini benimseyen Pozitivizm, Uluslararası İlişkiler’e rasyonalizm üzerine kurulu bir objektivizm ve özne-nesne ayrılığı, tekrar eden düzenlilikleri

¹³⁴ Mark Neufeld, *The Restructuring of International Relations Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 33. Mark Neufeld, “Who is Afraid of Meta-Theory?”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1994, s. 392. Mark Neufeld, “What’s Critical About Critical International Relations Theory?”, Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001, s. 130.

¹³⁵ Steve Smith, “Positivism and Beyond”, Ken Booth, et al. (ed.), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 16–17. Wight’a göre, Pozitivizm’in “fenomenalizm, nominalizm, bilişselcilik ve naturalizm” olarak adlandırdığı dört temel ilkesi vardır. Wight, *Agents, Structures, and International Relations...*, s. 21. Pozitivizm’in ilkeleri ve 1980’li yıllara kadar etkili olan yaklaşımların Pozitivist niteliği konusunda benzer vurgular için bakınız. Ernest B. Hass, Peter M. Hass, “How We Learned to Escape Physics Envy and to Love Pluralism and Complexity”, Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002, s. 236.

¹³⁶ Smith, “Positivism and Beyond...”, s. 21. Ayrıca bakınız, Colin Wight, “Inside the Epistemological Cave All Bets are Off”, *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10, No. 1, 2007, s. 44. Michael Nicholson, “The Continued Significance of Positivism?”, Steve Smith, et al. (ed.), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 128–145.

¹³⁷ Brian C. Schmidt, “Further Ahead or Further Behind? The Debate over Positivism”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 41, 1997, s. 108.

¹³⁸ Tony Porter, “Postmodern Political Realism and International Relations Theory’s Third Debate”, Claire T. Sjolander, Wayne S. Cox (ed.), *Beyond Positivism: Critical Reflections on International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1994, s. 106. Joseph V. Brogan, “A Mirror of Enlightenment: The Rational Choice Debate”, *The Review of Politics*, Vol. 58, No. 4, 1996, s. 794.

bulmak uğraşı gibi epistemolojik ve metodolojik yollarla girmiştir.¹³⁹ David P. Houghton'a göre, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında sosyal ve politik dünyayı açıklamayı ana çıkış noktası olarak benimseyen Pozitivist eğilim, her ne kadar dünyayı algılama biçimleri öznel olsa da en azından politik dünyanın bazı temel özelliklerinin açıklanabileceği ilkesi üzerinden araştırma gündemini şekillendirmiştir. İyi seçilmiş metodolojik tekniklerin politik dünyadaki kalıpları anlamak adına iyi bir araç olacağını düşünen Pozitivistlere göre, birbiriyle iç içe geçmiş olsa da pozitif ve normatif sorunlar/sorular aslında birbirinden ayrılabilir.¹⁴⁰ İçinde yaşadığımız dünyayı anlamak ve onu geliştirmek (ilerleme fikri) için bilimsel yöntemlerin kullanılması gerektiğini savunan Pozitivizm, ahlaki ve normatif unsurların, "gerçeğe" ulaşma sürecini manipüle ettiği için analizin dışında tutulması gerektiğine inanmaktadır.¹⁴¹ Bu ilkeleri benimseyen Pozitivist temayül, disiplinde Davranışsalcı paradigmayla geniş bir çevrede yankı bulmaya başlamıştır.¹⁴²

Sosyal bilimlerin genelinde etkili olan Mantıksal Pozitivizmden etkilenen Davranışsalcılar, bilimsel çalışmanın nesnel gözlem ve mantıksal çıkarıma dayanması vurgusunu öne çıkararak, "hakikate" ulaşma yolunda geleneksel yol ve yöntemlerin yetersizliğini dile getirmişlerdir.¹⁴³ Richard N. Lebow'a göre, Mantıksal Pozitivizm, "Davranışsal devrimi" meşrulaştırarak, düşünce kuruluşlarını güçlendirmek ve daha çok fon almak isteyen akademisyen ve bürokratlar tarafından kullanılmıştır. Bugün ise aşağı yukarı aynı kesimler, anlaşılmaz bazı iktidar ilişkileri için Pozitivist ortodoksiyi kullanmaya devam etmektedirler.¹⁴⁴ O dönemdeki Pozitivistler, doğa bilimlerinde kullanılan yol ve yöntemlerin Uluslararası İlişkiler'de

¹³⁹ İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü: 1983-1991*, Ankara: İmge, 2004, s. 30.

¹⁴⁰ David Patrick Houghton, "Positivism 'vs' Postmodernism: Does Epistemology Make a Difference?", *International Politics*, Vol. 45, No. 2, 2008, s. 125-126.

¹⁴¹ Annette Freyberg-Inan, *What Moves Man: The Realist Theory of International Relations and Its Judgment of Human Nature*, New York: State University of New York Press, 2004, s. 35.

¹⁴² Smith, "Paradigm Dominance...", s. 20. Charles A. Jones, "Christian Realism and the Foundations of the English School", *International Relations*, Vol. 17, No. 3, 2003, s. 373 Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkisi*, Konya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006, s. 5.

¹⁴³ David J. Singer, "The Relevance of the Behavioral Sciences to the Study of International Relations", *Behavioral Science*, Vol. 6, No. 4, 1961, s. 325-327.

¹⁴⁴ Richard Ned Lebow, "What Can We Know? How Do We Know?", Richard Ned Lebow, Mark Irving Lichbach (ed.), *Theory and Evidence in Comparative Politics and International Relations*, New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 7.

de kullanılabileceğini ve uluslararası ilişkilerdeki kalıplar ve trendler üzerine yoğunlaşarak öngörü yeteneğinin artırılabilceğini savunmuşlardır.¹⁴⁵ Bu kuşağın en önemli temsilcilerinden biri olan Morton Kaplan, büyük keşiflerin tesadüfen ya da deneme yanılma yoluyla değil “bilimsel sezgiyle” yapıldığını ve bu yolla sosyal olaylar hakkında daha bilimsel bir açıklama biçimi geliştirilebileceğini dile getirmiştir.¹⁴⁶ Davranışsalcılar, doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında hakikate ulaşma yöntemleri arasındaki farkın abartıldığı kadar çok olmadığını, uluslararası ilişkilerde de bazı düzenliliklerin var olduğunu ve bunların keşfedilebileceğini ileri sürmüşlerdir.¹⁴⁷

Doğa bilimlerinde, örneğin Newton’un XVII. yüzyılda genel kabul görmüş fizik ilkelerine karşı koyarak, Newton fiziğinin benimsenmesi, daha sonraysa Einsenten’in görecelik teorisinin Newton fiziğinin yerini alması gibi bir “ilerlemenin”, Uluslararası İlişkiler’de olmadığını bu nedenle bilgi birikiminin de sorunlu olduğunu vurgulayan Pozitivistler, kanun benzeri genellemelere ulaşmak,¹⁴⁸ sosyal dünyadaki düzenlilikleri keşfetmek, ampirik ve rasyonalist çalışma ilkeleri gibi yöntemlerle gerçeğe ulaşılabileceği iddiası üzerinden yeni bir disiplin inşa etme çabasına girişmişlerdir.¹⁴⁹ Ancak Pozitivist eğilim, en hevesli taraftarlarının vaat ettiği can alıcı sonuçların bir türlü ortaya çıkmayışından duyulan sabırsızlığın artması,¹⁵⁰ iki dünya savaşı, soykırım, küresel gelir dağılımındaki eşitsizlik, yoksulluk, etnik temizlik ve doğrudan insan hayatını etkileyen daha birçok trajedinin varlığı,¹⁵¹ ampirizmin doğal sınırlarına ulaştığının ve pozitif sosyal bilim

¹⁴⁵ Charles A. McClelland, “International Relations: Wisdom or Science?”, James N. Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy*, New York: The Free Press, 1969, s. 4.

¹⁴⁶ Kaplan, “The New Great Debate...”, s. 3.

¹⁴⁷ Thomas W. Smith, *The Use and Abuse of History in the Study of International Relations*, The University of Virginia: Unpublished PhD Thesis, 1997, s. 202.

¹⁴⁸ Dessler’e göre, Pozitivizm’in herhangi bir olayı açıklamak için kullandığı en temel ilkelerden biri genelleme (*generalizing*) ilkesidir (diğeryse ayrıntılandırma –*particularizing*- ilkesidir). David Dessler, “Constructivism within a Positivist Social Science”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, 1999, s. 129.

¹⁴⁹ Fred Chernoff, *Theory and Metatheory in International Relations: Concepts and Contending Accounts*, New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 79–93.

¹⁵⁰ Pauline Marie Rosenau, *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, çev. T. Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat, 2004, s. 28.

¹⁵¹ Darryl S. L. Jarvis, “Toward an Understanding of the Third Debate: International Relations in the New Millennium”, Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations and the Third Debate: Postmodernism and Its Critics*, Westport: Praeger, 2002, s. 7.

denemesinin tam olarak gerçekleştirilemeyeceğinin anlaşılması¹⁵² gibi nedenlerle sosyal bilimlerin genelinde törpülenmeye başlamıştır.

Pozitivizme yönelik eleştirilerin artmasıyla birlikte, nicel ve nitel araştırma yöntemini birleştiren ve Pozitivistler tarafından formüle edilmiş yeni bir eğilim,¹⁵³ disiplinde belirse de, Fischer'in tabiriyle, "Pozitivist sosyal bilimler çuvallamıştır". Pozitivistler, ne arzu ettikleri ölçüde bir bilim toplumu oluşturabilmişler ne de mevcut ekonomik ve sosyal sorunlara kapsamlı bir çözüm getirebilmişlerdir.¹⁵⁴ R. B. J. Walker, uluslararası ilişkilerin analiz edilmesinde "bilimsel" çalışma/açıklama girişimlerinin özellikle 1960-70'lerde yoğunlaştığını ve "bilimsel" yöntem ve çalışma ilkelerinin başarısız olduğunu belirtmektedir. Ona göre, her ne kadar kimileri hala bu yöntemi kullansa da, 1980'li yıllarla birlikte sosyal ve politik yaşamın analiz edilmesinden ne anlaşıldığıyla ilgili pozitivist bilimsel açıklamaya duyulan güven sarsılmıştır. Alternatif yol ve yöntemler disiplinde yer almaya başlamış ve farklı bir entelektüel atmosfer oluşmuştur. Üstelik de Walker'a göre, Pozitivistler de bu durumun farkında ve bu atmosferin önemini küçümsemektedirler.¹⁵⁵

Paul de Man'ın kaydettiği üzere, Batı entelektüel geleneğinde "tek Tanrı, tek iyi ve tek hakikat" algısı, merkezi bir yer işgal etmektedir.¹⁵⁶ Bu algı, sosyal bilimlerin öznelere doğaları itibarıyla sosyal öznelere olmasından kaynaklanan teknik sorunlar yüzünden her geçen gün daha geniş bir yelpazede sorgulanmaktadır. Richard Rorty'nin ifadesiyle, hakikat, "orada, dışarıda olamaz –insan zihninden bağımsız var olamaz- dünya orada, dışarıdadır, ama dünyaya dair betimler orada, dışarıda değildir, yalnızca dünyanın betimleri doğru ya da yanlış olabilir. Kendi başına dünya –insanlarının betimleme faaliyetlerinden yardım almayan dünya- doğru

¹⁵² Frank Fischer, "Beyond Empiricism: Policy Inquiry in Postpositivist Perspective", *Policy Studies Journal*, Vol. 26, No. 1, 1998, s. 129. Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, *The Elusive Quest Continues: Theory and Global Politics*, New Jersey: Prentice Hall, 2003, s. 197.

¹⁵³ Smith'e göre bu eğilimin öncüsü 1994 tarihli çalışmaları ile King, Keohane ve Verba olmuştur. Bu isimler sosyal bilimlere spekülasyon ve sistematik olmayan sosyal araştırmadan kurtarabilmek için kantitatif ve kalitatif çalışmalar ile bilimsel çıkarım yapmanın mümkün olduğunu savunmaktaydılar. Steve Smith, "International Relations and Social Science", Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 21.

¹⁵⁴ Fischer, *loc. cit.*

¹⁵⁵ R. B. J. Walker, "History and Structure in the Theory of International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 18, No. 2, 1989, s. 164.

¹⁵⁶ John W. Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma, 2000, s. 11.

ya da yanlış olamaz” vurgusu,¹⁵⁷ artık sosyal bilimlerde yeni bir dönemin eşiğinde olduğumuzun temel göstergesiydi. Öte yandan Platoncu bilim imgesi yani gözlem ve deneyle büyüyen ve daimi akılcı standartlarla düzene sokulan bir önermeler sistemi olarak bilim düşüncesi anakronik olmuştur. Batı biliminin sunacak iyi şeyleri olan yegâne gelenek olduğu ve diğer araştırma biçimlerinin herhangi bir değeri olmadığı iddiası sorgulanmış ve insanın özgürlüğü için “evrensel” standartların ve katı geleneklerin iyi bir araç olmadığı anlaşılmıştır.¹⁵⁸

İnsanı yönlendiren ve şekillendiren dogmalardan kurtulmak anlamında bir özgürlük projesi olarak sunulan, dogma ve geleneğe düşman Aydınlanma’nın¹⁵⁹ kendisi bir dogma haline bürünmüş ve XX. yüzyılın ortasından itibaren sosyal bilimlerin genelinde irtifa kaybetmeye başlamıştır. Horkheimer ve Adorno, özellikle araçsal rasyonaliteyle tekniğin ve teknolojinin insanı özgürleştirmekten ziyade kontrol ettiğini ve sömürdüğünü dile getirmişlerdir.¹⁶⁰ Horkheimer ve Adorno’nun Frankfurt Okulu çerçevesinde açtıkları bu yol, disiplindeki Postpozitivist yaklaşımların çıkış noktasını oluşturmaktadır. Andrew Linklater’a göre, evrensellik, rasyonalite, otonomi, özgürleşme, ilerleme ve Aydınlanma gibi büyük anlatıların eleştirisi, disiplinde eleştirel dönemin başlangıcını tetiklemiştir.¹⁶¹ Jill Steans da Postpozitivizmin, özünü Aydınlanma’dan alan Pozitivist bilgi ve Pozitivistlerin dâhil etme ve hariç tutma pratiklerine karşı bir meydan okuma gayesiyle, disiplinde etkili olmaya çalıştığını savunmaktadır.¹⁶² Linklater’la aynı görüşü paylayan Walker da, disiplindeki geleneksel yaklaşımların, irrasyonelden rasyonele, barbarlıktan

¹⁵⁷ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı, 1995, s. 26.

¹⁵⁸ Paul Feyerabend, *Yönteme Karşı*, çev. E. Başer, İstanbul: Ayrıntı, 1999, s. 17–36.

¹⁵⁹ Immanuel Kant, “What is Enlightenment?”, Hans Reiss (ed.), *Kant’s Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 1970, s. 54–60.

¹⁶⁰ Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment*, California: Stanford University Press, 2002, s. 1-3. David Campbell, “Poststructuralism”, Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 208. Benzer şekilde Bauman’a göre de, modernitenin alamet-i farikası olan zorlama, baskı, tanzim ya da cebri feragat gibi hoşnutsuzluklar, aşırı düzenden ve bunun ayrılmaz parçası olan özgürlük kılığından ortaya çıkıyor ve düzen arayışı ve güvenlik arayışı, özgürlüğün kurban edilmesine davetiye çıkarıyordu. Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı, 2000, s. 9.

¹⁶¹ Andrew Linklater, “The Changing Contours of Critical International Relations Theory”, Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001, s. 24.

¹⁶² Jill Steans, *Gender and International Relations: Issues, Debates and Future Directions*, Cambridge: Polity Press, 2006, s. 20.

aydınlanmaya, az gelişmişlikten gelişmişliğe geçişi anlattıkları modernite hikâyelerinin aslında etnosentrik, ırkçı, savaş yanlısı hikâyeler olduklarını ve bu hikâyelerin dünyayı anlama biçimimizi birçok açıdan etkilediğini iddia etmektedir.¹⁶³

Bu iddiaların eşliğinde Pozitivist ajandanın ihmal ettiği konular, 1980’li yılların başından itibaren, disiplinin gündeminde yeniden yer bulmuştur. Pozitivizm’in disiplindeki zirve noktası olarak görülebilecek Davranışsalcılık, birçoklarına göre misyonunu tamamlamıştır.¹⁶⁴ Davranışsalcılığın doğuşunda, gelişiminde, kısa bir dönem için olsa da, dominant paradigma oluşunda oldukça etkin rol oynayan birçok isim, artık yöneme dair konularla ilgili moratoryum ilan etmenin ve disiplinin ‘ihmal edilmiş’ temel konuları ve uluslararası politikanın “gerçeklikleri” üzerinde durmanın zamanının geldiği konusunda söz birliği yapmışlardır.¹⁶⁵ Örneğin Davranışsalcı paradigmanın yerleşmesinde çok etkili olan ve 1950’lerin sonunda yöneme dair konuların çok ihmal edildiğini sıklıkla vurgulayan Heinz Eulau bile, 1970’lerin sonunda, patolojik denilecek düzeyde yöneme ilişkin konuların abartıldığını kabul etmiştir.¹⁶⁶ Siyaset Bilimi’nde 1970’li yılların hemen başında John Rawls, Robert Nozick ve Quentin Skinner’in çalışmalarıyla, ‘ihmal edilmiş teori’ geri dönüş yapmıştır.¹⁶⁷ Bu durum, Uluslararası İlişkiler’deki epistemik cemaati de derinden etkilemiştir.

Disiplindeki bu hava değişimi, 1980’li yılların başından itibaren Pozitivizmin yetersizliği üzerinde vurgu yapan yeni perspektiflerin doğuşunu tetiklemiştir.¹⁶⁸ Bu dönemde Postpozitivistler, doğa bilimleri mantığıyla çalışan birçok *pseudo*-teorinin sosyal dünyayı anlamak adına yetersiz olduğunu, birey, toplum, devlet gibi sosyal

¹⁶³ R. B. J. Walker, “The Prince and “the Pauper”: Tradition, Modernity, and Practice in the Theory of International Relations”, James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989, s. 27.

¹⁶⁴ Michael Banks, “The Evolution of International Relations Theory”, Michael Banks (ed.), *Conflict in World Society: A New Perspective on International Relations*, Sussex: Wheatsheaf Books, 1984, s. 15-17.

¹⁶⁵ Donald J. Puchala, Stuart I. Fagan, “International Politics in the 1970s: The Search for Perspective”, *International Organization*, Vol. 28, No. 2, 1974, s. 247.

¹⁶⁶ Heinz Eulau, “Introduction: Drift of A Discipline”, *The American Behavioral Scientist*, Vol. 21, No. 1, 1977, s. 6.

¹⁶⁷ Rogers M. Smith, “Still Blowing in the Wind: The American Quest for A Democratic, Scientific Political Science”, *Daedalus*, Vol. 126, No. 1, 1997, s. 262.

¹⁶⁸ John J. Weltman, “On the Interpretation of International Thought”, *Review of Politics*, Vol. 44, No. 1, 1982, s. 27.

öğelerin doğal fenomenlermiş gibi analiz edilemeyeceğini dile getirmişlerdir.¹⁶⁹ Pozitivizmin insanı makine gibi gören, (*man-the-machine*) evrensel çağrışımları olan mekanik bakış açısı,¹⁷⁰ Postpozitivistler tarafından şiddetle eleştirilmeye başlamıştır. Bağımsız bir gerçeklik, tarafsız verilerin, evrensel doğruların olmadığını ancak Pozitivistlerin bu mitleri inşa ettiğini, etmese bile inşasına hizmet ettiğini ileri sürmüşler; gerçeğin inşa edildiğini ve inter-sübjektif olduğunu da eklemiştir.¹⁷¹ Pozitivist yaklaşımların iki birim arasındaki etkileşimi keşfedebileceğini, onunla ilgili veriler toplayabileceğini ama aradaki etkileşimin neden doğduğunu açıklayamadığını ileri süren Postpozitivistler,¹⁷² disiplinindeki Pozitivist eğilime ciddi bir darbe vurmuşlardır.

Zaki Laidi'nin tespiti, aslında Pozitivizmin neden 1990 sonrası dönemde daha çok sorgulanır hale geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ona göre, Soğuk Savaş'ın sonu, sadece bir dönem ya da iki güç arasındaki mücadelenin sonu değil, aynı zamanda Aydınlanma'nın da sona erdiğinin göstergesidir. Çünkü Komünizmin çökmesi, küreselleşmeyle birlikte merkez ve nihai hedefi (yani bizi mutlu sona götürecek olan *telosu*) belirleyen unsurları ortadan kaldırmıştır. Yaklaşık iki asırdır, Aydınlanma'dan beri, anlamın (*meaning*) geleneksel bekçisi/tayincisi olan ulus-devlet, bu dönemden sonra "kolektif anlam" üzerindeki otoritesini yitirmiştir.¹⁷³ Demokrasinin yayılması, küresel ticaret, insan hakları alanında yaşanan gelişmeler, devlet dışı aktörlerin etkinliğinin artmasıyla Soğuk Savaş sonrası dünya, Pozitivist dünyanın kalıplarına uymamaya başlamıştır.¹⁷⁴ Örneğin, Cox, Booth ve Dunne, Soğuk Savaş'ın sonunu takip eden 10 yıllık dönemi bir "fetret devri" (*interregnum*) olarak tanımlamaktadır. Onlara göre, bu dönemi özellikle 1989–1991 arasındaki

¹⁶⁹ Uluslararası İlişkiler disiplininde 1980'lerde başlayan bu sorgu, sosyal bilimlerin birçok alanında 1950'lerin sonunda çoktan başlamıştı. Özellikle Winch'in bu konudaki öncü çalışması için bakınız: Peter Winch, *The Idea of a Social Science and Its Relation to Philosophy*, London: Routledge, 1988.

¹⁷⁰ Paul G. Hiebert, *The Missiological Implications of Epistemological Shifts: Affirming Truth in a Modern/Postmodern World*, Pennsylvania: Trinity Press, 1999, s. 6.

¹⁷¹ John A. Vasquez, "The Post-Positivist Debate: Reconstructing Scientific Enquiry and International Relations Theory After Enlightenment's Fall", Steve Smith, Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 225–226. Vasquez Postpozitivizmin, kendisi bir ortodoksiye dönüşmediği sürece, disiplinin gelişimi açısından oldukça önemli bir açılım olduğunu da eklemektedir.

¹⁷² Ann Chih Lin, "Bridging Positivist and Interpretivist Approaches to Qualitative Methods", *Policy Studies Journal*, Vol. 26, No. 1, 1998, s. 167.

¹⁷³ Zaki Laidi, *World Without Meaning: The Crisis of Meaning in International Politics*, London: Routledge, 1998, s. 4.

¹⁷⁴ Walker, Morton, *op. cit.*, s. 353.

çatışmalar, küreselleşmenin dinamikleri, liberalizmin başarısı, sosyalizmin entelektüel ve politik anlamda başarısızlığı ve belirsizlik sorunu gibi beş temel dinamik biçimlendirmektedir.¹⁷⁵ Bu dönemde disiplinin temel kavram ve konuları anakronik, uluslararası sistemse algılanamayacak düzeyde anomaliydi. Yeni analiz parametrelerine, analizi anlamlı kılmak için yeni kavramlara ve analize dâhil etmek için yeni konulara ihtiyaç hâsıl olmuştu.

Pozitivizm, disiplinde sadece ele aldığı konularda yarattığı etki açısından değil, aynı zamanda hiç tartışmadığı konular açısından da eleştirilmeye başlanmıştı. Özellikle Soğuk Savaş boyunca, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında “çıgıllıkları” duyulmayan kesim ve konular vardı. Pozitivizm, tarafsız biçimde nesnel bilgiye ulaşacağı söylemi içinde normatif kaygıları es geçmiş ve bazı konu ve kesimleri gündemine hiç almamıştı.¹⁷⁶ Disiplindeki Pozitivist düşünce, sadece bazı kesim ve konulara yelpazesinde yer vermeyerek değil, aynı zamanda bazı siyasal ve moral sistemleri diğerlerine oranla daha üst düzeyde tutarak da, ideolojik bir amaca hizmet etmişti. Richard A. Falk’a göre, öncülüğünü Realistlerin yaptığı disiplindeki Pozitivist eğilim, yalnız teori ya da yöntem açısından değil, pratik olarak da normatif sorunlarla ilgilenmekten büyük oranda kaçınarak, uluslararası ilişkileri daha “gerçekçi” bir çerçeve üzerinden analiz etmeye çalışmıştı.¹⁷⁷ Oysaki Soğuk Savaş’ın gölgelediği birçok sorun, bloklar arasındaki ilişkilerin gevşemesiyle su yüzüne çıkmış ve Clark’ın deyimiyle, bu konularda hassasiyet taşıyan bir aktör olarak daha önceden sadece Avrupa merkezli karakteri olan uluslararası toplum, daha küresel bir niteliğe bürünerek yeniden şekillenmeye başlamıştı.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Michael Cox, et al., “Introduction: The Interregnum: Controversies in World Politics, 1989-1999”, Michael Cox, et al. (ed.), *The Interregnum: Controversies in World Politics, 1989-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 3-5. Martin Shaw ise bu döneme “geçiş dönemi” olarak tanımlamıştır. Ona göre, postmodernite, Soğuk Savaş sonrası söylem (*post-cold war discourse*) ve küreselleşme gibi üç temel anlatının şekillendirdiği bir “geçiş dönemi” tecrübe ediliyor ve Pozitivizm, bu geçiş dönemini çözümlenmekte yetersiz kalıyordu. Martin Shaw, *Theory of the Global State: Globality as Unfinished Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 2-9.

¹⁷⁶ M. L. Smith, “Hear the Silence: Investigating Exclusion in Cold War International Relations”, *Cold War History*, Vol. 1, No. 3, 2001, s. 43-46.

¹⁷⁷ Richard A. Falk, *The End of World Order: Essays on Normative International Relations*, New York: Holmes&Meier, 1983, s. 10. Falk bu çalışmasında tüm Pozitivist yaklaşımlardan ziyade sadece Realizm’e atıfta bulunarak Realizm’in normatif olarak kusurlu olduğunu altını çiziyor. Disiplinin pozitivist geçmişine bakarak bu tespiti genişletmek de bir sakınca olmadığı kanaatinde olduğumuz için Realizm yerine Pozitivistler demeyi tercih ettik.

¹⁷⁸ Ian Clark, “Another ‘Double Movement’: The Great Transformation after the Cold War?”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 5, 2001, s. 238.

Pozitivizmin yetersizliğinin gündeme gelmesi, katı Pozitivistleri adeta kışkırtmış ve yeni alternatif yaklaşımların doğması daha sert karşılık vermelerine yol açmıştır.¹⁷⁹ Pozitivizmin eleştirisi üzerinden başlayan ve disiplinde hâkim Pozitivist epistemolojik konsensüsün sonu¹⁸⁰ olarak görülen dağınık anti/*counter*-Pozitivist eğilim, 1980’li yılların başından itibaren yeni bir paradigma altında toplanmıştır.¹⁸¹ Disiplin mensupları, İdealizm-Realizm ve Gelenekselcilik-Davranışsalcılık tartışmasının ardından bir kez daha ikiye bölünmüştür. Kimileri bu bölünmeyi disiplindeki muhalif düşüncenin (*dissident thought*)¹⁸² doğuşu, kimileri ana akımcılar (*mainstreamers*) ve muhalifler (*dissidents*) tartışması,¹⁸³ kimileri “problem çözücü yaklaşımlar ve eleştirel teori” ayrımı¹⁸⁴ olarak adlandırırken, kimileri de bölünmenin adına Rasyonalistler-Reflektivistler¹⁸⁵ tartışması demiştir. Ama bu bölünme için disiplinde en çok kullanılan tanımlama, Pozitivizm-Postpozitivizm¹⁸⁶ bölünmesi olduğu için bu çalışma boyunca da bu tanımlama tercih edilmiştir.

Disiplinin hüviyetini elde ettiği Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde disiplinde etkili olan yaklaşımlar ve büyük tartışmalar, büyük oranda ahistorik ve Pozitivist bir eğilimle harmanlanmıştır. Her ne kadar, İdealist-Realist, Davranışsal, klasik ve diyalektik/Marksist yaklaşımlar dünyanın farklı bölgelerinde etkili olsa da, bu gelenekler arasında bir tartışmanın olduğunu ve en azından benimsedikleri Pozitivist öz nedeniyle, bu yaklaşımların birbirinden keskin bir şekilde ayrıldığını

¹⁷⁹ Karin M. Fierke, Knud Erik Jørgensen, “Introduction”, Karin M. Fierke, Knud Erik Jørgensen (ed.), *Constructing International Relations: The Next Generation*, New York: M. E. Sharpe, 2001, s. 6.

¹⁸⁰ Yosef Lapid, “The Third Debate: On the Prospects of International Relations Theory in a Post-Positivist Era”, *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989, s. 238.

¹⁸¹ K. J. Holsti, “Mirror, Mirror on the Wall, Which Are the Fairest Theories of All”, *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989, s. 255.

¹⁸² Richard K. Ashley, R. B. J. Walker, “Introduction: Speaking the Language of Exile: Dissident Thought in International Studies”, *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990, s. 259–268.

¹⁸³ Donald J. Puchala, *Theory and History in International Relations*, New York: Routledge, 2003, s. 217.

¹⁸⁴ Robert W. Cox, “Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, 1981, s. 128-129.

¹⁸⁵ Robert O. Keohane, “International Institutions: Two Approaches”, *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, 1988, s. 379–396.

¹⁸⁶ Bu bölünmeyi ilk kez 1989 yılındaki çalışmasıyla Yosef Lapid kullanmıştır. Lapid, “The Third Debate...”, s. 238.

söylemek mümkün değildir.¹⁸⁷ Hayward R. Alker ve Thomas J. Biersteker, 1980'lerin başında kaleme aldıkları çalışmada, disiplinde üç temel yaklaşımın olduğunu iddia ediyorlardı. Bunları, baskını realizm, resesifi idealizm olan “geleneksel yaklaşımlar”, baskını devlet-merkezli neo-realizm, resesifi liberal enternasyonalizm olan “Davranışsalcı yaklaşımlar” ve son olarak da baskını milliyetçilik, resesifi proletaryan enternasyonalizm olan “Radikal/Marksist yaklaşımlar” olarak tasnif etmişlerdir. Alker ve Biersteker'e göre, her üç yaklaşım da araştırma programı olan ve sonuçları kendi kriterleri çerçevesinde değerlendiren yaklaşımlardır. Her üçü de teorik ve bilimsel olduğunu savunuyorlar ve tarihsel ve politik kökleri olan değerleri yansıttıklarını iddia ediyorlardı. Her üçü de dominant ve resesif varyantlara sahipti ve her üçü de hem iç hem de dış tartışmalar üzerinde tanımlanabilirdi.¹⁸⁸ Bu yaklaşımların ortak yanlarına paylaştıkları Pozitivist özü de mutlaka eklemeliyiz.

Daniel S. Geller ve John A. Vasquez'e göre de, birinci büyük tartışmanın tarafları uluslararası ilişkilerdeki temel sorunlar ve çözüm alternatiflerine yönelik farklı analiz parametreleri kullanmış olsalar da, dünyayı açıklama girişimleri bakımından pozitivistler.¹⁸⁹ Anthony Burke'e göre, her iki paradigma da ontolojik olarak politik toplumun temelini sosyal sözleşme olması ve Hobbescu anlamda uluslararası ilişkilerin anarşik olması gibi “verili” temel kavramlar üzerine kuruludur.¹⁹⁰ Yine tarihsel kökleri itibarıyla, XVIII. yüzyılda anlam kazanmış olan güç dengesi ve kurumsalcılık algısı iki yaklaşımın özünü yansıtmaları açısından çarpıcı bir veridir.¹⁹¹ Zira savaşların sınırlandırılması adına, Realizm'in temel çözüm

¹⁸⁷ Hayward R. Alker, “Rescuing Reason from the Rationalists: Reading Vico, Marx and Weber as Reflective Institutionalists”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 19, No. 2, 1990, s. 161.

¹⁸⁸ Hayward R. Alker, Thomas J. Biersteker, “The Dialectics of World Order: Notes for a Future Archeologist of International Savoir Faire”, *International Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 2, 1984, s. 124.

¹⁸⁹ Daniel S. Geller, John A. Vasquez, “The Construction and Cumulation of Knowledge in International Relations: Introduction”, *International Studies Review*, Vol. 6, No. 4, 2004, s. 1. Martin Rochester da, tüm anlaşmazlıklarına rağmen İdealizm ve Realizm'in devlet merkezli bir bakış açısıyla dünya politikalarını anlamaya çalıştıklarını ve aynı sorunları tespit edip sadece farklı yöntemler kullandıklarını vurgulamıştır. Martin Rochester, “The Rise and Fall of International Organization as a Field of Study”, *International Organization*, Vol. 40, No. 4, 1986, s. 793.

¹⁹⁰ Anthony Burke, “Postmodernism”, Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 364.

¹⁹¹ Bu yüzyıl aynı zamanda Foucault'un tabiriyle modern iktidarın doğduğu ve disipline edici bazı kurumlar aracılığıyla bilgi ve iktidar arasındaki bağın kurulduğu dönemdir. Nancy Fraser, *Unruly*

olarak sunduğu “güç dengesi” ve İdealistlerin çatışmaların çözümünde bir kurtuluş yolu olarak gördükleri “kurumsalcılık”, “liberal devlet ve liberal pratik ve ilkelerin yaygınlaşması”¹⁹² aslında modernite projesinin uluslararası ilişkilere nasıl yansıdığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.¹⁹³ İki yaklaşım da tarih dışı, ilkeleri sınırlandırılmayacak kadar geniş, sonuçlar üzerinde değil araçlar üzerinde yoğunlaşmış ve uluslararası ilişkileri devletler arası ilişkiler olarak algılamıştır.¹⁹⁴

Benzer tespitleri ikinci büyük tartışma için de yapabiliriz. Davranışsalci paradigma Realizm’i “yeterince bilimsel” olmamakla suçlayarak, Realizm’in eleştirisi üzerinden disiplinde bir yer işgal etmiş olsa da aslında her iki yaklaşım da aynı özden beslenmektedir. Realizm’in “bilimsel kriterler” açısından yetersiz olduğunu savunan Davranışsalcılar, Realizm’in 1930’lu yıllarda sosyal bilimlerde oldukça iz bırakmış olan mantıksal pozitivistten etkilendiği tezini görmezden gelmişlerdir. Başta Rudolph Carnap, Carl Hempel ve Ernst Nagel olmak üzere o dönemdeki birçok pozitivistin çalışmaları Davranışsalcılar kadar Realistleri de etkilemiştir.¹⁹⁵ Bu nedenle, Davranışsalcıların iddia ettiği gibi Realizm’in yeterince bilimsel olamaması, Realistlerin pozitivist olmadıkları şeklinde yorumlanamaz. Bu iki büyük tartışma ve diğer yaklaşımlar, paylaştıkları Pozitivist, materyalist, rasyonalist özün yetersizliği nedeniyle, 1980’lerin ortasından itibaren şekillenen yeni dönemi algılamakta yetersiz kalmış ve -Kuhnian anlamda- disiplindeki *normal bilim*¹⁹⁶ derin sarsıntılar geçirmiştir.¹⁹⁷

Bu dönemde, pratikte yaşanan gelişmeler de, daha önce olduğu gibi yine disiplinin ajandasını derinden etkilemiştir.¹⁹⁸ Özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesi,

Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory, Cambridge: Polity Press, 1993, s. 22.

¹⁹² Robert Latham, “History, Theory, and International Order: Some Lessons from the Nineteenth Century”, *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1997, s. 433.

¹⁹³ John Gerard Ruggie, “Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations”, *International Organization*, Vol. 47, No. 1, 1993, s. 146.

¹⁹⁴ Justin Rosenberg, “The International Imagination: IR Theory and Classic Social Analysis”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 23, No. 1, 1994, s. 85.

¹⁹⁵ Hollis, Smith, *Explaining and Understanding...*, s. 51.

¹⁹⁶ Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyuş, İstanbul: Alan, 2003, s. 50–70.

¹⁹⁷ James Der Derian, “The Art of War and the Construction of Peace: Toward a Virtual Theory of International Relations”, Morten Kelstrup, Michael C. Williams (ed.), *International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security, and Community*, London: Routledge, 2000, s. 75.

¹⁹⁸ Kahler, pratikte yaşanan gelişmelerle disiplindeki yaklaşımların doğuşu arasında bir bağ olduğunu belirtmektedir. Kahler, “Inventing International Relations...”, s. 39.

küreselleşmenin getirileri, ulus-devletin “büyük bir özenle” koruduğu sınırlarının geçilmezliğinin aşılması, tarihin sonunun ilanı, *post-international* döneme¹⁹⁹ geçiş, Realizm’in şiddetle savunduğu ulvî-süfli ve iç-dış politika ayrımlarının anlamsızlaşması pratik anlamda “yeni bir Orta Çağ’ın” (*new/neo-medievalism*)²⁰⁰ ya da “*info-medievalism*” ve “siber-feodalizm” çağının²⁰¹ yaşanmasına yol açmıştır. Uluslararası ilişkilerin doğasında yaşanan bu değişim ve dönüşümleri algulamakta zorlanan disiplinin Pozitivist mensupları, bu etiketlerinden sıyrılmaya başlamıştır. 1980’lerin ortasından itibaren disiplinin gündemi eskiye oranla çok değişmiş ve epistemik anlamda yeni açılımlarla disiplin zenginleşmiştir. Artık daha önceden üzerinde yeterince durulmayan ekolojik sorunlar, insan hakları, etik, kimlik ve kültürel faktörler, toplumsal cinsiyet, göç, dil, bilgi ve iktidar ilişkileri vs. gibi konu başlıkları büyük bir ilgi görmeye ve her biri özgün bir teori olmasa bile bir bakış açısı olarak disiplindeki yerlerini almaya başlamıştır.²⁰² Eleştirel Teori, Postyapısalcılık, Feminizm, Postkolonyalizm, Yeşil Politika (*green politics*), Postmodernizm gibi yaklaşımlar,²⁰³ Postpozitivist dönem Uluslararası İlişkiler çalışmalarının temel sütunlarını oluşturmuştur.²⁰⁴

¹⁹⁹ James N. Rosenau, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, New Jersey: Princeton University Press, 1990, s. 6.

²⁰⁰ Yeni Orta Çağ kavramını ilk olarak kullanan kişi Wolfers’dır. Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1962, s. 242. İç ve dış politika ayrımının flulaşmaya başladığını belirterek bir tür new-medievalism’in içinde olduğumuza işaret etmiştir. 1970’lerin sonuna doğru ise bu kez Hedley Bull, çığır açan çalışmasında kesişen iktidar ve sadakat/bağlılık odakları olarak tanımlar yeni Orta Çağ’ı. Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London: Palgrave, 2002, s. 246. Bu konuda son dönemde yapılmış en çarpıcı çalışma için bakınız: Jörg Friedrichs, “The Meaning of New Medievalism”, *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 4, 2001, s. 475–478.

²⁰¹ Timothy W. Luke, “The Discipline of Security Studies and the Codes of Containment: Learning from Kuwait”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 16, No. 3, 1991, s. 341.

²⁰² Ann J. Tickner, *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post-Cold War Era*, New York: Columbia University Press, 2001, s. 9–11. Steve Smith, “Epistemology, Postmodernism and International Relations Theory: A Reply to Osterud”, *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 3, 1997, s. 333–334. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında son 20 yılda giderek artan sayıda bu ya da benzer konuların daha çok tartışıldığını vurgulayan Pasha, kültürel dönüş olarak adlandırılan bu dönemde katı oryantalizmin yumuşadığını, farklılık olgusunun öne çıktığını ve disiplinin kimliğinin daha çok sorgulanır olduğunu vurgulamaktadır. Mustapha K. Pasha, “Liberalism, Islam, and International Relations”, B. G. Jones (ed.), *Decolonising International Relations*, London: Rowman and Littleman, 2006, s. 65.

²⁰³ Burada bir noktaya açıklık getirmek gerekiyor; disiplinde bazı epistemik ve pedagojik sorunların bir uzantısı olarak, Konstrüktivizmin büyük tartışmalar içinde nereye yerleştirileceği ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Disiplinde kimileri Konstrüktivizmi, Postpozitivist bir yaklaşım olarak değerlendirirken kimileri de Konstrüktivizmi Pozitivistler ve Postpozitivistler arasında “ara bir yol” olarak değerlendirmektedir. Konstrüktivizmin Reflektivistler ve Rasyonalistler arasında “orta yol/köprü” olduğuna ilişkin tespitler için bakınız. Emanuel Adler, “Seizing the Middle Ground:

1.4. Postpozitivizm: Yeni ile Yeniden Üretmenin Sarkacı

1980’li yılların ortasından itibaren, Uluslararası İlişkiler öğrencileri daha önce nadiren duydukları, “geneoloji, semiyotik, yapısöküm, yeniden yazma/okuma, metinlerarasıcılık,” gibi yeni kavram ve yöntemlerle ve başta Foucault, Derrida, Lacan, Kristeva, Barthes, Baudrillard olmak üzere birçok isimle tanıştılar.²⁰⁵ Buna paralel olarak disiplinin dili zenginleşmeye, akademiyanın kullandığı yöntemler çeşitlenmeye başladı. Ancak bu tanışma ve çeşitlilik, bazı sorunları da beraberinde

Constructivism in World Politics”, *European Journal of International Relations*, Vol. 3, No. 3, 1997, s. 319–363. Maja Zehfuss, *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, New York: Cambridge University Press, 2002, s. 251. Jeffrey T. Checkel, “The Constructivist Turn in International Relations Theory”, *World Politics*, Vol. 50, No. 2, 1998, s. 327. James Fearon, Alexander Wendt, “Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View”, Walter Carlsnaes, et al. (ed.), *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002, s. 68. John G. Ruggie, “neo-klasik konstruktivizm, postmodernist konstruktivizm ve iki tür arasında kalan konstruktivizm” tasnifiyle, Konstruktivizmin nerede durduğu konusundaki meseleyi daha da karmaşık bir hale getirmiştir. John Gerard Ruggie, “What Makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge,” *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998, s. 880–881. Ruggie’nin tasnifine benzer bir tasnifle, Hopf da “geleneksel ve eleştirel Konstruktivizm” tasnifiyle, Konstruktivizmin disiplinindeki konumunu açıklamaya çalışmaktadır. Ted Hopf, “The Promise of Constructivism in International Relations Theory”, *International Security*, Vol. 23, No. 1, 1998, s. 181–184. Kanaatimizce Konstruktivizm, kullandığı yöntembilimi bakımından reflektivist, fakat savunduğu tezler bakımından ise rasyonalistlere yakındır. Konstruktivizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Wendt, açıkça “ben bir pozitivistim” demiş ve başka bir çalışmasında da Rasyonalizm ve Konstruktivizm tartışması olarak adlandırılan tartışmada, iki paradigma arasında bir tartışma olmaktan çok, Konstruktivizmin bir diyalog olduğunu ve kendi amacının da Konstruktivist tezle, rasyonalistler ve reflektivistler arasında bir köprü inşa etmek olduğunu belirtmiştir. Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 39. Stefano Guzzini, Anna Leander (ed.), *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his Critics*, Oxon: Routledge, 2006. Alexander Wendt, “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 1992, s. 394. Örneğin Williams’a göre de, özellikle Buzan, Wæver, Wilde ve Booth gibi isimler (Kopenhag Okulu olarak adlandırılan güvenlik çalışmalarında) güvenliksizleştirme ve özgürlük temasıyla devleti dışarıda tutan bir yaklaşımı benimsemiş olmalarına rağmen, aslında 1920-1930’lu yılların Realizminden köklerini alan Konstruktivizmin bir kolu olmaktan öteye geçememişlerdir. Michael C. Williams, “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 4, 2003, s. 512.

²⁰⁴ Kimberley Hutchings, Postpozitivist dönem Uluslararası İlişkiler çalışmalarının temel sütunlarını ve ana temsilcilerini şu şekilde tasnif etmektedir: Küresel politik ekonomi ve uluslararası politika alanındaki çalışmalarıyla Robert W. Cox’un öncülünü yaptığı Neo-Gramsciyen eleştirel teori, Andrew Linklater’in öncülüğünde Frankfurt Okulu ve daha özde Jürgen Habermas’ın çalışmalarına dayanan normatif teori, büyük oranda Foucault ve Derrida’nın çalışmalarından esinlenen ve Richard Ashley, R. B. J. Walker, James Der Derian, Michael Shapiro ve Jens Bartelson’un öncülüğünü yaptığı Postyapısalcı ve Postmodernist teori ve son olarak da Jean Elshtain, Cynthia Enloe, Christine Sylvester, V. Spike Peterson ve Ann Tickner’in öncülüğünü yaptığı Feminist teori. Kimberley Hutchings, “The Nature of Critique in Critical International Relations Theory”, Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001, s. 80.

²⁰⁵ Thomas Diez, et al., *Key Concepts in International Relations*, London: Sage, 2011, s. 171.

getirmiştir. 1980'lerin ortasından itibaren, giderek daha fazla sayıda taraftar toplayan Postpozitivizm, temsilcilerinin de kabul ettiği üzere, içinde birbiriyle çok da ilgili görünmeyen paradigmalardan oluşmuş bir çeşit yamaya (*patchwork*) benzeyen belirsiz bir kavramdır aslında.²⁰⁶ Kavramın bu belirsizliğinin yanında, Postpozitivist akademisyenler arasında da niyet olarak, metot olarak hatta teorik kesinlik açısından da benzerlik olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.²⁰⁷ Roland Bleiker'e göre, Postmodernizm, Postyapısalcılık gibi kavramlar, taraftarlarından çok bu yaklaşımları eleştirenler tarafından kullanıldığı için, bu durum bu yaklaşımların anlaşılmasını olumsuz açıdan etkilemektedir.²⁰⁸ Postpozitivizmi anlamaya dönük en önemli metodolojik sorun da buradan kaynaklanmaktadır.

Kendi başına tanımlanması oldukça sorunlu olan ve sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve tarihsel pek çok boyutları olan Postpozitivizm,²⁰⁹ Uluslararası İlişkiler çalışmalarını da zaman zaman birbiriyle çelişen yönlerle ve fakat derinden etkilemiştir. Bu durumun bir sonucu olarak da disiplinde birbiriyle çok da uyumlu olmayan bazı tespit, tez ya da argümanlar Postpozitivizm etiketi altında toplanmış bulunmaktadır.²¹⁰ İşin aslı bu durum tam da Postpozitivizme uymaktadır. Postpozitivizmin bizatihi kendisi modern bilimin kategorileştirme, sınıflandırma,

²⁰⁶ Lapid, "The Third Debate...", s. 239. Jones, bu yaklaşımların hepsini baş harfleri büyük yazılan Eleştirel Teori adı altında ele alarak, Eleştirel Teori içinde yer alan yaklaşımların adeta bir takımıydığını (*constellation*) andırdığını vurguluyor. Richard Wyn Jones, "Introduction: Locating Critical International Relations Theory", Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001, s. 10.

²⁰⁷ Darryl S. L. Jarvis, "Postmodernism: A Critical Typology", *Politics & Society*, Vol. 26, No. 1, 1998, s. 95-98. Jarvis'e göre Postmodernizm özgürleştirme, her türlü sınırların kalkması, yeni politik kimliklerin inşası, yeni bir tarihin yazımı, yenilenmenin kutlanması, politik direnç ve *negation* (inkâr) olarak tanımlanabilir.

²⁰⁸ Roland Bleiker, *Aesthetics and World Politics*, London: Palgrave Macmillan, 2009, s. 30.

²⁰⁹ Mimari ve sanatta doğan oradan felsefe ve siyasete sıçrayan Postmodernizm, 1980'li yıllarla birlikte İngilizce konuşan dünyada da oldukça etkili bir teori haline dönüşmüştür. Iain H. Grant, "Postmodernism and Politics", Stuart Sim (ed.), *The Routledge Companion to Postmodernism*, Oxon: Routledge, 2001, s. 28-30. Postmodernite, kültürün ötesine Marksistlerin ekonomi politik konusundaki çalışmaları ile geçti. F. Jameson gibi Marksistler postmodernizmi, emperyalizm ve ulusal piyasaların yayılmasının ardından gelen kapitalizmin 3. dalgası olarak okumaktadır. Jameson'a göre postmodern alan sadece bir kültürel ideoloji ya da fantezi değil aynı zamanda tarihsel ve sosyo-ekonomik bir gerçekliktir. Frederic Jameson, "Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism", *New Left Review*, Vol. 146, 1984, s. 60-65. Modernizmin aslında Postmodernizmin bir türevi olduğu hatta Postmodernizmin her yere yayılmış halinin Modernizm olarak adlandırıldığı benzer tespitler için bakınız. Albert J. Paolini, et al., *Navigating Modernity: Postcolonialism, Identity, and International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1999, s. 11.

²¹⁰ Mathias Albert, "On Boundaries, Territory and Postmodernity: An International Relations Perspective", David Newman (ed.), *Boundaries, Territory and Postmodernity*, London: Frank Cass, 1999, s. 53-54.

basitleştirme ve doğrulama arayışındaki metodolojik imtiyazını kökten reddeden bir anlayışın ürünüdür.²¹¹ Bu yönüyle de anlaşılması epeyce zor bir yaklaşımdır. Postpozitivizmi diğer paradigmalara kıyaslandığında anlaşılmasını güç kılan bir diğer unsur ise Postpozitivistlerin uluslararası ilişkileri kendi referans terimleri olan ve tek başına var olan bir söylem olarak görmek yerine, daha çok sosyal düşüncedeki daha geniş bir hareketin tezahürü olarak görmeleridir.²¹²

Postpozitivist yaklaşımlar, disiplindeki “kavramsal kesinlikleri”²¹³ ve Steven Roach’ın ifadesiyle, “uluslararası politikanın hegemonik ve dışlayıcı söylemini” sorgulayarak, egemenlik, anarşi ve meşruiyet gibi temel kavramları da sorunsallaştırmaktadır.²¹⁴ Linklater, Roach’ın vurguladığı dışlama pratiğini, 1992 yılında kaleme aldığı çalışmasında ilk defa dile getirerek, henüz filizlenme aşamasında olan eleştirel düşüncenin (Postpozitivizm olarak okunabilir) disiplindeki yerini ve geleceğini analiz etmiştir. Linklater’a göre, Frankfurt Okulu’ndan beslenen eleştirel düşünce, disiplindeki ortodoksiyi ve geleneksel sınırları yerinden ederek, hariçtekilerin, ihmal edilmişlerin disipline dâhilini sağlayabilir.²¹⁵ Dâhil etme ve hariç bırakma/dışlama (*inclusion-exclusion*) pratiğinin uluslararası ilişkilerde merkezi bir önemi olduğunu vurgulayan Linklater’a göre, bizzat devletin kendisi ve modern devletler sistemi, vatandaşlık, yabancılık, egemenlik ve *territoryalite* gibi araçlar vasıtasıyla, dâhil etme ve hariçte tutma sürecinin bir uzantısı olarak şekillenmiştir. Normatif, sosyolojik ve prakseolojik boyutları olan dışlama pratiğini sona erdirmek, Postpozitivist dönemdeki yaklaşımların temel ortak hedeflerinden birini oluşturmaktadır.²¹⁶

²¹¹ David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992, s. 4. Pauline Rosenau, “Once Again Into the Fray: International Relations Confronts the Humanities”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 19, No. 1, 1990, s. 85. K. M. Fierke, “Links across the Abyss: Language and Logic in International Relations”, *International Studies Quarterly*, Vol. 46, No. 3, 2002, s. 338.

²¹² Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, çev. A. Oyacıoğlu, İstanbul: Yayınodası, 2007, s. 46.

²¹³ Victor E. Taylor, Charles E. Winquist, *Encyclopedia of Postmodernism*, New York: Routledge, 2001, s. 296.

²¹⁴ Steven C. Roach, “Critical International Theory and Meta-Dialectics”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007, s. 336.

²¹⁵ Andrew Linklater, “The Question of the Next Stage in International Relations Theory: A Critical-Theoretical Point of View”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 21, No. 1, 1992, s. 78.

²¹⁶ *Ibid.*, s. 83.

Bu ortaklığın dışında, birçok Pozitiviste göre, genellikle ilk adımda tek ortaklıkları Pozitivizm karşıtlığı olarak görünen ve bu anlamda da ortak bir dilden, iç tutarlılıktan yoksun Postpozitivistlerin,²¹⁷ aslında birçok açıdan ortak eğilimler ve refleksler gösterdikleri açıktır.²¹⁸ Geleneksel Uluslararası İlişkiler teorisinin başarısızlığını vurgulayan Postpozitivistler, sadece disiplinde *eğreti* gibi duran konularla değil, aynı zamanda savaş, devlet, güvenlik, egemenlik, anarşi, terörizm gibi disiplinin temel meseleleriyle de ilgilenerek, tek bir yöntem/sesle meselelere yaklaşmıyorlar.²¹⁹

Postpozitivist yaklaşımların bir başka ortak özelliği de, Aydınlanma'dan kaynağını alan tüm sosyal ve politik düşüncenin yani modernite söyleminin krizde olduğunu vurgulamalarıdır.²²⁰ Linda S. Bishai tarih, hukuk ve felsefeden farklı olarak, Uluslararası İlişkiler'i "Aydınlanma'nın çocuğu" olarak tanımlamakta ve uluslararası ilişkilerdeki birçok sorunun kökeninde Aydınlanma düşüncesinin yattığına işaret etmektedir.²²¹ David Harvey, özünü Aydınlanma'nın oluşturduğu modernite projesinin temel sütunlarını, "objektif bir bilim geliştirme arzusu, evrensel ahlak ve hukuk, otonom bir sanat" olarak sıralamaktadır²²² ki, Postpozitivistlerin temelde karşı oldukları şey bu projenin bizatihi kendisidir. Çünkü Postpozitivistler, modernitenin öne çıkardığı araçsal rasyonaliteyle, sosyal alana dair bilgilerimizin dünya hakkında kesin yargılar, nesnel gerçekler ve evrensel niteliğe haiz yargılar üretmek için artık yetersiz olduğunu savunmaktadır.²²³

²¹⁷ Thomas J. Biersteker, "Critical Reflections on Post-Positivism in International Relations", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989, s. 264.

²¹⁸ Hutchings, "The Nature of Critique...", s. 80-81.

²¹⁹ Nicholas J. Rengger, *International Relations Political Theory & Problem of Order: Beyond International Relations Theory*, Florence: Routledge, 1999, s. 176.

²²⁰ Chris Brown, "Turtles All the Way Down: Anti-Foundationalism, Critical Theory and International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1994, s. 241.

²²¹ Linda S. Bishai, *Forgetting Ourselves: Secession and the (Im)Possibility of Territorial Identity*, Lanham: Lexington Books, 2007, s. 8. Foucault da biri XVII. yüzyılın ortasına denk düşen (klasik çağ), diğeriye XIX. yüzyılın başına denk düşen (modern çağ) iki büyük kopuşun olduğunu belirtmektedir. Her iki kopuşun da, uluslararası ilişkilerdeki büyük dönüşümlere tekabül etmesi, tesadüfün ötesinde bir durumdur. Michael Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, New York: Routledge, 2002, s. xxiv.

²²² David Harvey, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Oxford: Basil Blackwell, 1990, s. 12. Touraine, bu unsurları akılcılık başlığı altında toplamaktadır. Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. H. Tufan, İstanbul: YKY, 1995, s. 23-24.

²²³ Chernoff, *Theory and Metatheory...*, s. 159. Christopher Butler, *Postmodernism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 38.

Postpozitivizm, Pozitivist sosyal bilimin toplum ve siyaseti anlama çabasındaki yetersizliğini dile getirmesi,²²⁴ anti-özcü/temelci olması²²⁵ ve devlet merkezli bir analiz yapmaması bakımından da geleneksel Uluslararası İlişkiler teorisinden bir kopuşu temsil etmektedir.²²⁶ Mark Hoffman'a göre, disiplindeki eleştirel dönemdeki yaklaşımlar, teoriyi yeniden yapılandırır, sosyal teori ve pratikleri yeniden inşa eder, teoriyi yeniden yazar, siyasal toplumu yeniden ifade eder.²²⁷ Gerçeklik, rasyonalite, tarafsızlık, doğru ve nesnellik gibi başlıkları "bilimsellik", doğu-batı, gerçek-kurgu, biz-öteki, kadın-erkek, kimlik-farklılık, olay-değer, iç-dış gibi ayrımları "daha anlaşılır" bir dünya sloganıyla içselleştirmeye çalışan Pozitivizmi, Derridacı anlamda yapısöküme²²⁸ uğratan Postpozitivizm, disipline yeni boyutlar eklemiştir.²²⁹ James Der Derian da, Pozitivistlerce kullanılan temel kavramlar, metinler, dil ve modern özne, Avrupa'ya özgü ahlak kodları, Batı tarzı yaşamın üstünlüğü gibi söylemlerin uluslararası ilişkilerde ayrıcalıklı bir yere

²²⁴ Jim George, "International Relations and the Search for Thinking Space: Another View of the Third Debate", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989, s. 272. Paralel olarak Milja Kurki de Postpozitivistlerin, sosyal dünyanın Pozitivistlerce geliştirilen bazı modeller, kanun benzeri genellemeler ve var olduğu iddia edilen düzenlilikler üzerinden anlaşılamayacağını dile getirdiğini not etmektedir. Ona göre Postpozitivistler, sosyal aktörlerin ve bu aktörlerin davranışlarının, Pozitivistlerin yapmaya çalıştığı şekilde, kolayca nicelikselleştirilemeyeceğini ve sosyal dünyanın gözlemlenebilir davranış ve unsurlara indirgenemeyeceğine işaret etmektedirler. Milja Kurki, *Causation in International Relations: Reclaiming Causal Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 129–130.

²²⁵ Anti-temelcilik, gerçeklerin geçerliliği ve etik ilkelerin insanı aşan standartlar ya da temeller tarafından belirlenmesine karşıdır. Temel, bilen özne ile bilinen nesne arasında yanlış bir epistemolojik ikilik yaratır. Michael Slott, "An Alternative to Critical Postmodernist Antifoundationalism", *Rethinking Marxism; A Journal of Economics, Culture & Society*, Vol. 17, No. 2, 2005, s. 303.

²²⁶ François Debrix, "Language, Neofoundationalism, International Relations", François Debrix (ed.), *Language Agency and Politics in a Constructed World*, New York: M.E. Sharpe, 2003, s. 3–4.

²²⁷ Mark Hoffman, "Restructuring, Reconstruction, Reinscription, Rearticulation: Four Voices in Critical International Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 20, No. 2, 1991, s. 170.

²²⁸ Derrida, yapısökümün genel kanıları sarstığını ve onları güvenli yerlerinden çıkardığını savunmaktadır. Jacques Derrida, *Of Grammatology*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1974, s. 73. Derrida Batı düşünce sisteminin varlık/yokluk, kimlik/fark, konuşma/yazma gibi dikotomiler üzerinden şekillendirildiğini ileri sürmektedir. Derrida'nın işaret ettiği bu yapı Pozitivist Uluslararası İlişkiler çalışmalarında kendini açıkça göstermektedir. Maja Zehfuss, "Jacques Derrida", Jenny Edkins, Nick Vaughan Williams (ed.), *Critical Theorists and International Relations*, Oxon: Routledge, 2009, s. 139.

²²⁹ Ann J. Tickner, "International Relations: Post-Positivist and Feminist Perspectives", R. E. Goodin, H. D. Klingemann (ed.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 451. Jurgen Haacke, "Theory and Praxis in International Relations: Habermas, Self-Reflection, Rational Argumentation", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1996, s. 256. E. Fuat Keyman, *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, çev. S. Çoşar, İstanbul: Alfa, 2000, s. 17.18.

sahip olduğunu, Postpozitivist yaklaşımların, bu imtiyazı yapışöküme uğratarak, bize doğalmış gibi gelen söylem ve eylemleri sorguladığını (*denaturalize*) dile getirmiştir.²³⁰ Kısacası, Postpozitivistler, Necati Polat'ın ifadesiyle, Uluslararası İlişkiler çalışmalarına, yeni bir dil, felsefe ve hatta moral bakış kazandırmıştır.²³¹

Postpozitivizm, disiplinin rasyonaliteden ve Aydınlanma'dan özünü alan meta-teorik çerçevesini epistemik, ontolojik ve aksiyolojik temelleri açısından sorgulamakla kalmamış, aynı zamanda disiplinde alternatif teorik yaklaşımların varlığını da mümkün kılmıştır.²³² Uluslararası İlişkiler çalışmalarında Postpozitivist eğilimlerin daha bir görünür olduğu 1980'lerin ortalarından itibaren alternatif yaklaşımların sayısı da hızla artmaya başlamıştır. Zaten Der Derian'ın da açıkça belirttiği gibi, Postpozitivistlerin temel amacı disiplinde alışlagelmiş yöntemler ve bakış açılarının dışında, alternatif bakış açılarının da olabileceğini göstermeye çalışmaktır.²³³ Temel olarak 1980'li yıllar boyunca disiplinindeki hâkim (Neo)Realist söylemin eleştirileri²³⁴ üzerinden şekillenmeye başlayan bu alternatif yaklaşımlar, bilgi ile iktidar arasındaki ilişkileri, (M. Foucault) başta kimlik, egemenlik ve anarşi olmak üzere verili/doğal ön kabulleri ve metinsel stratejileri (J. Derrida) ele almışlardır.²³⁵ Reflektivist bir yöntemle, yani bilen özneyle bilinen nesne arasında bir bağ olduğu ve bağın sosyal ve doğa bilimleri arasındaki temel fark olduğu tezinden hareket ederek, uluslararası ilişkilerin anlaşılmasında yeni yol ve yöntemleri tartışmaya açmışlardır.²³⁶

²³⁰ James Der Derian, "The Boundaries of Knowledge and Power in International Relations", James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989, s. 4.

²³¹ Necati Polat, "Poststructuralism, Absence, Mimesis: Making Difference, Reproducing Sovereignty", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 4, 1998, s. 447.

²³² Darryl S. L. Jarvis, *International Relations and the Challenge of Postmodernism: Defending the Discipline*, South Carolina: University of South Carolina Press, 2000, s. 19.

²³³ Der Derian, "The Boundaries of Knowledge...", s. 4.

²³⁴ Georg Sørensen, "IR Theory after the Cold War", *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 5, 1998, s. 85. Sørensen'e göre disiplinindeki Postpozitivist yaklaşımların kaynağında, biri pratik diğeri teorik iki unsur yatmaktadır. Pratikteki kaynak, Soğuk Savaş'ın sona ermiş olmasına, teorideki kaynak ise disiplinindeki hâkim Neorealist temayülün varlığına işaret eder. Neorealizm özellikle disiplinde hâkim yaklaşım olarak algılandığı ve yapısal kesinlik iddiasında bulunduğu için büyük bir eleştiriye maruz kalmış ve bu eleştiriler Postpozitivizm'in doğuşunu sağlamıştır.

²³⁵ Steve Smith, Patricia Owens, "Alternative Approaches to International Theory", John Baylis, Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 285–288.

²³⁶ Patrick T. Jackson, *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of Science and its Implications for the Study of World Politics*, Oxon: Routledge, 2011, s. 157.

Postpozitivist yaklaşımlar, Uluslararası İlişkiler'in politik ve sosyal teoriyle iç içe olduğunu savunmuşlar²³⁷ ve sosyal ve politik teorideki gelişmelerle Uluslararası İlişkiler'i bağdaştırmaya çalışarak, Realizm'in disiplini apayrı bir çalışma alanı olarak sınırlayan tutumunu sorgulamışlardır.²³⁸ Bu sorgu, disiplinin kapılarını diğer disiplinlerin terminolojisine sonuna dek açmış ve Uluslararası İlişkiler çalışmalarının kapsamı hem coğrafi hem de içerik olarak genişlemiştir. Örneğin Pozitivizmin "mevcut uluslararası düzenin doğal düzen ve bu anlamda da evrensel bir niteliği haiz olduğu ve evrensel olduğu için başka toplumların bu düzeni anlamak ve analiz etmek için yeni arayışlara girmelerinin gereksizliği" vurgusu, Anglo-Saxon orijinli disiplinin varlığını mümkün kılmıştır.²³⁹ Postpozitivist yaklaşımlar, disiplinin bu yapısını değiştirebilmek adına alternatif bakış açılarına, yeni seslere yer açmaya çalışmıştır.²⁴⁰

Her ne kadar birçok Pozitivistin (Keohane'nin tabiriyle rasyonalistin) iddia ettiği gibi, uyumlu bir araştırma programı geliştirememesine²⁴¹ ve geleneksel yaklaşımların epistemolojik temellerini derinden sarsmak adına çok uğraşıp yerine alternatif bir epistemoloji çıkaramamasına, kendi içlerinde de bölünüp ortak dil geliştirememelerine rağmen,²⁴² Postpozitivistler, yeni bir ontoloji inşa etme uğraşı

²³⁷ Nicholas J. Rengger, "Going Critical? A Response to Hoffman", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 1, 1988, s. 81.

²³⁸ Mark Neufeld, "Reflexivity and International Relations Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 22, No. 1, 1993, s. 61-63.

²³⁹ Uzgel, *op. cit.*, s. 30.

²⁴⁰ Postpozitivistler, sadece Pozitivistlerin "uluslararası düzenin evrenselliği" tezi ve bu tezin ideolojik uzantılarını değil, aynı zamanda Pozitivist gelenekte büyük bir yer işgal eden "insan doğasının evrenselliği" tezini de şiddetle eleştirmektedirler. İnsan doğasının evrensel olmadığını dile getiren Cox, insan doğasının tarihin bir ürünü olduğuna, insan tarafından şekillendirildiğine ve bu yüzden de yere ve zamana göre değiştiğine ilişkin vurgunun Vico'dan beri dile getirildiğine işaret etmektedir. Robert W. Cox, "Universality in International Studies: A Historicist Approach", Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002, s. 211. Cox ve eleştirel teori için Türkçe kaleme alınmış bir çalışma için bakınız: Burcu Bostanoğlu, Mehmet A. Okur, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox*, Ankara: İmge, 2009.

²⁴¹ Keohane, "International Institutions...s. 379-396. Postmodernistlerin Uluslararası İlişkiler çalışmaları konusunda gerçek anlamda hiçbir katkılarının olmayacağı ile ilgili benzer eleştiriler için bakınız: Øyvind Østerud, "Antinomies of Postmodernism in International Studies", *Journal of Peace Research*, Vol. 33, No. 4, 1996, s. 389.

²⁴² Steve Smith, "Alternative and Critical Perspectives", Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002, s. 199.

içindedirler.²⁴³ Uluslararası İlişkiler'in akademik kimliğini sorgulayan Postpozitivistler,²⁴⁴ Pozitivizm'in iletişime kapalı, alternatif bilimsel çalışma imkânlarını öteleyen monolog bilim algısını değiştirip, disiplinde diyalog ihtimalini artırarak önerdikleri çoğulculukla disiplinin sınırlarını genişletmeyi hedefliyorlar.²⁴⁵

Postpozitivistlerin önerdikleri çoğulculuk, genellikle bilinçli bir şekilde, “her şey uyar” (*anything goes*) şeklinde yorumlanmaktadır. Disiplindeki Postpozitivist muhalefetin önemli temsilcilerinden biri olan Der Derian'a göre, Postpozitivist yaklaşımların maruz kaldığı bu “görecelilik ve nihilizm” eleştirisinin bir karşılığı yoktur. Çünkü bu yaklaşımlar, “gerçek/değer/hakikat yoktur” gibi önermeleri savunmamaktadırlar. Onların savunduğu şey, sloganlaştırmak gerekirse, her şey uyar değil, “her şey sorgulanır” önermesidir: karşı oldukları şeyse, Pozitivistlerin var olduğuna inandıkları üstün bir epistemoloji, her şeyi açıklayan, her şeyi kanıtlayan, her şeye hâkim bir teori algısı ile temsilden bağımsız bir gerçek tanımıdır.²⁴⁶

Der Derian, 1988 yılında kaleme aldığı başka bir çalışmada ise, bugüne kadar ihmal edilmiş “modernite krizini” ve moderniteyle özdeşleştirilen otonom özne, egemen devlet, *grand* teori ile özne/nesne, biz/öteki, iç/dış ayrımlarının tartışılması gerektiğini ve bu tartışmaların zorunlu olduğunu belirterek, bu dönemin post-rasyonalist düşünce dönemi olduğunu vurgulamıştır.²⁴⁷ Aynı şekilde Ashley ve Walker da Pozitivist disiplinin bir krizde olduğunu ve bu krizin modernitenin kriziyle ilgili ve modernite kadar eski olduğunu dile getirmektedir. Onlara göre krizin kökeninde, sosyal düzen içinde zamanı, mekânı ve kimlikleri sınırlandırma çabası yatmaktadır.²⁴⁸ Michael J. Shapiro ise disiplindeki eleştirel düşüncenin, moderniteyle birlikte sorgulanmadan benimsenmiş olan özne, nesne ve eylemlerin “imtiyazlı

²⁴³ Heikki Patomaki, *After International Relations: Critical Realism and the (Re)Construction of World Politics*, London: Routledge, 2001, s. 4.

²⁴⁴ Tanja E. Aalberts, Rens van Munster, “From Wendt to Kuhn: Reviving the ‘Third Debate’ in International Relations”, *International Politics*, Vol. 45, No. 6, 2008, s. 728.

²⁴⁵ Friedrich Kratochwil, “The Monologue of Science”, *International Studies Review*, Vol. 5, No. 1, 2003, s. 125–126. Jim George, *Discourses of Global Politics: A Critical (Re)Introduction to International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1994, s. 10.

²⁴⁶ James Der Derian, “Post-Theory: The Eternal Return of Ethics in International Relations”, Michael W. Doyle, G. John Ikenberry (ed.), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder: Westview Press, 1997, s. 58.

²⁴⁷ James Der Derian, “Introducing Philosophical Traditions in International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 2, 1988, s. 189–191.

²⁴⁸ Richard K. Ashley, R. B. J. Walker, “Conclusion: Reading Dissidence/Writing the Discipline: Crisis and the Question of Sovereignty in International Studies”, *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990, s. 375–376.

formlarını” artık sorguladığını ve dünyayı anlama sürecinde kullandığımız dominant yaklaşımların inşa edilmiş bakış açıları olduğu gerçeğini görmemize yardım ettiğini ileri sürmektedir.²⁴⁹

Disiplinin geneline hâkim devletçi, faydacı, yapısalcı, Pozitivist ve mega anlatılarla süslü (Neo)Realist temayülün,²⁵⁰ yeni ulus aşan aktörleri, ulvi-süfli politika ayırımıyla yeni konuları, yeni ilişkileri ve hariçtekilerin seslerini marjinalize etmesi Postpozitivist yaklaşımların temel hareket noktası olmuştur. Bu nedenle Shapiro’nun ifadesiyle, Postpozitivist müdahale, modern devletin inşa edildiği dönemden beri ihmal edilmiş, bastırılmış ve marjinalize edilmiş sesleri hatırlatacak ve “marjinalizasyon sürecini” sona erdirecek bir disiplin inşa etme gayesindedir.²⁵¹ Postpozitivizm, bu süreçte Pozitivistlerin ihmal ettiği/dışarıda bıraktıklarına yönelik etik bir bakış açısı olarak okunmalı²⁵² ve teori ile pratiğin normatif/ideolojik temellerini tanımlayan ve aralarındaki karşılıklı ilişkiyi çözümlenmeye çalışan bir yaklaşım olarak görülmelidir.²⁵³ Postpozitivizm, teori ile pratik arasındaki ilişkileri verili olarak görmeyerek bu ilişkiyi yeniden sorgulamaktadır. Teorinin aynı zamanda politik bir pratik olduğunu ve bu pratiğin gerçek dünyanın inşasında kullanıldığını vurgulamaktadır.²⁵⁴ Postpozitivizm, Pozitivistlerin tersine bilginin sübjektif ve normatif boyutlarının da olduğunu vurgulayarak, disiplindeki “bilimsel/geleneksel” teori inşasının kusurlarını ortaya koyma çabası içindedir.²⁵⁵ Zira Postpozitivistlere

²⁴⁹ Michael J. Shapiro, “Textualizing Global Politics”, James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989, s. 13–18.

²⁵⁰ Richard K. Ashley, “The Poverty of Neorealism”, *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984, s. 237. Ashley’in Neorealizme yönelik eleştirilerine cevaben oldukça “kızgın” bir dille kaleme alınan ve Neorealizmin temsilcilerinden biri olarak gösterilen Gilpin’in çalışması için bakınız. Robert G. Gilpin, “The Richness of the Tradition of Political Realism”, *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984, s. 287–304.

²⁵¹ Michael J. Shapiro, “Introduction”, Michael J. Shapiro, Hayward R. Alker (ed.), *Challenging Boundaries: Global Flows, Territorial Identities*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, s. xvi.

²⁵² Campbell, “Poststructuralism... s. 207.

²⁵³ Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, “Between Celebration and Despair: Constructive Suggestions for Future International Theory”, *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 4, 1991, s. 376.

²⁵⁴ Richard Devetak, “Theories, Practices and Postmodernism in International Relations”, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 12, No. 2, 1999, s. 71.

²⁵⁵ Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, *Remapping Global Politics: History's Revenge and Future Shock*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 40. Pozitivizm ve Postpozitivizm arasında bilginin ve gerçeğin anlamı ve değeri konusundaki antagonizmaya bir alternatif geliştirmeye

göre, nedensel açıklama ilkesiyle kurgulanan “bilimsel” teorilerde amaç, gerçek nedenlerin tarafsızca açıklanması değildir, çünkü böyle bir çalışma aslında tümüyle bir yorumdur.²⁵⁶ Aynı zamanda bilgi üretimi pratiklerinin sosyal ve politik gerçeklikleri de şekillendirdiği iddiasıyla,²⁵⁷ uluslararası ilişkilerin dünyasını anlama sürecinde alternatif bir sosyal araştırma ve bilgi inşası süreçleri sunmaya çalışmaktadırlar.²⁵⁸

Thomas W. Smith, bu alternatif araştırma ve bilgi inşası sürecini anlamak adına, Bosna’da 1990’ların başındaki çatışmanın iyi bir örnek-olay olduğunu ve bu çatışmanın Postpozitivist tarihsel ve siyasal analiz için birçok ögeyi barındırdığını vurgulamaktadır.²⁵⁹ Smith’e göre, bu çatışmayla birlikte;

Pozitivist meta-anlatıların çöküşü: İlerleme, tarihin sonu, Avrupa bütünleşmesi gibi birçok modern anlatı ve uygar dünyada soykırım gibi felaketlerin bir daha yaşanmayacağına duyulan derin inanç çökmüş, insani müdahaleye karşı muhalefetler nedeniyle de evrensel normların olmadığı anlaşılmıştır.

Anti-özcülük: Sosyal dünyada Platon’un bilgi formlarına benzer saf formlar yoktur. Sosyal yaşam, biçimsiz, süresiz ve değişkendir. Yerel kültür ve bilgi, var olduğu iddia edilen evrensel gerçek/doğru gibi kavramları anlamsızlaştırabilir. Farklı okumalar, farklı doğruların ortaya çıkmasına yol açabilir. Ne saf bir Yugoslavya, ne de Bosna ya da ‘Büyük Sırbistan’ vardır;

çalışan bir çalışma için bakınız: Inanna Hamati-Ataya, “Beyond (Post)Positivism: The Missed Promises of Systemic Pragmatism”, *International Studies Quarterly*, Early View Article, 2012, s. 2-3.

²⁵⁶ Bu tespit M. Kurki’nin Eleştirel Realizm konusunu tartıştığı çalışmadan alınmıştır. Kurki çalışmasında, Roy Bhaskar’ın tezlerine dayanan Eleştirel Realizm’in, Pozitivizmi eleştirdiğini ama aynı zamanda Postpozitivizmden de eleştiriler aldığını belirtmektedir. Eleştirel Realizm, Pozitivist mantığı yetersiz bulmakla birlikte nedensel analizi yok saymadığını, bu anlamda Postpozitivistlerin Eleştirel Realizm’i kullandığı nedensellik dili yüzünden eleştirdiğini vurgulamaktadır. Çünkü bu dil, aydınlanma söyleminin *de-politize* olmasını sağlıyor ve dil üzerinden yapılan temsiliyeti meşrulaştırmaya çalışıyor, bilimsel bilgiyi ve rasyonaliteyi meşrulaştırıyor. Eleştirel Realizm ile ilgili ayrıntılı bilgi ve Eleştirel Realizm’in aslında bir Uluslararası İlişkiler teorisi olmaktan çok metodolojik ve epistemolojik anlamda Uluslararası İlişkiler çalışmalarına yapacağı katkılar için bakınız. Milja Kurki, “Critical Realism and Causal Analysis in International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007, s. 361–378. Kurki’nin aksine Eleştirel Realizm’in Uluslararası İlişkiler çalışmalarına epistemolojik, metodolojik, felsefik ve pragmatik bir katkı sağlayamayacağı konusundaki eleştiriler için bakınız. Fred Chernoff, “Critical Realism, Scientific Realism, and International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007, s. 407. Eleştirel Realizm konusunda Türkçe’de kaleme alınmış oldukça öğretici ve Kurki’nin savunduğu gibi, Eleştirel Realizm’in disiplinindeki Pozitivizm-Postpozitivizm bölünmesine son vereceği ve disipline ciddi bir katkı yapacağı yolundaki tespitler için bakınız: Faruk Yalvaç, “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 6, No. 24, 2010, s. 3-32.

²⁵⁷ Molly Cochran, *Normative Theory in International Relations: A Pragmatic Approach*, New York: Cambridge University Press, 2000, s. 121–124.

²⁵⁸ Yosef Lapid, “Through Dialogue to Engaged Pluralism: The Unfinished Business of the Third Debate”, *International Studies Review*, Vol. 5, No. 1, 2003, s. 128.

²⁵⁹ Thomas W. Smith, *History and International Relations*, London: Routledge, 1999, s. 144.

bunların hepsi Anderson'un deyimiyle, hayali cemaatlerdir. Modern kavram ve kurumların hiçbiri doğal değildir.

Pastiş: Pastiş, eklektik formların zaman zaman çatışma içinde olsalar da postmodern dünyada bir arada var olabileceği/yaşayabileceğini vurgulamak için kullanılan bir tanımlama biçimidir. Modern/pre-modern, geleneksel/rasyonel, yüksek/düşük kültür, Fordizm/el yapımı, dini/seküler gibi formlar Bosna örneğinde olduğu gibi bir arada var olabilir. Toplumun aynı anda birçok yönü olabilir teziyle pastiş, sosyal fenomenlerin topyekünleştirici (*totalizing*) tanımlarına karşı bir açılımdır.

Bilgi/iktidar ilişkileri: Bilgi, Foucault'nun deyimiyle, doğası itibariyle siyasaldır ve iktidar "gerçeği" bazı sosyal ağlar yardımıyla yönlendirebilir. İktidar dil, sembol ve imajlar vasıtasıyla gerçeği manipüle edebilir ki Bosna olayı bu durumun en iyi örneklerinden biridir. Yugoslavya dönemindeki söylemler ve eylemler, parçalanma sonrası yerini başka söylem ve eylemlere bırakmıştır.

Zaman-mekân sıkışması: Bosna'daki çatışma, mekânın mental bir inşa olduğunu, kültüre ve tarihe dair bazı figürlerin de zamandan bağımsız olduğunu ve medyanın olayları nasıl yönlendirdiğini açıkça ortaya koymuştur. Modern zaman ve mekâna dair betimlemelerin, postmodern dünyada artık işlevsiz olduğu anlaşılmaya başlamıştır.²⁶⁰

Smith'in Bosna'daki çatışma üzerinden göstermeye çalıştığı gibi, dünyayı anlama ve uluslararası ilişkileri açıklama sürecinde bize hep doğal gibi gelen bazı baskın paradigma ve söylemlerin aslında öyle olmadığını, bunların doğal olmadığını, üretildiğini, inşa edildiğini savunan Postpozitivizm,²⁶¹ dünyayı algılama, okuma, görme projelerine bir eleştiri ve onları analiz etme girişimidir.²⁶² Bu anlamda Lyotard'ın da belirttiği üzere, "amaç gerçekliği sağlamak, onu keşfetmek değil, gösterilmeyen kavranabilir için yeni imalar icat etmektir".²⁶³ Bir sosyal bilim olarak Uluslararası İlişkiler disiplinindekiler, genellikle objektif bir şekilde verili dünyayı²⁶⁴

²⁶⁰ *Ibid*, s. 144–145.

²⁶¹ Linda Hutcheon, *The Politics of Postmodernism*, London: Routledge, 2003, s. 2. Foucault da çalışmalarında benzer bir tespit yaparak bize evrensel, gerekli ve zorunlu olarak dayatılan/verilen şeylerin neler olduğunu sorgulamıştır. Stephen K. White, "Foucault's Challenge to Critical Theory", *American Political Science Review*, Vol. 80, No. 2, 1986, s. 421.

²⁶² Jenny Edkins, "Poststructuralism", Martin Griffiths (ed.), *IR Theory for the 21st Century*, London: Routledge, 2007, s. 98.

²⁶³ Jean François Lyotard, "Postmodern Nedir Sorusuna Bir Cevap", Nemci Zekâ (der.), *Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas*, İstanbul: Kıyı, 1994, s. 58.

²⁶⁴ Doğa bilimlerinde yaşanan değişim (kaos, karmaşıklık ve belirsizlik) sosyal bilimleri de etkilemiştir. Pozitivist bilim, verilerle uğraşır (data Latince dare, datum kökünden gelir, "vermek" -to give-demektir), tarih ise olgu ile uğraşır (fact Latince facere, factum kökünden gelir, "yapmak" -to make-demektir). Cox, bu algının değiştiğini ve bunun sosyal bilimlerden önce doğa bilimlerinde değiştiğini söyler. Artık bu verili şeyler kabul edilemez, eleştirel olarak tarihin bir ürünüymüş gibi analiz edilmelidir. Robert W. Cox, "The Point is not Just to Explain to World but to Change It", Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 89.

tarif ettiklerini, dünyadaki toplulukların soyutlaştırılabileceğini, sınıflandırılabileceğini ve bu toplulukların diğerleriyle etkileşim içinde olduklarını, devletlerin ve örgütlerin de bu iletişimin elementleri olduklarına inanırlar.²⁶⁵ Bu anlamda tüm sosyal yapılar ve onu oluşturan birimler değişken değil sabittir.²⁶⁶ Tarihsel olarak kurgulanmış bazı sınırlar vardır, bu sınırların dışına çıkılmadan “gerçek” aranır ve objektif bir şekilde “hakikat” ortaya çıkarılır. Postpozitivistler hem bu sınırları genişletmişler hem de objektifçe yürütülen çalışmalarını sorgulamışlardır.²⁶⁷ “Evrensel gerçek/doğru” bakış açısını reddederek, düzenin üretimi ve farklı emeller arasındaki siyasi mücadele de dâhil olmak üzere tüm tarihi anlamaya çalışan Postpozitivistler, disiplinler arasındaki, doğal ile sosyal olan, normal ve anormal olan arasındaki sınırları da sorgulamaktadırlar.²⁶⁸ Bu sorgu sürecinde, Pozitivistlerden farklı olarak bir araştırma stratejisi olarak, örneğin geneolojiyi-soybilim-soykütüğü (*geneology*) kullanmaktadırlar.²⁶⁹

Postpozitivistler, disiplinde genellikle algılandığının aksine uluslararası ilişkilerin sadece büyük güçlerin politikaları ve söylemleriyle tanımlanan ve anarşi, ulusal çıkar gibi tanımlayıcı unsurlarla anlam kazanan bir etkileşim olmadığını dile getirerek,²⁷⁰ disiplinin kapılarını diğer toplumlara da açmak istiyorlar.²⁷¹ Roger D.

²⁶⁵ Leong Yew, *The Disjunctive Empire of International Relations*, London: Ashgate, 2003, s. 10.

²⁶⁶ Carlos L. Yordan, “Towards Critical Theories of Conflict Analysis: What the Critical Turn in International Relations Can Teach Conflict Analysis”, *Journal of International and Area Studies*, Vol. 10, No. 1, 2003, s. 65.

²⁶⁷ Nick Vaughan-Williams, “International Relations and the Problem of History”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 34, No. 1, 2005, s. 113–135.

²⁶⁸ Richard K. Ashley, “The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Social Theory of International Politics”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 12, No. 4, 1987, s. 409–410.

²⁶⁹ Geneoloji, Srdjan Vucetic’e göre, aktör ve yapıların tarihsel ve kültürel olarak birbirini inşa ettiği gerçeğinden hareketle, bilgiyle iktidar arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Srdjan Vucetic, “Genealogy as a Research Tool in International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 3, 2011, s. 1311. Jef Huysmans da geneolojinin, şimdinin tarihini yazdığını, çünkü geneolojinin şimdinin söylemsel pratiklerini açığa çıkarmaya çalıştığını ileri sürmektedir. Suni olarak korunmuş birlik/bütünlük ve normaliteden koparak, şimdiki durumumuzu anlamamıza yardımcı olur. Hayatın heterojenitesi ve karakterini detaylarda arar. Ona göre, geneolojistin üç temel metodolojik ilkesi vardır; i- tarihteki düzenlilik ve tek bir hedef (örneğin tarihin sonu) peşinde koşmaz. Tarihi olayların tesadüfi karakteri ile ilgilenir. Bu yüzden geneolojist, tarihi, düzensizlikler ve tesadüfi olaylar çerçevesinde yorumlar, ii- şeylerin özünü oluşturan öz ile ilgilenmez onun yerine şeylerin arkasındaki gizi açığa vurmaya çalışır. Temellere (*foundation*) bakmaz, öz olarak gösterilen şeye şüphe ile bakar, boşluklar ve uzaklıklar onun ilgisini çeker, iii- sadece şeyin kendisi üzerine yoğunlaşmaz. O şeyin etrafını çevreleyen ve onu etkileyen şey ve durumlarla da ilgilenir. Jef Huysmans, “James Der Derian: The Unbearable Lightness of Theory”, Iver B. Neumann, Ole Wæver (ed.), *The Future of International Relations*, London: Routledge, 1997, s. 341.

²⁷⁰ Barry Buzan, Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 144. Nietzsche’nin kullandığı anlamda uluslararası ilişkilerin

Spegele, “Z’ye ulaşmak için X’i, Y yapısından ya da durumundan özgürleştirmek için Uluslararası İlişkiler çalışıyorum önermesinin” Postpozitivistlerin temel önermesi olduğunu belirtmektedir. Buradaki X; işçi sınıfına, yoksula, kadına, ulusa, azınlığa, etnik gruba, marjinalleştirilmiş dinsel gruplara, iklime, doğaya vs. refere eder. Y ise; patriarşi, egemenlik, militarizm, milliyetçilik, küresel kapitalizm, liberalizm, devlet sistemi, neorealizm, modernizm, Hristiyanlık vs. refere eder. Z ise; Kantçı krallığa, komünizme, maternal dünyaya, küresel vatandaşlığa, anarşiye, toplumsal cinsiyet farklarının olmadığı dünyaya, vs. refere eder.²⁷²

Bu tip önermeler, yeni araştırma stratejileri ve yeni sorularla birlikte, Postpozitivistlere göre, içinde bulunduğumuz dönemde rasyonalite temelli ve Aydınlanma’dan özünü alan disiplin önemli bir değişimin arifesindedir. Disiplindeki teorik yaklaşımlar ve onların nasıl inşa edildiğinin ötesinde, disiplinin kendisi de birçok açıdan sorgulanmaktadır.²⁷³ Postpozitivistler, postmodernistler, postyapısalcılar, eleştirel teorisyenler ve feministler arasındaki “gevşek koalisyonun”²⁷⁴ önderliğindeki bu sorgunun boyutları da her geçen gün derinleşmektedir. Postpozitivistler, geleneksel Uluslararası İlişkiler yazımına sadece özneliği etkileyen temel siyasi sorunlar üzerinden değil, siyasetin kendisinin yeniden sorgulanmasıyla meydan okumaktadırlar.²⁷⁵

bir stili (style) olduğu ve bu stili yazma ve konuşma şeklimizin uluslararası ilişkileri tanımlama biçimimizle özdeş olduğunu savunan Bleiker ve Chou’ya göre, daha iyi ve adil bir dünya için uluslararası ilişkilerin yorumlanma ve temsil biçimlerini değiştirmemiz ve güç, anarşi, büyük güçler gibi tanımlama araçlarından kurtulmamız gerekmektedir. Roland Bleiker, Mark Chou, “Nietzsche’s Style: On Language, Knowledge and Power in International Relations”, Cerwyn Moore, Chris Farrands (ed.), *International Relations Theory and Philosophy: Interpretive Dialogues*, Oxon: Routledge, 2010, s. 17.

²⁷¹ Roxanne Lynne Doty, “Maladies of Our Souls: Identity and Voice in the Writing of Academic International Relations”, *Cambridge Review of International Relations*, Vol. 17, No. 2, 2004, s. 382.

²⁷² Roger D. Spegele, “Emancipatory International Relations: Good News, Bad News or No News at All?”, *International Relations*, Vol. 16, No. 3, 2002, s. 384.

²⁷³ Jarvis, “Toward an Understanding of the Third Debate...”, s. vi-ix. Benzer bir tespit için bakınız: Richard Devetak, “The Project of Modernity and International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 24, No. 1, 1995, s. 50-51.

²⁷⁴ Yosef Lapid, “Sculpting the Academic Identity: Disciplinary Reflections at the Dawn of a New Millennium”, Donald J. Puchala (ed.), *Visions of International Relations: Assessing an Academic Field*, Columbia: University of South Carolina Press, 2002, s. 8.

²⁷⁵ Jenny Edkins, *Poststructuralism and International Relations: Bringing the Political Back In*, Boulder: Lynne Rienner, 1999, s. ix.

Bu meydan okuma, disiplinde birçok çevre tarafından Uluslararası İlişkiler'e yöneltmiş en büyük tehdit olarak algılanmaktadır.²⁷⁶ Birçok Pozitiviste göre Postpozitivistler, uluslararası ilişkilerin anlaşılmasına yönelik herhangi bir açıklama biçimi geliştiremedikleri gibi eyleme ya da politikaya dair normatif bir bakış açısı da üretememiştir.²⁷⁷ Bilim ve bilimsel yöntemlere karşı duydukları derin şüphe ve kendi söylemlerinde yoğun şekilde hissedilen görecelilik, disiplinin "raison d'être"sine yönelik bir saldırı olarak algılanmaktadır.²⁷⁸ Stephane Labranche'a göre, Postmodernist başkaldırı kendilerinin iddia ettikleri kadar radikal olamamış ve Batı söylemi labirentinde ve Aristocu söylemde kaybolmuşlardır. Labranche, insanın özgürlüğü için yeni alanlar açmak yerine, yeni akademik logo-merkezli tartışmalar yaratan Postpozitivistlerin, Foucault'yu yanlış yorumladığını (Foucault çalışmalarına söylemi analiz ederek başlamadı, hapisane ve cinsellik gibi spesifik olay ve nesnelere inceleyerek söyleme ulaştı) ve söylem üzerinden uluslararası ilişkileri okumaya çalıştıklarını iddia ederek, Postpozitivistlerin hiçbir pratik önemi ve gücü olmayan teori, paradigma, anlatı gibi şeylerle uğraştığını belirtmektedir.²⁷⁹

Brook M. Blair de, Foucault ile özdeşleştirilen "bilgi-iktidar" sorunsalının Postpozitivist yaklaşımlar tarafından yeterince iyi anlaşılmadığını ve bu sorunsal yanlış algılandığı için bu yaklaşımların uluslararası ilişkileri anlama sürecimizde bize yardımcı olacak orijinal bir teorik katkıda bulunmadığını ileri sürmektedir.²⁸⁰ Postmodern, Postyapısalcı, Feminist ve Konstrüktivistler arasında bazı farklar olsa da, bu yaklaşımların hepsi söylemin Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki yeri, işlevi

²⁷⁶ Örneğin William Wallace, disiplinin pratiği ihmal ettiğini, ampirik çalışmaların yetersiz olduğunu ve özellikle Postmodernistlerin "dil oyunları"yla, disiplinin aşırı teorize olma tehlikesinin eşliğinde olduğunu savunmaktadır. William Wallace, "Truth and Power, Monks and Technocrats: Theory and Practice in International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 22, No. 3, 1996, s. 310-312. Wallace'ın bu tespitlerine yedi başlıkta cevap veren Booth'un eleştirisi için bakınız: Ken Booth, "Discussion: A Reply to Wallace", *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 3, 1997, s. 371-377.

²⁷⁷ Nicholas J. Rengger, Ben Thirkell-White, "Introduction: Still Critical After All These Years? The Past, Present and Future of Critical Theory in International Relations", Nicholas J. Rengger, Ben Thirkell-White (ed.), *Critical International Relations Theory after 25 Years*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s.11. Rengger ve White bu eleştiriye katılmadığını çünkü eleştirel dönemdeki yaklaşımların disiplini ontolojik, epistemolojik ve normatif açıdan zenginleştirdiklerini düşünmektedir.

²⁷⁸ Freyberg-Inan, *op. cit.*, s. 169. Torbjorn L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. M. Özay, İstanbul: Açılım, 2006, s. 371.

²⁷⁹ Stephane Labranche, "Rex the Dog can Bite: A Review of Postmodernism in International Relations (1989–2000)", *The Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 2, 2002, s. 63–78.

²⁸⁰ Brook M. Blair, "Revisiting the Third Debate", *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 2, 2011, s. 828-830.

ve dünyayı anlama ve düşünme eylemlerimizdeki rolü üzerinde durmuşlardır. Ancak buna rağmen bu yaklaşımlar arasında, söylem üzerine nasıl çalışılacağıyla ilgili bir uzlaşma sağlandığını da söyleyebilmek oldukça zordur. Söylem çalışmaları, Uluslararası İlişkiler'deki ana akım teorilerin bilimselliğini ve bu konudaki saplantılarını eleştirmiştir, ancak bunları eleştirmek, araştırma ve yöntemle ilgili bazı tartışmaların ihmal edileceği anlamına da gelmez.²⁸¹

Foucault'nun yanlış yorumlandığına ilişkin, söylem üzerinden Postpozitivistlere yöneltilen eleştiriler, haklı bir eleştiri olarak değerlendirilemez. Zira Jan Selby'ye göre, Foucault'nun çalışmaları Uluslararası İlişkiler'de üç koldan etkili olmuştur: bir, disiplinde hâkim paradigma konumundaki Realizm'in eleştirisi; iki, modern uluslararası politikanın söylem ve pratiklerinin eleştirisi ve son olarak da modern küresel liberal düzenin eleştirisi.²⁸² Paralel olarak Andrew W. Neal de, Foucault'nun disiplinindeki etkisinden bahsederken üç noktaya dikkat çekmektedir. Birincisi, Foucault'nun çalışmaları disiplinde egemenlik, iktidar, yapı ve tarih gibi bazı temel kavramların algılanma ve modernist tanımlanma biçimlerinin sorgulanmasında önemli bir mihmandar olmuştur. İkincisi, Foucault'nun çalışmaları sadece sorgulamakla kalmamış, aynı zamanda disipline güç/iktidar ve siyasal pratikle ilgili geleneksel kategorileriyle doğrudan uyuşmayan yeni bakış açıları (örneğin biyoiktidar gibi) kazandırmıştır. Üçüncü ve son olarak arkeoloji, geneoloji, söylem ve sorunsal gibi kavram ve tekniklerle oldukça önemli bir yöntembilimsel zenginlik kazandırmıştır.²⁸³

Postpozitivistlerin pozitivist ortodoksiden kurtulamadığını, Pozitivizmin temeli olan objektivizm ve ampirizme karşı çıksalar da, ana akım Uluslararası İlişkiler pozitivistinin ampirizminden kaçamadığını iddia eden Pozitivistler,²⁸⁴ sadece metodolojik olarak değil, ontolojik olarak da Pozitivistler ve Postpozitivistlerin aslında ortak bir metafizik yapıya sahip olduklarını da iddia etmektedirler. Pozitivistlere göre gerçeklik, tecrübe edilmiş, algılanabilir, görülebilir

²⁸¹ Jennifer Milliken, "The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods", *European Journal of International Relations*, Vol. 5, No. 2, 1999, s. 225-227.

²⁸² Jan Selby, "Engaging Foucault: Discourse, Liberal Governance and the Limits of Foucauldian IR", *International Relations*, Vol. 21, No. 3, 2007, s. 339.

²⁸³ Andrew W. Neal, "Michel Foucault", Jenny Edkins, Nick Vaughan Williams (ed.), *Critical Theorists and International Relations*, Oxon: Routledge, 2009, s. 161.

²⁸⁴ Houghton, *op. cit.*, s. 124.

unsurlar olarak tanımlanırken, Postpozitivistlere göreyse gerçeklik dil/söylem bakımından tanımlanmaktadır.²⁸⁵ Pozitivistlere göre, Postpozitivistler eleştirdikleri ontolojinin yerine yeni bir ontoloji inşa edemeyerek bizi ontolojik boşlukta bırakmışlardır.²⁸⁶

Richard K. Ashley üzerinden Postpozitivistleri eleştiren Jarvis'e göre, bu yaklaşımlar, disiplinde 1970'lerin sonu ve 1980'lerin ortasına kadar hatırı sayılır düzeyde bir katkı yapmışlardır. Bununla birlikte Jarvis, özellikle Ashley'nin ikinci dönemi olarak tanımladığı 1980'lerin ortası ve 1990'ların başından itibaren "yıkıcı-yapısökümcü postmodernizm" (*subversive-deconstructive postmodernism*) tasnifiyle, bu yaklaşımların disiplinin gelişiminde yarattığı olumsuz etkilere değinmektedir. Jarvis'e göre, büyük dönüşümlerin yaşandığı, savaşın, etnik temizliğin ve şiddetin dünyanın birçok bölgesinde egemen olduğu bir dönemde Postpozitivist yaklaşımlar, insanlığın karşı karşıya olduğu bu sorunlara dair herhangi bir açılımda bulunamadığı gibi Pozitivist yaklaşımları uydurmaca (*fictitious*), gizemli (*arcane*), lüzumsuz (*superfluous*) yaklaşımlar olarak tanımlanmaktadır.²⁸⁷ Spegele'ye göre de, Postpozitivistlerin argümanları çok retorik, mantıksal bütünlükten yoksun ve kimi zaman istikrarsız ve oldukça çelişkilidir. Postpozitivistlerin temel savları büyük ölçüde Derrida ve Foucault'nun çalışmalarına dayanmakla birlikte, aslında düşünceleri Derrida ve Foucault ile birçok açıdan farklılık arz etmektedir.²⁸⁸

Uluslararası politika yapımcıların/uygulayıcıların çok ciddi bir iş yaptığını ve Postpozitivistlerce ileri sürülen "fantezileri" gerçekleştirmek gibi lükslerinin olmadığını savunan Randall L. Schweller, bu yaklaşımları gerçek dünyanın nasıl

²⁸⁵ Heikki Patomäki, Colin Wight, "After Postpositivism? The Promises of Critical Realism", *International Studies Quarterly*, Vol. 44, No. 2, 2000, s. 217.

²⁸⁶ Helena Rytövuori-Apunen, "Forget 'Post-Positivist' IR!: The Legacy of IR Theory as the Locus for a Pragmatist Turn", *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, No. 2, 2005, s. 149.

²⁸⁷ Jarvis, *International Relations and the Challenge of Postmodernism...*, s. 128. Ashley'nin çalışmaları konusunda Jarvis ile aynı fikirde olan Friedrich Kratochwill'e göre de Ashley'in tespitleri yanlış, kavramları hatalı ve yorumları Uluslararası İlişkiler için oldukça tehlikelidir. Friedrich Kratochwil, "Errors Have their Advantage", *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984, s. 305–320.

²⁸⁸ Roger D. Spegele, "Richard Ashley's Discourse for International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 21, No. 2, 1992, s. 149. Wæver de, disiplinde Postpozitivistlerin yaptığı gibi "müphem (*vague*) paradigmlar ya da ekol/okullar üzerinde yoğunlaşmaktan ziyade spesifik teoriler üzerinde yoğunlaşmasını salık vermektedir. Ole Wæver, "Waltz Theory of Theory: The Political Challenge to Mainstream IR", Ken Booth (ed.), *Realism and World Politics*, Oxon: Routledge, 2011, s. 82

işlediğini özümseyememiş “fantezi teoriler” olarak adlandırmaktadır.²⁸⁹ Uluslararası ilişkilerde, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, patlak veren birçok sorunun çözümü için Postpozitivist yöntem ve söylemlerin yetersiz ve gereksiz olduğu pek çok Pozitivist tarafından dile getirilmektedir. Zira onlara göre çatışma, savaş, ekonomik problemler gibi “gerçek” sorunların çözümü adına metinlerarası yorum, yapısöküm gibi referanslara sahip yaklaşımlara değil, “gerçeklik” temelinden beslenen yaklaşımlara ihtiyaç vardır.²⁹⁰ Emmanuel Navon da, disiplinde üçüncü tartışma olarak adlandırılan tartışmanın anlamsız olduğunu çünkü birinci ve ikinci tartışmanın argümanlarının hala geçerli olduğunu savunarak, Postpozitivism’in disipline hiçbir şey kazandırmadığını, dünya politikalarını anlamak adına hiçbir katkıda bulunamayacağını, “sofistike bir şarlatanlık” (*sophisticated charlatanism*) olduğunu iddia etmiştir. Navon’a göre, birinci ve ikinci tartışma hala devam etmektedir ve üçüncü tartışma bir an önce sonlandırılmalıdır.²⁹¹ Bu tartışmayı anlamsız ve gereksiz bulanlar için tartışmanın disipline kazandırdığı herhangi bir değer bulunmamaktadır. Örneğin James N. Rosenau gibi önde gelen Pozitivistler, “Postpozitivistlerin tüm gözlemlerin hatta istatistiksel olarak nicelikselleştirilmiş ve kanıtlanmış gözlemlerin bile bir değer yüklü olduğunu ve asla tarafsız olamayacağını savunduklarını” düşünmektedir. Ona göre Postpozitivistler, bilimsel çalışmaya duydukları bu derin şüphe nedeniyle hem kendilerini (yani bilim insanlarını) hem de bilgiyi talep edenleri/öğrencileri kandırmaktadır.²⁹²

Oysaki epistemolojik olarak; Pozitivizmin reddi, metodolojik olarak; bilgi üretim formlarının çoğulluğunun savunulması, ontolojik olarak; aktörlerin sosyal inşasının vurgulanması ve normatif olarak; teorilerin değer yüklü olmadığı/tarafsız olduğu iddialarının reddi üzerinden temelde dört başlıkta Postpozitivism, “disiplinin öğrencilerini kandırmaktan ziyade” disipline yeni bir boyut kazandırmaya

²⁸⁹ Schweller’in Postpozitivistlere yönelttiği eleştirilerin merkezinde de Linklater yer almaktadır. Randall L. Schweller, “Fantasy Theory”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, 1999, s. 150.

²⁹⁰ Roland Bleiker, “Living with Rupture: Postmodern Perspectives on International Events”, Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations and the Third Debate: Postmodernism and Its Critics*, Westport: Praeger, 2002, s. 17. Bu tespit, Bleiker’den alıntılanmıştır ancak Bleiker bu şekilde düşünen Pozitivistleri eleştirmek adına bu tespiti çalışmasında yer vermektedir.

²⁹¹ Emmanuel Navon, “The Third Debate Revisited”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4, 2001, s. 625.

²⁹² James N. Rosenau, “Confessions of a Pre-Postmodernist: Or Can an Old-Timer Change Course?”, Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations and the Third Debate: Postmodernism and Its Critics*, Westport: Praeger, 2002, s. 194.

çalışmaktadır.²⁹³ Alternatif ve eleştirel olarak tanımlanan bu yaklaşımlar, politikanın karakteriyle ilgili soru sorma şansımızın var olduğunu göstermeye çalışıyorlar²⁹⁴ ve bunu yaparken de, ele aldıkları konularla ilgili bir sonuca ulaşmak yerine, muhalif sesleri de içinde barındıran bir *thinking space* oluşturmak istiyorlar -ki bu alan içinde Pozitivist ampirist yaklaşımın yetersizliğini eleştirip dil üzerinde yoğunlaşarak gerçekliğin dilsel inşasını vurguluyor, kimliğin ve anlamın inşasını ele alarak- ve öznellik sorunu üzerinde özellikle duruyorlar.²⁹⁵ Postpozitivizmin özünü temsil eden bu eğilim nedeniyle alternatif yaklaşımlar, geleneksel Uluslararası İlişkiler çalışmaları açısından oldukça “eğreti” duran savlarıyla, disiplinde somutlaşmış/içselleştirdiğimiz epistemolojik varsayımları yapı sökme uğratmaya çalışarak yeni bir ontolojinin hayal edilebilirliği sınırlarında dolaşıyorlar.

1.5. Değerlendirme: Postpozitivist Dönemde Egemenlik Neden Önemli?

1981 yılında Cox,²⁹⁶ aynı yıl Ashley²⁹⁷ ve bir yıl sonra da Linklater’in²⁹⁸ kaleme aldığı çalışmaların açtığı yoldan ilerleyen Postpozitivist yaklaşımların inşa edilecek yeni bir ontolojinin ihtimali sürecinde geleneksel/Pozitivist Uluslararası İlişkiler yazımına yönelik eleştirileri, tek bir çalışma altında toplanamayacak kadar kapsamlıdır. Bu nedenle bu çalışmada, “devlet” ve “egemenlik” temel hareket noktası olarak seçilmiştir. Egemenlik ve devletin çıkış noktası olarak seçilmiş olmasının bazı nedenleri vardır.

İlk olarak, hem devlet hem de egemenlik, Pozitivist Uluslararası İlişkiler çalışmalarında temel referans noktası olarak seçilmiştir. İdealizm’den başlayarak Neorealizme, Neoliberalizme kadar uzanan yelpazede tüm Pozitivist yaklaşımlar bir devlet tasarımı yapmışlar ve devleti temel analiz birimi olarak benimsemişlerdir.

²⁹³ Richard Price, Christian Reus-Smit, “Dangerous Liaisons?: Critical International Theory and Constructivism”, *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 3, 1998, s. 261–263.

²⁹⁴ R. B. J. Walker, “Alternative, Critical, Political”, Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002, s. 263.

²⁹⁵ Jim George, David Campbell, “Patterns of Dissent and the Celebration of Difference”, *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990, s. 269–270.

²⁹⁶ Cox, “Social Forces, States...”, s. 126-155.

²⁹⁷ Richard K. Ashley, “Political Realism and Human Interests”, *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2, 1981.

²⁹⁸ Andrew Linklater, *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, London: Macmillan, 1982.

Çalışmanın takip eden bölümünde de detaylı olarak ele alındığı gibi, Pozitivistler devleti sabit, dünyanın her yerinde aynı, insani özellikleri olan²⁹⁹ (antropomorfik), ahistorik bir form ya da kısacası onu bir *black box* olarak betimlemişlerdir.³⁰⁰ Örneğin ilk büyük tartışmada İdealistler ve Realistler, savaşa ve barışa dair tamamen ayrı noktadan hareket ederek analiz yapmaya çalışsalar da, devlete aynı perspektiften bakmışlardır.³⁰¹ Yine paradigmlar arası tartışma döneminde Neorealizm, Pluralizm ve Yapısalcılık birçok açıdan farklı uluslararası ilişkiler algısı taşımasına rağmen, her bir yaklaşımda da devletin temel analiz düzeyi ve birimi olduğunu görmekteyiz.

Devlet için geçerli olan tespitler, bu yaklaşımların egemenlik algısı için de geçerlidir. Uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi, tanımlayıcı karakteristiği, anarşik sistemin temel unsuru olarak tanımlanan egemenlik, hem Pozitivist hem de Postpozitivist yaklaşımlar için dünya politikalarını anlama sürecinde kullanılan işaret taşlarından biri olmuştur. Egemenlik, ilerleyen bölümlerde detaylarıyla tartışıldığı gibi, Bodin, Hobbes ve son olarak da Weber çizgisinden hareketle, devlet iktidarı ve gücünü meşrulaştıran bir pratik olarak tanımlanmıştır. Pozitivist dönemde disiplinin ajandasını büyük oranda meşgul eden devlet ve egemenlik, Postpozitivist dönemde de disiplinde en çok çalışılan kavramlardan biri olmaya devam etmektedir. Hatta Richard Devetak, “disiplindeki eleştirel düşünce bir şeye karşıysa, bu kesinlikle egemenliktir”³⁰² diyerek, egemenliğin Postpozitivist dönemde de ne kadar önemli bir yer işgal ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Paralel olarak Marieke Goede de, Postpozitivist yaklaşımların, siyasal olanın egemen devlet tarafından şekillendirildiği tezini şiddetle eleştirdiğini dile getirerek, bu yaklaşımların siyasal olanın ufkunu genişletmeye ve uluslararası ilişkilerde değişim ihtimallerini artırmayı amaçladığına

²⁹⁹ Duyguları olan devlet algısı konusunda son dönemde yapılmış bir çalışma için bakınız. Brent E. Sasley, “Theorizing States’ Emotions”, *International Studies Review*, Vol. 13, No. 3, 2011, s. 465-469.

³⁰⁰ Steve Smith, “Is the Truth Out There? Eight Questions about International Order”, T. V. Paul, John A. Hall (ed.), *International Order and the Future of World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 99.

³⁰¹ Rochester, *op. cit.*, s. 793.

³⁰² Richard Devetak, “Between Kant and Pufendorf: Humanitarian Intervention, Statist Anti-Cosmopolitanism and Critical International Theory”, *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 1, 2007, s. 171.

vurgu yapmaktadır.³⁰³ Siyasal yaşamın ne olduğu ve nerede olduğunu anlamak açısından egemenliğin oldukça merkezi bir konumda bulunduğunu savunan Walker da, bu tespitiyle, Postpozitivistler için de egemenliğin önemine ışık tutmaktadır.³⁰⁴

İkinci olarak, Pozitivist gelenekte devlet, sürekli temel analiz birimi olarak seçildiği için disiplinin diğer birçok kavramı/olgusu da devlet üzerinden tanımlanmıştır. Bu durum hem disiplinin sınırlarını daraltmış hem de uluslararası ilişkilerin, devletler arasındaki etkileşimden ibaret bir süreç olduğu kanısını pekiştirmiştir. Yine bu tanımlama ve devletin merkezi önemi, disiplinin özünü algılama konusunda Uluslararası İlişkiler öğrencilerini büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Egemenlik, güvenlik, kimlik, rasyonalite, etik, adalet, meşruiyet ve anarşi gibi temel olgular, devlet merkezli tanımlanmakta ve bu anlamda devletle ilişkilendirilmiş ya da özdeşleştirilmiş temsili uygulamalar da içselleştirilmektedir. Egemenlik, genellikle devletin dışında, kendi başına anlam ifade etmeyen yani olumsal bir kavram olarak tanımlanmıştır. Devletle olan simbiyotik bağı dışında kendi başına hiçbir anlam ifade etmeyen egemenlik gibi olgular, aslında disiplinin temel kavramlarıdır. Disiplinin sınırlarını genişletmek adına, devletin bu olgular üzerindeki tahakkümü sonlandırılmalıdır.

Üçüncü olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, uluslararası sistemde yaşanan kırılmalar, yeni güvenlik ve tehdit algılarının doğmasına yol açmış ve devlet bu ortamda daha önceden çözüm üreten bir aktör konumdayken, devletin kendisi bir sorun olarak lanse edilmiştir. Ancak bu algı değişimine rağmen, devlet tüm bunların üzerinden kendisini yine ve yeniden üretmeye devam etmiştir.³⁰⁵ Devlet, kendini yeniden üretme sürecinde, özellikle güvenlik eksenli dış politikayı önemli bir temsili pratik olarak kullanmıştır. Devlet, güvenlik eksenli dış politika üzerinden içeride siyasete dair her şeyi (toplumsal yapıdan, kimliklere, meşruiyete kısacası temsiliyete

³⁰³ Marieke de Goede, "Introduction: International Political Economy and the Promises of Poststructuralism", Marieke de Goede (ed.), *International Political Economy and Poststructural Politics*, New York: Palgrave Macmillan, 2006, s. 2.

³⁰⁴ R. B. J. Walker, "Sovereignty, Identity, Community: Reflections on the Horizons of Contemporary Political Practice", R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990, s. 159. Williams da, bir siyasal toplulukta iktidarın kaynağını nerede buluruz sorusunun yanıtının egemenlikte gizli olduğunu dile getirmektedir. Marc Williams, "Rethinking Sovereignty", Eleonore Kofman, Gillian Youngs (ed.), *Globalization: Theory and Practice*, London: Continuum International Publishing, 1996, s. 110-112.

³⁰⁵ R. B. J. Walker, "The Subject of Security", Keith Krause, Michael C. Williams (ed.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997, s. 61.

dair her şeyi) yeniden şekillendirmiş ve şekillendirmeye devam etmiştir.³⁰⁶ Postpozitivist yaklaşımlar ve özeldede eleştirel güvenlik çalışmaları, güvenliğin farklı boyutları ve anlamlarını ortaya çıkarmak, devletin kendini yeniden ürettiğini vurgulamak ve bu süreçte kullandığı temsili pratikleri tespit etmek³⁰⁷ yolunda önemli adımlar katmış olmakla birlikte, devleti analizin dışına çıkaramamıştır.³⁰⁸

Dördüncü olarak, disiplindeki yaklaşımlar, sadece devleti analizin dışına itmemiş olması bakımından değil aynı zamanda devletin değişimini analiz edememesi açısından da bazı epistemolojik sorunlarla yüz yüzedir. Devlet, hala 1648’de doğduğu gibidir, onun geçirmiş olduğu tarihsel değişim analizin dışındadır.³⁰⁹ Oysaki devlet hem bir siyasal, sosyolojik varlık³¹⁰ olarak hem de bir aktör olarak önemli bir değişimle yüzleşmektedir. İkinci devlet tartışması olarak adlandırılan John M. Hobson’un³¹¹ öncülüğünde başlayan tartışmada (tarihsel

³⁰⁶ Campbell, *Writing Security...*, s. 4-8. Ramashray Roy, “Dialogue: Towards A Critical Social Theory of International Politics”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 13, No. 1, 1988, s. 78. Roxanne Lynn Doty, “Foreign Policy as Social Construction: A Post-Positivist Analysis of U.S. Counterinsurgency Policy in the Philippines”, *International Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 3, 1993, s. 316.

³⁰⁷ Örneğin Williams, eleştirel hareketin en büyük katkısının modern devleti analizin çıkış noktası olmaktan çıkardığını vurguluyor. Michael C. Williams, “Identity and the Politics of Security”, *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 2, 1998, s. 205. Devletin kullandığı temsili pratikler ve inşa ettiği diplomatik “gerçekler” konusunda bakınız: Weber, *Simulating Sovereignty...*, s. 1-10. Ashley, “The Geopolitics of Geopolitical...”, s. 403-434.

³⁰⁸ Jens Bartelson, *The Critique of the State*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Bartelson’a göre Pluralizm, Marksizm ve Postmodernizm, devleti analizin dışına çıkarmaya çalışmış olsalar da, bunu başaramamışlar ve onlarda devletçi tuzağa düşmüşlerdir. Bartelson, Uluslararası İlişkiler disiplininin bu sorunun üstesinden gelebilmesi için disiplinin kimliğinin yeniden yazılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca bakınız: John M. Hobson, “Bringing the State Back in, Kicking the State Backout: Reconstructing the Identity of the Discipline of International Relations?”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 37, No. 4, 2002, s. 437-444. Bartelson’a yanıt veren çalışma için bakınız: Brian T. Trainor, “Back to the Future: The Emancipatory Essence of the State”, *European Journal of Political Theory*, Vol. 4, No. 4, 2005, s. 425-426.

³⁰⁹ Bryan Mabee, “Security Studies and the Security State: Security Provision in Historical Context”, *International Relations*, Vol. 17, No. 2, 2003, s. 137. Her ne kadar başta Sørensen olmak üzere, birçok kişi uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimlerin (*international*) ve içeride (*domestic*) yaşanan dönüşümlerin bir sonucu olarak üç farklı devlet türü doğduğunu savunsa da (modern, postkolonyal ve postmodern devlet) bu tasnifi dönüşüm sorununun ele alınması olarak okuyamayız. Georg Sørensen, *Changes in Statehood: The Transformation of International Relations*, Basingstoke: Palgrave, 2001, s. 22.

³¹⁰ Morris, devletin devamlı, aşkın, egemen bir politik organizasyon olduğunu vurgular. Christopher W. Morris, *An Essay on the Modern State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998. Ayrıca bakınız: Holsti, *Taming the Sovereigns...*, s. 28-32.

³¹¹ John M. Hobson, *The State and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000. John M. Hobson, Leonard Seabrooke, “Reimagining Weber: Constructing International Society and the Social Balance of Power”, *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 2, 2001, s. 239-74. John M. Hobson, “The Historical Sociology of the State and the State of Historical Sociology in International Relations”, *Review of International Political Economy*, Vol. 5, No. 2, 1998,

sosyoloji yaklaşımı olarak adlandırılan yaklaşımlar) devletin değişimi sorununu bir ölçüde ele alınmış olsa da, uluslararası ilişkilerin doğasında yaşanan değişimi analiz edememiş ve geleneksel ulusal-uluslararası bölünmesi mantığıyla analiz yapmışlardır.³¹² Bu anlamda devletin değişim sorunu, Pozitivizm-Postpozitivizm tartışmasında ihmal edilmiş ve bu açık başta tarihsel sosyoloji çalışanlar ve siyaset bilimciler tarafından giderilmeye çalışılmıştır.

Beşinci olarak, özellikle 1990 sonrası dönemde, Uluslararası İlişkiler disiplininde egemenlik çalışmaları bir moda haline dönüşmüştür.³¹³ Sovyetler Birliği'nin çözülmesi, demokrasi ve evrensel insan hakları söyleminin ve ulus aşan ve ulus ötesi kurumların güçlenmesi, Bosna-Hersek, Ruanda, Haiti, Kosova ve Irak örneklerinde olduğu gibi kuvvet kullanma, ekolojik sorunlar, başarısız devletler, sınırların anlamını yitirmeye başlaması, yeni aktörlerin doğması gibi gelişmeler, egemenliği tüm tartışmaların odağına yerleştirmiştir.³¹⁴ Buna bir de küreselleşme tartışmaları eklenince, egemenliğe atıfta bulunmadan dünya politikalarını anlayabilmek neredeyse imkânsız bir hale gelmeye başlamıştır.

Altıncı ve son olarak, geleneksel anlamda egemenlik, iç ve dış arasındaki ayırım çizgisi olarak tanımlanmaktadır. Bu ayrımla, uluslararası ilişkilerin/dış'ın kendisi gücün, anarşinin ve güvensizliğin kaynağı ve yeniden inşası olarak tanımlanmaktayken, iç alansa ilerlemeci, güvenli ve özgür olarak tasarlanmaktadır. Bu ayırım üzerinden Pozitivist bir uluslararası ilişkiler okuması yapıldığında diplomasi, güvenlik ve tabii ki egemenlik söylemsel olarak sürekli yeniden üretilmektedir.³¹⁵ Bugün dünya politikalarında yaşanan değişimin analiz edilebilmesi için egemenlik üzerinden üretilen söylemlerin ve bir söylem olarak egemenliğin bizzat kendisinin analizi bir anlamda zorunluluk halini almaktadır.

s. 286-290. Bu tartışmada Hobson'a Martin Shaw, Hendrik Spruyt ve Sandra Halperin eşlik etmiştir. Halperin'in eleştirileri için bakınız: Sandra Halperin, "Shadowboxing: Weberian Historical Sociology vs. State-Centric International Relations Theory", *Review of International Political Economy*, Vol. 5, No. 2, 1998, s. 327. Hobson'un özellikle Halperin ve Shaw'ın eleştirilerine verdiği cevap için bakınız: John M. Hobson, "For a Second-Wave Weberian Historical Sociology in International Relations", *Review of International Political Economy*, Vol. 5, No. 2, 1998, s. 355-365.

³¹² Martin Shaw, "The State of International Relations", Sarah Owen-Vandersluis (ed.), *The State and Identity Construction in International Relations*, London: Macmillan, 2000, s. 22.

³¹³ Janice E. Thomson, "State Sovereignty in International Relations: Bridging the Gap between Theory and Empirical Research", *International Studies Quarterly*, Vol. 39, No. 2, 1995, s. 213-224.

³¹⁴ Hashmi, *op. cit.*, s. 2-3.

³¹⁵ Helle Malmvig, *State Sovereignty and Intervention: A Discourse Analysis of Interventory and Non-Interventory Practices in Kosovo and Algeria*, New York: Routledge, 2006, s. 6.

Değişen, dönüşen, etkisi azalan/artan, başarılı/başarısız, güçlü/zayıf, birim/parça (*like unit-Waltz / unlike unit-Bartelton*), özne/nesne, amil/yapı, sosyal, siyasal, fihsiyonel, ekonomik, militer, territorial, egemen, ulus, modern, postkolonyal, postmodern vs. devlet... Uluslararası İlişkiler disiplini, son çeyrek asırda bu sıfatların birkaçını ya da hepsini taşıyan birçok çalışmaya ve tartışmaya ev sahipliği yapmıştır. Ancak Siyaset Bilimi ve Sosyoloji'nin de katkılarına rağmen Uluslararası İlişkiler, bir devlet teorisi geliştirememiştir. "Devlet teorisine" katkıda bulunmaya çalışan herkes çalışmasını iki sonuçla bitirmektedir, ya devleti yeniden tanımlamalıyız³¹⁶ ya da disiplini yeniden tanımlamalıyız.³¹⁷ Buradan çıkan temel sonuç, bir tanımlama sorunuyla karşı karşıya olduğumuzdur.

Bu anlamda karşıtları ve savunucularıyla, disiplinindeki çalışmaların genelinde analizin merkezinde bulunan devleti ve ona içkin egemenliği tanımlamamız ve şu sorulara yanıt vermemiz gerekmektedir: Devlet analizde nerede durmaktadır? Egemenlik konusundaki çalışmalar son dönemde neden ciddi bir şekilde artış göstermiştir? Bu çalışmalar, Uluslararası İlişkiler'e ne kazandırmaktadır? Devlet egemenliği değişmekte midir, dönüşmekte midir? Egemenliğin geleneksel anlamını hala koruduğunu söylemek ya da tam tersi egemenliğin sonunun geldiğini ilan etmek disiplini hangi açıdan ve ne şekilde etkilemektedir? Pozitivistlerin tasarladığı iç-dış bölünmesini (egemenlik-anarşi) sorgulayarak, devletin rasyonel, bütüncül, tek aktör ve verili olmadığını savunmak, sınırlarının ve egemenlik tanımının devleti sürekli yeniden üreten pratikler olduğunu vurgulamak,³¹⁸ kısacası "ondan kurtulmaya çalışmak" disiplinde paradigmatik bir kaymanın yaşanmasına yol açmış mıdır/açacak mıdır? Devlet, anarşiyi bir tehdit ve bu anlamda da düzeni vazife³¹⁹ (*task*) olarak

³¹⁶ Fred Halliday, "State and Society in International Relations: A Second Agenda", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 16, No. 2, 1987, s. 227. Halliday, devleti ulusal-territoryal bir bütünlük ve kurumsal/sosyolojik bir yapı olarak tanımlıyor. Halliday'a göre, disiplinde devlet genellikle ulusal-territoryal bir bütünlük olarak ele alınmakta ama onun sosyal ve kurumsal yanları tartışılmamaktadır. Halliday'ın bu tanımlarını eleştiren Suganami'ye göre ise Halliday'ın bu ayrımı anlamsız. Hidemi Suganami, "Halliday's Two Concepts of State", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 1, 1988, s. 71-76.

³¹⁷ Bartelton, *The Critique of the State...*, s. 182-189.

³¹⁸ Devetak, Neorealizm eleştirisi üzerinden eleştirel ve postyapısalcı devlet teorisi yazma çabasında bu soruları yanıtlamaya çalışıyor. Richard Devetak, "Incomplete States: Theories and Practices of Statecraft", John MacMillan, Andrew Linklater (ed.), *Boundaries in Question: New Directions in International Relations*, London: Pinter, 1995, s. 19-33.

³¹⁹ James Der Derian, "Introduction: Critical Investigations", James Der Derian (ed.), *International Theory: Critical Investigations*, London: Macmillan, 1995, s. 4.

sunan bir aygıt mıdır? Egemenliğin “standart algılamaları”, uluslararası sistemdeki değişim imkânlarını azaltmakta ve bu algılar, ulusal/uluslararası, erkek/kadın, iç/dış gibi bölünmeleri de içselleştirmekte midir?³²⁰ Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu sorulara yanıt aranmıştır.

1977 yılında Foucault, günümüzü XIX. yüzyıldan kalma kavramsal çerçeveye anlayabileceğini düşünenlerle, kendisini bu modası geçmiş kategorilerden özgürleştirmeye çalışanlar arasında bir ayırım yapmanın gerekliliğine işaret etmiştir. Her ne kadar elimizde bu iki kesim arasında keskin bir çizgi çekebilecek herhangi bir araç ya da bu çizgiyi hangi hat üzerinden çekebileceğimiz konusunda bize yardımcı olacak “felsefi coğrafya” diye bir disiplin olmasa da,³²¹ egemenlik tanımı/algısı konusunda Foucault’nun işaret ettiği ayırma Uluslararası İlişkiler özelinde büyük bir gereksinim duyulmaktadır. 1990 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, küreselleşmenin uzamsal ve mekânsal olarak beraberinde getirdikleri, insani müdahale başta olmak üzere uluslararası hukuk alanında yaşanan değişim ve Avrupa Birliği örneğinde supranasyonel yapıların yarattığı etkilerle, egemenlik artık farklı kurum ve düzeylerde paylaşılabilecek hale gelmiştir.³²² Bodin, Hobbes ya da Weber’in sözcükleriyle tanımlanan ve sadece devlete matuf ve bu anlamda kutsanan egemenlik olgusu ve algısı, bugün artık anakronikleşmiştir. Değişen yönleriyle yeni egemenlik tanımlarına ihtiyaç hâsıl olmuştur. Bu bakımdan bugün, Uluslararası İlişkiler disiplininin karşılması gereken en önemli ihtiyaçlardan biri, egemenliğin tanımlanması ihtiyacıdır. 1919 yılında Uluslararası İlişkiler disiplininin öncelikli sorunu, Birinci Dünya Savaşı gibi felaketlerin tekerrür etmesini önlemektir, bugüne temel sorunlardan biri egemenliğin değişim/dönüşüm sorununu anlamaktır. Bu tespit, herkes tarafından kabul edilmesi gereken bir egemenlik algısı/tanımı yerleştirmek arayışı olarak değerlendirilemez. Amacımız Pozitivist, tarih dışı ve devlete matuf ve territorial egemenlik anlayışını sorgulamak ve bu anlayışın disiplinin sınırlarını

³²⁰ Amentahru Wahlrab, “What Are the Gender and Feminist Dimensions of the “War on Terrorism?”, *10th Annual Illinois Conference for Students of Political Science*, Illinois: Illinois State University, 2002, s. 1-5. Wahlrab, çalışmasında bu soruda bizim egemenlik olarak yazdığımız özneyi, güvenlik olarak yazmıştır.

³²¹ Colin Wight, “Review Essay: Philosophical Geographies Navigating Philosophy in Social Science”, *Philosophy of the Social Sciences*, Vol. 28, No. 4, 1998, s. 552.

³²² Francis Geoffrey Jacobs, *The Sovereignty of Law: The European Way*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 137–138.

daralttığını, öznelerini sınırlandırdığını ve alternatif ses ve bakışları marjinalize ettiğini göstermeye çalışmaktadır. Çünkü disiplinin yaklaşık bir asırlık tarihinde klasik egemenlik anlayışı sorgulanmamış ve disiplinde bir “devletçilik” (*statism*) hegemonyası yaşanmıştır.³²³

Disiplinde “devletçi” geleneğin bu kadar güçlü/baskın olması, egemenlik konusunda 1990 sonrası döneme kadar kapsamlı bir egemenlik tartışması yapılamamasından kaynaklanmaktadır.³²⁴ Her ne kadar Pozitivizm-Postpozitivizm tartışmasının özünde egemenlik tartışmasının yattığını öne sürmek oldukça iddialı bir tez olsa da, egemenlik konusundaki tartışmaların üçüncü büyük tartışma içinde önemli bir rol oynadığı gerçeği yadsınamaz. Aynı noktaya işaret eden Linklater’a göre, Postpozitivist yaklaşımların temel amacı, “modern devletin egemenliği” ve onun boyunduruğunda şekillenmiş disiplinin sınırlarını sorgulamaktır.³²⁵ Bununla birlikte, 1990’lı yılların başına kadar ihmal edilmiş olan ve üçüncü büyük tartışmayla paralel olarak disiplinde çok geniş bir çerçevede yankı bulan egemenlik konusundaki tartışmalar da bugün bazı açılardan çığırından çıkmış durumdadır. Literatür, oldukça kısa sürede, o kadar çok genişlemiştir ki bunları ayırıştırmak, tasnif etmek ve anlamlı bir bütün halinde tartışmayı okumak oldukça zorlaşmıştır. Bu zorluğu aşabilmek adına tartışmaları devlet egemenliği özelinde ele almak bu çalışma için aslında bir seçim değil, zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle devlet egemenliğinin ifade ettiği anlamı analiz etmeden önce devletin tarihsel, sosyal ve siyasal olarak Uluslararası

³²³ Her ne kadar son dönemde, hem teorik hem de pratikteki bazı gelişmelerle disiplindeki “devletçi” mantık etkisini yitirmiş gibi görünse de, bu durum aslında bir yanılsamadır. Barnett ve Sikkink’e göre disiplin, devletlerarası ilişkiler çalışmasından global toplum çalışmalarına doğru bir kaymayı tecrübe ediyor. Onlara göre bu kaymada anarşi söyleminden global toplumdaki yönetim söylemine geçiş önemli bir rol oynuyor. Michael Barnett, Kathryn Sikkink, “From International Relations to Global Society”, Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 62. Disiplindeki devletçiliğe (*statism*) işaret eden Bartelson’a göre, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında tarihsel olarak belki de en büyük sorunumuz, “devleti yeniden kavramsallaştırmaya yönelik birçok çaba olmasına rağmen modern siyasal söyleminin hala nasıl devletçi olmaya devam ettiğini anlayamamış olmamızdır”. Bartelson, bu tarihsel sorunun yanında devlete dair bir de felsefi sorunumuz olduğunu belirterek, devleti yeniden kavramsallaştırmaya yönelik çabaların neden başarısız olduğunu ve siyasal iktidar sorununu nasıl algılamamız gerektiğini sorgulamaktadır. Bartelson, *The Critique of the State...*, s. 16.

³²⁴ Genellikle Realizmle özdeşleştirilen bu devletçi gelenek, Coward’a göre, alternatif düşüncelerin gelişmesini engelleyerek Realist paradigmanın dışındaki diğer paradigmalarda da, örneğin Realizmi birçok açıdan eleştiren Liberalizm/Pluralizm’de de, bir şekilde etkisini göstermiştir. Martin Coward, “International Relations in the Post-Globalisation Era”, *Politics*, Vol. 26, No. 1, 2006, s. 57.

³²⁵ Linklater, “The Question of the Next Stage...”, s. 88.

İlişkiler disiplinde nasıl tanımlandığı sorusu üzerinde durularak, devlet egemenliğinin değişimi/dönüşümü ve değişimin/dönüşümün boyutları tartışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET ve DEVLET İSTİSNACILIĞI

*Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı,
Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür.
Ece Ayhan*

2.1. Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı

Egemenliğin tanımı, bugünkü anlamı ve tarihsel olarak geçirdiği değişimi, devlete atıfta bulunmadan anlamak mümkün değildir. Egemenlik konusunda en çok atıfta bulunulan F. H. Hinsley’in de vurguladığı gibi, “devletin olmadığı bir alanda ya da toplumda egemenlikten bahsedilemez. Bu nedenle egemenliğin tarihi ve doğası, devletin doğuşu ve tarihiyle doğrudan ilişkilidir”.³²⁶ Weber de, devlet hakkında bir şey söylemeden, egemenliğin ne olduğuna ya da olmadığına ilişkin bir yargıya ulaşmanın mümkün olmadığını belirtmektedir.³²⁷ Jean B. Elshtain, devleti düşündüğümüzde aslında egemenliği düşünüyoruz diyerek,³²⁸ Bartelson da, egemenliği bir devleti devlet yapan şey olarak tanımlayarak iki kavram arasındaki simbiyotik ilişkiye işaret etmektedir.³²⁹ Ancak, devletin tanımı, anlamı konusundaki belirsizlikler ve tartışmalar, egemenliğe dair algımızı da olumsuz açıdan etkilemektedir.³³⁰ Bu nedenle, öncelikle devletin Uluslararası İlişkiler disiplinde nasıl tanımlandığına değinmekte ve bu çalışmada nasıl bir devlet algısı üzerinden egemenlik tanımı yapıldığına bakmakta fayda vardır.

³²⁶ F. H. Hinsley, *Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, s. 17.

³²⁷ Weber, *Simulating Sovereignty...*, s. 1.

³²⁸ Jean Bethke Elshtain, *New Wine and Old Bottles: International Politics and Ethical Discourse*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1998, s. 6–7.

³²⁹ Jens Bartelson, *A Genealogy of Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 1.

³³⁰ Hent Kalmo, Quentin Skinner, “Introduction: A Concept in Fragments”, Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 12. Easton, tam tersini iddia etmektedir; egemenliğin tanımı/anlamı konusundaki belirsizlikler nedeniyle, devletin tanımının sorunlu hale geldiğine inanmaktadır. David Easton, *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*, New York: Alfred A. Knopf, 1953, s. 112.

Devlet, Batı dillerinde XV. yüzyıldan³³¹ beri kullanılsa da ve devletin olmadığı dönemler, insanlık tarihinin büyük bir bölümünü kapsıyor olsa da, John Hoffman'ın tabiriyle, bir algı (*psyche*) olarak neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt tutulan, uygarlığın temel parçası olarak değerlendirilen bir siyasal formdur.³³² Buna rağmen, yaygın bir şekilde kabul görmüş bir tanımı olmadığı gibi, devleti nasıl betimlememiz, onu tanımlarken hangi etiketi kullanmamız gerektiği konusunda da hala önemli sorunlar yaşamaktayız. Devlet, bir “kurum, yapı, araç/aygıt,³³³ ahlaki bir varlık,³³⁴ idea, fikir, aidiyet,³³⁵ aktör, algı, anlatı, olgu, şey ve hatta bir şahıs/şahsiyet (*person*)” olarak mı tasvir edilmelidir?

Charles Titus, 1931 tarihli çalışmasında, Siyaset Bilimi'ndeki terminolojinin belirsizliğini anlatmak için devlet kavramının 145 farklı şekilde kullanıldığını tespit ederek, kimilerinin bu belirsizliği umursamadığını, kimilerinin bu belirsizlikten faydalandığını, kimilerinin ise buna son vermek istediğini vurgulamıştır.³³⁶ Aradan neredeyse bir asır geçmiş olmasına rağmen, devletin tanımı konusundaki belirsizlik giderilememiş hatta daha da derinleşmiştir. Timothy Mitchell de, devlet tanımı konusundaki belirsizlikler nedeniyle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki formül geliştirildiğini fakat bu iki formülün de soruna çözüm olamadığını vurgulamaktadır. Öncelikle, dar ya da geniş anlamda bir “devlet tanımı” yerine, “siyasal sistem” kavramı ikame edilmeye çalışılmış, fakat bu kavramın da sınırları çok geniş olduğu için bu girişim başarısız olmuştur. İkinci olarak, Mitchell, 1970'lerin sonundan itibaren de “devleti geri çağırma” (*bringing the state back in*) formülünün kullanıldığını, ancak bu girişimin de başarısız olduğunu belirtmektedir.³³⁷

³³¹ Strauss, Antik Yunan'da kullanılan Politeia kavramının kimi zaman cumhuriyet kimi zaman devlet olarak tercüme edildiğini ancak devlet kavramının kullanımının İngilize, Fransızca ve Almanca'da XVI. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmaya başladığına işaret etmektedir. Danie F. M. Strauss, “The Rise of the Modern Idea of the State”, *Politikon*, Vol. 33, No. 2, 2006, s. 190.

³³² John Hoffman, *Citizenship Beyond State*, London: Sage, 2004, s. 4–5.

³³³ Örneğin Deleuze devleti gücün bir aygıtı (*apparatus*) olarak tanımlar. Julian Reid, “Deleuze's War Machine: Nomadism Against the State”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 32, No. 1, 2003, s. 58.

³³⁴ Bruce Williams, “State Morality in International Relations”, *American Political Science Review*, Vol. 17, No. 1, 1923, s. 19.

³³⁵ Stevens devleti bir aidiyet örgütlenmesi olarak tanımlamaktadır. Jacqueline Stevens, *Devletin Yeniden Üretimi*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 2001, s. 112.

³³⁶ Charles H. Titus, “A Nomenclature in Political Science”, *American Political Science Review*, Vol. 25, No. 1, 1931, s. 45.

³³⁷ Timothy Mitchell, “The Limits of the State: Beyond Statist Approaches and Their Critics”, *The American Political Science Review*, Vol. 85, No. 1, 1991, s. 77–78.

Devletin betimlenmesi ve/ya tanımlanmasına ilişkin bu durum, ilk bakışta, terminolojik bir sorunmuş gibi görünse de, aslında oldukça önemli bir epistemik sorundur. Çünkü devleti betimlemek, ilk adımda onu nasıl algıladığımızı ele verdiği gibi siyasal ve sosyal yaşamda nereye oturttuğumuzu da gösterir. Bu sorunları göz önünde bulundurarak çalışma boyunca devlet, bir form/biçim olarak ele alınmıştır.

Devletin tanımına ilişkin bugüne kadar yapılan çalışmaları kategorize etmek gerekirse, devletin farklı boyutlarını öne çıkaran beş farklı tanım yapılmıştır diyebiliriz; i. yasal/hukuki boyut, ii. tarihsel boyut, iii. sosyolojik ve antropolojik boyut, iv. siyasal boyut, v. felsefi ve normatif boyut.³³⁸ Devletin algılanış biçimi, devletin farklı yönlerini öne çıkarmakta, bu nedenle de tanımı yapan kişinin tercihlerine göre devlet tanımları da çeşitlenmektedir. Ancak geleneksel olarak Anayasa Hukuku'nda ya da Siyaset Bilimi'nde devletin üç unsur üzerinden tanımlanması yaygın bir şekilde kabul görmüştür. İlk kez 1900 yılında Georg Jellinek tarafından kurgulanan ve Üç Unsur Teorisi³³⁹ olarak da bilinen bu tanıma göre devlet, “insan topluluğu, toprak/coğrafi alan ve egemenlikten” oluşan bir formdur.³⁴⁰ Bu tanımın Uluslararası İlişkiler çalışmalarında da yaygın bir şekilde kabul görmüş olmasında, 1933 yılında imzalanan Montevideo Konvansiyonu'nun³⁴¹ (*Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*) önemli bir payı bulunmaktadır. Yirmi devletin imza koyduğu Konvansiyon'un 1. maddesinde, devletin uluslararası hukukun bir kişisi olarak kabul edilebilmesi için taşıması gereken dört nitelik sayılmaktadır. Bunlar; daimi nüfus, sınırları belirli bir alan (*territory*), hükümet ve son olarak da diğer devletlerle ilişkiye girme kapasitesi (tanınma) olarak sıralanmıştır.

Devletin tanımından ziyade unsurlarının sayıldığı “üç unsur teorisi”, devletin sosyo-ekonomik ve siyasal hayatı düzenleyici, disipline edici gücü gibi diğer niteliklerini³⁴² barındırmadığı için, pedagojik açıdan oldukça işlevsel olmasına

³³⁸ Andrew Vincent, “Conceptions of the State”, Mary Hawkesworth, Maurice Kogan (ed.), *Encyclopedia of Government and Politics*, London: Routledge, 1992, s. 46.

³³⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Bursa: Ekin, 2007, s. 4–8.

³⁴⁰ Benzer tanımlar için bakınız: Alan James, *Sovereign Statehood: The Basis of International Society*, London: Allen&Unwin, 1986, s. 13.

³⁴¹ Konvansiyon'un tam metni için bakınız: cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897 (08.03.2011).

³⁴² Cris Shore, “Government Without Statehood? Anthropological Perspectives on Governance and Sovereignty in the European Union”, *European Law Journal*, Vol. 12, No. 6, 2006, s. 713.

rağmen devletin nasıl algılanması gerektiği konusunda, Uluslararası İlişkiler öğrencilerine derinlikli bir perspektif sunmaktan uzaktır.³⁴³ Bu noktada, Buzan'ın tanımı daha kullanışlı olabilir. Buzan'a göre devlet, birbiriyle ilişkili üç bileşimden oluşmaktadır. Birincisi, gelenek, tarih, kültür ve ideolojiyi de içeren bir "devlet fikrinin varlığı" inancıdır. İkincisi, sınırları belirli bir alan, nüfus ve diğer kaynaklardan oluşan "devletin fiziksel temelidir". Üçüncü ve son olarak da hükümet, hukuk ve kurumlardan müteşekkil "kurumsallık" unsurudur.³⁴⁴ Buzan, başka bir çalışmasında, Avrupa'da doğan, daha sonra Amerika ve Asya'ya yayılan modern devletin niteliklerini şu şekilde sıralamaktadır. Merkezi bir güç tarafından tesis edilen teritoryal egemenlik, devlet idaresi için gerekli bir bürokrasi, bağımsız bir ticaret sınıfı (*commercial class*), devlet ideolojisi olarak milliyetçiliğin doğuşu ve son olarak da demokrasinin temel ilkelerinin yerleşmiş olması.³⁴⁵

Christopher Clapham ise, modern devleti bir dizi *anlatının* sonucunda oluşmuş bir form olarak tanımlamaktadır. Ona göre devlet, ilk olarak savaş, düzen ve güvenlik üçlüsünü içeren bir anlatı, temsil ve meşruiyeti içeren bir anlatı ve son olarak da zenginlik ve refahı içeren başka bir anlatının toplamından ibarettir. Modern devlet, temelde bu üç anlatının bir araya gelmesiyle inşa edilmeye başlamıştır.³⁴⁶ Wendt ise, devlet olabilmek için beş özellik/nitelikten bahseder. İlki, daha çok Marksistlerin vurguladığı kurumsal-yasal düzenin varlığıdır. İkincisi, meşru şiddet kullanma tekeli elinde bulundurma yetisidir. Üçüncüsü, egemenliktir. İki ve üçüncü unsurları devleti bir aktör olarak gören Weberci yaklaşımın vurguladığını belirten Wendt, dördüncü nitelik olarak da genellikle Plüralistlerin öne çıkardığı bir toplumun (insan topluluğu) varlığına işaret eder. Beşinci nitelik ise, tüm yaklaşımlarda ortak olan sınırları belirli bir alanın (*territory*) varlığıdır.³⁴⁷

³⁴³ Çünkü devlet, üç unsur teorisinde yansıtıldığı gibi, otonom bir birim değildir, çeşitli sosyal formasyonların birleşiminden oluşmaktadır. Sørensen'e göre devleti oluşturan 3 sosyal formasyon vardır. Bunlar; ekonomi, siyaset ve ideolojidir. Georg Sørensen, "A Revised Paradigm for International Relations: The Old Images and the Postmodernist Challenge", *Cooperation and Conflict*, Vol. 26, No. 1, 1991, s. 95.

³⁴⁴ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London: Harvester Wheatsheaf, 1991.

³⁴⁵ Barry Buzan, "Security, the State, the New World Order, and Beyond", Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995, s. 189–190.

³⁴⁶ Christopher Clapham, "The Challenge to the State in a Globalized World", *Development and Change*, Vol. 33, No. 5, 2002, s. 785.

³⁴⁷ Wendt, *Social Theory of International Politics...*, s. 202.

Buzan ve Wendt'in üç unsur teorisinin özünü korumakla birlikte, onu biraz daha geniş bir çerçevede düşünerek yaptıkları devlet tanımları da, devlete dair tartışmaları düşündüğümüzde, yeterince tatmin edici olmaktan uzaktır. Bu nedenle devleti, ne olduğu üzerinden tanımlamak yerine, ne olmadığı üzerinden tanımlamak belki bir parça işimizi kolaylaştırabilir. Öncelikle devlet, doğal bir şey ya da doğanın bir ürünü değildir.³⁴⁸ İcat edilmiş, inşa edilmiş, yaratılmıştır. Dünyanın ulus-devletler tarafından parsellenmesi, bazı özel tarihsel gelişmelerin etkisiyle ve tarihin bir döneminde, bir coğrafyasında (önce Avrupa'da daha sonra dünyanın geri kalan kısmında) mümkün olmuştur.³⁴⁹ Devlet doğal olmadığı için de, tarihsel bir şeydir. Hall ve Ikenberry, ironik bir dille, "devletin inşa edildiği ana kadar, ortadan kaybolmayı çok iyi beceren insanoğlunun nasıl olup da birdenbire kalıcı baskı örgütlerine yakalandığını iyi analiz etmek gerekir"³⁵⁰ diyerek, aslında devletin tarihsel bir form olduğunu açıkça vurgulamaktadır. Başka bir ifadeyle devlet, genellikle algılandığının aksine insanlık tarihiyle yaşıt değildir.

Yine devlet, Siyaset Bilimi'nde oldukça köklü bir geçmişe sahip toplum sözleşmesi tezinin aksine hiçbir zaman açık ya da zımnî bir sosyal sözleşme sonucunda yaratılmamıştır. O her zaman baskı, zorlama, fetih ve sömürü üzerinden inşa edilmiştir.³⁵¹ Zira Franz Oppenheimer'e göre devlet sözcüğü, etimolojik köken olarak Rönesans İtalyası'ndan gelmekte ve iktidarı kuvvet yoluyla eline geçiren prens ve yardımcılarından oluşan çevresini belirtmek için kullanılmaktadır.³⁵²

Bunlara ek olarak devlet, kutsal bir şey de değildir. Sosyal bilimlerdeki çalışmaların önemli bir bölümünde devlete dair yapılan çalışmalarda devlet genellikle kutsal bir şey olarak tasvir edilmiştir. Devlete kutsiyet atfedilmesinin en önemli nedenlerinden biri, Schmitt'in de belirttiği gibi, devlete dair söylenenlerin büyük ölçüde teolojiden transfer edilmiş olmasıdır.³⁵³ Michael Dillon, Tanrının Batı düşünce sisteminde işgal ettiği merkezi önemin azalmaya başlamasına paralel olarak,

³⁴⁸ Johann K. Bluntschli, *The Theory of the State*, Ontario: Batoche Books, 2000, s. 25.

³⁴⁹ Philip G. Cerny, *The Changing Architecture of Politics: Structure, Agency, and the Future of the State*, London: Sage, 1990, s. 4.

³⁵⁰ John A. Hall, G. John Ikenberry, *Devlet*, çev. İsmail Çekem, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2005, s. 26.

³⁵¹ Murray N. Rothbard, *The Anatomy of the State*, Alabama: Ludwig von Mises Institute, 2009, s. 16.

³⁵² Franz Oppenheimer, *Devlet*, çev. Alâeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Ankara: Phoenix, 2005, s. 37.

³⁵³ Schmitt, *op. cit.*, s. 36-37.

egemen devletin Batı felsefesi ve özellikle de modern siyaset teorisinde yükselişe geçtiğine işaret etmektedir.³⁵⁴ Dillon'un bu tespitinden hareketle, tanrıya atfedilen kutsiyetin ve dinsel referansların modern devletin yükselişiyle birlikte devlete geçmeye başladığını ileri sürebiliriz. Bu kutsiyeti, sadece akademik dünyada yürütülen çalışmalarda değil aynı zamanda semboller, söylemler ve eylemler vasıtasıyla günlük hayatta bile rahatça görebilmek mümkündür. Erik Ringmar'a göre, "devletten bahsederken, onu analiz ederken, ona aşkın bir statü verirsek o bu dünyayı aşan bir şey haline dönüşür, ancak eğer devleti bir dizi ampirik sembolün birleşimi olarak görürsek o zaman da devlet, bu dünyada kaybolmaya başlar".³⁵⁵ Bu nedenle iki uç arasındaki dengeyi gözeterek devleti tanımlamaya çalışmalıyız.

Peki, genellikle kutsanmış olan bu form gerçek midir, kurgu mudur yoksa teorik bir soyutlama mıdır? Devletin bir şahsiyeti var mıdır? Normalde bireye atfettiğimiz bir takım özelliklere sahip midir? Bu soruları soran Wight'a göre devlet, gerçektir fakat bir birey değildir ve bu anlamda şahsiyeti de yoktur.³⁵⁶ Devleti gerçek olarak görmek, konuyu metaforik, epistemik ve metodolojik bayağılığın ötesine taşımamıza ve bu anlamda devletle ilgili bazı ontolojik sorulara yanıt vermemize yardımcı olurken, onu birey olarak görmek, bireyin sosyal alanını çıplak bırakmak ya da en azından bireyin varlığını erozyona uğratmak demektir. Wight'a göre devlet, bir faildir fakat insani eylemleri yoktur.³⁵⁷ Devletin gerçek olup olmadığı konusundaki tartışmada Jacob Schiff, devletin gerçek olduğunu ve bu durumun devleti gerçekmiş gibi algılamamızdan kaynaklandığını savunmaktadır. Gündelik hayatımızda düşünürken, konuşurken ve eylemde bulunurken (vergi ödemek, oy kullanmak, bir savaşın meşru olup olmadığını tartışmak gibi eylemlerle) devleti yeniden üreterek, onun gerçekliğine hizmet ederiz.³⁵⁸ Christopher Pierson'a göre de, devletin herkes tarafından benimsenen tam ve kapsamlı bir tanımını yapmak zordur, ancak doğum

³⁵⁴ Michael Dillon, "The Sovereign and the Stranger", Jenny Edkins, et al. (ed.), *Sovereignty and Subjectivity*, Boulder: Lynne Rienner, 1999, s. 117.

³⁵⁵ Erik Ringmar, "On the Ontological Status of the State", *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No. 4, 1996, s. 439.

³⁵⁶ Genel ve Özel Kamu Hukuku'nda devletin tüzel kişiliği olduğu ve onun çeşitli işlem ve eylemlerde bulunduğu kabulü ile bizim burada altını çizdiğimiz devletin kişiliği var mıdır sorusu arasında bir bağlantı kurulmamalıdır.

³⁵⁷ Colin Wight, "State Agency: Social Action without Human Activity?", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004, s. 270.

³⁵⁸ Jacob Schiff, "Real? As If! Critical Reflections on State Personhood", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 2, 2008, s. 371.

belgesinden ölüm belgesine kadar uzanan çizgide bayrak, vergi, emeklilik işlemleri vb. gibi sembol ve eylemlerle bir gerçeklik olarak devletin sürekli bizimle birlikte olduğunu hissederiz.³⁵⁹

Disiplinde, uluslararası ilişkilerin analizine yönelik oldukça farklı parametreleri kullanan çoğu Uluslararası İlişkiler teorisi, devletin gerçekliğinin de ötesinde, onu algıları, duyguları, arzuları, hırsları olan ve insana atfedilen diğer özelliklere haiz bir yapı olarak tanımlamıştır.³⁶⁰ Devleti uluslararası ilişkilerin doğal bir aktörü olarak algılamamıza hizmet eden böylesi bir tanımlamanın, oldukça güçlü felsefi temelleri bulunmaktadır. Charles Merriam, 1900 yılında kaleme aldığı çalışmada, devletin bir organizma olarak görülmesinin, siyasal teorinin kendisi kadar eski olduğunu ve Platon'dan başlayarak, birçok düşünürün devleti tanımlarken birey analogisinden faydalandığını belirtmektedir.³⁶¹ Salisbury John, P. Marsilius, H. Grotius ve S. Pufendorf'un öncülüğünü yaptığı devletin kişiselliği konusundaki çalışmalar, C. Wolff, E. Vattel ve devleti yapay bir birey olarak tanımlayan Hobbes'la zenginleşmiştir.³⁶² Eulau da, egemenlik kavramını ilk kez kullanan Bodin'in de devleti, kral/monarkla özdeş görerek, devleti gerçek, fiziksel bir varlık ve algılanabilir şey olarak betimleyip, kişiselleştirdiğini savunmaktadır.³⁶³

Yapay ya da gerçek bir moral birey olarak, devletin bu şekilde tanımlanması, David Boucher'a göre, devletin kendini savunması ya da saldırıları için meşru bir zemin yaratılmasına ve hatta onun kutsal bir *body* olarak betimlenmesine hizmet etmektedir.³⁶⁴ Boucher'ın altını çizdiği bu nokta, en açık şekilde Hobbes'un çalışmalarında da görülebilir. Hobbes, devletin doğal bir insan olmasa da, yapay bir birey olduğunu ve bu anlamda da her birey gibi, devletin de yegâne amacının kendini

³⁵⁹ Christopher Pierson, *Modern State*, London: Routledge, 1996, s. 5.

³⁶⁰ Patrick T. Jackson, "Forum Introduction: Is the State A Person? Why Should We Care?", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004, s. 255.

³⁶¹ Charles Merriam, *History of the Theory of Sovereignty since Rousseau*, New York: Columbia University Press, 1900, s. 87.

³⁶² Hobbes'un yapay bir insan (*artificial man*) olarak tanımladığı devlet konusundaki tespitleri için bakınız: Mark A. Heler, "The Use and Abuse of Hobbes: The State of Nature in International Relations", *Polity*, Vol. 13, No. 1, 1980, s. 22.

³⁶³ Heinz H. F. Eulau, "The Depersonalization of the Concept of Sovereignty", *The Journal of Politics*, Vol. 4, No. 1, 1942, s. 5.

³⁶⁴ David Boucher, *Political Theories of International Relations: From Thucydides to the Present*, Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 236–238.

korumak ve bu uğurda gereken her şeyi yapmak olduğunu savunmaktadır.³⁶⁵ Agnew, devletin birey olarak tasvir edilmesinin, devlete ayrıcalıklı bir statü tanınması sonucunu doğurduğunu çünkü bireyin Batı düşünce sistemi içinde oldukça güçlü bir felsefi ve entelektüel bir geçmişe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bireye verilen bu imtiyaz, devletin birey olarak tasvir edilmesiyle, devlete de yansıtılmıştır.³⁶⁶

Foucault da, ruhu egemenlik olan devletin, yapay ve homojen bir birey olarak tanımlandığı Leviathan modelinden kaçınılması gerektiğini ve iktidarın bu model dışında analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁶⁷ Wendt ise, devletin insan olmadığını ancak onu insanmış gibi (*antropomorfik*) betimlemenin devleti teorize etmek açısından daha kullanışlı olduğunu savunmaktadır. Wendt'e göre devlet, en azından niyetleri/amaçları olan ve kolektif bir bilince sahip bir organizma olduğu için insanmış gibi analiz edilebilir.³⁶⁸ Wendt'in bu tespitlerine katılmayan Neumann'a göre ise, devletin insan olduğunu ya da olmadığını söylemek, devleti ve devletin davranışlarını ve uluslararası sistemdeki yerini anlamamız açısından bize bir yarar getirmez. Neumann için devlet, bağlama göre insan gibi olabilir de, olmayabilir de.³⁶⁹

Devletin kişiselliği konusundaki tartışmada Alisher Faizullaev'e göre, devletin antropomorfik bir aktör olarak tanımlanması sonucunda devlet, bütüncül bir varlık, kişiselleştirilmiş bir cisim, sosyal bir varlık ve sembolik bir yapıymış gibi algılanmaktadır.³⁷⁰ Siyaset Bilimi'nin öncü isimlerinden biri olan Harold Laski ise, devleti iç içe geçmiş dairelerden oluşan (bireyden aileye, aileden köye, oradan da şehre) bir kolektif yapı (*body*) olarak tanımlayarak bu yapıyı kişiselleştirdiğimizi ve bu yapının onu oluşturan bireylerden aşkın olduğunu belirtir. Hatta biraz daha ileri giderek, devletin kişiselliğinin kaçınılmaz olduğunu ve bizim buna direnmemizin söz

³⁶⁵ Nancy A. Stanlick, "A Hobbesian View of International Sovereignty", *Journal of Social Philosophy*, Vol. 37, No. 4, 2006, s. 561.

³⁶⁶ John Agnew, "Mapping Political Power Beyond State Boundaries: Territory Identity, and Movement in World Politics", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 28, No. 3, 1999, s. 502.

³⁶⁷ Michel Foucault, *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975–1976*, New York: Picador, 2003, s. 34.

³⁶⁸ Alexander Wendt, "The State as Person in International Theory", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004, s. 289-291.

³⁶⁹ Iver B. Neumann, "Beware of Organicism: The Narrative Self of the State", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004, s. 265-267.

³⁷⁰ Alisher Faizullaev, "Individual Experiencing of States", *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 3, 2007, s. 552.

konusu olamayacağını ifade etmiştir.³⁷¹ Laski'nin altını çizdiği anlamda devletin kişiselleştirilmesi konusunda Walzer, devletin görünmez olduğunu ve onun görülebilmesi için kişiselleştirildiğini ve benimsenebilmesi için de sembolik hale getirildiğini belirtmiştir.³⁷²

Devlet, bu semboller ve bazı temsili pratiklerle anlam kazanan bir formdur. Devleti oluşturan, ona anlam kazandıran temsiller ve pratikler olmaksızın devlet, materyal olarak var olabilir ancak ontolojik olarak bir anlam ifade etmez.³⁷³ Çünkü devlet, siyasal ve toplumsal yaşamda bu pratikler üzerinden anlam kazanır. Alonso'nun ifadesiyle, devletin sadece Weberyen anlamda şiddet kullanma tekeli elinde bulundurması ya da egemenliğe sahip olması yeterli değildir. Devletin rutinler, ritüeller ve eylemler vasıtasıyla sosyal hayatı da biçimlendirme kapasitesine sahip olması gerekmektedir.³⁷⁴ Bu kapasitesiyle, tarihsel olarak devlet, insanoğlunun inşa ettiği en büyük politik gerçeklik (Batı düşüncesinin en büyük tanrısı) olarak tanımlanmaktadır. Devlet, gücün, toplumsal refahın, kültürel ve sosyal hayatın yegâne temsilcisi ve koruyucusu ya da sembolü olarak algılanmıştır.³⁷⁵ Rengger, yaklaşık 150 yıldır hem Siyaset Bilimi hem de siyaset felsefesinin sosyal ve siyasal hayata dair bakışını ve bu hayatı şekillendiren temel dinamikleri, devletin sınırları içinde düşündüğünü ve bu sınırların ötesine bir türlü geçemediğine işaret etmektedir.³⁷⁶ Mark Neocleous'a göre de devlet, birçok çevre tarafından hem savaşın kaynağı ve barış sağlayıcı, hem adalet dağıtıcı ve adaletsizliğin kaynağı, hem insan haklarını koruyan/düzenleyen temel güç hem de temel insan hakları ihlalcisi,³⁷⁷ hem çevre felaketçisi hem de çevreci olarak görülmektedir. Bu meyanda 'toplum devletsiz

³⁷¹ Harold J. Laski, "The Sovereignty of the State", *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, Vol. 13, No. 4, 1916, s. 86.

³⁷² Michael Walzer, "On the Role of Symbolism in Political Thought", *Political Science Quarterly*, Vol. 82, No. 2, 1967, s. 194.

³⁷³ Merje Kuus, John Agnew, "Theorizing the State Geographically: Sovereignty, Subjectivity, Territoriality", Kevin R. Cox, et al. (ed.), *The Handbook of Political Geography*, New York: Sage, 2008, s. 96-98. Benzer tespitler için bakınız: Şaban H. Çalış, *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya: Çizgi, 2010, s. 15-16.

³⁷⁴ Ana Maria Alonso, "The Politics of Space, Time and Substance: State Formation, Nationalism and Ethnicity", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 23, 1994, s. 381.

³⁷⁵ Peter J. Taylor, "The State as Container: Territoriality in the Modern World-System", *Progress in Human Geography*, Vol. 18, No. 2, 1994, s. 152-156.

³⁷⁶ Rengger, *International Relations, Political ...*, s. 3.

³⁷⁷ Schwarz, bu durumu egemenliğin temel paradokslarından biri olarak değerlendirmektedir. Rolf Schwarz, "The Paradox of Sovereignty, Regime Type and Human Rights Compliance", *International Journal of Human Rights*, Vol. 8, No. 2, 2004, s. 204.

düşünülemez, onun dışında toplum anlam ifade etmez’ tezi de sürekli olarak işlenmiştir.³⁷⁸

Devletin toplumu çevrelediği tezi ve insanın toplumsal yaşamda mükemmele ulaşması ancak tüm toplumu kapsayan devlet eliyle olur düşüncesi, başta Platon ve Aristo olmak üzere Antik Yunan felsefesinde de oldukça önemli bir yer işgal etmiştir.³⁷⁹ Devlet, o dönemden bugüne, belirli bir insan grubunun paylaştığı bir takım değerlerin tek koruyucusu ve aynı zamanda, bu değerleri dış etkilerden koruyan tek güç olarak algılanmıştır.³⁸⁰ Toplumun çıkarları için içeride düzeni ve otoriteyi sağlarken, dışarıda da onların güvenlik kaygılarını minimize eden devletle toplum arasındaki bağ sıkılaşmıştır.³⁸¹ Bu sürecin doğal sonucu olarak da, toplumun coğrafi bir çevreleyicisi ve koruyucu kalkını³⁸² gibi görülen devlet, siyasal ve toplumsal yapıları da bünyesinde barındıran bir form olarak betimlenmiştir.³⁸³ Örneğin, İtalyan ya da Alman toplumu derken sanki bu toplumların ve sosyal organizasyonların devletin sınırlarıyla birebir denk olduğunu düşünürüz.³⁸⁴

Devlet, toplumu önceleyen ve çevreleyen bir yapı olarak görüldüğü için toplum, ulusal bir fenomen haline gelmiştir.³⁸⁵ Jan A. Scholte, bu durumu “metodolojik territorializm” (*methodological territorialism*) olarak adlandırmaktadır. Scholte’a göre, metodolojik territorializm, “sosyal dünyayı anlamak için yürütülen çalışmaların territorial coğrafya süzgecinden geçmesi anlamına gelmektedir. Sadece Uluslararası İlişkiler çalışmalarında değil, sosyal bilimlerin genelinde oldukça yaygın olarak kullanılan bu yöntem, ele aldığı konuyu

³⁷⁸ Mark Neocleous, *Imagining the State*, Berkshire: McGraw-Hill, 2003, s. 2.

³⁷⁹ Strauss, *op. cit.*, s. 184.

³⁸⁰ Vladimir Kolossov, John O’Loughlin, “New Borders for New World Orders: Territorialities at the fin-de-siecle”, *GeoJournal*, Vol. 44, No. 3, 1998, s. 261. Tim Woods, *Beginning Postmodernism*, Manchester: Manchester University Press, 1999, s. 242.

³⁸¹ Roland Axtmann, “The State of the State: The Model of the Modern State and Its Contemporary Transformation”, *International Political Science Review*, Vol. 25, No. 3, 2004, s. 260–264. Axtman’a göre, devlet ve toplum arasındaki bağın sıkılaşmasında milliyetçiliğin özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır.

³⁸² Bjorn Hettne, “The Fate of Citizenship in Post-Westphalia”, *Citizenship Studies*, Vol. 4, No. 1, 2000, s. 36.

³⁸³ Foucault, toplum-devlet ilişkisindeki çerçeveyi daraltarak, sadece toplumun değil bizzat öznenin de özerk olma halinin iktidara tabiyetle mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Judith Butler, *İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler*, çev. F. Tütüncü, İstanbul: Ayrıntı, 2005, s. 82.

³⁸⁴ Agnew, “Mapping Political Power...”, s. 503.

³⁸⁵ John Agnew, Stuart Corbridge, *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*, New York: Routledge, 1995, s. 84. Ayrıca bakınız: David Delaney, *Territory: A Short Introduction*, London: Wiley-Blackwell, 2005, s. 57.

basitleştirerek her şeyi belirli sınırlar (buradaki sınırlar devletin sınırlarıdır) içinde ele alır. Westphalia'dan beri kullanılan bu yöntem küreselleşme süreciyle birlikte terk edilmelidir çünkü yeni sorunlar bu yöntemle anlaşılabilir.”³⁸⁶

Yine bir dünya haritasına baktığımız zaman haritada, her bir devletin diğerinden farklı şekilde renklendirildiği görülür. Robert H. Jackson ve Mark W. Zacher'e göre, farklı renklerden oluşan yama görüntüsündeki bu harita, Orta Çağ Avrupası'nda çok fazla anlam ifade etmeyen uluslararası sınırların inşa edildiği, modern dönemin bir ürünüdür.³⁸⁷ Zira yeni harita teknolojilerinin kullanımı, modern Avrupa'nın inşasında, siyasal alanın nasıl olması gerektiği konusunda yeni bir bakış kazandırarak, modern devletin ve uluslararası ilişkilerin doğuşunda önemli bir rol oynamıştır.

Modern döneme geçiş sürecinde Jordan Branch'a göre, haritalama teknikleri, teritoryal iktidarın homojenize olması/görünmesini sağlaması, siyasal sınırların doğrusallaştırılması (*linearization*) ve teritoryal olmayan formların elemine edilmesi noktasında oldukça önemli roller üstlenmiş ve özellikle aktörlerin siyasal iktidar ve kurumlara dair meşruiyet algısını değiştirmiştir. Haritalamayla birlikte, Avrupalılar dünyayı, homojen geometrik bir yüzey olarak görmeye başlamışlardır.³⁸⁸ Bu haritalama teknikleri ve haritaların gücü nedeniyle,³⁸⁹ haritalar üzerinden inşa edilen devletin içini homojenmiş gibi algılarız.³⁹⁰ Haritalar sadece devletin toplumu çevrelediği konusundaki algılarımızı güçlendirmesi açısından değil aynı zamanda uluslararası politikanın karakteriyle ilgili olarak da algılarımızı doğrudan etkileyen araçlardır. Tek bir dünya haritasına baktığımız zaman, dünya oldukça istikrarlı gibi

³⁸⁶ Jan Aart Scholte, *Globalization: A Critical Introduction*, London: Palgrave Macmillan, 2000, s. 56–57.

³⁸⁷ Robert H. Jackson, Mark W. Zacher, “The Territorial Covenant: International Society and the Stabilization of Boundaries”, *Institute of International Relations, The University of British Columbia Working Paper*, No. 15, 1997, s. 1. Benzer bir tespit için bakınız: Arthur J. Klinghoffer, *The Power of Projections: How Maps Reflect Global Politics and History*, Westport: Praeger, 2006, s. 32.

³⁸⁸ Jordan Branch, “Mapping the Sovereign State: Technology, Authority, and Systemic Change”, *International Organization*, Vol. 65, No.1, 2011, s. 1-3.

³⁸⁹ Goemans, haritaların oldukça güçlü bir ikon ve aynı zamanda birçok kişi için “objektif ve bilimsel” bir niteliği haiz olduğuna işaret etmektedir Hein Goemans, “Bounded Communities: Territoriality, Territorial Attachment, and Conflict”, Miles Kahler, Barbara F. Walter (ed.), *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 39.

³⁹⁰ George W. White, Emily A. White, *Nation, State, and Territory: Origins, Evolutions, and Relationships*, Maryland: Rowman & Littlefield, 2004, s. 72. Lene Hansen, “A Case for Seduction?: Evaluating the Poststructuralist Conceptualization of Security”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, No. 4, 1997, s. 374.

görünmekte ve devletin yaşadığı coğrafi sorunlar ya da bağımsızlık talep eden, bu talebi gerçekleştirmeye yaklaşan grupların iddiaları bu haritalara yansımamaktadır.³⁹¹ Bu nedenle haritalar tek başına okunmamalı, birçok harita karşılaştırmalı olarak okunmalıdır. Ayrıca haritalar, uluslararası ilişkilerde her geçen gün sayısı ve etkisi artan diğer siyasal birimleri dışlayarak sadece devletleri kapsadığı için, devletin istisnai karakterine hizmet etmektedir. Hannes Lacher, bu tür algıların yaygınlığı, yani devletin toplumu kapsadığı/çevrelediği ve siyasi iktidarın devletin sınırları içinde organize olduğu ve onun sınırlarıyla sınırlandırıldığı vurgusu nedeniyle, küresel toplum olgusunun/söyleminin, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler çalışmalarında yeterince güçlenemediğini vurgulamaktadır.³⁹²

Sınırları belirli bir alanda, bireylerin hak ve yükümlülüklerini ve onların hareket alanını belirleyen devlet,³⁹³ bu işlevleriyle bireylerin kendilerini tek ve bütünlük bir yapı içinde ve o yapıya bağlı bir parça olarak algılamasını sağlamıştır. Devletin sınırları, politik ve sosyal sürecin de sınırları haline bürünmekte³⁹⁴ ve bu sınırlar içinde kanunu ve düzeni sağlamak, sınırların dışından gelen “tehlikelere” karşı o sosyal ve politik süreci korumak da devletin yegâne görevleri olarak yansıtılmaktadır.³⁹⁵ Modern devletin kendisi açısından belki de en büyük fazileti, aslında oldukça farklı kimlikleri olan bireyler arasında, bu siyasal bütünlük ve sadakat duygusunu yerleştirmek olmuştur.³⁹⁶ Birey, bu yapı içinde herhangi bir aracı kurum ya da yapı olmadan kendisini doğrudan siyasal iktidarla ilişkilendirmiştir.³⁹⁷

³⁹¹ Peter J. Taylor, Colin Flint, *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*, Essex: Prentice Hall, 2000, s. 153.

³⁹² Hannes Lacher, “Putting the State in Its Place: The Critique of State-Centrism and Its Limits”, *Review of International Studies*, Vol. 29, No. 4, 2003, s. 521-523.

³⁹³ Judith Butler, Gayatri C. Spivak, *Who Sings the Nation-State? Language, Politics, Belonging*, Oxford: Seagull Books, 2007, s. 5-11.

³⁹⁴ Anssi Paasi, “Boundaries in a Globalizing World”, Kay Anderson, et al. (ed.), *Handbook of Cultural Geography*, London: Sage, 2003, s. 464.

³⁹⁵ Jürgen Habermas, “The European Nation-State: On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship”, *Public Culture*, Vol. 10, No. 2, 1998, s. 398.

³⁹⁶ David Beetham, “The Future of the Nation-State”, Gregor McLennan, et al. (ed.), *The Idea of the Modern State*, Philadelphia: Open University Press, 1984, s. 221.

³⁹⁷ Bhikhu Parekh, “Reconstituting the Modern State”, James Anderson (ed.), *Transnational Democracy: Political Space and Border Crossings*, London: Routledge, 2002, s. 41-42. Aslında bireyin sosyal yaşamı ve özgürlüğü için en büyük tehlike de zaten aracı kurumların yokluğudur. Kadiri mutlak, Tanrı gibi bir devletle aciz bir birey yapayalnız ve yüz yüze korunmasız olarak bırakılmıştır. Batı’daki ara kurumların varlığı bir nebze buna çare olmuştur.

Hartmut Behr, modern devletin kurulduğu günden beri onu anlamlı kılan dört unsurun olduğunu vurgulayarak, bu unsurları şu şekilde sıralamaktadır; egemenlik, entegrasyon, sınırlar ve güvenlik.³⁹⁸ Behr'e göre, devletin bizzat kendisi toplumsal ve siyasal bütünleşmenin somut bir tezahürüdür. Devletin sınırları içindeki bireyler ve sosyal gruplar ise üst bir aktöre (yani devlete) tabi şekilde devletin mekânsal egemenliği içinde yaşamaktadır ve tüm ulusal aktörler ortak değer, norm ve siyasal pratikler tarafından entegre olmuşlardır. Sınırlar ise devletin varlık nedeni, diğerlerinden ayrıldığı yer ve korunma güdüsü sonucu anlam kazanmaktadır. Sınırlar, aynı zamanda politik alanın inşası için hukuki, güvenliğe ilişkin, sosyopsikolojik ve ideolojik işlevler taşımaktadır. Behr'e göre, sınırların anlamı ve bu işlevleri sınırsız bir transnasyonal politika çağında bile işlevini yitirmemiştir. Güvenlik ise, modern devletin inşasından beri onun temel meşruiyet aracı olarak kullanılmaktadır. Zaten güvenliğin kendisi territorial tehdit ve savunma araçlarıyla tanımlanmıştır.³⁹⁹

Behr'in çizdiği bu tablo içinde, geleneksel olarak devlete dair yapılan her vurgu, son kertede bağımsızlık ve toprak bütünlüğüyle bağdaştırılmıştır.⁴⁰⁰ Devlet, toplum/insan ve sınırları belirli bir alan/toprak, tek bir bütün olarak anlaşılmıştır. Devletin toplum ve *territory* ile evliliği olarak adlandırılabilen bu durum nedeniyle devlet, sadece *territorial* boyut üzerinden analiz edilmiştir. Bugün, küreselleşmenin getirdiği etkilerle, devlet ve ulus arasındaki bu evliliğin de artık sona ermeye başladığı vurgulanmaktadır.⁴⁰¹ Küreselleşmeyle, siyasal iktidarın uzamsal ve mekânsal boyutu daha çok tartışılır hale gelmiştir. Çünkü küreselleşmenin etkisiyle olaylar, eylemler ve aktörler bir devletin sınırlarını giderek daha çok aşmış, gücün ve

³⁹⁸ Hartmut Behr, "Political Territoriality and Deterritorialization", *Area*, Vol. 39, No. 1, 2007, s. 112.

³⁹⁹ *Ibid.*, s. 114.

⁴⁰⁰ Tobias Theiler, "Societal Security and Social Psychology", *Review of International Studies*, Vol. 29, No. 2, 2003, s. 250. Arnold Wolfers, "The Pole of Power and the Pole of Indifference", James N. Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy*, New York: The Free Press, 1969, s. 177-178. Willem De Lint, Sipra Virta, "Security in Ambiguity: Towards a Radical Security Politics", *Theoretical Criminology*, Vol. 8, No. 4, 2004, s. 466.

⁴⁰¹ David Jacobson, "New Frontiers: Territory, Social Spaces and State", *Sociological Forum*, Vol. 12, No. 1, 1997, s. 124.

sosyal ilişkilerin sınırları belirli bir alanda şekillendiği dönem, yavaş yavaş sona ermeye başlamıştır.⁴⁰²

2.2. Küreselleşme ve Devlet

David Mitrany, İkinci Dünya Savaşı henüz sona ermemişken, çağdaşlarından farklı olarak, egemen devletin artık bireylerin ekonomik ve sosyal taleplerinin karşılanması açısından ve egemen devletlerden oluşan uluslararası sistemin de üyeleri arasındaki ilişkileri daha barışçıl kılmak açısından yetersiz bir yapı olduğuna işaret etmiştir.⁴⁰³ Ayrıca egemen devlet, sahip olduğu yetki ve sorumluluklar ve hatta onun varlık nedenini oluşturan gerekçelerle, bireylerin taleplerini karşılayamadığı için, devletleri aşan yeni yapılara ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapmıştır.⁴⁰⁴ Mitrany'nin 1940'larda açtığı bu yolda, 1960'lı yıllarda başta silah teknolojisi olmak üzere, teknolojik gelişmeler ve devlet dışı aktörler üzerinden,⁴⁰⁵ 1970 ve 1980'li yıllarda daha çok "karşılıklı bağımlılık" üzerinden⁴⁰⁶ yürütülen tartışmalar, 1990

⁴⁰² Alan Hudson, "Beyond the Borders: Globalisation, Sovereignty and Extra-Territoriality", *Geopolitics*, Vol. 3, No. 1, 1998, s. 89.

⁴⁰³ David Mitrany, *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*, London: Oxford University Press, 1943, s. 94-99.

⁴⁰⁴ Mitrany'nin egemen devlet yorumu için ayrıca bakınız: Mark F. Imber, "Re-reading Mitrany: A Pragmatic Assessment of Sovereignty", *Review of International Studies*, Vol. 10, No. 2, 1984, s. 104-106.

⁴⁰⁵ Örneğin, 1962 yılında McLuhan elektronik karşılıklı bağımlılığın getirdiği sonuçları tanımlamak için meşhur "küresel köy" (*global village*) kavramını kullanmıştır. Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Toronto: University of Toronto Press, 1962, s. 31. Yine Herz, 1957 yılında kaleme aldığı çalışmada ekonomik savaş, ideolojik savaş, hava savaşı ve nükleer savaş teknolojisindeki gelişmeler, uluslararası ve supranasyonel örgütlerin doğuşu üzerinden devletin sert kabuğunun eridiğini ve bu gelişmelerin teritoryal devletin düşüşünü sağladığını belirtmektedir. John H. Herz, "Rise and Demise of the Territorial State", *World Politics*, Vol. 9, No. 4, 1957, s. 487. Ancak Herz, 10 yıl sonra kaleme aldığı başka bir çalışmada 10 yıl önceki tespitlerinin biraz "aceleyle" (*rashly*) yapılmış tespitler olduğunu belirterek, devletin hala uluslararası ilişkilerde temel aktör olduğunu ve teknolojik gelişmelerin onu zayıflatmak yerine güçlendirdiğini savunmuştur. John H. Herz, "The Territorial State Revisited: Reflections on the Future of the Nation-State", *Polity*, Vol. 1, No. 1, 1968, s. 11-34. Çok uluslu şirketlerin artan rolüne vurgu yapan ve devlet egemenliğinin erimeye başladığını vurgulayan çalışma için bakınız: Raymond Vernon, *Sovereignty at Bay: The Multinational Spread of U.S. Enterprises*, New York: Basic Books, 1971. Vernon on yıl sonra 1971'deki tespitlerinin hala geçerliliğini sürdürdüğünü ileri sürmüştür. Raymond Vernon, "Sovereignty at Bay Ten Years After", *International Organization*, Vol. 35, No. 3, 1981, s. 523.

⁴⁰⁶ Örneğin Jacobson, 1979 tarihli çalışmasında "karşılıklı bağımlılık" nedeniyle devletin temel aktör olma konumunun giderek zayıfladığına işaret etmektedir. Harold K. Jacobson, *Networks of Interdependence: International Organizations and the Global Political System*, New York: Alfred A. Knopf, 1979, s. 386.

sonrası dönemle birlikte de “küreselleşme” üzerinden yürütülmüştür.⁴⁰⁷ Son dönemlerde küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisi ise tartışmaların temel odak noktası haline gelmiştir.⁴⁰⁸

1980’lerin sonundan itibaren uluslararası sistemde bir değişimin olduğu gerçeği birçok çevre tarafından kabul edilmekte ve fakat değişimin içeriği, doğası ve yönü konusunda önemli tartışmalar yaşanmaktadır.⁴⁰⁹ Bu dönemi en iyi şekilde tanımlamak için birçok akademisyen farklı kavramlar/fenomenler üretmeye çalışmıştır. Örneğin Dee Hock,⁴¹⁰ kaos ve düzenin bir arada olduğu bu dönemi tanımlamak için *chaord* (*chaos+order*) kavramını, Roland Robertson⁴¹¹ ise küreselleşme ve yerelleşmenin aynı anda cereyan ettiğini düşündüğü için *glocalization* (*globalization+localization*) kavramını, Rosenau⁴¹² ise ufalanma/parçalanma ve entegrasyonun eş anlolu olarak tecrübe edildiğini ima etmek için *fragmegration* (*fragmentation+integration*) kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Ancak bu kavramların hiçbiri hem sosyal bilimlerde hem de Uluslararası İlişkiler disiplini özelinde, “küreselleşme” kavramının yaptığı etkiyi yapamamıştır.

Soğuk Savaş’tan sonra, Soğuk Savaş dönemi boyunca ideolojik kutupların etkisiyle, sadece blokların içiyle sınırlı olan etkileşim, küresel bir nitelik kazanmış ve Fukuyama’nın öncülüğünü yaptığı, liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin alternatifinin olmadığı konusundaki tezler⁴¹³ tartışmaya açılmıştır. Soğuk Savaş’ın sona ermesi, teknolojik gelişmeler, devletler ve devlet dışı diğer aktörler arasında başta ekonomi olmak üzere, birçok başlıkta giderek artan etkileşim, egemen devlet

⁴⁰⁷ Scholte’a göre bu tartışmalar aslında yüzyılın başında Leninizm ve bazı liberal enternasyoneller tarafından dile getirilmiş ve o dönemde bu yaklaşımların temsilcileri devletin çökeceğini tahmin etmişlerdi. Jan Art Scholte, “Global Capitalism and the State”, *International Affairs*, Vol. 73, No. 3, 1997, s. 427.

⁴⁰⁸ Simon Lee, “State”, Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Governance*, California: Sage, 2006.

⁴⁰⁹ Gonzalo Pozo-Martin, “A Tougher Gordian Knot: Globalisation, Imperialism and the Problem of the State”, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 19, No. 2, 2006, s. 224.

⁴¹⁰ Dee Hock, *Birth of the Chaordic Age*, San Francisco: Berrett-Koehler, 1999.

⁴¹¹ Roland Robertson, “Globalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity”, Mike Featherstone, et al. (ed.), *Global Modernities*, London: Sage, 1995, s. 28.

⁴¹² James N. Rosenau, “Fragmegrative Challenges to National Security”, Terry L. Heyns (ed.), *Understanding U.S. Strategy: A Reader*, Washington: National Defense University Press, 1983, s. 65–66.

⁴¹³ Francis Fukuyama, “The End of History?”, *The National Interest*, No. 16, 1989, s. 3. Eleştirel bir görüş için bakınız: Şaban H. Çalış, “Ahir Zaman Üzerine Bir Cacaphony”, M. Aydın, E. Özensel (ed.), *Tarihin Sonu mu?*, Ankara: Vadi, 2002, s. 260-281.

merkezli jeopolitik blokların yerini daha karmaşık bir yapının almaya başlaması,⁴¹⁴ yeni bir döneme geçildiğinin temel göstergeleri olmuştur. Bu yeni dönemi tanımlamak adına, kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik boyutları olan küreselleşme, 1990 sonrası dönemde Uluslararası İlişkiler çalışmalarında “moda” kavramlardan (*buzzword*) biri haline almıştır.⁴¹⁵ Her moda sözcük gibi küreselleşme de, uluslararası ilişkilerde bazı yeni şeylerin tecrübe edildiğini ima etmektedir.⁴¹⁶ Zira küreselleşme, William I. Robinson’un yaptığı gibi en özet şekilde ifade etmek gerekirse, “dünya çapında bir ekonomik entegrasyon, küresel kültür, küresel yönetim, çok yönlü bir küresel hareket (birey, sermaye ve malların hareketi) ve yeni sosyal ilişkileri beraberinde getiren oldukça güçlü bir fenomendir”.⁴¹⁷ Bu fenomen, uluslararası ilişkilerin yürütülme ve tanımlanma biçimlerini de birçok açıdan etkilemiş ve özellikle ilk etapta küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisi hakkında geniş çaplı bir tartışma yaşanmıştır.

Tartışmanın bir kanadında, “devleti yeni dönemin koşullarına uyum sağlamakta yetersiz kalan ve bu anlamda demode ve işlevsiz bir form” olarak tanımlayan kesim yer almaktadır. Diğer tarafta ise, “her ne kadar küreselleşme birçok açıdan ulus-devleti işlevsiz bıraksa da devlet, bunun yerine yeni sadakat ve kimlik kaynakları temin etme kapasitesine sahiptir” tezini savunanlar yer almaktadır.⁴¹⁸

Küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisi konusundaki tartışmayı değerlendiren Colin Hay, oldukça yerinde bir tespitle, küreselleşme tartışmasının diğer disiplinlere oranla Uluslararası İlişkiler çalışmalarında ontolojik bir mahiyet kazandığına ve genellikle negatif olarak algılandığına işaret etmektedir. Ona göre, özellikle disiplinde devlet merkezli bir uluslararası sistem mantığını çıkış noktası olarak benimseyen hâkim (Neo)Realist temayül, küreselleşmeyi devletin merkezi konumunu zayıflatan bir faktör ve bu anlamda bir tehdit olarak değerlendirirken,

⁴¹⁴ Simon Dalby, “Political Space: Autonomy, Liberalism, and Empire”, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 30, No. 4, 2005, s. 418.

⁴¹⁵ Roland Robertson, Kathleen E. White, “What is Globalization?”, George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Massachusetts: Blackwell, 2007, s. 58.

⁴¹⁶ James N. Rosenau, *The Study of World Politics: Volume 2: Globalization and Governance*, Oxon: Routledge, 2006, s. 83.

⁴¹⁷ William I. Robinson, “Theories of Globalization”, George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Massachusetts: Blackwell, 2007, s. 125.

⁴¹⁸ Stephen J. Kobrin, “Sovereignty at Bay: Globalization, Multinational Enterprise and the International Political System”, Thomas Brewer, Alan Rugman (ed.), *The Oxford Handbook of International Business*, Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 34.

Postpozitivist yaklaşımlarsa, Realistlerin tersine küreselleşmeyi bir tehdit olarak değerlendirmemektedir.⁴¹⁹ Rosenau ise, Uluslararası İlişkiler çalışmalarıyla küreselleşme çalışmaları arasındaki farka işaret ederek, Uluslararası İlişkiler disiplininin metodolojik ve entelektüel olarak devletçi bir alışkanlığının olduğunu ve bu nedenle küreselleşmeyi anlamak konusunda bazı sorunlarla karşılaştığını dile getirmektedir. Birçok küreselleşmenin olduğunu, buna karşılık tek bir uluslararası ilişkilerin olduğunu belirten Rosenau, disiplinde devletin merkezi bir konumunun olduğunu ve küreselleşmenin bu bakış açısıyla değerlendirildiğini vurgulamaktadır.⁴²⁰

Küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisi tartışmasında, devletin tartışma içindeki pozisyonunu belirleyen asıl faktör, tartışmayı yapan çevrelerin küreselleşmeyi nasıl algılamış olduklarıdır. Justin Rosenberg’in *explanans* ve *explanandum* ayrımıyla ortaya koyduğu gibi, “küreselleşme tarihsel süreçte yaşanan değişimlerin sonucunda şekillenmiş bir çıktı mı (*explanandum*), yoksa modern dünyanın değişen karakterini açıklayan bir faktör müdür” (*explanans*)?.⁴²¹ Rosenberg ve Morton, küreselleşmeyi içinde bulunduğumuz dönemi açıklayan bir unsur olarak değil, tarihsel gelişmeler sonucunda şekillenen bir çıktı olarak tanımlayarak, küreselleşme konusundaki genel yanılgılara ve küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisi hakkındaki abartılı söylemlere işaret etmektedirler.⁴²² Jens Bartelson’a göre de küreselleşme, 1990 yıllarla birlikte, sosyal bilimlerde, kendi kendine referans veren, otonom bir statüye kavuşmuştur. Küreselleşme değişimi tanımlayan bir faktör olarak değil, değişim için gerekli bir araç olarak sunulmaya başlamıştır.⁴²³

Küreselleşmeyi, tarihsel bir çıktı veya açıklayıcı bir faktör ya da uluslararasılaşma, liberalleşme, evrenselleşme, batılılaşma, territoryal yapının

⁴¹⁹ Colin Hay, “International Relations Theory and Globalization”, Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 268-269.

⁴²⁰ James N. Rosenau, “Many Globalizations, One International Relations”, *Globalizations*, Vol. 1, No. 1, 2004, s. 7–10.

⁴²¹ Justin Rosenberg, *The Follies of Globalisation Theory: Polemical Essays*, London: Verso, 2002, s. 3.

⁴²² Adam David Morton, “New Follies on the State of Globalisation Debate?”, *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 1, 2004, s. 134.

⁴²³ Jens Bartelson, “Three Concepts of Globalization”, *International Sociology*, Vol. 15, No. 2, 2000, s. 183.

aşınması⁴²⁴ olarak tanımlamak, tartışmanın içeriğini doğrudan etkilemektedir. Başka bir ifadeyle, tartışmanın öznesi devlet gibi görünse de, aslında küreselleşme algısıdır. Eğer küreselleşmeyi tüm sosyal ve siyasal yapıları değiştiren bir faktör olarak görüp, onu kapitalizmden sonra ortaya çıkmış en büyük dönüştürücü güç olarak tanımlayacaksak, devletin demode bir yapı haline dönüşmenin eşiğinde olduğunu da kabul etmeliyiz.⁴²⁵ Çünkü kapitalizm, Marx'ın işaret ettiği üzere, ortaya çıktığı XVI. yüzyılda, Avrupa'daki tüm siyasal haritayı köklü bir şekilde dönüştürmüştür.

Öte yandan tartışmanın diğer kanadından bakarak, küreselleşme ya da onunla aynı düzlemde görülen, mesela küresel sivil toplum ya da ulus aşan legal ve illegal tüm yapılanmaların da yeni şeyler olmadığını kabul edersek; devlet, nasıl ki daha önce bilim, teknoloji ve ekonomideki gelişmelere ayak uydurduysa, küreselleşmenin getirilerine de uyum sağlayabilir.⁴²⁶ Hatta Rosenberg gibi küreselleşme çağının sona erdiğini, 1990'larda küreselleşmeden beklenen çok taraflı, çok kutuplu bir küresel yönetim beklentisinin gerçekleşmediğini ileri sürerek,⁴²⁷ devletin bu süreçten etkilenmediği de iddia edilebilir. Göran Therborn'a göre, küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak, Rosenberg'in iddia ettiği gibi, çok taraflı bir küresel yönetim ya da küresel bir entegrasyonun oluşması beklenmemelidir. Küreselleşme sonucunda bir kutuplaşma hatta küresel bir çatışma da patlak verebilir.⁴²⁸ Ancak her ne kadar küresel bir entegrasyon henüz şekillenmese de dünya ticareti, sermaye akışı gibi alanlarda kaydedilen gelişmeler, geri döndürülemez bir hal almakta ve bu durum devleti birçok açıdan etkilemektedir. Philip G. Cerny, üçüncü sanayi devrimi olarak adlandırdığı bu sürecin sonucunda, devletin egemen ve kapsayıcı yetkilerinin

⁴²⁴ Scholte, küreselleşmeyi bu 5 tanım arasından territorial yapının aşınması olarak tanımlamayı tercih etmiştir. John Aart Scholte, "What is Global about Globalization?", David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003, s. 84–85.

⁴²⁵ James Mayall, "Globalization and International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 3, 1998, s. 248.

⁴²⁶ Robert Jackson, "Sovereignty and Its Presuppositions: Before 9/11 and After", *Political Studies*, Vol. 55, No. 2, 2007, s. 301.

⁴²⁷ Justin Rosenberg, "Globalization Theory: A Post Mortem", *International Politics*, Vol. 42, No. 1, 2005, s. 3–4.

⁴²⁸ Göran Therborn, "Dimensions of Globalization and the Dynamics of (In)Equalities", Don Kalb, et al. (ed.), *The Ends of Globalization: Bringing Society Back in*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2000, s. 46.

aşındığını, kapasitesinin giderek zayıflamaya başladığını savunmaktadır.⁴²⁹ Bu tartışmada, tarafların tezlerine bakarak, “sanal/siber devlet” devrinin başladığını ve bu devirde devletin mekânsal egemenliğinden (*territory*) kopmaya/özgürleşmeye başladığını⁴³⁰ iddia etmek ne kadar abartılı bir tespit ise, küreselleşmenin etkisiyle devletin hiç değişmediğini, dönüşmediğini öne sürmek de bir o kadar hatalı bir tespit olacaktır.⁴³¹

Modern ulus-devletin dört faktör üzerinden bir “tehdit” altında olduğuna işaret ederek, tartışmaya katılan Michael Mann’a göre, devleti tehdit eden faktörler şunlardır; daha küresel bir nitelik kazanan *kapitalizm*, ulus devletin tek başına üstesinden gelemeyeceği *çevresel ve demografik tehditler*, yeni sosyal hareketler, küresel sivil toplum gibi yeni unsurların oluşmasını sağlayan *kimlik politikaları* ve son olarak da devlet egemenliğini ve geleneksel jeopolitiği aşındıran *post militarizm ya da post-nükleer dönem*.⁴³² Mann, bu şekilde sıraladığı “tehditlerin” bazılarının (örneğin kimlik politikalarının) devleti güçlendirdiğini, bazılarının ise başta Kuzey ülkeleri olmak üzere dünyanın bazı bölgelerinde, devleti zayıflattığını belirtmektedir.⁴³³ Küreselleşmeyi, bir süreç, inter-aktif ağlar, yapılar ve diskurlar olarak dört eksen üzerinden tanımlayan David Armstrong’a göre de, bu dört eksenin her birinin de kendi mantığı, kuralları, normları ve operasyonel dinamikleri vardır. Bu nedenle her bir eksen kapsayacak tek bir küreselleşme tanımı ve küreselleşmenin siyasal yapılar üzerinde yarattığı bütüncül bir etki okuması yapmak sağlıklı olmayacaktır. Küreselleşmeyle devletin sorunsallaştığını kabul eden Armstrong,

⁴²⁹ Philip G. Cerny, “What Next for the State?”, Eleonore Kofman, Gillian Youngs (ed.), *Globalization: Theory and Practice*, London: Continuum International Publishing, 1996, s. 219.

⁴³⁰ Richard Rosecrance, “The Rise of the Virtual State”, *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 4, 1996, s. 45–46. Richard Rosecrance, “International Security and the Virtual State: States and Firms in World Politics”, *Review of International Studies*, Vol. 28, No. 4, 2002, s. 443. Roy Smith, “Cyber States and Sovereignty of Virtual Communities”, Eleonore Kofman, Gillian Youngs (ed.), *Globalization: Theory and Practice*, London: Continuum International Publishing, 1996, s. 280.

⁴³¹ William I. Robinson, “Social Theory and Globalization: The Rise of a Transnational State”, *Theory and Society*, Vol. 30, No. 2, 2001, s. 158.

⁴³² Michael Mann, “Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-State?”, *Review of International Political Economy*, Vol. 4, No. 3, 1997, s. 473–474. Barrow da, devletin küreselleşmenin ana aktörlerinden biri olduğunu ve küresel sermaye için devletin gerekli ekonomik ve siyasal koşulları hazırladığını ileri sürmektedir. Clyde W. Barrow, “The Return of the State: Globalization, State Theory, and the New Imperialism”, *New Political Science*, Vol. 2, No. 2, 2005, s. 125.

⁴³³ Mann, “Has Globalization Ended...”, s. 494.

küreselleşme teorisyenlerinin sadece küreselleşme üzerinde durduğunu ve fakat devletler arasındaki etkileşimi görmezden geldiğini belirtmektedir.⁴³⁴

Bu nedenle küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisi konusundaki tartışmayı daha sağlıklı bir zeminde yürütmek adına, küreselleşme ve devletin kapasitesi arasındaki ilişkinin sıfır toplamlı bir ilişki olmadığı gözden kaçırılmamalıdır.⁴³⁵ Küreselleşmenin devletin kapasitesi üzerinde aşındırıcı bir etki yarattığı aşikârdır, ancak Falk gibi bazı akademisyenlerin iddia ettiği gibi, küreselleşme devlet merkezli dünyanın sonunun beyanı⁴³⁶ olarak da değerlendirilmemelidir.⁴³⁷ Krasner, modern devletin tarihsel olarak zaten sınırları içinde hiçbir zaman gerçek manada bir kontrol kapasitesine sahip olamadığının altını çizerek, küreselleşmenin devlet egemenliğine yönelik bir tehdit olduğu yolundaki tezleri reddetmektedir. Hatta egemenliğin özellikle, onun tasnifiyle, etkili bir iç egemenliğin küreselleşme için gerekli bir koşul olduğunu dile getirmektedir.⁴³⁸ Krasner gibi Robert J. Holton da, tam anlamıyla mutlak bir egemen devlet algısının, nostaljik bir değerlendirmenin de ötesinde, tarihsel bir mit olduğuna işaret ederek, küreselleşmenin etkileriyle, devletin sonunun geldiği yolundaki tezlerin gerçeği yansıtmadığını savunmaktadır.⁴³⁹ J. D. B. Miller da, devletin diğer devletlerden keskin bir şekilde ayrıldığını göstermek için kullanılan, “nüfuz edilemez ve kapalı bir form” (*impenetrable, impermeable*) şeklindeki tanımlamaların gerçek hayata uymadığını çünkü devletin tarihsel olarak, tacirler, dini grup ve hareketler, fikirler, teknoloji ve diğer akımların etkisi altında

⁴³⁴ Armstrong, bu dört eksenin dışında küreselleşmenin “konular/meseleler (*issues*), aktörler, piyasalar, iletişim, kültür, meşruiyet ve postmodernite” olmak üzere yedi kategorisinin olduğunu da altını çizmektedir. David Armstrong, “Globalization and the Social State”, *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 4, 1998, s. 462-464.

⁴³⁵ Ian Clark, “Beyond the Great Divide: Globalization and the Theory of International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 4, 1998, s. 488.

⁴³⁶ Richard Falk, “State of Siege: Will Globalization Win Out?”, *International Affairs*, Vol. 73, No. 1, 1997, s. 135.

⁴³⁷ Eric Helleiner, “Sovereignty, Territoriality, and the Globalization of Finance”, David A. Smith, et al. (ed.), *States and Sovereignty in the Global Economy*, London: Routledge, 1999, s. 149-151. Shampa Biswas, “W(h)ither the Nation-state? National and State Identity in the Face of Fragmentation and Globalisation”, *Global Society*, Vol. 16, No. 2, 2002, s. 191.

⁴³⁸ Stephen D. Krasner, “Globalization, Power, and Authority”, Edward D. Mansfield (ed.), *The Evolution of Political Knowledge: Democracy, Autonomy, and Conflict in Comparative and International Politics*, Ohio: Ohio State University Press, 2004, s. 81.

⁴³⁹ Robert J. Holton, *Globalization and the Nation-State*, New York: Palgrave Macmillan, 1998, s. 86–90. Morton, Holton’un tezinin aksine mutlak egemen devlet çağının olduğunu ve bu mutlakliyetin, kapitalizmle birlikte, modern döneme geçişte temel tetikleyici unsur olduğunu savunmaktadır. Adam David Morton, “The Age of Absolutism: Capitalism, the Modern States-System and International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 3, 2005, s. 496.

kaldığına işaret etmektedir.⁴⁴⁰ G. Delanty ve C. Rumford da, küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisini analiz ederken sıfır toplamlı bakış açısının ya da devlet sonrası (*post-statist*) bir dünya yönetişimi söyleminin doğru olmadığına işaret ederek, küreselleşmenin etkilerinin devletin süregelen değişim sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.⁴⁴¹ Giovanni Arrighi de, daha çok kapitalizmle eş gördüğü küreselleşmenin etkileri nedeniyle, devletin sahip olduğu sosyal ve ekonomik yaşamı düzenleme, şiddet kullanma tekeli gibi bazı niteliklerin aslında birçok devlet için geçerli olmadığını, bu devletlerin zaten böyle bir kapasitelerinin olmadığını dile getirmektedir.⁴⁴²

Küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisi konusundaki tartışmaların iki eksen üzerinden (yani ya sıfır toplamlı bir mantıkla ya da eğer ekonomik ya da hukuki bir olay devletin sınırları içindeyse, o olay ulusal bir olaydır yaklaşımıyla) yürütüldüğünü dile getiren Saskia Sassen ise, bu standart yaklaşımların yetersiz olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁴³ Sassen, küreselleşmenin sadece devletin mekânsal egemenliği açısından değil, aynı zamanda kurumsal yapılanması açısından da bir dönüştürücü güç olduğuna işaret etmektedir. Özelleştirmeyle ve özellikle de uluslararası denetim ve kredi kuruluşlarının faaliyetleriyle, devletin yeterince etkin olamadığı bir küresel sermaye piyasasının yaratıldığını ileri sürmektedir. Finansal piyasaların deregüle edildiği ve küreselleştiği bu ortamda devlet, aynı zamanda uluslararası tahkimin de yaygınlaşmasıyla hukuki olarak da güç kaybetmektedir.⁴⁴⁴

Küreselleşme ve devlet arasındaki ilişkiyi, küreselleşmeyi devleti dönüştüren, onu zayıflatan bir güç olarak okuyan “yapısalcılar” ile küreselleşmenin yeterince etkili olmadığını, küresel ağların devleti dönüştürmenin henüz uzağında olduğunu savunan “ajan/amil merkezli yaklaşım” arasındaki tartışma üzerinden değerlendiren

⁴⁴⁰ J. D. B. Miller, “Sovereignty as a Source of Vitality for the State”, *Review of International Studies*, Vol. 12, No. 2, 1986, s. 88.

⁴⁴¹ Gerard Delanty, Chris Rumford, “Political Globalization”, George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Massachusetts: Blackwell, 2007, s. 416–417.

⁴⁴² Giovanni Arrighi, “Globalization, State, Sovereignty, and the Endless Accumulation of Capital”, Don Kalb, et al. (ed.), *The Ends of Globalization: Bringing Society Back in*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2000, s. 131.

⁴⁴³ Saskia Sassen, “The State and the New Geography of Power”, Don Kalb, et al. (ed.), *The Ends of Globalization: Bringing Society Back in*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2000, s. 49.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, s. 50.

Hobson ve Ramesh, üçüncü bir yolun mümkün olduğuna dikkat çekmektedir.⁴⁴⁵ Wendt ve Konstruktivizm etkisinin açıkça hissedildiği Hobson ve Ramesh'in önerisi, mevcut tartışmalar bağlamında oldukça yerinde bir öneri olarak analize dâhil edilmelidir. Onlar, “yapılanmacılık” (*structurationist*) adını verdikleri yaklaşımda, küreselleşme ve devlet arasındaki ilişkiyi sıfır toplamlı bir oyun mantığıyla okumaktan ziyade, her iki birimin de karşılıklı olarak birbirini şekillendirdiği tezini dile getirmektedirler. Bu yaklaşımda devlet, ne küresel yapıların pasif bir kurbanı ne de bu küresel yapılardan tamamen bağımsız otonom bir amildir. Devlet, küresel, bölgesel ve ulusal ölçekteki ağlarla iç içe geçmiş ve yapısalcıların tespitinin tersine, uzamsal olarak sabit olmayan bir ajandır. Bu anlamda devlet hem küresel ağlardan etkilenmekte hem de onları şekillendirmektedir.⁴⁴⁶ Bu ilişkinin bir sonucu olarak da küreselleşme, başta modern devletin sorumlulukları ve öncelikleri olmak üzere, modern devleti büyük oranda değiştirmektedir. Territorial olarak tanımlanmış siyasal toplumun çıkarları ve güvenliği, önceden devletin önceliğiymiş küreselleşmeyle birlikte, bu durum değişmeye başlamıştır. Devlet, artık sınırları belirli bir alandaki çıkar gruplarının değil, bunları da aşan yapıların meşruiyetini kazanma uğraşısı içindedir. Başka bir ifadeyle küreselleşme, devletin rolünü zayıflatmaktan çok onun amaçlarını, sınırlarını ve önceliklerini değiştirmektedir.⁴⁴⁷

Devletin önceliklerinin, sorumluluklarının ve sınırlarının anlamının değişmesi, devletin bazı yetkilerini supranasyonal yapılara devretmiş olması ve Westphalian anlamda territorial egemenliğin sorgulanması, sınırsız (*borderless*) bir dünyada yaşamaya başladığımız anlamına da gelmez.⁴⁴⁸ Küreselleşmenin etkileri nedeniyle devlet egemenliğinin eridiği tespitinin ve küreselleşmenin getirilerinin

⁴⁴⁵ John M. Hobson, M. Ramesh, “Globalisation Makes of States What States Make of It: Between Agency and Structure in the State/Globalisation Debate”, *New Political Economy*, Vol. 7, No. 1, 2002, s. 5–7.

⁴⁴⁶ *Ibid*, s. 10. Weiss de, Hobson ve Ramesh'in tespitine katılmaktadır. Linda Weiss, “Globalization and National Governance: Antinomy or Interdependence?”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 5, 1999, s. 86.

⁴⁴⁷ Edward S. Cohen, “Globalization and the Boundaries of the State: A Framework for Analyzing the Changing Practice of Sovereignty”, *Governance: An International Journal of Policy and Administration*, Vol. 14, No. 1, 2001, s. 82–85. Weiss, küreselleşmenin devleti zayıflatmadığını, aksine onun sosyal yaşamdaki rolünü daha da artırdığını vurgulamaktadır. Linda Weiss, “The State-Augmenting Effects of Globalisation”, *New Political Economy*, Vol. 10, No. 3, 2005, s. 352.

⁴⁴⁸ David Newman, “Geopolitics Renaissance: Territory, Sovereignty and the World Political Map”, *Geopolitics*, Vol. 3, No. 1, 1998, s. 6. Janet Ceglowski, “Has Globalization Created a Borderless World?”, Patrick O'Meara, et al. (ed.), *Globalization and the Challenges of a New Century: A Reader*, Indiana: Indiana University Press, 2000, s. 101.

devlet açısından abartıldığını savunan Robert Gilpin'e göre, dünya, hala devletin dominant olduğu bir dünyadır.⁴⁴⁹ Linda Weiss de, özellikle küresel politik-ekonomünün dinamiklerinin belirlenmesi noktasında, küreselleşmenin bazı yönlerden devlet kapasitesini sınırlandırıcı etkilerinin olduğunu kabul etmekle birlikte, devletin küresel ekonomide hala önemli bir rolünün olduğunu da eklemektedir.⁴⁵⁰ Weiss ve Gilpin'in bu tespitinin aksine politik-ekonomünün önde gelen bir diğer ismi Susan Strange'e göreyse, dünya politikasının çekim merkezi devletten diğer yapılara kaymaya ve özellikle ulusal ekonomilerin küresel ekonomiyle entegrasyonu sonucu devletin merkezi konumu sarsılmaya başlamıştır.⁴⁵¹ Küreselleşmenin yeni bir devletler sistemi yaratmadığı, devletin ve diğer birimlerin içinde yer aldığı yeni bir süreç yarattığını belirten Joel R. Campbell'a göre, devlet küreselleşmenin beraberinde getirdiği yeni kurum ve normları eritmek için büyük çaba sarfetmiş ancak sürecin sonunda, tam tersi şekilde, devlet erimeye başlamıştır.⁴⁵² Strange ve Campbell ile aynı çizgide yer alan Kenichi Ohmae'ye göre de, daha küresel bir çehreye bürünen sanayi, bireysel tüketim, küresel yatırım ve bilgi teknolojileri alanlarında yaşanan değişimlerle ulus-devlet yerini "bölge devletler" olarak tanımladığı bir yapıya bırakmak üzeredir.⁴⁵³

David J. Elkins ise, konuyu başka bir platforma taşıyarak, modern ulus-devletin ötesinde ne olduğunu sorgulamaktadır. Elkins'e göre, küresel yönetim çağında devlet, işlevi her geçen gün giderek azalsa da hala önemli fonksiyonları icra

⁴⁴⁹ Robert Gilpin, "The Nation-State in the Global Economy", David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003, s. 349.

⁴⁵⁰ Weiss, bu tartışmada ihmal edilmiş olan devletin içindeki kurumların rolüne atıfta bulunarak devlet için hala birçok açıdan hareket alanının olduğuna işaret etmektedir. Linda Weiss, "Introduction: Bringing Domestic Institutions Back In", Linda Weiss (ed.), *States in the Global Economy: Bringing Domestic Institutions Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 26–27.

⁴⁵¹ Susan Strange, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 92-95. Ayrıca bakınız: Susan Strange, "Declining Authority of States", David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003, s. 128. Susan Strange, "States, Firms and Diplomacy", *International Affairs*, Vol. 68, No. 1, 1992, s. 1-15.

⁴⁵² Joel R. Campbell, et al., "Bargaining Sovereignty: State Power and Networked Governance in A Globalizing World", *International Social Science Review*, Vol. 85, No. 3-4, 2010, s. 119.

⁴⁵³ Kenichi Ohmae, *The End of the Nation-State: the Rise of Regional Economies*, London: HarperCollins, 1995, s. 2–5. Ohmae'nin bölge devletler olarak adlandırdığı yapıları Relyea devlet ötesi birimler (*trans-state entities*) olarak adlandırmakta ve bu birimlerin faaliyetleri, yapıları ve etkinliğiyle "Westphalian barajı"nın çatırdattıklarını belirtmektedir. Scott Relyea, "Trans-state Entities: Postmodern Cracks in the Great Westphalian Dam", *Geopolitics*, Vol. 3, No. 2, 1998, s. 31.

eden bir formdur ve fakat devletin dışındaki diğer supranasyonel ve territorial olmayan yapılar da güç kazanmaktadır. Bu yapıların uzun dönemde yarattığı etki ve küresel yönetişimin derinlik kazanmasıyla, devlet ve ulus arasındaki bağ çözülmeye (*decoupling*) başlayabilir.⁴⁵⁴ Asbjørn S. Nørgaard'a göre, Ohmae'nin altını çizdiği kayma ve Strange'in vurguladığı sarsılma, aslında modernitenin kriziyle doğrudan ilgilidir. Çünkü ona göre, uluslararası alanda modernitenin iki temel sütunu vardır; "devlet sistemi ve global kapitalizm". Bugün, modernite her iki sütunda da bir aşınma yaşamaktadır. Devlet, artık tek egemen konumunu yitirmektedir ve AB gibi yapıların varlığı ve bu yapıların dünya politikasındaki etkinliği, postmodern bir dönem yaşadığımızın göstergeleridir.⁴⁵⁵

Der Derian'a göre de, Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrası dönemde "yeni bir küresel heteropolarite" doğmaktadır. Bu karmaşık/çok kutuplulukta, devlet dışındaki farklı tür ve güçteki aktörler ve bunların arasındaki karşılıklı etkileşim, küresel çapta büyük değişiklikler yapabilecek bir kapasiteye sahip durumdadır.⁴⁵⁶ Mevcut duruma bakarak, Der Derian'ın bu tespitinin oldukça "iyimser" olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü karşılıklı bağımlılık, küresel toplum, uluslararası hukukun güçlenmesi, devlet dışı yapıların etkinliğinin artması gibi gelişmelerin yarattığı etkiler, devletin devlet olma özelliğini yok edebilecek boyuta henüz ulaşmamıştır.⁴⁵⁷ Paralel olarak Slaughter de, 1990 sonrası giderek daha çok dile getirilen "yeni Orta Çağ" tespitlerine karşı çıkarak, devletin, devlet-dışı aktörler karşısındaki etkinliğinin yok olmadığını savunmaktadır.⁴⁵⁸ Bernauer ve Achini, devletin kapasitesinin sınırlandırıldığı ve sanal devlet çağının eşliğinde olduğumuz söyleminin gerçeği yansıtmadığını ve küreselleşmeyi bu düzlemde okuyanların argümanlarının ampirik olarak da temelsiz

⁴⁵⁴ David J. Elkins, *Beyond Sovereignty: Territory and Political Economy in the Twenty-First Century*, Toronto: University of Toronto Press, 1995, s. 260.

⁴⁵⁵ Asbjørn S. Nørgaard, "Institutions and Post-Modernity in IR: The New EC", *Cooperation and Conflict*, Vol. 29, No. 3, 1994, s. 256–257. Robert Cooper, *Ulus Devletin Çöküşü*, İstanbul: Güncel, 2005, s. 38.

⁴⁵⁶ James Der Derian, *Critical Practices of International Theory: Selected Essays*, Oxon: Routledge, 2009, s. 4.

⁴⁵⁷ Robert Jennings, "Sovereignty and International Law", Gerard Kreijen (ed.), *State, Sovereignty, and International Governance*, Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 31–32.

⁴⁵⁸ Anne-Marie Slaughter, "The Real New World Order", *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 5, 1997, s. 183-184.

olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁵⁹ Bununla birlikte, devletin hem içeriden/aşağıdan hem de dışarıdan/yukarıdan gelen gelişmelerin etkisiyle sıkışmış durumda olduğu da bir gerçektir. Bugün devlet, geleneksel olarak hükmetme yetisini ortaya koymaya dair hırslarıyla mevcut durum arasında bir paradoks yaşamakta ve bu paradoks da devleti karmaşık bir şizofreniyle yüz yüze bırakmaktadır.⁴⁶⁰

2.3. Neden Bir Devlet Teorisi Yok?

Tüm bu tartışmalardan sonra bir tanım yapmak gerekirse devlet, sınırları belirli bir alanda inşa edilmiş ve o alanı kendisinden önceki tüm siyasal formlara oranla başarılı bir şekilde organize edebilmiş,⁴⁶¹ içeride düzenin ve otoritenin, dışarıdaysa yalnız kendisi gibi eşitler tarafından temsil edilen gücün kaynağı olan⁴⁶² bir formdur. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere çeşitli siyasal, ekonomik, toplumsal formasyonların birleşiminden oluşan devlet dediğimiz yapının iki temel işlevi vardır. Bunlardan ilki organize etme yeteneğidir. Devlet, çeşitli yollarla sınırları inşa ederek (sınır çizmek ve sınır inşa etmek birbirinden farklı şeylerdir. Devletin sınırları inşa etmesi, sadece sınır taşları/çizgileri/tellerini kullanması değil aynı zamanda çeşitli kontrol araçlarıyla o alanı mental, suni ya da doğal yollarla diğer siyasal formlardan ayırmasını da içermektedir) o alan içinde kalan bireyler arasında siyasal bütünlük ve sadakat duygusunu yerleştirmek becerisine sahiptir. Bu beceri devletin kendisinden önceki siyasal formlardan ayrıldığı en temel noktalardan biridir. Devletin ikinci işlevi ise temsil yeteneğidir. Temsil yeteneği, dâhili boyutunda Weberci anlamda şiddet kullanma tekeline meşruiyete, yasa yapma/lağvetmeden vergiye kadar uzanan oldukça geniş bir yelpazeye, harici boyutunda ise bağımsızlığa (egemenliğe değil) denk düşmektedir.

⁴⁵⁹ Thomas Bernauer, Christoph Achini, “From Real to Virtual States? Integration of the World Economy and its Effects on Government Activity”, *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 2, 2000, s. 223.

⁴⁶⁰ Arnoud Lagendijk, et al., “Shifts in Governmentality, Territoriality and Governance: An Introduction”, Bas Arts, et al. (ed.), *The Disoriented State: Shifts in Governmentality*, Amsterdam: Springer, 2009, s. 7.

⁴⁶¹ Joseph Camilleri, Jim Falk, *The End of Sovereignty The Politics of a Shrinking and Fragmenting World*, Hants: Edward Elgar, 1992, s. 238.

⁴⁶² Michale Smith, “Modernization, Globalization and the Nation-State”, Anthony G. McGrew, et al. (ed.), *Global Politics: Globalization and the Nation-State*, Cambridge: Polity Press, 1992, s. 256.

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın devlete dair yazılan, söylenen her şey eksik kalacak ya da bir şekilde eleştiri alacaktır. Zaten, tanım sorunu da bu çalışmanın hem niyetini hem de kapsamını aşacak bir boyuttadır. Devlet, hem Uluslararası İlişkiler'in hem de uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez bir bileşenidir. Lake'in de vurguladığı gibi devlet, temel nesne, ana aktör, temel analiz birimi ve en çok eleştirilen birimdir.⁴⁶³ Devlete dair bir şeyler söylemeden uluslararası ilişkileri anlatmak mümkün değildir. Zira Uluslararası İlişkiler çalışması da, 1990'ların başına kadar büyük oranda devletin dış politikası, devletler arasındaki etkileşimler ve devletlerin temel özne olduğu uluslararası sistemin yapısı konusundaki çalışmaları kapsamıştır. Paradoksal olarak devletin Uluslararası İlişkiler çalışmalarında işgal ettiği bu büyük alan ve merkezi öneme karşılık disiplin, temel analiz birimini teorize etmekte başarısız olmuştur.⁴⁶⁴

Bugün, örneğin yirmi yıl öncesine oranla, devlet hakkında daha çok şey yazılıyor, devlet daha çok tartışılıyor olmasına rağmen, hala disiplinde bir devlet teorisinin olduğunu söylemek mümkün değildir. "Disiplinde gerçek anlamda bir devlet teorisinin olduğuna kim inanır"⁴⁶⁵ diyen Walker da aynı noktaya işaret etmektedir. 1990'ların sonunda Hobson'un öncülüğünü yaptığı tarihsel sosyoloji yaklaşımı, birinci devlet tartışması olarak adlandırılan ve amil-yapı tartışması olarak özetlenebilecek tartışmanın yetersizliği üzerinden, disiplinde yeni bir devlet teorisi inşa etmeye çalışmıştır. Hobson'un ikinci devlet tartışması olarak adlandırdığı tartışma, devletin içsel otonomisi üzerinde değil, uluslararası alanı şekillendirme ve uluslararası sistemden kaynaklanan yapısal engellemelerin üstesinden gelebilme kapasitesi üzerinde durmuştur.⁴⁶⁶ Ancak Hobson'un bu girişimi, iç-dış/ulusal-

⁴⁶³ David A. Lake, "The State and International Relations", Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 56.

⁴⁶⁴ Jackson, *op. cit.*, s. 256. E. Fuat Keyman, "Problematizing the State in International Relations Theory", Claire T. Sjolander, Wayne S. Cox (ed.), *Beyond Positivism: Critical Reflections on International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1994, s. 153-155.

⁴⁶⁵ R. B. J. Walker, "From International Relations to World Politics", Joseph A. Camilleri, et al. (ed.), *The State in Transition: Reimagining Political Space*, Boulder: Lynne Rienner, 1995, s. 24. Disiplinde bir devlet teorisinin olmadığı konusunda Rockman'da Walker'a katılmaktadır. Bert A. Rockman, "Minding the State or a State of Mind?", *Comparative Political Studies*, Vol. 23, No. 1, 1990, s. 25.

⁴⁶⁶ Hobson, *The State and International Relations ...*, s. 1-8. John M. Hobson, "The Second State Debate in International Relations: Theory Turned Upside-Down", *Review of International Studies*, Vol. 27, 2001, s. 395-414.

uluslararası bölünmesini pekiştirmekten öte, disiplinde devlet teorisi oluşturmak açısından etkili olamamış ve birçok çevreden eleştiri almıştır.⁴⁶⁷

Postpozitivist dönemdeki yaklaşımların da, devleti temel analiz birimi olmaktan çıkarıp devletin disiplindeki merkezi konumunu yıkarak, “devletin ötesine” (*beyond the state*) geçmek niyet ve çabasının da⁴⁶⁸ başarıya ulaşamadığını kabul etmeliyiz. Devletin ötesine geçmek, devletin yerine yeni bir siyasal form tesis etmek gayesi olarak yorumlanmamalıdır. Devletin ötesine geçmekle, devletin temel özne, temel belirleyici güç olmadığı bir küresel ilişkiler algısından/okumasından bahsediyoruz. Walker’ın da oldukça yerinde tespitiyle, disiplinde hala bir devlet teorisinin olmaması, “disiplinin aşıl tendonunu” oluşturmaktadır.⁴⁶⁹ Peki, neden Uluslararası İlişkiler disiplinde bir devlet teorisi yok? Disiplin, “devletin analizi ve teorisi” sınavından neden başarıyla çıkamıyor? Bu başarısızlığın, modernist siyasal alan, hâkim Pozitivist eğilim, anarşi algısı ve Westphalian mit olarak sıraladığımız dört gerekçesi ve bu dört nedeni doğrudan bünyesinde barından temel bir nedeni (egemenlik algısı) bulunmaktadır. Sırasıyla, bu nedenleri açıkladıktan sonra, bu bölümün değerlendirme kısmında “devlet teorisine neden ihtiyaç duyarız” ya da “bir devlet teorisi olmak zorunda mıdır?” sorusuna da yanıt aranmıştır.

2.3.1. Modernist Siyasal Alan

İlk olarak, bugün, devlet algısı ve olgusuna dair yaptığımız tartışmalarda bir odak sorunu yaşıyoruz. Devleti yeniden tanımlamak, kavramsallaştırmak, teorileştirmek konusunda atılan her adımın merkezinde eğer devletin kendisi yer alırsa, bu çabalar büyük oranda başarısız olmaya mahkûmdur. Çünkü devleti tanımlamak konusundaki sorunsalın merkezinde, modernitenin inşa ettiği siyasal alanın (*political space*) değişimi sorunu yatmaktadır. Falk, bu değişimin modernitenin dayandığı üç temel sütunun erimesiyle yaşandığını ileri sürmektedir.

⁴⁶⁷ Shaw, “The State of International Relations...”, s. 22. Devleti tanımlamaya yönelik, açıklayıcı (*explanatory*) ya da normatif (*normative*) devlet teorilerinin de, devletin arzu edilen formu nedir ya da devlet hangi formlardan oluşur, onu ve davranışlarını hangi güçler belirler gibi sorular karşısındaki acizyetleri nedeniyle yetersiz kaldıkları gözlemlenmektedir.

⁴⁶⁸ Jarvis, “Toward an Understanding of the Third Debate...”, s. 3. Hobson, *The State and International Relations...*, s. 1.

⁴⁶⁹ R. B. J. Walker, *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 46.

Ona göre, territoryal devletin üstünlüğü/ayrıcalığı, devletler arasındaki ilişkilerin sekülerleşmesi ve teknolojik gelişmelerin yaşam kalitesini artırması ve son olarak da Batı'nın, Batı dışı toplumlara kontrol etmesi konusundaki küresel misyon ilkelerine dayalı modernist siyasal alan kabuk değiştirmektedir.⁴⁷⁰ Kısacası, daha önceden modern devlet tarafından çizilen bu alanın sınırları bugün değişmiştir. Yerel, ulusal ve sadece devletler arası ilişkiler olarak tanımlanan politikaların da doğasının yeniden tanımlanması gerekmektedir. Karşılıklı etkileşimin ve bağımlılığın arttığı ve sınırların önemini kalmadığı bir ortamda, tek tanımlayıcısı devlet olan modernitenin siyasal alanı, anlamını yitirmeye başlamıştır.⁴⁷¹

Seyla Benhabib, modern anlamda devlet inşasının *territoryalite* ile başladığını, devletin belirli alanları sınırlar vasıtasıyla koruma altına alması ve bu alanı “egemen” bir merkez üzerinden kontrol etmesiyle, modern siyasal alanın şekillendiğini ileri sürmektedir.⁴⁷² Warren Magnusson ise, siyasete ilişkin ilk çalışmaların yapıldığı Antik Yunan'dan beri sürekli olarak siyasal toplumun ancak kapalı/çevrelenmiş (*enclosure*) bir alanda mümkün olduğu yolunda bir eğilimin varlığına işaret etmektedir. XVI. yüzyıldan itibaren modern öncesi siyasal alan tasarımlarının modern devletle birlikte terk edilmeye başladığını belirten Magnusson, bu dönemden sonra siyasal teorinin giderek daha çok devlet merkezli olduğunu ve daha çevrelenmiş/kapalı bir siyasal alanın inşa edildiğini savunmaktadır.⁴⁷³ Magnusson, Walker'la birlikte kaleme aldığı başka bir çalışmada da, siyasal alanın/olanın devlete ilişkilendirilme sürecinin “burjuva devrimi” olarak adlandırdığı dönemle başladığını kabul etmektedir. Onlara göre, feodal dönemde siyasal birimler ve meseleler arasındaki sınırlar belirsizdir, ancak moderniteyle birlikte bu sınırlar keskinleşmeye başlamış ve siyaset, ekonomi, din, günlük yaşam gibi konulardan ayrı tutularak doğrudan devlete özdeşleştirilmiştir.⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ Falk, “State of Siege...”, s. 128.

⁴⁷¹ Anthony P. Jarvis, Albert J. Paolini, “Locating the State”, Joseph A. Camilleri, et al. (ed.), *The State in Transition: Reimagining Political Space*, Boulder: Lynne Rienner, 1995, s. 4.

⁴⁷² Seyla Benhabib, “Twilight of Sovereignty or the Emergence of Cosmopolitan Norms? Rethinking Citizenship in Volatile Times”, *Citizenship Studies*, Vol. 11, No. 1, 2007, s. 22.

⁴⁷³ Warren Magnusson, “The Reification of Political Community”, R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignities: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990, s. 45.

⁴⁷⁴ Warren Magnusson, R. B. J. Walker, “De-centring the State: Political Theory and Canadian Political Economy”, *Studies in Political Economy*, Vol. 26, No. 1, 1988, s. 49-50.

Orta Çağın feodal ve zümreye dayalı karışımından ayrılan modern devlet, mekânsal olarak sınırlı/kapalı bir birim oluşturmuş ve bu kapalı mekân, diğer siyasal birimlerden sahip olduğu keskin sınırlarla ayrılmıştır.⁴⁷⁵ Tamamen mekânsal (*spatial*) parametrelerle tanımlanan modern siyasal alan ve bu alanın kurucu unsuru olan devletin kendisi, onun güvenliği ve egemenliği hep yayılma, askeri savunma ve ekonomik kalkınma gibi jeopolitik söylemlerle betimlenmiştir. Belirli bir merkezden panoptik gözetim yoluyla da, devletin ve kurumlarının faaliyetleri ve devletin ajandası (ekonomik, askeri ve idari faaliyetleri) normalleştirilmiştir. Modern siyasal alan, bu gözetim mekanizmalarını elinde bulunduran unsurların toplamından oluşan bir yapıydı. Ancak Luke ve Der Derian'a göre, mekândan zamana, alandan akıntıya geçiş, perspektifsiz, hiyerarşik ve organize olmayan unsurlarla tanışmamızı sağlayarak, modern devletin mekânsal, endüstriyel ve ulusal olan yanlarını değiştirmektedir. Modern siyasal alanın unsurlarının değişmesiyle, post-egemen ve yeni bir uluslararası toplum doğmaktadır. Merkezi olmayan, mekânsal olmayan, materyal olmayan bu yeni güçler, mekânsal egemenliğin jeopolitik kodlarına karşı çalışmaya başlamıştır. Tüm bunlar, yeni bir ulus ötesi toplum yaratarak, onlar-biz, öteki-ben, dost-düşman ayrımlarının buharlaşmasına yol açmıştır.⁴⁷⁶ Başka bir ifadeyle, modernitenin inşa ettiği siyasal alanın temel kurucu unsuru olan devletin yeni şekillenen siyasal alan içindeki işlevi, anlamı ve rolü de kabuk değiştirmektedir.

Devetak ve Higgott'a göre, modern siyasal hayatta istikrarlı bir sosyal düzen tesis etmeye çalışan ve adaletin yegâne sağlayıcısı ve koruyucusu konumundaki devletin, artık tek başına yeni şekillenen siyasal alanı organize etmesi, kontrol etmesi mümkün değildir.⁴⁷⁷ Tara McCormack da, özellikle devlet merkezli güvenlik üzerinden, Soğuk Savaş boyunca üretilen bazı mitlerin ideolojik yanına atıfta bulunarak, Pozitivist yaklaşımların temel öznesi devlet olan siyasal alandaki eylem ve kurumları meşrulaştırma çabalarını eleştirmektedir. Ona göre, bu yaklaşımlar artık yeni güvenlik sorunlarının sadece devlet eliyle çözümlenemeyeceği anlaşıldığı için

⁴⁷⁵ Carl Schmitt, "Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet", Cemal B. Akal (ed.), *Devlet Kuramı*, Ankara: Dost, 2005, s. 248.

⁴⁷⁶ Luke, "The Discipline of Security...", s. 318-322. Benzer tespitler için bakınız: James Der Derian, "The (S)pace of International Relations: Simulation, Surveillance, and Speed", *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990, s. 304.

⁴⁷⁷ Richard Devetak, Richard Higgott, "Justice Unbound? Globalization, States and the Transformation of the Social Bond", *International Affairs*, Vol. 75, No. 3, 1999, s. 487.

“arkaik”, egemen devletin kendi vatandaşlarına istediği gibi davranamayacağı görüldüğü için “gayri ahlaki” (*immoral*) ve büyük güçlerin dış politikalarına hizmet ettiği için de “ideolojik”tir.⁴⁷⁸ Walker’ın tabiriyle, siyasal alanın sınırlarının gelişmesiyle adaletin, güvenliğin, istikrarın, düzenin ve iyiliğin bir devletin sınırlarıyla özdeş görüldüğü dönem geride kalmıştır.⁴⁷⁹ Lene Hansen, daha önceden egemen devletlerden müteşekkil modern siyasal alanda, biri devletin içinde diğeri devletler arasında olmak üzere iki farklı politik alanın varlığına işaret etmektedir. Hansen’e göre, bu iki dünya da birbirinden farklı iki zaman olgusu üretiyordu. İçeride devleti idare eden egemen otorite tarafından yapılan adalet, hukuk, özgürlük ve sosyal ilerleme, dışarıdaysa tamamen farklı bir dünya vardı. İçerdeki ilerleme dışarıda tekerrüre ya da tehire dönüşüyor ve dışarıda güç politikası, savaş ve çatışma kaçınılmaz oluyordu. Bu iki dünya birbirinin karşıtıymış gibi algılanmaktaydı.⁴⁸⁰ Bugün bu algı da değişmekte ve iki farklı dünya ve zaman iç içe girmektedir. Çünkü iletişim, ulaşım ve bilişim teknolojileri sayesinde -her ne kadar dijital ve zaman zaman sanal da olsa- gerçeğe sınırları aşarak ulaşmak, gerçeğin anlatıların ve anlatılanların ötesinde bir yerlerde durduğunu ve olduğunu fark etmek, “devlet”in üzerinde durduğu tüm mega sütunları/anlatıları ters yüz edecek potansiyele sahiptir.

“Yeni insan” parmaklarının ucuyla sınırın ötesine ulaşabilmekte ve orada devletin ideolojik aygıtlarıyla empoze ettiğinin aksine sadece “kötülerin” olmadığını fark edebilmektedir. Tıpkı bir dokunuşla da sınırın dâhilinde de her zaman iyilerin olmadığını fark edebilmesi gibi. Tabii ki burada bir şeyi de not etmek lazım; küreselleşmenin araçları olarak görülen ama yine küreselleşmenin çok ötesinde bir yüklenime sahip modernitenin ürettiği ama bizatihi modernitenin ontolojisini sorgulayan ve zorlayan “yeni hayat” olgusunu da dikkatlere sunmak gerekmektedir. Yeni hayat olgusu sadece sınırları kaldırıp mekânları değiştirmiyor; sadece uzağı

⁴⁷⁸ Tara McCormack, *Critique, Security and Power: The Political Limits to Emancipatory Approaches*, London: Routledge, 2010, s. 1-5.

⁴⁷⁹ R. B. J. Walker, “Genealogy, Geopolitics and Political Community: Richard K. Ashley and the Critical Social Theory of International Politics”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 13, No. 1, 1988, s. 88. Walker’ın altını çizdiği anlamda devlete atfedilen bazı işlev ve algıların değişmesinin dışında Mulgan, bir pratik olarak siyasetin de güç kaybetmeye başladığı antipolitik bir çağda olduğumuzu ileri sürmektedir. Geoff Mulgan, *Antipolitik Çağda Politika*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 1995, s. 31-34.

⁴⁸⁰ Lene Hansen, “R. B. J. Walker and International Relations: Deconstructing a Discipline”, Iver B. Neumann, Ole Wæver (ed.), *The Future of International Relations*, London: Routledge, 1997, s. 319.

yakın eğlemiyor; sadece ulaşılmaza erişilebilir kılmıyor insanları. Hayatın ivmesini de yükseltiyor. Yani mekân sabit olmakla birlikte birim zaman içerisinde “yaşanan” olayların sayısı hızla artıyor; aynı mekân içinde binlerce oluşu ve sürekli oluşu anında, kesintisiz bir iletişimle tecrübe ediyor. Olay ve olgulardaki değişim öylesine hızlı ki yeni hayatın yeni insanı çoğu zaman doğrudan kendisini ilgilendiren değişimleri bile takip edemiyor. İlişkiler, ilgiler ve algılar da kesintisiz bir döngü ve fakat süreksizlikle devam ediyor. Bu karmakarışık, yüksek yoğunluklu çelişkiler içeren hayat içinde birey için “devlet” artık ne ola ki?.. Klasik biçim, araç ve tözle sınırsız değişken içinde oransal olarak sifıra doğru sürüklenen bir devlet kendisine bu yeni hayat içerisinde ne kadar yer bulabilir ki?.. Devlet ve ona ait tüm kutsallar, başka kutsallar gibi belki de, artık anlamını yitiriyor.

Kısacası bugün devletin sınırları ve askeri stratejinin jeo-politik boyutlarıyla tanımlanan siyasal yaşam/alan ve onun kurucu unsuru olan devlet, bir değişimi tecrübe etmektedir.⁴⁸¹ Bu değişimden Linklater da umutlu. Ona göre, sosyal ilişkilerin daha evrensel olduğu, eşitsizlik sorununun daha az yaşandığı ve kültürel farklılıkların daha çok tolere edildiği bir siyasal alan/toplum buradan şekillenebilir.⁴⁸² Linklater’ın üç unsur üzerinden gerçekleşmesini beklediği dönüşümün hayata geçeceği ya da “yeni hayat” yolunda bir kısım emareler yavaş yavaş olsa da şekillenmeye başlamıştır. Bu nedenle devleti kavramsallaştırmak, teorileştirmek ve geleceğiyle ilgili analizler için sadece devlete değil onun içinde yer aldığı ve değişim sancıları çeken (modernist) siyasal alana da bakmak zorunludur. Zira Walker ve Mendlovitz’in de belirttiği gibi, devletin tarihsel olarak sürekli bir değişim geçirdiği ve dünyanın farklı coğrafyalarında farklı formda devlet türlerinin var olduğuna dair tartışmasız bir gerçek ortadayken, devletin hala bir toplumdaki siyasal olan ve alanın temel öznesi ya da siyasal alanın tek belirleyicisi olduğu iddia edilemez.⁴⁸³ Bize düşen şey, siyasal alanı/olanı devletle daha az özdeş kılmak, içinde bulunduğumuz dönemin şekillendirdiği siyasal alanı doğru algılamak olmalıdır.

⁴⁸¹ Walker, *Inside/Outside...*, s. 131. R. B. J. Walker, “The Doubled Outsides of the Modern International”, *Ephemera: Theory and Politics in Organization*, Vol. 6, No. 1, 2005, s. 35-37.

⁴⁸² Linklater, *The Transformation of Political...*, s. 34-40.

⁴⁸³ R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz, “Interrogating State Sovereignty”, R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990, s. 2.

Yoksa bu konuda da önemli sorunlar yaşayabiliriz ki bu durum, devletin gerçek doğasını anlamamızı da zorlaştırabilir.

2.3.2. Hâkim Pozitivist Eğilim

Genelde tüm Pozitivist yaklaşımların, özelde de disiplindeki hâkim Realist paradigmanın devleti analizin merkezine yerleştirmiş olmasına⁴⁸⁴ rağmen, devletin doğasıyla ilgili kapsamlı bir teorik perspektif geliştirememiş olması oldukça dikkat çekicidir.⁴⁸⁵ Disiplinde devlet, genellikle, vatandaşları için güvenlik, adalet, özgürlük, düzen, refah gibi temel sosyal değerleri sağlayan (ya da sağlaması beklenen) bir form olarak tanımlanmıştır.⁴⁸⁶ Pozitivistler, devleti mekanik bir sistem içindeki “bilardo topu ya da *black box*” olarak değerlendirip, bu formu dünyanın her yerinde benzermiş gibi düşünüp, devletler arasındaki sosyal, kültürel ve politik farklılıkları göz önünde bulundurmamıştır.⁴⁸⁷ Rasyonel, fayda maliyet analizi yapan ve kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan bir şey olarak tasvir edilen devletin bu tanımı, aslında liberal ekonomiden transfer edilmiştir.⁴⁸⁸

Anglo-Saxon dünyanın bu şekilde tanımladığı devlet modelini, tüm dünyaya uygulamaya çalıştığını savunan Kevin C. Dunn, Afrika özelinde Pozitivist devlet tanımlarının geçersiz ve yetersiz olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Dunn’a göre, devlet söylemsel bir inşadır, (*discursive construction*) tüm dünya için geçerli bir devlet modeli düşünülemez gibi Pozitivist, Weberyen devlet algıları üzerinden dünyanın farklı bölgeleri de anlaşılabilir.⁴⁸⁹ Stephen Hobden’e göre de, Pozitivistlerin bu tarz bir nominalizmi, devlet teorisi konusundaki en büyük

⁴⁸⁴ Faruk Yalvaç, “Devlet”, Atila Eralp (ed.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim, 2005, s. 20.

⁴⁸⁵ Michael Mastanduno, et al., “Toward a Realist Theory of State Action”, *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4, 1989, s. 471.

⁴⁸⁶ Georg Sørensen, “State Transformation and New Security Dilemmas”, Ersel Aydınli, James N. Rosenau (ed.), *Globalization, Security, and the Nation State*, New York: Suny Press, 2005, s. 81.

⁴⁸⁷ R. B. J. Walker, “The Territorial State and the Theme of Gulliver”, *International Journal*, Vol. 39, No. 3, 1984, s. 531–532.

⁴⁸⁸ Adam Jones, “Does Gender Make the World Go Round? Feminist Critiques of International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 22, No. 4, 1996, s. 413.

⁴⁸⁹ Kevin C. Dunn, “MadLib #32: The (Blank) African State: Rethinking the Sovereign State in International Relations Theory”, Kevin C. Dunn, Timothy M. Shaw (ed.), *Africa’s Challenge to International Relations Theory*, New York: Palgrave, 2001, s. 56.

epistemolojik engellerden birini teşkil etmektedir.⁴⁹⁰ Yalvaç, sadece Realizmin değil İdealizmin de, siyasal alanın bağımsızlığı, iç-dış politika arasındaki keskin ayrım ve anarşik uluslararası ilişkiler mantığı üzerinden, “devletçi bir söylemle” uluslararası ilişkileri analiz ettiğini ve fakat her iki yaklaşımda da bir devlet teorisinin olmadığını vurgulamaktadır.⁴⁹¹ Benzer şeyleri, Neorealizm için de söyleyebilmek mümkündür.

Basit bir şekilde formüle edilmiş haliyle Neorealizme göre devlet, güç dengesi sistemi içinde, Hobbescu anlamda güç ve çıkar maksimizasyonu arayışı içindeki rasyonel bir aktördür.⁴⁹² Bu ontoloji içinde devlete dair bakışını şekillendiren Neorealizm,⁴⁹³ devlet üzerinde çok durmasına rağmen, devletteki değişim üzerine herhangi bir bakış açısı geliştirememiştir.⁴⁹⁴ Devletin davranışları ya da dış politikasındaki değişimin kaynağı, devletin içsel karakterinde yaşanan değişim üzerinden değil uluslararası sistemdeki değişim parametreleri üzerinden analize dâhil edilmiştir. İşin aslı, Mastanduno’ya göre, iç politikayı kaynaklar ve ekonomik imkânların yönlendirmesi açısından dış politika için bir cephanelik olarak tanımlayan Neorealist paradigmanın⁴⁹⁵ devlet teorisi geliştirmek gibi bir iddiası ya da niyeti de yoktur. Kısacası mekâna bağlı, materyalist ve Pozitivist yaklaşımlar, ekonomik çok boyutluluk, teknolojik hız, yeni medyanın doğurduğu sanallık (*virtualism*) ve bizim “yeni hayat” adını verdiğimiz diğer gelişmeleri kavrayamamışlardır.⁴⁹⁶

Devlet teorisi geliştirmek konusundaki Pozitivistlerin başarısızlığına, ne yazık ki Postpozitivistlerin de eşlik ettiklerini söyleyebiliriz. Postpozitivist yaklaşımlarda ortak olan egemenliğin yapısökümü, iç-dış arasındaki keskin ayrımın kaldırılması ve devletin tek aktör olarak görülemeyeceği vurguları üzerinden devletin ötesine

⁴⁹⁰ Stephen Hobden, *International Relations and Historical Sociology: Breaking Boundaries*, London: Routledge, 1998, s. 6.

⁴⁹¹ Yalvaç, *op cit.*, s. 15–16.

⁴⁹² Ewan Harrison, *The Post-Cold War International System: Strategies, Institutions and Reflexivity*, London: Routledge, 2004, s. 29. Pozitivistler devleti sabit/durağan (*fixed*) ya da kurulmuş bir bağımsız alan olarak maddeleştirilmiş ve böylece devlet inşası ya da çözümü süreci, tarih dışı ve bağlam dışı ilan edilmiştir. Neufeld’e göre de rasyonel, tarihsel olarak verili ve çıkarını maksimize etmeye çalışan “devlet” algısı, Pozitivist literatürde oldukça önemli bir yer işgal etmiştir. Mark Neufeld, “The State In/Of International Relations Theory”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 40, No. 2, 1996, s. 262.

⁴⁹³ Cox, “The Way Ahead...”, s. 46.

⁴⁹⁴ George Sørensen, “Big and Important Things’ in IR: Structural Realism and the Neglect of Changes in Statehood”, *International Relations*, Vol. 23, No. 2, 2009, s. 227.

⁴⁹⁵ Mastanduno, et al., *op cit.*, s. 461.

⁴⁹⁶ James Der Derian, *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*, Oxford: Westview, 2001, s. 209.

geçmek⁴⁹⁷ konusundaki güçlü niyet, disiplinde bir devlet teorisi inşa etmeye yetmemiştir. Postpozitivistler, devletin siyasal ilerleme ihtimalini engellediğini ve siyasal katılımın sınırları belirli bir alanda (yani devlet mekanizması içinde) olur söyleminin artık geçersiz bir söylem olduğunu vurgulasalar da, yeni siyasal alan tanımları/tarifleri yapmak konusunda da yetersiz kalmışlardır. Aslında Postpozitivistlerin devletin ötesine geçmek konusundaki niyetlerini gerçekleştirebilecekleri pratik araçları ve tezlerini destekleyecek verileri vardır. Sadece ekonomik etkileşimin ya da mal, hizmet ve sermayenin dolaşım hızının artması şeklinde değerlendirilemeyecek küreselleşme, başta marjinalize edilmiş ses ve grupların örgütlenmesi olmak üzere birçok açıdan pratik bir araç olarak, Postpozitivistleri rahatlatan bir süreçtir.⁴⁹⁸ Çünkü bugün ekonomik ve sosyal iletişim ve etkileşimin hız ve yoğunluğunun artmasıyla, modern döneme ait siyasal teori ve pratikler anlamsızlaşmaya başlamıştır. Ancak tüm bu imkânlara rağmen, David Chandler’in “global ideoloji”⁴⁹⁹ adını verdiği bu dönemde devletin ifade ettiği anlam, oynadığı rol ve işlevi konusunda Uluslararası İlişkiler öğrencilerini tatmin edecek açıklamalar yapılamamıştır.

Bu noktada Sørensen, üç farklı devlet türü olduğunu ve bunların üçünün de aynı anda uluslararası sistemde var olduğunu belirterek önemli bir açılım çabasına girişmiştir. Sørensen, İkinci Dünya Savaşı’ndan bugüne uluslararası sistemde egemenlik, ekonomi, siyaset ve ulus bilinci açısından büyük oranda farklılık arz eden üç farklı devlet türünü⁵⁰⁰ şu şekilde şematize etmektedir.

<i>Uluslararası Sistemdeki Devlet Türleri</i>			
	<i>Postkolonyal Devlet</i>	<i>Westphalian Devlet</i>	<i>Postmodernist Devlet</i>
Egemenlik	Hukuki, negatif, resmi	Güçlü, iç ve dış otonomi	Operasyonel, supranasyonel kurumlarla paylaşılmış
Ekonomi	Bağımlı, yapısal	Kendi kendine	Küreselleşmiş, kısmi

⁴⁹⁷ Johanna Kantola, “The Gendered Reproduction of the State in International Relations”, *British Journal of Politics and International Relations*, Vol. 9, No. 2, 2007, s. 274.

⁴⁹⁸ Karen J. Vogel, “Feminist International Relations”, John T. Ishiyama, Marijke Breuning (ed.), *21st Century Political Science: A Reference Handbook*, London: Sage, 2011, s. 349.

⁴⁹⁹ David Chandler, “The Global Ideology: Rethinking the Politics of the ‘Global Turn’ in IR”, *International Relations*, Vol. 23, No. 4, 2009, s. 534.

⁵⁰⁰ Sørensen, “IR Theory...”, s. 97.

	heterojenite	sürdürülebilir, uzmanlaşma yok, uyumlu ulusal ekonomi	uzmanlaşma, geniş refah toplumunun parçası
Siyaset	Kişisel iktidar, zayıf kurumlar	Poliarşi, güçlü kurumlar	Çok düzlemli, ulus aşan siyaset ağları
Ulus Bilinci	Tam olarak yerleşmemiş	Var	Var fakat çakışan kimliklerin rekabeti de var

Kaynak: Georg Sørensen, “IR Theory after the Cold War”, *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 5, 1998, s. 97.

Sørensen’in postkolonyal, (modern) Westphalian ve postmodernist devlet⁵⁰¹ türleri ayrımı, Realizm ve Neorealizm’in sahip olduğu güç kapasitelerindeki farklılık dışında, devletin dünyanın her yerinde aynı olan bir birim (*like unit*) gibi tanımlanmasına yönelik geliştirdiği bir eleştiridir. Devletin analizine yönelik teorik bir perspektifin olmadığı eleştirisinden⁵⁰² hareketle geliştirilen bu ayrım, devletin sabit ve her yerde aynıymış gibi olmadığını göstermesi açısından kullanışlı bir rehber olsa da, bu ayrımın bir devlet teorisi üretmek için uygun bir zemin olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.

Küreselleşme teorisi de, devletin rolünü kavramsallaştırmak, küreselleşmenin getirileriyle birlikte devletin kapasitesindeki değişimin dinamiklerini⁵⁰³ ve son 25 yılda devletler arası rekabetin sosyo-uzamsal süreci yapılandırmasını anlamak konusunda yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, Hannes Lacher’in ifadesiyle küreselleşme teorisi, şu an tecrübe ettiğimiz “uluslararası’ndan, global’e” doğru yaptığımız dönüşü, bir devrim olarak görüp bunu sadece basit bir evrimci bakışla yansıtmıştır.⁵⁰⁴ Devlet, hala teori ve pratikte merkezi konumunu sürdürmektedir. Bu durumdan oldukça rahatsız olan Bartelson, Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin globaliteyi⁵⁰⁵

⁵⁰¹ Postmodern devletin özellikleri için ayrıca bakınız: Barry Buzan, Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 23.

⁵⁰² Georg Sørensen, “An Analysis of Contemporary Statehood: Consequences for Conflict and Cooperation”, *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 3, 1997, s. 253.

⁵⁰³ Ersel Aydınli, “Anarchy Meets Globalization: A New Security Dilemma for the Modernizing State”, Ersel Aydınli, James N. Rosenau (ed.), *Globalization, Security, and the Nation State*, New York: Suny Press, 2005, s. 99.

⁵⁰⁴ Hannes Lacher, *Beyond Globalization Capitalism, Territoriality and the International Relations of Modernity*, Oxon: Routledge, 2006, s. 4.

⁵⁰⁵ Türkçe’de çok fazla kullanılmayan globalite, küreselleşmeden farklı bir kavramdır. Scholte, “globalizasyonu bir süreç, globaliteyi ise bir durum (*condition*) olarak tanımlamaktadır. Jan Aart Scholte, “Globalization Studies: Past and Future: A Dialogue of Diversity”, *Globalizations*, Vol. 1, No. 1, 2004, s. 102. Çalış ise globalizmi tavır, globalizasyonu süreç, globaliteyi ise bir durum olarak tanımlayarak, üç kavram arasındaki ayrımı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Şaban H. Çalış, “Üç

anlamakta zorlandıklarını çünkü onların dünyayı anlamak adına başvurdukları teorilerin, dünyadaki etkileşimleri hala devletler arasında cereyan ediyormuş gibi algıladıklarını savunmaktadır. Bu yüzden globaliteyle ilgili herhangi bir konuşma, düşünce veya referans, uluslararası sistemin ötesinde de bir şeyler olduğunu içerdiğinden disiplin için bir tehdit olarak algılanmaktadır.⁵⁰⁶

Bu nedenle Pozitivist okumada, modern devletin inşa edildiği günden bugüne onu anlamlı kılan üç unsur yani “egemenlik, entegrasyon yeteneği ve sınırlar” hala devlete anlam katan unsurlar olmaya devam etmektedir. Postpozitivist yaklaşımlar, bu üç unsurun etkisini yitirdiğini, aştığını iddia etseler de tartışmanın bu unsurlar üzerinden yürütülüyor olması bile disiplindeki Pozitivist devlet tasarımının gücünü de yansıtmaktadır. Bu tasarımda devletin kendisi bizzat entegrasyonun somut tezahürüdür. Yani bireyler ve sosyal gruplar üst bir aktöre (devlete) tabi şekilde devletin sınırları içinde yaşamakta ve tüm ulusal aktörler ortak değer, norm ve siyasi pratikler tarafından devlette ve devletçe entegre edilmektedirler. Sınırlar hala devletin varlık nedeni, diğerlerinden ayrıldığı yer ve korunma güdüsünün sembolü konumundadır. Sınırlar, politik alanın inşası için yasal, güvenli, sosyo-psikolojik ve ideolojik bir işlev taşımaya devam etmektedir. Sınırların anlamı, sınırsız bir transnasyonal politika çağında işlevini yitirmemiştir. Güvenlik, modern devletin inşasından beri, onun temel meşruiyet aracı olmayı sürdürmektedir. Örneğin devlet algısı, tanımı ve özellikle de devlet kimliği konusunda Pozitivist gelenekten ayrılan Konstrüktivistler bile, mesele güvenlik olunca, Pozitivistlerle aynı tarafta yer almaktan çekinmemişlerdir. Katzenstein, Keohane ve Krasner, 1980’lerde Rasyonalizm (Realizm ve Liberalizm) ile sosyolojik ve kültürel bir perspektif olarak Konstrüktivizm arasında bir tartışma olduğunu kabul etmekle birlikte, özellikle ulusal güvenlik konusunda Rasyonalizm ile Konstrüktivizm arasında çok yakın bir bağ olduğunu savunmuşlardır.⁵⁰⁷ Behr’in de işaret ettiği gibi, bu yakın bağın altında,

Tarz-ı Siyasetten Globalizme”, M. A. Çukurçayır (ed.), *Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi*, Konya: Çizgi, 2003, s. 39.

⁵⁰⁶ Jens Bartelson, “Social Construction of Globality”, *International Political Sociology*, Vol. 4, No. 3, 2010, s. 220.

⁵⁰⁷ Peter J. Katzenstein, et al., “International Organization and the Study of World Politics”, *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998, s. 649.

güvenliğin territorial tehdit ve savunma araçlarıyla tanımlanması yatmaktadır.⁵⁰⁸ Egemenlik, entegrasyon ve sınır unsurları üzerinden devletin değiştiğini, dönüştüğünü ve yeni şekillenen siyasi alanda işlevinin görece azaldığını söylemek, disiplinde bir devlet teorisi geliştirmek için yetersiz kalmaktadır. Postpozitivist dönemde devlete dair yeni unsurlar, yeni yöntemler üzerinden geliştirilecek bir bakış açısı Uluslararası İlişkiler öğrencilerini uluslararası ilişkileri analiz ederken rahatlatacaktır.

2.2.3. Anarşi

Üçüncü olarak, disiplinde oldukça etkili olan “anarşi söylemi” de, devlet teorisi geliştirmemizin önündeki temel engellerden biridir. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında hangi teorik çerçeveyi benimserseniz benimseyin, bazı ön kabuller olmadan uluslararası ilişkileri analiz edebilmek mümkün değildir. Bu ön kabullerden biri de, uluslararası ilişkilerin anarşik olduğu tezidir.⁵⁰⁹ Günlük dildeki anlamından farklı olarak uluslararası ilişkilerde anarşi, devletlerin üstünde onların davranış kalıplarını belirleyen, çatışma ve işbirliği imkânlarını yönlendiren, sorunları yöneten, çözüm üreten, uluslararası sistemin düzenleyici ilkelerini belirleyen bir üst otoritenin/merkezin, bir devlet ya da devlet koalisyonunun olmadığı durum olarak tanımlanabilir.⁵¹⁰ Thomas Baty, anarşinin sadece bir devletin/hükümetin olmadığı bir durum olarak değil, aynı zamanda rekabet halindeki birden fazla devletin/hükümetin olması durumu olarak da tanımlanabileceğini kaydetmiştir.⁵¹¹ Uluslararası ilişkilerin tanımlayıcı karakteristiği olarak anarşi, iç ve dış politikanın doğasının birbirinden ne kadar farklı olduğunu göstermek için hem akademisyenler hem de pratisyenler tarafından kullanılan/benimsenmiş oldukça güçlü ve etkili bir metafordur.⁵¹² Her ne

⁵⁰⁸ Hartmut Behr, “Deterritorialisation and the Transformation of Statehood: The Paradox of Globalization”, *Geopolitics*, Vol. 13, No. 2, 2008, s. 361–365.

⁵⁰⁹ Anarşi ve anarşinin işbirliğine engel olamayacağı konusunda öncü niteliğindeki çalışmalara imza atan Hedley Bull bile anarşinin uluslararası yaşamın merkezi gerçeği ve onu teorize etmenin başlangıç noktası olduğunu vurgulamaktadır. Hedley Bull, “Society and Anarchy in International Relations”, Herbert Butterfield, Martin Wight (ed.), *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, London: Allen and Unwin, 1961, s. 35.

⁵¹⁰ Griffiths, O’Callaghan, *International Relations...*, s. 7.

⁵¹¹ Thomas Baty, “Can an Anarchy be a State?”, *The American Journal of International Law*, Vol. 28, No. 3, 1934, s. 453.

⁵¹² Ferguson, Mansbach, *The Elusive Quest Continues...*, s. 164-165.

kadar anarşi, uluslararası ilişkilerde genellikle üst bir otoritenin olmaması durumunu ifade etmek için kullanılsa da, Helen Milner'a göre aslında "kargaşa, düzensizlik" durumunu da çağrıştırmaktadır.⁵¹³ Milner'in aksine Rosenau ise, anarşinin ne olumlu ne de olumsuz bir anlam çağrışmadığına, daha çok deskriptif olarak kullanıldığına işaret etmektedir.⁵¹⁴

Tüm çağrışımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde anarşi, disiplinindeki yaklaşımların genelinde uluslararası ilişkilerdeki temel birimlerin davranış kalıplarını meşrulaştıran, verili (*given*) bir şey olarak kabul edilmektedir. Zira İdealizm-Realizm, Gelenekselcilik-Davranışsalcılık ve Neorealizm-Neoliberalizm tartışmasında⁵¹⁵ taraflar, birçok noktada farklı bakış açıları geliştirmiş olsalar da, uluslararası ilişkilerin anarşik olduğu noktasında buluşmaktadırlar.⁵¹⁶ Pozitivist yaklaşımların anarşinin tanımını, anlamını ve birimlere etkileri konusunda farklı tezler üretmiş olmaları, anarşiyi bir ön kabul olarak yok saydıkları anlamını taşımaz. Benzer şeyleri, Postpozitivist yaklaşımlar ve Pozitivistlerle Postpozitivistler arasında ara bir yol olarak gösterilen Konstrüktivistler için de söyleyebiliriz. Anarşinin materyal değil düşünsel (*ideational*) olması ya da Hobbescu, Lockecu ve Kantiyen gibi ayrımlarına⁵¹⁷ rağmen anarşi, Konstrüktivistler için de bir ön kabuldür.

Cynthia Weber, uluslararası ilişkilerin anarşik olarak tanımlanması durumunu bir "mit" olarak değerlendirerek, bu mitin uluslararası ilişkilere üç farklı şekilde yansıdığını belirtmektedir; i- uluslararası politika, egemen ulus-devletlerin oluşturduğu bir bütündür, ii- bir dünya devleti yoktur demek, uluslararası bir düzen ya da düzenleyici (*orderer*) güç yok demektir, iii- bir dünya devletinin veya düzenleyici bir gücün yokluğu, anarşinin uluslararası politikada verili olması sonucunu doğurmaktadır.⁵¹⁸ Anarşinin verili olması, uluslararası ilişkiler okumamızı

⁵¹³ Helen Milner, "The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: A Critique", *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 1, 1991, s. 69–70.

⁵¹⁴ James N. Rosenau, "Governance, Order and Change in World Politics", James N. Rosenau, Ernst O. Czempel (ed.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 7.

⁵¹⁵ David A. Baldwin (ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, New York: Columbia University Press, 1993, s. 4–8.

⁵¹⁶ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 8, No. 29, 2011, s. 93.

⁵¹⁷ Wendt, *Social Theory of International Politics...*, s. 39.

⁵¹⁸ Cynthia Weber, *International Relations Theory: A Critical Introduction*, New York: Routledge, 2010, s. 14.

doğrudan etkilemektedir. Çünkü “anarşik uluslararası ilişkiler” vurgusu beraberinde, iç-dış ayrımını somutlaştırarak, devletin de verili bir form olarak algılanmasını sağlamaktadır. Devletin verili olması durumu ise onun tanımı, tarihsel evrimi ve analizi konusundaki çalışmaların kısır kalması sonucunu doğurmuştur. Devlet, böylesi bir okumanın sonucunda tarihsel değişimin etkilerinden muaf, kutsal bir form olarak tanımlanır. Anarşinin verili olması, aynı zamanda devletin sınırlarını da, iç ile dışı birbirinden ayıran bir ayrım çizgisi olarak görmemize yol açmaktadır.⁵¹⁹ Devlet, “anarşik uluslararası ilişkilerde”, J. P. Nettl’in ifadesiyle, iç dünyayla dış dünya arasındaki bir “bekçidir” (*gatekeeper*).⁵²⁰ Bu bekçi, iki dünya arasındaki akışları kontrol ederek, bireylerin “güvende” olmalarını sağlar. Shapiro, modern devletten önce de, “şehir”in benzer bir fonksiyona sahip olduğunu ve insanların şehir içinde, şehrin duvarlarının ötesindeki yaşama oranla kendilerini daha güvende hissettiklerini vurgulamaktadır. Modern devlet, zamanla şehrin uzamsal/mekânsal (*spatial*) stratejisini sınırlar vasıtasıyla devralmıştır.⁵²¹

Küresel politikaların devlet merkezli tanımlanması yolundaki geleneksel bakış açısı nedeniyle, iç ve dış arasındaki mekânsal ve mental ayrım çizgileri keskinleşmiş ve bu sınırlar içindeki farklı aktörler oldukça uzun süre görmezden gelinmiş/ihmal edilmiştir.⁵²² Zira iç ve dış arasındaki ayrım çizgisi, devletleri birbirinden ayıran coğrafi hatlar değil, aynı zamanda siyasal alanın da sınırlarını oluşturmaktadır. Siyasal alanın inşası için sadece bu ayrım çizgisi yetmez, içeride de başka sınırlar çizmeyi gerektirir. Örneğin siyasal alanın dışında kalan kurum ve konuların, hâkim siyasal söylemin dışında kalan toplulukların sınırının da çizilmesini beraberinde getirir. Klaus J. Dodds’un da ifade ettiği gibi, iç ve dış ayrımının kanıksanması sonucunda, dış politikadaki “dış” vurgusu, hem coğrafi hem de mental

⁵¹⁹ Steve Smith, “Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11”, *International Studies Quarterly*, Vol. 48, No. 3, 2004, s. 505.

⁵²⁰ J. P. Nettl, “The State as a Conceptual Variable”, *World Politics*, Vol. 20, No. 4, 1968, s. 564. Egemen devletin bir “bekçi” olarak çalıştığı yönündeki benzer tespitler için bakınız: Hendrik Spruyt, “Institutional Selection in International Relations: State Anarchy as Order”, *International Organization*, Vol. 48, No. 4, 1994, s. 557.

⁵²¹ Michael J. Shapiro, *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992, s. 86.

⁵²² Roland Bleiker, *Popular Dissent, Human Agency and Global Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 273.

sınırlandırmaları meşrulaştırmaktadır.⁵²³ Tüm bu sınırlar/sınırlandırmalar, “güvenli-düzenli” siyasal alanın inşasına yardımcı olur.⁵²⁴ İç ve dış ayrımını sağlayan ayırım çizgisi, aynı zamanda “düzen ve anarşi” bölünmesini de beraberinde getirmektedir.⁵²⁵ Bu ayrıma göre devlet, düzenin tek koruyucusu ve bu anlamda değer yüklü bir olgu olarak tanımlanmaktadır. İçeride düzeni sağlayan, güvenlik üreten ve dışarıdan gelecek tehlikeleri bertaraf etmeye çalışan devlet, düzensizlik, durumsallık ve belirsizlikle özdeş görülen anarşinin kötü etkilerinden bireyleri koruyan bir form olarak tanımlanır. Zaten, modern siyaset söyleminin özünde de devletin bu pratiği yer almaktadır.

Ashley'nin “destansı pratik” (*heroic practice*) adını verdiği bu durumda, yalnızca egemen sesler dikkate alınır, böyle olmayanlarsa ya egemen sese dönüştürülür ya da “tehlikeli anarşi” başlığı altında değerlendirilir.⁵²⁶ İç-dış bölünmesinin, modern egemenliğin inşa edildiği döneme denk düştüğünü belirten Rengger'e göre, bu bölünmeyle sadece devlet varlığı ve içerideki düzenin gerekliliği meşrulaştırılmaz, aynı zamanda meşru bir egemen otorite olmadığı için dışarıyı sürekli düzensizlikle eş anılmaktadır. Rengger'in formülüne göre “egemen düzen yaratır, dışarıda egemen yoktur o yüzden de dışarıda düzen de yoktur”.⁵²⁷ İç ve dış'ın bu kadar keskin bir şekilde ayrımı, modern dönemin bir ürünü ve bu anlamda görece yeni bir durumdur. Bu ayırım modern devletin söylemsel üstünlüğüne zemin hazırlayan en önemli araçlardan biridir. Zira modern devlet öncesi dönemde, iç ve dış arasında bir bütünlük, süreklilik ve kesintisizlik esastır.

⁵²³ Klaus J. Dodds, “Geopolitics and Foreign Policy: Recent Developments in Anglo-American Political Geography and International Relations”, *Progress in Human Geography*, Vol. 18, No. 2, 1994, s. 204.

⁵²⁴ Thom Kuehls, *Beyond Sovereign Territory: The Space of Ecopolitics*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, s. 26.

⁵²⁵ Brian C. Schmidt, *The Political Discourse of Anarchy: A Disciplinary History of International Relations*, New York: State University of New York Press, 1998, s. 9.

⁵²⁶ Richard K. Ashley, “Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 2, 1988, s. 230. Ayrıca bakınız: Richard K. Ashley, “The Powers of Anarchy: Theory, Sovereignty, and the Domestication of Global Life”, James Der Derian (ed.), *International Theory: Critical Investigations*, London: Macmillan, 1995, s. 115.

⁵²⁷ Rengger, *International Relations, Political Theory...*, s. 6-7. Westphalia ile birlikte, iç ve dış politika arasındaki ayrımı, Fuat Keyman felsefî anlamda Machiavelli ve Hobbes'da izlerini gördüğümüz ulusal toplum ve uluslararası toplum ayrımı üzerinden anlatmakta ve bu ayırım üzerinden de ulusal güvenlik ve çıkar arasında bağ kurmaktadır. Fuat E. Keyman, “Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9, 2006, s. 4-5.

Anarşi söylemi altında devlet, sadece düzen tedarikçisi değil aynı zamanda güvenlik üretici bir aygıt haline de dönüşür. Bu algı ise, bizi başka bir bağlantıya götürür. Costas M. Constantinou bu durumu şöyle formüle etmektedir; “güvende olmak, güvende olduğundan emin olmak, tehlikeden uzak olmak demektir ve tehlikenin ne olduğunu ve ondan nasıl korunacağını bilmek demektir. Bu anlamda güvenlik üretmek yani güvenleştirmek, (*securitization*) güvenlik sağlamak ve bilgi üretmek demektir”.⁵²⁸ Constantinou’nun formülünden hareketle, modern devletin kendisinden önceki siyasal formlardan ayrıldığı bir başka nokta da açığa çıkmaktadır, “anarşik uluslararası ilişkilerde (modern) devlet” düzen tedarikçisi, güvenlik ve bilgi üreten ve bilginin dağıtım kanallarını kontrol eden bir aygıt dönüşmektedir.⁵²⁹

Sonuç olarak anarşi metaforu, iç ve dış ayırımının görünür hale gelmesi, sınırların bir gerçeklik olarak özümsemesi, düzenli/güvenli egemen alan ve anarşik/durumsal tehlikeli alan ayırımını pekiştirmesi açısından disiplindeki devletçi mantığın en güçlü metaforlarından biri durumundadır. Zira uluslararası ilişkilerin anarşik olması durumu, bu önermeyi güçlü kılan birçok somut çıktı ve pratikteki sonuçlarıyla, modern devletler sisteminin kendini sürekli yeniden üretme sürecinde kullandığı bir mittir.

2.2.4. Westphalian Mit

Disiplinin, “devletin analizi ve teorisi” sınavından neden başarıyla çıkamadığına dair dördüncü ve son neden, disiplinde oldukça güçlü bir pozisyona sahip “Westphalian mit” ya da Benno Teschke’nin tabiriyle, “1648 miti”dir.⁵³⁰ Bir Uluslararası İlişkiler öğrencisinin eğitim hayatı süresince öğrendiği ilk şeylerden biri, Westphalia Barışı’dır (1648). Otuz Yıl Savaşları (1618–1648) sonunda imzalanan

⁵²⁸ Costas M. Constantinou, *States of Political Discourse: Words, Regimes, Seditions*, London: Routledge, 2004, s. 72.

⁵²⁹ Foucault’un da işaret ettiği, bilgi ve iktidar arasındaki ilişki de bu formülde anlam kazanmaktadır. Çünkü Foucault’a göre iktidar sadece zor kullanma, sınırlama ya da yasaklama olarak anlaşılabilir. Michel Foucault, *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4*, çev. I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 2003, s. 35-36. İktidar, “gerçekliği” üretir ve “doğruluk” ritüellerini belirler. Madan Sarup, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, çev. A. Güçlü, Ankara: Bilim ve Sanat, 2004, s. 112.

⁵³⁰ Benno Teschke, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics, and the Making of Modern International Relations*, London: Verso, 2003, s. 3.

Münster ve Osnabrück Antlaşmaları'nın birleşiminden oluşan Westphalia Barışı,⁵³¹ birçok Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi öğrencisi için modern devletin, modern uluslararası sistemin, modern egemenliğin ve uluslararası hukukun miladı olarak kabul edilmektedir.⁵³² Holsti, Münster ve Osnabrück Antlaşmaları'nın o güne değin imzalanmış antlaşmalardan ayrıldığını, daha önce bu çapta bir diplomatik müzakerenin yapılmadığını vurgulayarak, antlaşmaların XV. yüzyılın sonundan beri Avrupa'yı sarsan savaşları sona erdirdiğini ve hepsinden önemlisi Avrupa'da feodal döneme ait siyasal hiyerarşinin izlerini sildiğini belirtmektedir.⁵³³ Ruggie, Westphalia'nın Orta Çağ'dan modern döneme geçiş sürecini tetikleyen en önemli bileşenlerden biri olduğunu belirterek, modern döneme geçişin uluslararası politika açısından bir önceki milenyumda yaşanan en önemli değişim olduğuna işaret etmektedir.⁵³⁴

Din savaşları olarak adlandırılan Otuz Yıl Savaşları⁵³⁵ sonrasında imzalanmış olmasına rağmen, Oral Sander'in deyimiyle, bu antlaşmalar, daha önceki uluslararası toplantılardan farklı olarak, savaş ve iktidar sorunlarının tartışıldığı, Papa'nın ve temsilcilerinin yer almadığı/imzalamadığı daha seküler niteliği haiz bir müzakere sürecidir.⁵³⁶ Dönemin Papası X. Innocent'in, Kasım 1648'de yayınladığı bir bildiriyle, Westphalia Barışı'nı "*Zelo Domus Dei*"⁵³⁷ olarak tanımlaması da, Barış'ın feodal dönemdeki antlaşmalardan farklı olduğunun önemli bir göstergesidir. Dönemin en güçlü siyasal figürlerinden biri olan Papalığın, barış görüşmelerinde temsil edilmemesi ve Papa'nın, Katolikliğin zayıflatıldığını öne sürerek, Protestanlığın tanınmasına yönelik verdiği tepki nedeniyle, Westphalia Barışı

⁵³¹ Osnabrück ve Münster Antlaşmalarının metni için bakınız: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp

⁵³² Lee, bu Barış'ın imzalanmasını takip eden 150 yıl boyunca uluslararası ilişkilere yön verdiğini ileri sürmektedir. Stephen J. Lee, *Aspects of European History, 1494-1789*, London: Routledge, 2005, s. 91.

⁵³³ Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 25.

⁵³⁴ John Gerard Ruggie, "Review: Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", *World Politics*, Vol. 35, No. 2, 1983, s. 273.

⁵³⁵ Savaşın genel değerlendirmesi açısından oldukça önemli ve öz bir çalışma için bakınız: Stephen J. Lee, *The Thirty Years War*, London: Routledge, 2001.

⁵³⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge, 2010, s. 210. Pemberton da, Barış'tan sonra Hristiyan Birliği söyleminin daha nadir kullanıldığını ve seküler bir egemen devletler sisteminin inşa edilmeye başladığını ileri sürmektedir. Jo-Anne Pemberton, *Sovereignty: Interpretations*, London: Palgrave Macmillan, 2009, s. 56.

⁵³⁷ "Kafirlerin yayınladığı bir belge" olarak Türkçeleştirilebilir.

genellikle seküler bir barış olarak tanımlanmaktadır.⁵³⁸ Richard Bonney de, Barış'tan sonra Katoliklere karşı bir Protestan ittifakın (*ya da tam tersi bir ittifakın*) oluşmadığını, ittifakları daha çok güç dengesinin dinamiklerinin belirlediğini iddia ederek, bu anlamda Barış'ın modern döneme geçişi sembolize ettiğini vurgulamaktadır.⁵³⁹

Westphalia'nın birçok açıdan milat olduğu konusundaki tezin en ateşli savunucularından biri olan Daniel Philpott, bu Barış öncesinde Hristiyanlığın Avrupa siyasal yaşamındaki önemine vurgu yaparak, egemenliğin henüz filizlenmediği "*Respublica Christina*" olarak adlandırdığı dönemdeki temel dinamiklerin, Westphalia ile birlikte oldukça ani/keskin bir şekilde değiştiğine işaret etmektedir.⁵⁴⁰ Spike V. Peterson da, bu dönemde hem giderek zayıflayan "Hristiyan bütünlüğü/birliği" nedeniyle sekülerleşmenin hem de eş zamanlı olarak giderek artan önemi nedeniyle bilimsel gelişmenin (rasyonelleşmenin) modern döneme geçişi tetiklediğini belirtmektedir.⁵⁴¹ Paralel olarak Stephen Toulmin de, modernitenin biyografisini çıkardığı çalışmasında moderniteyi anlamlı kılan üç sütuna vurgu yapmaktadır. Bunlar; Newtoncu bilim, Kartezyen felsefe ve siyasal moderniteyi tetikleyen ve modern devletin inşasını hazırlayan Westphalia Barışı'dır.⁵⁴² Heinz Duchhardt ise, Barış'ın farklı bir yönüne dikkat çekerek, Westphalia'ya kadar yapılan antlaşmaların, antlaşmaya imza koyan prens/kralların ömürleriyle sınırlı olduğunu, ancak bu Barış'ın halefleri de bağlayıcı bir yönünün olduğunu

⁵³⁸ E. A. Ryan, "Catholics and the Peace of Westphalia", *Theological Studies*, Vol. 9, No. 4, 1948, s. 597. David Parrott, "The Peace of Westphalia", *Journal of Early Modern History*, Vol. 8, No. 1-2, 2004, s. 153. Marcílio T. F. Filho, "Westphalia: a Paradigm? A Dialogue between Law, Art and Philosophy of Science", *German Law Journal*, Vol. 8, No. 10, 2007, s. 965. Luca Mavelli, "Security and Secularization in International Relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 18, No. 1, 2011, s. 184.

⁵³⁹ Richard Bonney, *Essential Histories: The Thirty Years' War 1618-1648*, Oxon: Osprey Publishing, 2002, s. 91.

⁵⁴⁰ Daniel Philpott, *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, New Jersey: Princeton University Press, 2001, s. 77. Benzer tespitler için bakınız: Charles W. Kegley, Gregory A. Raymond, *Exorcising the Ghost of Westphalia: Building World Order in the New Millennium*, New Jersey: Prentice Hall, 2002, s. 130-136.

⁵⁴¹ Spike V. Peterson, "A Long View of Globalization and Crisis", *Globalizations*, Vol. 7, No. 1, 2010, s. 193.

⁵⁴² Stephen Toulmin, *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*, Chicago: University of Chicago Press, 1992, s. 170.

belirtmektedir.⁵⁴³ XVII. yüzyıldaki antlaşmalardan farklı olarak, bu istisnai yön nedeniyle de Westphalia, modern döneme geçişin simgesi olarak değerlendirilmektedir.

Boucher, Barış müzakerelerine katılan tarafların yeni bir düzen kurmak ya da devlet merkezli bir uluslararası sistem inşa etmek gibi niyetlerinin olmadığını, sadece Otuz Yıl Savaşları öncesindeki statükoyu tesis etmek gayesinde olduklarını ancak müzakereler sonucunda, Barış'ın modern döneme geçiş sürecinde önemli bir basamak olduğuna işaret etmektedir.⁵⁴⁴ Armstrong da, Boucher gibi, tarafların bir toplum, topluluk ya da örgüt kurmaktan çok kendi güvenliklerini tesis etmek için Barış görüşmelerine katıldıklarını vurgulamıştır. Armstrong'a göre, bu niyetle başlayan müzakerelerin sonucunda, Papalık ya da İmparatorluktan çok, devlet egemenliğine vurgu yapılması, diplomasi, uluslararası hukuk gibi konulardaki katkısı, Osnabrück Antlaşması'nın 5. maddesinde olduğu gibi egemen eşitliğe göndermede bulunulması ve güç dengesini⁵⁴⁵ tesis etme gayeleri nedeniyle, Westphalia modern uluslararası toplumun şekillenmesine vesile olmuştur.⁵⁴⁶

Westphalia Barışı ile birlikte, merkezi ve içeride tam egemen bir devlet ile bu devletin feodal dönemin tersine daha homojen olan toplumu çevrelediği ve devletlerin birbirlerinin eşitliği ve iç işlerine karışmama ilkelerinin benimsendiği yeni bir düzen inşa edilmiştir.⁵⁴⁷ Leo Gross'un Westphalia Barışı'nın 300. yıl dönümünde kaleme aldığı ve oldukça atıf alan 1948 tarihli çalışmasında da işaret ettiği üzere Westphalia, “eski dünyadan yeni dünyaya geçişi sağlayan çok önemli bir adımdır ve bu Barış, Birleşmiş Milletler Şartı'nın imzalanması kadar önemli bir gelişmedir”. Eski Rejim'den (*ancien régime*) kopuşu simgeleyen egemen devletlerin

⁵⁴³ Heinz Duchhardt, “Peace Treaties from Westphalia to the Revolutionary Era”, Randall Lesaffer (ed.), *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 47.

⁵⁴⁴ David Boucher, “Resurrecting Pufendorf and Capturing the Westphalian Moment”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4, 2001, s. 561–562.

⁵⁴⁵ Westphalia'nın bir ürünü olduğu kabul edilen güç dengesi sadece Avrupa'daki siyasal birimler arasındaki ilişkileri belirleyen bir faktör değildir. Aynı zamanda dünyanın diğer bölgelerini de etkileyen başta kapitalizm olmak üzere dünya ekonomisi ve uluslararası sistemin dinamikleri için de gerekli bir unsurdur. Jacques Adda, *Ekonominin Küreselleşmesi*, çev. S. İnceci, İstanbul: İletişim, 2005, s. 53.

⁵⁴⁶ David Armstrong, *Revolution and World Order: The Revolutionary State in International Society*, Oxon: Oxford University Press, 1993, s. 33–36.

⁵⁴⁷ Stirk, bu şekilde tanımlanan Westphalian modelin “sert” bir model olduğunu ileri sürerek alternatif bir model önermiştir. Peter Stirk, “The Westphalian Model, Sovereignty and Law in Fin-de-siècle German International Theory”, *International Relations*, Vol. 19, No. 2, 2005, s. 153–154.

eşitliği ve devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmama ilkesi bu Barış'tan sonra yerleşmiştir.⁵⁴⁸ Osiander, Gross'un bu çok ses getiren çalışmasını daha sonra disiplinin geneline hâkim olacak bir mitin de başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Ona göre, Westphalia Barışı'nın standart açıklamaları, barışın gerçek niteliğini yansıtmamaktadır ve iddia edildiği gibi örneğin modern egemenlik Westphalia ile değil, XIX. yüzyılda anlam kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle, Uluslararası İlişkiler teorisinde büyük bir yer işgal eden ve egemenlik, uluslararası hukuk, devletler sistemi gibi birçok şeyin doğuşu ve kökeniyle ilişkilendirildiği için etiyolojik bir mit⁵⁴⁹ olarak tanımlanabilecek "Westphalian mit" sorgulanmalıdır.⁵⁵⁰

Benjamin de Carvalho'nun deyimiyle, uluslararası ilişkilerin "big bang"i olarak değerlendirilen,⁵⁵¹ modern egemen devletin ve uluslararası sistemin doğuşuyla özdeş olarak görülen Westphalian mit, son dönemde birçok çevre tarafından sorgulanmaktadır. Örneğin, Matthew S. Weinert, Westphalian miti sorguladığı çalışmasında, özellikle egemenlik konusunda yapılan çalışmalarda, 1648'in milat olarak ele alınmasını bir "miyopi" olarak değerlendirmektedir. Weinert, birçok kişinin Thucydides'i kurucu baba olarak tanımladığı uluslararası ilişkilerde, egemenliğin miladını yaklaşık iki bin yılı es geçip Westphalia'ya dayandırmanın

⁵⁴⁸ Leo Gross, "The Peace of Westphalia, 1648–1948", *American Journal of International Law*, Vol. 42, No. 1, 1948, s. 27.

⁵⁴⁹ Stéphane Beaulac, "The Westphalian Model in Defining International Law: Challenging the Myth", *Australian Journal of Legal History*, Vol. 7, 2004, s. 184.

⁵⁵⁰ Osiander, "Sovereignty, International Relations...", s. 261–268. Benzer tespitler için bakınız: Stéphane Beaulac, "The Westphalian Legal Orthodoxy: Myth or Reality?", *Journal of the History of International Law*, Vol. 2, No. 2, 2000, s. 149-151. Laski'nin 1919 yılında devlet, iktidar ve devletin kökeni üzerine yazdığı oldukça kapsamlı çalışmada Westphalia'ya hiç atıf yapılmamış olması, Osiander'in iddiasını güçlendirmektedir. Harold J. Laski, *Authority in the Modern State*, New Haven: Yale University Press, 1919. Schmidt ise Osiander'in aksine, uluslararası ilişkileri devlet egemenliğinin kutsallığı, teritoryalite ve iç işlerine karışmama ilkesiyle eş değer gören Westphalian Sistem vurgusunun 1960'ların sonlarından itibaren yerleşmeye başladığına işaret etmektedir. Sebastian Schmidt, "To Order the Minds of Scholars: The Discourse of the Peace of Westphalia in International Relations Literature", *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 3, 2011, s. 602-603. Osiander bu mitin yerleşmesinde Gross'un rolüne atıfta bulunurken, Schmidt ise Falk'un 1969 tarihli çalışmasının önemine değinmektedir. Zira Falk, 1969 yılındaki çalışmasında BM Şartı'na gönderme yaparak, Westphalia'nın uluslararası ilişkilerdeki egemenlik, teritoryalite ve iç işlerine karışmama ilkesi üzerinden uluslararası düzenin Şartı olduğuna işaret etmiştir. Richard A. Falk, "The Interplay of Westphalia and Charter Conceptions of International Legal Order", Richard A. Falk, Cyril E. Black (ed.), *The Future of the International Legal Order*, Vol. 1, New Jersey: Princeton University Press, 1969, s. 32- 43.

⁵⁵¹ Benjamin de Carvalho, et al., "The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 39, No. 3, 2011, s. 737.

doğru olmadığına işaret etmektedir.⁵⁵² Weinert “işlevsel, tanı(n)ma ve düzenleyici” olarak üç başlıkta analiz ettiği nedenler yüzünden, Westphalia Barışı’nın disiplinde sembolik (*iconic*) bir milat noktası olarak değerlendirildiği kanaatindedir. İşlevsel olarak Westphalia ile daha önceden Kutsal Roma İmparatoru ve Papa’nın elinde bulunan savaş yapma, ittifak kurma, antlaşma yapma yetkileri merkezi iktidarı elinde bulduran yeni siyasal birimlere devredilmiştir (Weinert, Cheyette’ye⁵⁵³ atfen Westphalia’dan önce de siyasal birimlerin bu tip işlevleri yerine getirdiğine işaret ederek, bu tezi çürütmeye çalışmaktadır). Tanı(n)ma olarak Westphalia ile, Hollanda, İsviçre ve birçok Alman Prensiği egemen siyasal birimler olarak tanınmıştır (Weinert’e göre, bu devletlerin egemen siyasal birimler olarak tanınması ve “Avrupa devletler ailesi”ne kabul edilmeleri, Otuz Yıl Savaşları’nda Katolik devletlere karşı kazandıkları askeri zaferle ilintilidir. 1905 yılında nasıl ki Japonlar Rusya’yı yenerek uluslararası toplumun bir parçası olarak kabul edildiyse, bu devletlerin tanınması da Westphalia’nın ayırıcı bir özelliği olarak değerlendirilemez). Düzenleyici bir norm olarak 16 Avrupalı devlet, 66 prenslik ve 27 adet diğer temsilci olmak üzere toplamda 109 delegenin⁵⁵⁴ yer aldığı oldukça kapsamlı bir barış olan Westphalia ile 1517’de başlayan mezhep/din savaşları 1648 yılında son bulmuştur.⁵⁵⁵

Westphalia Barışı’nın aslında milat olamayacağı çünkü kapitalist dönem öncesi ilişkilerin bu dönemde devam ettiği, Weberian anlamda gerçek bir bürokratik devletin olmadığı, hanedan ilişkilerin devam ettiği ve bu yüzden savaşın sürekli olduğu tezini savunan Teschke’ye göre de, devlet ve gerçek anlamda egemenlik ve uluslararası ilişkiler, 1688 ve sonrası dönemde İngiltere’de görülmüştür. Teschke, 1688’e kadar Avrupa’daki ilişkilerin devletler arası ilişkiler olarak değil hanedanlar arasındaki ilişkiler olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. İngiltere’de kapitalizmin yükselişiyle geleneksel uluslararası ilişkiler mantığından kopuşun başladığını, hanedan egemenliğinden parlamenter egemenliğe geçildiğini ve Utrecht

⁵⁵² Matthew S. Weinert, *Democratic Sovereignty: Authority, Legitimacy, and State in a Globalizing Age*, Oxon: UCL Press, 2007, s. 21.

⁵⁵³ Frederic L. Cheyette, “The Sovereign and the Pirates, 1332”, *Speculum*, Vol. 45, No. 1, 1970, s. 44 ve 49.

⁵⁵⁴ Philpott, *Revolutions in Sovereignty...*, s. 82.

⁵⁵⁵ Weinert, *op. cit.*, s. 21-24.

Antlaşması ile yeni bir dış politikanın başladığını savunmaktadır.⁵⁵⁶ Mlada Bukovansky de, disiplinde yeterince ele alınmadığını ileri sürdüğü Fransız İhtilali'nin rolüne vurgu yaparak, İhtilal ile birlikte hanedan egemenliğinden modern ulus-devlete doğru bir dönüşümün yaşandığını ve bu dönüşümün modern Avrupa'nın ve devletler sisteminin inşasını hızlandığını dile getirmektedir.⁵⁵⁷

Bukovansky, Osiander ve Teschke'nin aksine, uluslararası ilişkilerin ve modern devletin miladını 1648 sonrasına değil, öncesine çeken isimler de bulunmaktadır.⁵⁵⁸ Örneğin Jeremy Larkins'e göre, modern devletler sisteminin özünü oluşturan egemen bir siyasal otorite tarafından mekânın temsili ve kavramsallaştırılması ve *territorialitenin* doğuşu için Descartes ya da Westphalia'yı beklemek doğru değildir. Machiavelli, Rönesans ve İtalyan kent devletleri arasındaki ilişkiler, modern devletler sisteminin miladı açısından oldukça zengin bir dönemdir.⁵⁵⁹ Krasner'e göre de, özellikle modern egemenlik açısından 1555 Augusburg Barışı, Westphalia Barışı'na oranla daha somut düzenlemeler içermektedir.⁵⁶⁰ Bruce B. Mesquita ise, 1122 yılında, Papa II. Calixtus ile Kutsal Roma İmparatoru V. Henry arasında imzalanan Worms Sözleşmesi'ni (*Concordat of Worms*) feodal dönemi sona erdiren ve modern devlet sisteminin yükselişini başlatan önemli bir dönüm noktası olarak tanımlamaktadır. Sözleşmeyle birlikte, Papalık ve imparatorlar arasında piskoposların atanmasına ilişkin uzun süredir devam eden kriz sona ermiş ve atanan ruhbanların ruhani ve maddi rolleri birbirinden açıkça ayrı şekilde tanımlanmıştır.⁵⁶¹ Feodal dönemi en iyi resmeden isimlerden biri olan

⁵⁵⁶ Benno Teschke, "Theorizing the Westphalian System of States: International Relations from Absolutism to Capitalism", *European Journal of International Relations*, Vol. 8, No. 1, 2002, s. 14.

⁵⁵⁷ Mlada Bukovansky, "The Altered State and the State of Nature: The French Revolution and International Politics", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999, s. 200.

⁵⁵⁸ Saeidi, her ne kadar disiplinde kabul görmese de, uluslararası ilişkilerin Westphalia Barışı'yla başlamadığını, binlerce yıl öncesinde kaleme alınmış Tell el Amarna Mektupları'ndaki veriler ışığında daha köklü bir geçmişi olduğunu ve Mezopotomya'da başladığını öne sürmektedir. Shereen Saeidi, "International Political System and the Westphalian Paradigm: A Call for Revision", *Digest of Middle East Studies*, Vol. 15, No. 2, 2006, s. 19–20.

⁵⁵⁹ Jeremy Larkins, *From Hierarchy to Anarchy: Territory and Politics before Westphalia*, New York: Palgrave Macmillan, 2010, s. 33-34.

⁵⁶⁰ Stephen D. Krasner, "Westphalia and All That", Judith Goldstein, Robert O. Keohane (ed.), *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, New York: Cornell University Press, 1993, s. 235 ve 244.

⁵⁶¹ Bruce Bueno de Mesquita, "Popes, Kings, and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000, s. 93–94. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul: Kaknüs, 2007, s. 59.

Markus Fischer da, modern uluslararası politikada geçerli olan ilkelerin aslında feodal dönemdeki siyasal birimlerin dış politikalarında da geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Fischer'a göre, her ne kadar feodal dönem, Hristiyan birliği, Hristiyanlar arasında barış ve dayanışma vurgularının yoğun şekilde görüldüğü bir dönem olarak nitelendirilse de, bu dönemdeki siyasal birimler, başta *self-help* (kendi başının çaresine bakmak), ittifak kurma ve çıkarını maksimize etme ilkeleri olmak üzere modern dış politika ilkelerine uygun dış politika izlemiştir.⁵⁶²

Modern devlet, egemenlik ve uluslararası sistemin doğuşu, gelişimi hakkındaki 1648 öncesi ve 1648 sonrası referans alan tespitlerin dışında bir de 1648 merkezli olmakla birlikte, bu olgu ve kurumların tarihsel bir süreç içinde şekillendiğini savunan bir grup bulunmaktadır.⁵⁶³ Örneğin Keith L. Shimko, 1647'nin dünyasıyla 1649'un dünyası arasında büyük bir fark olmadığını ve modern devletin ve uluslararası ilişkilerin oldukça yavaş şekillenmeye başladığını kabul etmektedir.⁵⁶⁴ Shimko'yla aynı görüşü paylaşan Alex J. Bellamy, modern devlet sisteminin bir günde şekillenmediğini tarihsel süreç içinde sistemin evirildiğini dile getirmekte ve bu görüşü savunanların, başta İngiliz Okulu temsilcileri olmak üzere, disiplindeki "tarihsel dönüşün" (*historical turn*) temsilcileri olduğunu dile getirmektedir.⁵⁶⁵ Westphalia'nın bir mit olduğunu sürekli olarak vurgulayan Osiander de, feodal dönemden modern döneme geçiş sürecini Westphalia anlatısında olduğu gibi keskin bir dönüş/geçiş olarak okumaktan ziyade, aşamalı bir geçiş olarak okumanın daha doğru bir tespit olduğuna işaret etmektedir. Zira Osiander'e göre, XVIII. yüzyılda bile modern uluslararası sistem ve modern devlet Westphalia mitine inanların savunduğu gibi henüz şekillenmiş değildir.⁵⁶⁶ Wallace da, modern devletin ve modern devletler sisteminin 1555 Augusburg Barışı'ndan ve 1713–1714 Utrecht

⁵⁶² Markus Fischer, "Feudal Europe, 800–1300: Communal Discourse and Conflictual Practices", *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 1992, s. 462.

⁵⁶³ Carvalho, et al., *op cit.*, s. 8.

⁵⁶⁴ Keith L. Shimko, *International Relations: Perspectives and Controversies*, Boston: Wadsworth, 2010, s. 4.

⁵⁶⁵ Alex J. Bellamy, "Introduction: International Society and the English School", Alex J. Bellamy (ed.), *International Society and its Critics*, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 7.

⁵⁶⁶ Andreas Osiander, "Before Sovereignty: Society and Politics in Ancien Régime Europe", *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 5, 2001, s. 121.

Barış Antlaşması'na kadar uzanan süreç içinde şekillendiğine işaret etmekle birlikte, bu süreci Westphalia Sistemi olarak tanımlamaktadır.⁵⁶⁷

Wallace'ın çizdiği tabloyu biraz daha genişleterek, Fransız İhtilali'ni de içine alan bir tarihsel okuma, modern devletler sistemi ve modern egemenliğin miladı için daha uygun bir tercih olacaktır. Derrida'nın da vurguladığı üzere tarihte ani epistemolojik kopuşlar olmadığı tezinden hareketle, Westphalian Sistem'in, Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler, kapitalizmin doğuşu, bilimsel devrimler ve bu sürece denk düşen Augusburg'tan Fransız İhtilali'ne kadar uzanan zaman dilimi içindeki çeşitli siyasal ve diplomatik gelişmelerin sonucunda evrildiği tezleri uluslararası ilişkilerin tarihini anlamak adına daha kullanışlıdır. Ancak kabul etmek gerekir ki Osiander, Teschke, Mesquita, Krasner, Buzan ve Little gibi önemli isimlerin sorgulamalarına karşın, disiplindeki "1648 miti", o kadar güçlüdür ki siyasal, ekonomik ve kültürel uzantıları nedeniyle onu yıkabilmek gerçekten çok zordur. Üstelik de bu durum sadece Uluslararası İlişkiler çalışmaları için değil, Siyaset Bilimi, Politik-Ekonomi ve Hukuk çalışmaları için de geçerlidir. Çünkü Westphalia Barışı, devletler topluluğunun bir araya gelerek imzaladıkları bir belgeden çok, Reform ve Rönesans'la aynı düzlemde değerlendirilen ve yaklaşık iki asırlık tarihsel kökleri olan bir devrim olarak analize tabi tutulmaktadır.

Egemenlik, devletler sistemi ve bunların tarihsel gelişimi hususunda öncü niteliğinde çalışmalar kaleme alan Philpott'a göre de Westphalia, modern uluslararası sistemin kökenidir ancak, bu egemen devletler sisteminin kökenindeyse Reform hareketleri yatmaktadır. Ona göre, Reform olmadan egemen devletler sisteminin gelişmesi mümkün değildir.⁵⁶⁸ Çünkü Westphalia'nın bir ürünü olan modern devlet, kilisenin belirleyici olduğu Avrupa siyasal haritasından da bir kopuşun sembolüdür. Siyasal formasyonların içinde, yatay iktidar odaklarının olduğu, iktidarın daha çok kişiselleştirildiği feodal ilişkilerden daha merkezi, konsolide ve hiyerarşik bir otorite yapısına geçiş yaşanmıştır.⁵⁶⁹ Siyasal

⁵⁶⁷ William Wallace, "Europe after the Cold War: Interstate Order or Post-Sovereign Regional System?", Michael Cox, et al. (ed.), *The Interregnum: Controversies in World Politics, 1989-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 201.

⁵⁶⁸ Daniel Philpott, "The Religious Roots of Modern International Relations", *World Politics*, Vol. 52, No. 2, 2000, s. 214.

⁵⁶⁹ James A. Caporaso, "Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000, s. 22.

formasyonların dışındaysa, karşılıklı egemenliğe saygı ilkesiyle daha çok yatay ilişkiler geçerli olmaya ve daha önceden çok kullanılmayan “siyasi dostluk” (Orta Çağ’daki algılamadan farklı olarak siyasi dostluk, Evgeny Roshchin’e göre, yeni şekillenen Westphalia’nın sistemin en önemli yeniliklerinden biriydi) vurgusu öne çıkmaya başlamıştır.⁵⁷⁰ Westphalian devlet, sahip olduğu ayrı ve keskin sınırları ve tek bir merkezden yönetilmesi özellikleriyle, hem Orta Çağ Avrupası’ndaki temel birimlerden (kilise, dini yapılar, imparatorluk, şehir devletleri, cemiyetler ve aristokratik yapılar) hem de Avrupa dışındaki diğer yapılardan (imparatorluklar, şehir devletleri ve barbar kabileler) ayrılmaktadır.⁵⁷¹

Disiplindeki yaygın kaniya göre, merkezi ve sınırları belirli otonom bir yapı olarak modern devletin dayandığı ve anlam kazandığı temel sütunlar da, Westphalia Barışı’yla birlikte şekillenmeye başlamıştır. Mark W. Zacher, Westphalian devletin otonomisini anlamlı kılan altı unsurun olduğunu belirtmektedir. Bu unsurlar; i- kuvvet kullanmada fayda maliyet analizi yaparak gerektiği durumlarda savaşa girme kabiliyeti. ii- düşük fiziksel bağlantı nedeniyle kontrol için uluslararası işbirliğine duyulan gereksinimin düşük olması. iii- düşük düzey ekonomik bağımlılık. iv- hem ekonomik bağımlılığı hem de kültürel farklılığı azaltan düşük bilgi akışı. v- hem bilgi akışını hem de bireylerin akışını daha kolay kontrol edebilmek için demokratik olmayan rejimlerin ağırlığı ve vi- son olarak da devlet içinde yüksek düzeyde ekonomik, politik ve kültürel heterojenitenin varlığı.⁵⁷² Zacher’in saydığı bu unsurlara Lars E. Cederman ve Luc Girardin’in “jeopolitik konsolidasyon” olarak tanımladıkları, egemenliğin içsel anlamda pekişmesini sağlayarak iç düşmanları bertaraf etme yeteneği ve “örgütsel bypass” olarak adlandırılan merkezi yapıları güçlendirerek dolaylı iktidar yapısından doğrudan iktidar yapısına geçiş becerisini de ekleyebiliriz. Cederman ve Girardin, feodal yapıdan modern devlete geçiş sürecinde özellikle askeri alanda yaşanan devrimin rolüne vurgu yaparak, askeri teknolojideki

⁵⁷⁰ Evgeny Roshchin, “The Concept of Friendship: From Princes to States”, *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 4, 2006, s. 599-601.

⁵⁷¹ Barry Buzan, Richard Little, “Beyond Westphalia? Capitalism after the Fall”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, 1999, s. 90. Pierson da bu tespiti katılarak, devletin kendisinden önceki formlardan özellikle bu yön nedeniyle ayrıldığına işaret etmektedir. Pierson, *op cit.*, s. 12.

⁵⁷² Mark W. Zacher, “The Decaying Pillars of the Westphalian Temple: Implications for International Order and Governance”, James N. Rosenau, Ernst O. Czempiel (ed.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 62.

gelişmenin gücün bir merkezde toplanmasına neden olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak, vergi toplama hakkının da doğrudan iktidar anlayışının yerleşmesinde önemli olduğunu belirten Cederman ve Girardin, vergi toplama hakkıyla, feodal lordların doğrudan egemen güce bağlı vergi toplayıcılara ve valilere dönüştüğüne işaret etmektedir.⁵⁷³ Bu unsurları, daha önceden çok fazla anlamı olmayan “sınırlar” içinde kontrol eden devlet, diğer siyasal birimler ve piyasa ekonomisi arasında kurulan simbiyotik ilişkiyle, istikrarlı bir iç düzen ve yasal sistemin kurulmasını tetiklemiştir.⁵⁷⁴

Westphalian devlet, James A. Caporaso’ya göre, daha önceden tek bir kişi, monark ya da benzeri bir bireyle özdeşleştiren “kişiselliğinden” (*personalization*) sıyrılarak, “rasyonelleşmeye” ve “kurumsallaşmaya” (*institutionalization*) doğru bir geçiş yaşamıştır.⁵⁷⁵ Bu kurumsallaşmanın bir uzantısı olarak yasal sistemin ve hukukun kurumsallaşmaya başlaması, merkezi devletin yasa yapması ve uygulaması, Orta Çağ’daki sistemden kopuşun önemli bir sembolüdür.⁵⁷⁶ Hukukun territorial hale gelmesi olarak değerlendirilebilecek bu durum da, Westphalia’nın bir ürünü olarak kabul edilmektedir.⁵⁷⁷ Ayşe Zarakol, Westphalia’yı modern devletin doğuşunda bir milat noktası olarak değerlendirerek, modern devletin üç otorite/meşruiyet formunun yerini aldığına işaret etmektedir. Ona göre, modern devlet, “dini, yerel ve kişisel” iktidar formlarının yerini alarak, meşru güç tekeline elinde bulunduran, merkezi bir yapıya dönüşmüştür.⁵⁷⁸ Carl Schmitt de, Westphalia Barışı’nı uzamsal, siyasal ve hukuksal olarak küresel bir düzenin (*the nomos of the*

⁵⁷³ Lars-Erik Cederman, Luc Girardin, “Growing Sovereignty: Modeling the Shift from Indirect to Direct Rule”, *International Studies Quarterly*, Vol. 54, No. 1, 2010, s. 30–31.

⁵⁷⁴ Tom Lansford, “Post-Westphalian Europe? Sovereignty and the Modern Nation-State”, *International Studies*, Vol. 37, No. 1, 2000, s. 4. Benzer tespitler için bakınız: James A. Caporaso, “The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post-Modern?”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, No. 1, 1996, s. 35.

⁵⁷⁵ James A. Caporaso, Joseph Jupille, “Sovereignty and Territoriality in the European Union: Transforming the UK Institutional Order”, Christopher K. Ansell, Giuseppe Di Palma (ed.), *Restructuring Territoriality Europe and the United States Compared*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 68.

⁵⁷⁶ Turan Kayaoğlu, “The Extension of Westphalian Sovereignty: State Building and the Abolition of Extraterritoriality”, *International Studies Quarterly*, Vol. 51, No. 3, 2007, s. 652.

⁵⁷⁷ Kal Raustiala, “The Evolution of Territoriality”, *International Studies Review*, Vol. 7, No. 3, 2005, s. 517.

⁵⁷⁸ Ayşe Zarakol, “What Makes Terrorism Modern? Terrorism, Legitimacy, and the International System”, *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 5, 2011, s. 2318.

earth) tesis edildiği bir dönüm noktası olarak tanımlamaktadır.⁵⁷⁹ *Jus Publicum Europaeum*⁵⁸⁰ bünyesinde cisimleşmiş olan bu küresel düzen Schmitt'e göre, Birinci Dünya Savaşı'nın başıyla birlikte çözülmeye başlamıştır. *Jus Publicum Europaeum*'un Milletler Cemiyeti'ndeki kurumsallaşmayla birlikte uluslararası hukuk haline dönüşmesi, savaşın büyük felaketle birlikte anlamının değişmesi ve son olarak da ABD'nin izolasyonist politikadan ayrıldığına dair emarelerin artmasıyla, Westphalian düzen sona ermiştir. Kısacası Avrupa artık dünyanın merkezinde değildir. Schmitt bu faktörleri alt alta toplayarak, ilk küresel jeopolitik karaktere sahip ve bilimsel devrimler ve kapitalizmin doğuş süreci gibi gelişmelerle aynı düzlemde okunması gereken Westphalian dönemin sona erdiğini belirtmektedir.⁵⁸¹ Ancak Schmitt'in çağdaşlarını aşan bu yorumu, uluslararası ilişkiler özelinde gerçek durumla örtüşmemiştir. Onun çözülmeye başladığını öne sürdüğü Westphalian düzen, en azından yarım asırdan fazla bir süredir yaşamaya devam etmiştir.

Orta Çağ'dan ve onunla özdeş siyasal ve toplumsal yapıdan kopuşu ve bu anlamda birçok kişi için, devlet egemenliğini dini meselelerden ayrı tuttuğu için daha seküler⁵⁸² ve aynı siyasal form içinde farklı mezheplerin varlığını tanıdığı için de daha hoşgörülü (*tolerant*) modern düzene geçişi sembolize eden Westphalia,⁵⁸³ aslında uluslararası ilişkilerdeki ve uluslararası toplumdaki farklılık sorununu pekiştirmiştir. Sınırların inşasıyla birlikte de “farklılık” ve “hayali cemaatler” arasındaki çatışma sürekli hale gelmiştir.⁵⁸⁴ Artık Westphalian modelin⁵⁸⁵ yerleşmesiyle, dünya kendi üzerinde hiçbir üstün otorite tanımayan devletler

⁵⁷⁹ Carl Schmitt, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*, New York: Telos Press, 2003.

⁵⁸⁰ Avrupa Kamu Hukuku olarak Türkçeleştirmek mümkündür.

⁵⁸¹ Schmitt'in çalışmaları ve düşüncelerini kapsamlı olarak analiz eden çalışma için bakınız: Louiza Odysseos, Fabio Petito (ed.), *The International Political Thought of Carl Schmitt: Terror, Liberal War and the Crisis of Global Order*, Oxon: Routledge, 2007. Louiza Odysseos, Fabio Petito, “Carl Schmitt”, Jenny Edkins, Nick Vaughan-Williams (ed.), *Critical Theorists and International Relations*, Oxon: Routledge, 2009, s. 310–312.

⁵⁸² Benjamin Straumann, “The Peace of Westphalia as a Secular Constitution”, *Constellations*, Vol. 15, No. 2, 2008, s. 184.

⁵⁸³ Andrew C. Thompson, “After Westphalia: Remodelling a Religious Foreign Policy”, David Onnekink (ed.), *War and Religion after Westphalia, 1648–1713*, Surrey: Ashgate, 2009, s. 52. Thompson, disiplindeki genel kanının aksine, Westphalia'nın din savaşlarının sonu olarak okunamayacağını belirtmektedir.

⁵⁸⁴ David L. Blaney, Naeem Inayatullah, “The Westphalian Deferral”, *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000, s. 32.

⁵⁸⁵ Model kavramı burada bir siyasal düzenin ve ilişkiler bütünü'nün temel özelliklerini ortaya koyan ve onu açıklayan unsurları belirtmek için kullanılmaktadır.

tarafından bölünmüştür. Westphalia'dan beri hukuk yapma, uygulama ve çatışmaları çözme yetkileri devletlerin tekelindedir.⁵⁸⁶ Bütün devletler hukuk önünde eşittir. Devletler arasındaki farklılıkların nedeni, kapasitelerinden kaynaklanan farklılıklardır.⁵⁸⁷ Devletler birbirlerinin egemenliklerine saygı göstermeyi kabul etmişler ve bu anlamda hukuk önünde eşit olmuşlardır. Westphalia'nın hayata geçirdiği devletlerin egemen eşitliği ilkesi, Adolf Lande'ye göre, devletler arasında bir denge yarattığı için modern uluslararası toplumun inşasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁸⁸

Westphalia'nın eşitlik konusundaki yorumlarına eleştirel bir gözle bakan Falk'a göre, hukuken bir eşitlik olsa bile devletlerin jeopolitik ve hegemonik durumları açısından ortada büyük bir eşitsizlik vardır.⁵⁸⁹ Bu hukuki eşitlik ve politik eşitsizlik açmazına dayanan Westphalian modeli, devletlerin her anlamda kendi sınırları içerisinde tamamen otonom oldukları bir altın çağ olarak tanımlamak, Krasner'e göre, aslında tarihsel bir miyopidir.⁵⁹⁰ Krasner, devletlerin, özellikle güçlü olanların, "konvansiyon ve sözleşme" imzalayarak ve güçsüz devletlerin de özellikle "baskı ve empoze" ile kendi otonomilerini ve hatta kimi durumda ülkesel egemenliklerini (*territoriality*) gevşettiklerini ileri sürmektedir.⁵⁹¹ Devletlerin kapasitelerine göre farklılaştıkları gerçeğinden hareketle, her devletin eşit düzeyde otonomisi ve ülkesel egemenliğini koruduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Bir siyasal birimi egemen devlet olarak tanımlamak onun kendi otonomisini koruyabileceği anlamına gelmektedir. Bu anlamda, Westphalia'dan ödün vermek (*compromising Westphalia*), onun sağladığı çetin kabuktan sıyrılmak, sadece kaçınılmaz değil aynı zamanda da iyi bir şeydir. Dolaylı olarak devletlerin

⁵⁸⁶ András Jakab, "Neutralizing the Sovereignty Question", *European Constitutional Law Review*, Vol. 2, No. 3, 2006, s. 384.

⁵⁸⁷ David Held, *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Stanford: Stanford University Press, 1995, s. 78.

⁵⁸⁸ Adolf Lande, "Revindication of the Principle of Legal Equality of States, 1871-1914", *Political Science Quarterly*, Vol. 62, No. 3, 1947, s. 406.

⁵⁸⁹ Richard Falk, "Post-Westphalian Enigma", Björn Hettne, Bertil Odén (ed.), *Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order*, Stockholm: Almqvist&Wiksell International, 2002, s. 153.

⁵⁹⁰ Stephen D. Krasner, "Compromising Westphalia", *International Security*, Vol. 20, No. 3, 1996, s. 150.

⁵⁹¹ Krasner'in egemenlik yorumunu eleştiren Moore'a göre, konvansiyon, sözleşme, baskıyla değil, sadece empozeyle devlet egemenliği gevşemektedir. Tod Moore, "Violations of Sovereignty and Regime Engineering: A Critique of the State Theory of Stephen Krasner", *Australian Journal of Political Science*, Vol. 44, No. 3, 2009, s. 501.

kapasitelerine göre farklılık arz eden farklı ilkeleri benimsemek, hem normatif olarak gerçekte daha çok örtüşecektir hem de uluslararası sistemin daha barışçıl ve istikrarlı olmasını sağlayacak kurumsal formları tesis edecektir.⁵⁹²

Westphalian modelin özünde yer alan, devletlerin “hukuken eşit ama kapasite olarak farklı” olduğu vurgusunun gerçekte örtüşmediğini belirten Christoph Schreuer’e göre de, devletler arasında hukuken eşitlik de söz konusu değildir. Her ne kadar başta BM Şartı⁵⁹³ olmak üzere birçok önemli uluslararası metin, egemen eşitliğe vurgu yapsa da, uluslararası sistemin eşit egemen devletlerden oluştuğu tezi, hem pratik olarak kusurlu hem de teorik olarak zayıf bir kurgudur. Schreuer’e göre bu kurgu nedeniyle, uluslararası hukukun ilkeleri/düzenlemeleriyle gerçek durum arasında sürekli bir gerilim yaşanmaktadır.⁵⁹⁴ Paul Minkinen de, Westphalian egemenlik kavramının özünü oluşturan eşitlik ilkesinin, devletler arasındaki güç mücadelesinin tarihi ele alındığında, aslında bir fiksiyondan ibaret olduğunu dile getirmektedir.⁵⁹⁵ Kelly ise, Westphalia ile tanıştığımız, “devletler arasındaki egemen eşitlik ilkesinin” aslında sadece büyük güçleri kapsadığını ve barış görüşmelerine katılan güçler arasında gelecekte patlak vermesi muhtemel çatışmaları önlemek gayesiyle, bu ilkenin hayata geçirildiğini dile getirmektedir.⁵⁹⁶

Westphalian düzenin en temel/kurucu ilkesi olan egemen eşitliğin, aslında Westphalia’dan beri egemen eşitsizlikle bir arada var olduğunu savunan Donnelly’e göre, bazı egemenler yasal olarak eşit değildir çünkü “haydut” devletlerdir (*outlaw states*). Yasal olarak eşit egemen olarak görünen bazıları ise, güç/kapasite farklılıklarından dolayı eşit değildir. Ayrıca Westphalia Barışı sonrasında dizayn edilen ve büyük güçlerin oluşturduğu uluslararası oligarşinin de bazı özel hakları vardır. Bu anlamda egemenliğin bölünmezliği ilkesi de gerçek değildir. Egemenlik

⁵⁹² Krasner, “Compromising ...”, s. 151.

⁵⁹³ BM Şartı’nın amaçlar ve ilkeler başlıklı birinci bölümünün 2. maddesinin ilk fıkrasında BM’nin, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulduğu belirtilmektedir. BM Şartı için bakınız: www.un.org/en/documents/charter/index.shtml

⁵⁹⁴ Christoph Schreuer, “The Waning of the Sovereign State: Towards a New Paradigm for International-Law?”, *European Journal of International Law*, Vol. 4, No. 1, 1993, s. 449.

⁵⁹⁵ Paul Minkinen, “The Ethos of Sovereignty: A Critical Appraisal”, *Human Rights Review*, Vol. 8, No. 2, 2006, s. 34.

⁵⁹⁶ Michael J. Kelly, “Pulling at the Threads of Westphalia: Involuntary Sovereignty Waiver Revolutionary International Legal Theory or Return to Rule by the Great Powers?”, *UCLA Journal of International Law & Foreign Affairs*, Vol. 10, No. 2, 2005, s. 366.

hem bir ilke hem de bir pratik olarak bölünebilir.⁵⁹⁷ Osiander de, Westphalia Barışı müzakerelerine katılan tarafların, kendini diğeriyle eşit gördüğü ve eşitlik ilkesinin müzakerelerde geçerli olduğunun söylenemeyeceğini belirtmektedir.⁵⁹⁸ Stirk'e göre de, Westphalia'ya atfedilen egemen eşitlik ilkesi, daha önce Osiander'in de belirttiği gibi, Gross'un 1948 tarihli çalışmasından kaynaklanmaktadır. Ona göre, devletlerin egemen eşitliği ilkesi, Westphalia ile değil XIX. yüzyılın sonuyla birlikte uluslararası sistemde geçerli bir ilke olarak benimsenmeye başlamıştır.⁵⁹⁹ Stirk'in bu tespitine karşılık Gerry Simpson, egemen eşitlik ilkesinin Westphalia Barışı'nın özünü oluşturduğunu ve fakat bu eşitlik ilkesinin 1815 Avrupa Uyumunu sonrasında, yerini hegemon güçlerin anarşik uluslararası ilişkilerde kendi lehlerine kullandıkları yasal egemenliğe (*juridical sovereignty*) bıraktığını savunmaktadır. Simpson'a göre, bu yasal egemenlik, devletler arasındaki hiyerarşiyi meşrulaştırarak, Westphalian egemen eşitliği anlamsızlaştırmıştır.⁶⁰⁰

Eleştirilere ve teorik ve pratik olarak eksiklerine rağmen 1648'den beri bu eşitlik ilkesi, uluslararası siyasal ve hukuki sistemin önemli ilkelerinden biri durumundadır. Vaughan-Williams, Westphalia ile şekillenen devletin tek egemen aktör olması durumu, iç ve dış politikanın birbirinden ayrı olması ve devletin toplumu çevrelediği algısı nedeniyle, devletler arasındaki eşitlik ilkesinin sistemin temel düzenleyici ilkelerinden biri olduğunu savunmaktadır. Williams'a göre, bu eşitlik ilkesi dışında iki düzenleyici ilke daha bulunmaktadır; devlet kendi sınırları içindeki hukuk sisteminin yegâne sorumlusudur, devletler birbirlerinin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyar.⁶⁰¹ Stuart Elden de devletlerin egemen eşitliği ve toprak bütünlüğüne saygı ilkesini uluslararası sistem açısından "zorunlu bir mit"

⁵⁹⁷ Jack Donnelly, "Sovereign Inequalities and Hierarchy in Anarchy: American Power and International Society", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 2, 2006, s. 145-147.

⁵⁹⁸ Andreas Osiander, *The States System of Europe, 1640-1990: Peacemaking and the Conditions of International Stability*, Oxford: Oxford University, 1994, s. 82.

⁵⁹⁹ Peter M. R. Stirk, "The Westphalian Model and Sovereign Equality", *Review of International Studies*, FirstView Articles, 2010, s. 19-20.

⁶⁰⁰ Gerry Simpson, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 23-24.

⁶⁰¹ Nick Vaughan-Williams, "Borders, Territory, Law", *International Political Sociology*, Vol. 2, No. 4, 2008, s. 324.

(*necessary myth*) olarak değerlendirerek, bu mit sayesinde uluslararası sistemde “görünüşte de olsa” bir düzenin olduğuna işaret etmektedir.⁶⁰²

Westphalia’dan beri tüm araçlarıyla birlikte, bir Avrupa icadı olan⁶⁰³ “modern/Westphalian devlet”, sadece eşit değil aynı zamanda evrensel olduğunu da iddia eder.⁶⁰⁴ Devleti evrimci ve rasyonalist çerçevede ele alan ve onu evrensel bir form olarak gören bakış açısı,⁶⁰⁵ disiplinde Buzan ve Little’in vurguladığı üzere “Westphalian deli gömleği” (*Westphalian Straitjacket*) durumunun yaşanmasına yol açmıştır.⁶⁰⁶ Uluslararası İlişkiler çalışmalarında büyük ölçüde sorgulanmadan kabul edilen Westphalian mit ve devletin evrensel olduğu sadece kapasitelerinin farklılıkları nedeniyle bazı farklılıkların olduğu söylemi, Uluslararası İlişkiler disiplininde bir devlet teorisinin üretilmesini önlemiştir.⁶⁰⁷ Darel E. Paul, devletin temel aktör olarak benimsenmesi, anarşinin verili olduğu gerçeği ve Weberci devlet tanımlarının disiplinde yaygın bir şekilde benimsenmesi durumunu “Westphalian çıkmaz sokak” olarak tanımlayarak, bu durum nedeniyle “devletçi bakışın” disiplinde güç kazandığına işaret etmektedir.⁶⁰⁸ Daha da önemlisi, modern anlamda uluslararası ilişkilerin miladını ve modern devletin doğuşunu Westphalia Barışı üzerinden okumak, uluslararası ilişkiler algımızı sınırlandırarak, uluslararası ilişkileri sadece devletler arası ilişkilerden ibaret olan bir etkileşim yığını şeklinde değerlendirmemize yol açmaktadır.

Bugün, Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin çözmek zorunda olduğu en önemli sorunlardan biri, bu “Westphalian devlet anlatısı ve uluslararası ilişkiler” okumasından kurtulmaktır. Çünkü modern ulus-devletin doğuşuna doğru ilerlemeyi anlatan teleolojik/ereksel hikâyenin ana sütunlarından biri olan Westphalia’nın, bir “anlatı” olarak ifade ettiği anlamı çözmeden uluslararası ilişkilerin tarihsel gelişimi

⁶⁰² Stuart Elden, “Contingent Sovereignty, Territorial Integrity and the Sanctity of Borders”, *SAIS Review*, Vol. 26, No. 1, 2006, s. 11–12.

⁶⁰³ Harry Gregor Gelber, *Sovereignty Through Interdependence*, London: Kluwer Law International, 1997, s. 1–5.

⁶⁰⁴ Wallace, “Europe after the Cold War...”, s. 201-202. Claire Wilkinson, “The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?”, *Security Dialogue*, Vol. 38, No. 1, 2007, s. 5–8.

⁶⁰⁵ Bertrand Badie, “From Sovereignty to the Capacity of the State”, Marie-Claude Smouts (ed.), *The New International Relations: Theory and Practice*, London: C. Hurst & Co. Publishers, 2001, s. 19.

⁶⁰⁶ Buzan, Little, “Why International Relations...”, s. 24.

⁶⁰⁷ Mabee, *op. cit.*, s. 138.

⁶⁰⁸ Darel E. Paul, “Sovereignty, Survival and the Westphalian Blind Alley in International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999, s. 217–218.

ve egemenlik, devlet, uluslararası sistem gibi disiplinin birçok temel kavramı hakkında sağlıklı yorum yapabilmek mümkün görünmemektedir. Aynı kaygıya işaret eden Turan Kayaoğlu, dört neden yüzünden Westphalia anlatısından kurtulmanın vaktinin geldiğini belirtmektedir. Ona göre bu anlatı, i- modern uluslararası sistemin doğuşuyla ilgili algımızı olumsuz şekilde etkilemektedir. ii- bugünün uluslararası ilişkilerindeki bazı temel konulara dair tespitlerimizi olumsuz açıdan etkilemektedir. iii- medeniyetler arası ya da bölgeler arası karşılıklı bağımlılığı anlamaya dönük teorik girişimlerin kısır kalmasına yol açmaktadır. iv- giderek daha da küresel bir hal alan dünyadaki çoğulculuğu engellemektedir.⁶⁰⁹

Michael Keating'in "Westphalia safsatası" (*Westphalian fallacy*) olarak tanımladığı bu anlatı, Westphalia Barışı'ndan sonra geçen üç asırda ne olduğunun ereksel yorumlanmasından doğmakta ve bu yorum, örneğin egemenliğin çağdaş dünyada ne anlama geldiği sorusunun yanıtına hiçbir katkı sağlamamaktadır.⁶¹⁰ Ayrıca David Held'in tabiriyle, sıradan bir barış antlaşması olmayan, bir düzen, rejim, model ya da sistem olarak tanımlanabilecek Westphalia anlatısı,⁶¹¹ önceki dönemin tamamen reddini ve oldukça karmaşık/dağınık olan o dönemi seküler, rasyonel, düzenli bir döneme tercih eden normatif bir hikâyedir. Bu anlatıda devlet, Westphalia'dan sonra, dini gerekçe ve motivasyonlarla değil, askeri, ekonomik ve siyasal güç için savaşan daha "rasyonel" bir siyasal varlık olarak resmedilmektedir.⁶¹² Yine bu anlatı, egemenliğin kolay, açık ve anlaşılır olan yasal tanımını verili olarak görür. Raia Prokhovnik, bu anlatılara/mitlere ihtiyaç duyulduğunu çünkü buradan bir ideolojinin doğduğunu ve ideolojilerin varlığı ve yaşaması için de bu tip mitlerin üretilmesinin vazgeçilmez olduğunu

⁶⁰⁹ Turan Kayaoğlu, "Westphalian Eurocentrism in International Relations Theory", *International Studies Review*, Vol. 12, No. 2, 2010, s. 195.

⁶¹⁰ Michael Keating, "Sovereignty and Plurination Democracy: Problems in Political Science", Neil Walker (ed.), *Sovereignty in Transition*, Oxford: Hart Publishing, 2003, s. 194.

⁶¹¹ Held'e göre de Westphalia özellikle egemenlik tanımı için bir kopuşu temsil ettiğinden dolayı bir anlatıdır. David Held, "The Changing Structure of International Law: Sovereignty Transformed?", David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003, s. 163.

⁶¹² David Onnekink, "The Dark Alliance between Religion and War", David Onnekink (ed.), *War and Religion after Westphalia, 1648–1713*, Surrey: Ashgate, 2009, s. 2. Onnekink, din savaşlarının 1648 Westphalia ile sona erdiği ve daha seküler bir uluslararası sistemin inşa edildiği söyleminin Realist bir argüman olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını savunmaktadır.

vurgulamaktadır.⁶¹³ Prokhovnik'in ideolojik olarak değerlendirdiği Westphalia anlatısı, Carvalho'ya göre, "Avrupa istisnacılığı" olarak kendisini göstermektedir.⁶¹⁴ Carvalho ile aynı görüşü paylaşan Kayaoğlu da, ilk defa XIX. yüzyılda, Fransız İhtilali ve Napolyon'un emperyal sistemini geleneksel Avrupa kamu hukuku ve düzenine aykırı gördükleri için Alman tarihçiler ve hukukçular tarafından geliştirilen Westphalia anlatısının, Avrupa'nın istisnai karakterine hizmet ettiğini vurgulamaktadır.⁶¹⁵ Ona göre bu anlatı, Batılı devletlerin uluslararası toplumdaki değer, norm ve kurumları üreten/inşa eden devletler topluluğu olarak tanımlanmasına, Batı dışı toplumlarına bu değer, norm ve kurumlardan yoksun bir dünya olarak tanımlanmasına hizmet etmektedir.⁶¹⁶ Westphalia anlatısının ideolojik yanı, sadece Avrupa istisnacılığı üzerinden değil aynı zamanda disiplinindeki "devletçi" gelenek üzerinden de değerlendirilmelidir.

Özellikle 1990 sonrası yapılan çalışmaların önemli bir bölümünde, "Westphalian devlet ve uluslararası ilişkiler" okumasını ters yüz etmek ve bu anlatıyı sona erdirmek adına, Soğuk Savaş'ın sonu, Balkanlardaki gelişmeler, ABD'nin Irak'ı işgali ve küreselleşme gibi etkenlerin de getirileriyle birlikte, Westphalian düzenin erozyona uğradığı ve artık Post-Westphalia dönemini tecrübe etmeye başladığımız vurgulanmaktadır.⁶¹⁷ Örneğin, Harding ve Lim'e göre, XX. yüzyılın sonundaki birçok gelişme, Avrupa'nın beşiklik ettiği Westphalian düzen ve hukuk algısının yetersizliğini açıkça ortaya koymuştur.⁶¹⁸ Benzer şekilde Strange de, Westphalia sisteminin çözüldüğünü ve bu sistemin başarısızlığa uğradığını belirtmek için Westphalian sistem yerine "Westfailure system"⁶¹⁹ vurgusunu yapmaktadır. Ona

⁶¹³ Raia Prokhovnik, *Sovereignties: Contemporary Theory and Practice*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007, s. 61.

⁶¹⁴ Carvalho, et al., *op cit.*, s. 11.

⁶¹⁵ Kayaoğlu, "Westphalian Eurocentrism...", s. 198. Cruz'a göre, tarihçiler daha sonra hiçbir spesifik metine ya da antlaşmaya bu kadar anlam yüklenmemesi gerektiği konusunda zımni bir sözleşme imzalamışlardır. Laura Cruz, "Policy Point-Counterpoint: Is Westphalia History?", *International Social Science Review*, Vol. 80, No. 3&4, 2005, s. 152.

⁶¹⁶ *Ibid.*, s. 194.

⁶¹⁷ Prem Shankar Jha, *The Twilight of the Nation State: Globalisation, Chaos and War*, London: Pluto Press, 2006, s. 190.

⁶¹⁸ Christopher Harding, C.L. Lim, "The Significance of Westphalia: An Archeology of the International Legal Order", Christopher Harding, C.L. Lim (ed.), *Renegotiating Westphalia*, The Hague: Kluwer Law, 1999, s. 23.

⁶¹⁹ *Westfailure System*; Westphalian Sistem'in başarısızlığını göstermek için kelime oyunu yapılarak kullanılan ve Türkçe'ye birebir çevirisi mümkün olmayan bir tanımlamadır. Booth ise "Westfailure" vurgusunu, West's failure (Batı'nın başarısızlığı) şeklinde okuyarak, Westphalia'dan beri devletin

göre, üç açıdan Westphalian sistem başarısız olmuştur. Modern devletler sistemiyle kapitalist sistemin eş zamanlı doğduğu ve birbirinden ayrılamayacağı tezinden hareketle, 1997 Asya Krizi'nde görüldüğü gibi Westphalian sistem, finansal sistemi kontrol etmek ve yönetmek anlamında önemli sorunlar yaşamaktadır. Kısacası devletler artık finansal sistem üzerindeki kontrol gücünü yitirmiştir. Yine çevrenin korunması, doğal kaynakların kontrolü açısından da Westphalian sistem başarısızlığa uğramıştır. Son olarak, toplumda sosyo-ekonomik dengeyi sağlamak konusunda da Strange, Westphalian sistemin sosyal açıdan bir başarısızlığa mahkûm olduğunu belirtmektedir.⁶²⁰

Westphalian sistemin bir bütün olarak başarısızlığından ziyade devletin başarısızlığına atıfta bulunan Edward Newman ise, “başarısız devlet” (*failed state*) tartışmaları üzerinden post-Westphalia dönemine geçildiğini, çünkü “egemen eşitlik, iç işlerine karışmama” gibi Westphalian modelin temel ilkelerinin başarısız devletlerin varlığı nedeniyle aşıldığını savunmaktadır. Newman’a göre, devletler arasındaki çatışma azalmış, ancak başarısız ve zayıf devletler nedeniyle, devlet içindeki çatışmalar ve güvensizlik artmıştır. Newman, devletler arasındaki çatışmanın azalmış ve devlet içi güvensizliğin artmış olmasını, post-Westphalia dönemine geçişin simgesi olarak değerlendirmektedir.⁶²¹ Krasner de, Giddens’ın tanımladığı haliyle,⁶²² Westphalia’dan beri çok az sorgulanan, toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama, sınırları belirli bir alanda yasa yapma ve etkin bir şekilde uygulama, şiddet araçlarında tekel olma gibi ilkelerle tanımlanan geleneksel egemenliğin artık yetersiz kaldığını, özellikle başarısız devletler açısından

dominant siyasal form olduğunu ve Westphalia’da belirlenen ilkelerle devletin, dışarıdan gelen müdahaleleri engelleyerek içeride vatandaşları üzerinde istediği şekilde davrandığını belirtmektedir. Ken Booth, *Theory of World Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 23-24.

⁶²⁰ Susan Strange, “The Westfailure System”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 3, 1999, s. 345–346. Benzer tespitler için bakınız: Susan Strange, “The Erosion of the State”, *Current History*, Vol. 96, No. 613, 1997, s. 365–369.

⁶²¹ Edward Newman, “Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World”, *Contemporary Security Policy*, Vol. 30, No. 3, 2009, s. 437. Holsti de, Newman’dan 15 yıl önce, anarşik uluslararası sistemin bir sonucu olan savaşların giderek başarısız ve zayıf devletler nedeniyle, devletlerarası nitelikten devlet içi bir niteliğe büründüğüne işaret etmektedir. K. J. Holsti, “War, Peace, and the State of the State”, *International Political Science Review*, Vol. 16, No. 4, 1995, s. 319-320.

⁶²² Anthony Giddens, *A Contemporary Critique of Historical Materialism: The Nation-State and Violence*, Berkeley: University of California Press, 1987, s. 281-282.

egemenliğin geleneksel yorumunun geçersiz olduğunu vurgulamaktadır.⁶²³ Krasner, hem bu ülkelerin iç istikrarı hem de uluslararası barış ve güvenlik için bir çeşit fiili vesayet uygulaması ya da egemenliğin paylaşıldığı bir yapı önermektedir. Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü borç krizinin ardından kurulan Düyun-u Umumiye, Soğuk Savaş süresince SSCB'nin Doğu Bloğu ülkeleriyle ilişkisi (örneğin 1968 Çekoslovakya'nın işgali) ve son dönemde Dünya Bankası öncülüğünde kurulan Uluslararası Danışma Grubu'nun, Çad ve Kamerun petrol hattı üzerindeki yetkisi örneklerinde olduğu gibi egemenliğin paylaşıldığı yapıların olabileceğini savunmaktadır.⁶²⁴ Stein S. Eriksen ise, standart bir devlet modelinin olmadığını ve bu nedenle başarısız devlet, çökmüş devlet ya da devletimsi (*quasi-states*) gibi tanımlamaların devletin doğasını anlamak açısından bize yardımcı olamayacağını savunmaktadır.⁶²⁵

Eriksen'in tespiti ışığında, Newman ve Krasner'in yaptığı gibi, başarısız devlet tanımlaması üzerinden bir devlet ve egemenlik tartışması yaparak Westphalian devlet ve egemenliğin artık yetersiz/geçersiz olduğunu savunmanın bazı sakıncaları olmakla birlikte, bugün artık, Westphalian dönemin sonuna geldiğimize dair emareler giderek güçlenmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemi tanımlamak adına post-Westphalian, post-egemen, post-territoryal gibi kavramlar daha sık kullanılmaktadır. Ancak bu "post-dönem", sanki daha önceden devletin tam egemen, tek tip, territoryal olarak sabit (*fixed*), sınırları açıkça diğerlerinden ayrılmış ve tam bağımsız bir yapıymış gibi anlaşılmasına neden olmaktadır. Hâlbuki hem tarihsel hem de sosyal ve siyasal olarak devlet hiçbir zaman tam anlamıyla böyle bir form olmamıştır.⁶²⁶ Joachim K. Blatter da, Westphalian sistem/düzen olarak idealize edilmiş olan sistemin (yani keskin sınırlar, merkezi ve meşru güç kullanma tekeline

⁶²³ Stephen D. Krasner, "Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States", *International Security*, Vol. 29, No. 2, 2004, s. 85-87.

⁶²⁴ *Ibid.*, s. 92-94. Benzer tespitler için bakınız: Stephen D. Krasner, "Troubled Societies, Outlaw States and Gradations of Sovereignty", Stanford University, 20 Temmuz 2002, s. 32. https://bc.sas.upenn.edu/system/files/Krasner_02.05.04.pdf (10.06.2011).

⁶²⁵ Stein S. Eriksen, "State Failure in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradictions of State Formation", *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 3, 2011, s. 246. Brooks da başarısız devletten çok, devletin kendisinin başarısız olduğuna atıfta bulunmaktadır. Rosa E. Brooks, "Failed States, or the State as Failure?", *The University of Chicago Law Review*, Vol. 72, No. 4, 2005, s. 1160.

⁶²⁶ Michael Burgess, Hans Vollaard, "Introduction: Analysing Westphalian States in an Integrating Europe and a Globalising World", Michael Burgess, Hans Vollaard (ed.), *State Territoriality and European Integration*, New York: Routledge, 2006, s. 3.

sahip egemen devlet modelinin⁶²⁷) pratikte hiç gerçekleşmediğine işaret etmektedir.⁶²⁸ Bu nedenle yeni dönemi tanımlamak için kullanılan post-Westphalia ya da post-egemenlik gibi vurgular aslında bir bakıma önceki dönemde geçerli olan siyasal pratik ve esasların yanlış yorumlanmasına da hizmet etmektedir. Bu yanlış yorumlamaya hizmet eden Newman ve Strange gibi post-Westphalia söylemini savunanlara göre, uluslararası ilişkilerin tanımlayıcı karakteri ve uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi değişmektedir.

Post-Westphalia döneminde devlet, artık analizin merkezinde değildir ve olmamalıdır.⁶²⁹ Bu dönemle birlikte, daha önceden özellikle iç-dış ayrımıyla iktidarı, mekânı, zamanı ve kimliği organize eden, daha kapsayıcı ve etkili bir form olan devlet,⁶³⁰ Linklater'a göre artık, devlet altı ve devlet ötesi vatandaşlık arasında arabulucu bir rol oynamaya başlamıştır.⁶³¹ Blatter, Avrupa'daki entegrasyonun gösterdiği gelişmeden hareketle, Westphalia'nın ötesine (*beyond Westphalia*) geçiş yaşadığımız bir dönemde olduğumuzu, sınırların ve devletin “bekçi” rolünün artık anlamsızlaşmaya başladığını ve Avrupa'daki entegrasyona benzer dönüşümün, başta Kuzey Amerika olmak üzere, dünyanın diğer coğrafyalarında da hayata geçebileceğini vurgulamaktadır.⁶³² Beck'in “risk toplumu” tezinden yola çıkan Jarvis de, 1648'den beri siyasal hayatın temel motifi olan ve toplumu elindeki mekânsal, siyasal ve ekonomik araçlarla şekillendiren devletin, post-Westphalia dönemiyle birlikte, bu yeteneğini yitirdiğini ve toplumun merkez üssünün (*epicentre*) artık ulusal içerik ve nitelikten, dünya toplumuna doğru kaymaya başladığını dile getirmektedir.⁶³³ Arjun Appadurai, 1980'lerin sonuyla birlikte, dayandığı beş temel sütunun erimesi sonucunda devletin “düşmeye” başladığını dile getirerek, bu

⁶²⁷ Max Weber, “Politics as a Vocation”, Hans H. Gerth, C. Wright Mills (ed.), *From Max Weber: Essays in Sociology*, Oxon: Routledge, 1991, s. 78.

⁶²⁸ Joachim K. Blatter, “Debordering the World of States: Towards a Multi-Level System in Europe and a Multi-Polity System in North America? Insights from Border Regions”, *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 2, 2001, s. 176. Benzer tespitler için bakınız: Schmidt, “To Order the Minds of Scholars...”, s. 602-610.

⁶²⁹ Devlet merkezli analize karşı eleştiriler için bakınız: Gillian Youngs, *International Relations in a Global Age: A Conceptual Challenge*, London: Wiley-Blackwell, 1999.

⁶³⁰ Lene Hansen, *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*, New York: Routledge, 2006, s. 34.

⁶³¹ Andrew Linklater, “Citizenship and Sovereignty in the Post-Westphalian State”, *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No. 1, 1996, s. 78.

⁶³² Blatter, *loc.cit.*

⁶³³ Darryl S. L. Jarvis, “Risk, Globalisation and the State: A Critical Appraisal of Ulrich Beck and the World Risk Society Thesis”, *Global Society*, Vol. 21, No. 1, 2007, s. 34.

sütunları şu şekilde sıralamaktadır; mülteciler, göçmenler, işçiler ve turistleri kapsayan dünyayı değiştiren bireyler (*ethno-scapes*), teknolojik gelişmeler ve sermaye akımları (*techno-scapes*), küresel sermayenin eğilimi (*finance-scapes*), medyanın üstlendiği rol (*media-scape*) ve son olarak da iletişim devrimi (*ideo-scape*) devletin düşüşünü hızlandırmaktadır.⁶³⁴

2.4. Değerlendirme: Devlet Teorisine Neden İhtiyaç Duyuyoruz?

Devletin ulusal ve uluslararası alanda temel belirleyici pozisyonunun aşınması ve diğer aktörlerin kapasitelerinin artmasıyla, 1980'lerin sonundan itibaren sosyal bilimciler, devlet merkezli bir sistem, pozitivist uluslararası hukuk ve dar kapsamlı iktidar algısıyla tanımlanan “Westphalian tuzaktan” kurtulmak adına yeni rotalar çizmeye çalıştılar.⁶³⁵ Öncelikle, geleneksel devletler arası sistem algısının XX. yüzyılın sonunda giderek daha da çok değişen siyasal alanı anlamak konusunda ne kadar yeterli/siz olduğunu sorguladılar. Bu sorgu, devletin tarihsel kökeni ve Westphalian jeopolitik sistemin konsolidasyonu ile ilgili çalışmaların yeniden artmasına yol açmıştır.⁶³⁶ 1960'lı yılların sonunda Nettl, devletin sosyal bilimlerdeki popüleritesinin azaldığını, onun aramızda dolaşan bir hayalet dönüştüğüne işaret etmiştir.⁶³⁷ Paralel olarak, David Easton da 1981 tarihli çalışmasında, devlet yerine ikame edilen siyasal sistem kavramının giderek daha az kullanılmaya başladığına dikkat çekmek için, “hayalet” metaforunu Nettl'in kullandığı anlamdan farklı olarak kullanmış ve “devletin mezardan çıkarak, hayaletinin bir kez daha bizi meşgul ettiğini” vurgulamıştır.⁶³⁸ Krasner ise, 1950–1970 arası dönemde, devletin akademik sözlükten kaybolduğunu, siyaset bilimcilerin hükümet, siyasal gelişme, çıkar grupları, seçmen davranışı, liderlik ve bürokrasi hakkında yoğunlaşmalarına rağmen,

⁶³⁴ Arjun Appadurai, “Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy”, *Theory, Culture & Society*, Vol. 7, No. 2, 1990, s. 295–310.

⁶³⁵ A. Claire Cutler, “Critical Reflections on the Westphalian Assumptions of International Law and Organization: A Crisis of Legitimacy”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 2, 2001, s. 133–134.

⁶³⁶ Neil Brenner, et al., “Introduction: State Space in Question”, Neil Brenner, et al. (ed.), *State/Space: A Reader*, Oxford: Blackwell, 2002, s. 1–3.

⁶³⁷ Nettl, *op. cit.*, s. 559.

⁶³⁸ David Easton, “The Political System Besieged by the State”, *Political Theory*, Vol. 9, No. 3, 1981, s. 303.

devleti ele almadıklarını belirtmiştir.⁶³⁹ Opello ve Rosow, Krasner'in işaret ettiği dönemdeki "devlet tartışmaları konusundaki sessizliği" ABD, Japonya ve Batı Avrupa başta olmak üzere, birçok ülkede devletin ekonomik refah, kamu politikaları ve kalkınma alanlarındaki "başarısıyla" ilişkilendirmektedir. Ancak bu başarının sektöre uğramasıyla, 1970'li yılların sonuyla birlikte hem entelektüel hem de siyasal anlamda devletin sorgulanmaya başladığını savunmaktadırlar.⁶⁴⁰ Nedeni ne olursa olsun devlet konusundaki tartışmaların ivme kazandığı 1980'li yıllarla birlikte, sosyal bilimlerin birçok disiplinde, hem bir araştırma nesnesi hem de bir aktör/kurum olarak devletin geri dönüşüne şahitlik etmeye başladık.⁶⁴¹

1980'li yıllardaki devletin geri dönüşüne, bu alandaki ilgi artışına ve paralel olarak giderek şişen literatüre, küreselleşmenin etkilerine, "Soğuk Savaş'ın sonu" anlatısına, Westphalia anlatısının çözüldüğü konusundaki tezlere ve "post-Westphalia dönemi" söylemlerine rağmen devlet, disiplinde ve uluslararası ilişkilerdeki belirleyici pozisyonunu korumaya devam etmektedir. Devlet, kendi otorite ve kontrol kabiliyetini göstermek adına, kimi zaman izin vererek ya da vermeyerek, kimi zaman da eyleme geçerek ya da geçmeyerek hala oldukça önemli bir oyuncu olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Marcel Wissenburg, devletin çözüldüğü, otoritesinin zayıfladığı konusundaki tartışmada, "siyasal çoğulculuk" olarak adlandırdığı süreç içinde, devletin giderek daha da çok güçlendiğine işaret etmektedir.⁶⁴² Bu durumun en somut ve güncel örneği 11 Eylül olayları sonrasında ve 2007 yılı sonunda patlak veren küresel finansal krizin ardından ortaya çıkan tabloda net bir şekilde görülebilir. 11 Eylül sonrası güçlenen "terörle savaş söylemi", insan hakları alanındaki kazanımlar, uluslararası hukukun güçlenmesi ve devlet dışı aktörlerin etkinliği konusunda dikkate değer bir geriye dönüşü sağlamıştır. Bu başlıklarda elde edilen politik kazançların, güvenlik-devletin (*security state*) terörle savaş söylemi üzerinden yeniden güçlenmesiyle kaybedilme endişesi belirmeye

⁶³⁹ Stephen D. Krasner, "Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics", *Comparative Politics*, Vol. 16, No. 2, 1984, s. 223–224.

⁶⁴⁰ Walter C. Opello, Stephen J. Rosow, *The Nation-State and Global Order: A Historical Introduction to Contemporary Politics*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1999, s. 6–7.

⁶⁴¹ Theda Skocpol, "Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research", Peter B. Evans, et al. (ed.), *Bringing the State Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985, s. 3.

⁶⁴² Marcel Wissenburg, *Political Pluralism and the State: Beyond Sovereignty*, Oxon: Routledge, 2009, s. 1–2.

başlamıştır.⁶⁴³ Aynı şekilde 2007 yılı sonunda başlayan ve 2009 yılında tüm dünyada etkileri görülen finansal krizle birlikte, devlet müdahalesi olmaksızın piyasanın tüm sorunlarını kendi başına çözebileceği yolundaki neo-liberal söylem terk edilmeye başlanmış ve bu anlamda da devletin bir dönüş yaptığı ileri sürülmüştür. Kısacası düzenleyici devlet (*regulatory state*) güvenlik politikaları açısından 11 Eylül olaylarından sonra olduğu gibi, piyasa açısından da son finansal krizle birlikte kendini göstermiştir.⁶⁴⁴

T. W. Luke'un da belirttiği gibi, içinde yaşadığımız dünya, siber çağa geçmiş olmasına ve hiper-gerçeklikle (*siber-spatial, hiper-reality*) yoğrulmasına rağmen, biz hala Gregorian zamanda, Newtonian uzamda ve Hobbesian güçteki yolculuğumuza devam etmekteyiz.⁶⁴⁵ Devlet, Westphalia'dan bugüne vize rejimi, pasaport, sınır kontrolü gibi araçlarla bireylerin hareket alanını sınırlandırmaya ya da kontrol altında tutmaya devam etmektedir.⁶⁴⁶ Teknolojinin gelişmesi, iletişimin kolaylaşması modern devletle özdeşleştirilen kontrol mekanizmasında önemli bir kopuşun yaşanmasına yol açmamıştır. Yeni bir uluslararası ilişkiler, “yeni hayat” ya da Westphalia sonrasına geçiş yapabilmemiz için, yeni normatif ilkeler ve yeni uluslararası yasal kurallar ve kurumların oluşması gerekmektedir.⁶⁴⁷ Benzer şekilde M. J. Balogun da, supranasyonel örgütlerin meşruiyeti tam olarak kabul edilmediği sürece, egemen devletin ölümünün uzak olduğunu, yeni bir sistemin/yapının şekillenemeyeceğini not etmektedir.⁶⁴⁸ Zira henüz bu ilkelerin, Balogun'un işaret

⁶⁴³ David Chandler, “Deconstructing Sovereignty: Constructing Global Civil Society”, Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL Press, 2007, s. 150. Bacık da, özellikle 11 Eylül olaylarından sonra yaşananların Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan değişim sürecini tersine çevirdiği ve hatta Westphalian sistemin “rövanş” aldığını belirtmektedir. Gökhan Bacık, “Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 10, 2006, s. 56.

⁶⁴⁴ Jeb Sprague, “Statecraft in the Global Financial Crisis: An Interview with Kanishka Jayasuriya”, *Journal of Critical Globalisation Studies*, No. 3, 2010, s. 128.

⁶⁴⁵ Timothy W. Luke, “Discourses of Disintegration, Texts of Transformation: Re-Reading Realism in the New World Order”, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 18, No. 2, 1993, s. 241. Bu paradoksu göstermesi açısından Virilio “dromoloji” kavramını kullanmakta ve “hız”ın aslında bizi nasıl durağanlaştırdığını vurgulamaktadır. Paul Virilio, *Hız ve Politika: Dromoloji Üzerine Bir Deneme*, çev. M. Cansever, İstanbul: Metis, 1998.

⁶⁴⁶ Mark B. Salter, “The Global Visa Regime and the Political Technologies of the International Self: Borders, Bodies, Biopolitics”, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 31, No. 2, 2006, s. 179.

⁶⁴⁷ Edward Keene, *Beyond the Anarchical Society: Grotius, Colonialism and Order in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 1.

⁶⁴⁸ M. J. Balogun, *Hegemony and Sovereign Equality: The Interest Contiguity Theory in International Relations*, New York: Springer, 2011, s. 131.

ettiği ölçüde bir meşruiyetin ya da kural ve kurumların oluştuğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bu çapta bir değişim için, son otuz-kırk yılda yaşanan ve son on yıldır da yoğunlaşarak güçlenen bir takım unsurlara bakarak, bunların yeterli olduğunu söylemek için de henüz erken.

Falk, Westphalia'yı bir "olay" (Otuz Yıl Savaşları sonunda imza edilen antlaşmalar bütünü), bir "fikir" (dünya düzeninin devlet merkezli karakteri), bir "süreç" (antlaşmaların imzalandığı dönemden bugüne uzanan süreçte devletin değişen karakteri) ve "normatif bir şey" (egemenlik temelli sisteminin zayıf ve güçlü yanları) olarak tanımlamaktadır.⁶⁴⁹ Falk'un işaret ettiği bu dört sütun üzerine kurgulanmış ve yaklaşık dört asırdır yaşayan bir mitin/anlatının çözülmeye başladığı bir değişim sürecini tecrübe ediyoruz. Egemen devletlerin oluşturduğu Westphalian modelde yaşanan "paradigmatik bir değişimden" söz ediyoruz.⁶⁵⁰ Uluslararası ilişkilerin tanımlayıcı karakteri, temel unsuru ve temel öznesinin değişimine atıfta bulunuyoruz. Bireyden topluma, siyasetten kültüre kadar uzanan yelpazede izdüşümleri olan bir formdan bahsettiğimizi göz önünde bulundurarak ve bağımsız, kendini yönlendiren bir "şey" (*entity*) olarak devletin ve bir özne olarak bireyin aynı anda (Rönesans'ta) doğduğunu da kabul ederek, devletten, onun değişiminden ve geleceğinden bahsederken bir bakıma insanın da (insanlığın) geleceğinden bahsettiğimizi unutmamamız gerekir.⁶⁵¹

George Modelski, disiplindeki devlet çalışmalarının nitelik değiştirdiği 1980'lerin ortasına göre oldukça erken sayılacak bir dönemde, (1972 yılında) neden devletin hem uluslararası politikada hem de Uluslararası İlişkiler çalışmalarında temel özne olarak rol oynadığını ve dünya sisteminin devlete diğer yapılara göre neden daha otonom bir yer tahsis ettiğini sorgulamıştır. Modelski, devletin temel özne olması durumunun aslında ne doğanın bir kanunu ne de bu durumun kaçınılmaz bir şey olduğunu vurgulamıştır.⁶⁵² Ancak bu eleştirel bakışa karşılık Modelski, devleti aynen diğer kurumlar gibi belirli amaçları olan, çeşitli yapılardan müteşekkil

⁶⁴⁹ Richard Falk, "Revisiting Westphalia, Rediscovering Post-Westphalia", *Journal of Ethics*, Vol. 6, No. 4, 2002, s. 312.

⁶⁵⁰ Christopher Harding, Nicola Harding, "Who Designed the Westphalian System? Probing the Epistemology of the Westphalian Debates", *Law, Culture and the Humanities*, Vol. 2, No. 3, 2006, s. 399.

⁶⁵¹ Ringmar, *op. cit.*, s. 440.

⁶⁵² George Modelski, *Principles of World Politics*, New York: The Free Press, 1972, s. 76–80.

bir organizasyon/kuruma benzeterek “devletin istisnai karakteri”nin sorgulanmasına herhangi bir katkıda bulunamamıştır. Disiplindeki “devlet istisnacılığı” yani devletin tüm bileşenlerinden ve disiplindeki diğer tüm konulardan ayrı, özerk/özgün bir konumda bulunması durumunu aşamadığımız sürece, teori ve pratikte bir değişimden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Tarihsel sosyolojinin devletin evrenselliği tezini ters yüz etmeye yönelik girişimlerine, Postpozitivistlerin devletin “*black box*” ya da “*billiard ball*” olmadığı yönündeki eleştirilerine, Konstrüktivizm’in devletin inşa edildiği ve kimlikleri olduğu savına rağmen disiplindeki devlet istisnacılığı hala aşılamamıştır.

Devlet, 1990’ların başına kadar, uluslararası ilişkilerde ve Uluslararası İlişkiler çalışmalarında “şehirdeki tek oyuncu”dur (*the only game in town*). Adam Przeworski, demokrasinin konsolide olduğu toplumlarda bireylerin demokrasi ve kurumlarını özümseme ve bunun dışında herhangi bir alternatif arayışı içine girmemesi durumunu anlatmak için “şehirdeki tek oyun” metaforunu kullanmıştır.⁶⁵³ Disiplinin doğuşundan 1990’lara kadar geçen dönem analiz edildiğinde, “şehirdeki tek oyun” ve oyuncu metaforu, disiplindeki devletçi mantığı en iyi özetleyen metaforlardan biridir. Küreselleşmenin etkileriyle pratikte, Postpozitivistlerin çabalarıyla da teoride oyunun kuralları ve oyun planları konusunda bazı değişiklikler olsa da, asıl oyuncunun pozisyonunda önemli bir değişim yaşanmamıştır. Ancak içinde bulunduğumuz dönemin koşulları ve disiplinin ahvali göz önünde bulundurulduğunda, değişime duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Camilleri, XVI. ve XVII. yüzyılda Avrupa’da yaşanan devrim niteliğindeki gelişmelerin, Avrupa’daki siyasal yapıyı köklü bir şekilde değiştirdiğini, özünde Hristiyanlığın olduğu görece bütünlüğün ve siyasal anlamda çok parçalanmış siyasal sadakat odaklarından, seküler ve merkezi ve fakat parçalı egemen devletlerin doğduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, Avrupa’nın tarihsel olarak yaşadığı bu değişim gibi, yakın bir gelecekte küresel çapta dünyanın yeniden organize olması ve yerel, ulusal, bölgesel ve transnasyonel ölçekte yeni sadakat odakları ve kurumlarının tesis edilmesi mümkün olabilir.⁶⁵⁴ Mary C. Bateson da, dünya hükümetine benzer bir

⁶⁵³ Adam Przeworski, *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 26.

⁶⁵⁴ Camilleri, “Rethinking Sovereignty...”, s. 39.

yapının kurulduğu, sınırların anlam ve öneminin kalmadığı ve devlet egemenliğinin aşıldığı bir düzende, “küresel sivil toplum” ya da “yeni bir uygarlık” olarak betimlediği bir dönüşümün mümkün olabileceğini belirtmektedir.⁶⁵⁵ Ancak hem Camilleri’nin hem de Bateson’un işaret ettiği çapta bir değişimin hayat bulması için, öncelikle disiplindeki devlet istisnacılığını besleyen kaynaklarda bir değişimin yaşanması gerekir.

Yukarıda dört ana başlıkta sıralanan “Westphalian mit, anarşi algısı, disiplindeki hâkim Pozitivist temayül ve modernist siyasal alan” vurgusunda bir değişim yaşanmadığı takdirde, devlet istisnacılığının değişimi mümkün görünmemektedir. Disiplindeki devletçi geleneği vurgulamak için kullanılan bu dört ana unsur dışında, bir şekilde hepsiyle doğrudan ilişkili “egemenlik” olgusu tek başına kullanılabilir olacak oldukça işlevsel bir araçtır. Zira egemenlik konusundaki tartışmalar -daha öncede vurgulandığı üzere- 1990’ların başına kadar kısır kaldığı için, Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki devletçi gelenek güçlenmiştir. Egemenliğin Uluslararası İlişkiler disipliniinde ifade ettiği anlamı çözümlmek, hem disiplinin bugünkü durumunu özümsemek hem de devletin uluslararası ilişkilerdeki değişimini, evrimini ve geleceğini anlamak adına elzemdir. Bu bakımdan, çalışmanın takip eden bölümünde, egemenlik tartışması detaylı olarak ele alınmış, küreselleşme ve egemenlik arasındaki ilişki analiz edilerek, egemenliğin dönüşüm/değişim sorunu üzerinde durulmuştur.

⁶⁵⁵ Mary C. Bateson, “Beyond Sovereignty: An Emerging Global Civilization”, R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990, s. 157.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EGEMENLİĞİN DÖNÜŞÜM/DEĞİŞİM SORUNU

3.1. Kavramsal Belirsizlik: Egemenliğin Tanımları

Bartelson, “eğer Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinin cevaplaması gereken bazı sorular varsa, egemenlik nedir sorusu kesinlikle onlardan biri”⁶⁵⁶ diyerek, kavramın bu disiplinler için önemine atıfta bulunmaktadır. Egemenlik, bir Uluslararası İlişkiler öğrencisinin, uluslararası ilişkileri anlayabilmesi için gerekli en temel kavramlardan biridir. Ian Clark’ın öz ifadesiyle egemenlik, “uluslararası ilişkilerin ruhunu” oluşturmaktadır.⁶⁵⁷ Disiplinde bu kadar önemli bir yer işgal etmesine karşılık, egemenliğin ne olduğu sorusuna yanıt arayan birçok kişi için egemenlik, her şeyden önce, oldukça “tartışmalı” bir kavramdır. Léon Duguit, 1922 yılında, egemenlikle ilgili son iki asırdır bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalar yapıldığını belirterek, bu tartışmaların, konuyu aydınlatmaktan ziyade anlaşılmasız kıldığından şikâyet etmiştir. Duguit, aynı zamanda konuyla ilgili terminoloji belirsizliğinin meseleyi daha da zorlaştırdığını not etmektedir.⁶⁵⁸ Benzer şekilde Keohane de egemenliğin tanımlanmasına yönelik en önemli sorunun, “kavramın tanımlanmasından çok tartışılması” olduğunu belirtmektedir.⁶⁵⁹ Duguit’in tespitinin üzerinden yaklaşık bir asır geçmiş olmasına rağmen, kavramı tanımlamak konusunda çok fazla mesafe kat ettiğimiz söylenemez. Peki, egemenlik neden bu kadar tartışmalı ya da Waltz’un ifadesiyle, “can sıkıcı” (*bothersome*) bir kavram?⁶⁶⁰ Çalışmanın bu bölümünde egemenlik nedir sorusuna yanıt aranmadan önce, egemenliğin neden tanımlanamadığına ilişkin tartışmalara değinilmiştir.

Kavramın Bodin tarafından ilk kez kullanıldığı 1576 yılından beri, egemenlikle ilgili literatür analiz edildiğinde, Siyaset Bilimi, Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler çalışmalarında işgal ettiği merkezi önemin etkisiyle kavramı tanımlamaya yönelik hatırı sayılır düzeyde bir birikim oluşmuş durumdadır. Bu

⁶⁵⁶ Bartelson, *A Genealogy of Sovereignty*..., s. 1.

⁶⁵⁷ Ian Clark, “Making Sense of Sovereignty”, *Review of International Studies*, Vol. 14, No. 4, 1988, s. 304.

⁶⁵⁸ Léon Duguit, “Egemenlik ve Özgürlük”, Cemal B. Akal (ed.), *Devlet Kuramı*, Ankara: Dost, 2005, s. 379.

⁶⁵⁹ Keohane, “Sovereignty, Interdependence...”, s. 92.

⁶⁶⁰ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979, s. 95.

önem ve birikime rağmen, egemenlik neden hala tartışmalı bir kavram? Ersun N. Kurtuluş, bu soruya oldukça anlamlı bir yanıt vererek, egemenliğin tanımı konusundaki belirsizliklere ışık tutmaktadır. Ona göre, egemenlik, bu kavramla birlikte kullanılan devlet, iktidar, otorite, hak/sorumluluk ve beden politikası gibi kavramların doğası nedeniyle tartışmalı bir kavramdır. Kurtuluş, aynı zamanda, egemenliğin tarihsel birikimde hangi anlamlarda kullanıldığının önemli olduğunu, çünkü egemenliğin bazı anlamlarının birbiriyle örtüşürken, bazılarının örtüşmediğini vurgulamaktadır.⁶⁶¹ Aynı noktaya işaret eden Louis Henkin de, egemenliğin birçok farklı anlama gelecek şekilde kullanıldığını ve bu kullanımların bazılarının oldukça tartışmalı ve gereksiz olduğunu belirtmektedir.⁶⁶² Başka bir çalışmada, kavramın çok yaygın kullanıldığı konusundaki tespitini daha da ileri götüren Henkin, egemenliğin hem kötü bir kavram hem de kötü bir “slogan” olduğunu dile getirmektedir. Bağımsızlık, eşitlik, otonomi, territoryal otorite, toprak bütünlüğü gibi birçok kavramın egemenlikle ilişkili olduğunu ve bu durumun ciddi bir düşünsel karmaşaya yol açtığını belirterek, egemenlik kavramından kurtulmamız gerektiğini savunmaktadır.⁶⁶³ Çünkü Henkin, egemenliğin geleneksel yorumunun -yani devletin ayrıcalıklı statüsü ve kendi sınırları içinde istediğini yapabilmesi yeteneği şeklindeki egemenlik yorumunun- tehlikeli olduğuna inanmaktadır.⁶⁶⁴ Paralel olarak Jacques Maritain de, Henkin’den yarım asır önce, egemenlik kavramının çok belirsiz olduğunu, kavramı kullananlar açısından teorik olarak bazı sorunlar yarattığını, kavramın öz olarak (*intrinsically*) hatalı olduğunu ve bizi yanlış yönlendirdiğini belirtmiştir.⁶⁶⁵

Henkin ve Maritain’in bu yorumlarına karşılık, John H. Jackson, egemenliğin ne kötü bir kavram ne de kötü bir politik slogan olduğunu, ancak egemenliğin bazı çevreler tarafından bilerek kötü kullanıldığını iddia etmektedir. Üstelik Jackson’a

⁶⁶¹ Ersun N. Kurtuluş, “Theories of Sovereignty: An Interdisciplinary Approach”, *Global Society*, Vol. 18, No. 4, 2004, s. 347–348.

⁶⁶² Louis Henkin, *How Nations Behave: Law and Foreign Policy*, New York: Praeger, 1968, s. 42’den aktaran Kathleen Claussen, Timothy Nichol, “Reconstructing Sovereignty: The Impact of Norms, Practices and Rhetoric”, *The Bologna Center Journal of International Affairs*, Vol. 10, 2007, s. 21.

⁶⁶³ Louis Henkin, *International Law: Politics and Values*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1995, s. 8–10.

⁶⁶⁴ Louis Henkin, “That S Word: Sovereignty, and Globalization, and Human Rights, Et Cetera”, *Fordham Law Review*, Vol. 68, No. 1, 1999, s. 12–13.

⁶⁶⁵ Jacques Maritain, “The Concept of Sovereignty”, *The American Political Science Review*, Vol. 44, No. 2, 1950, s. 343.

göre, egemenlikten kurtulmaya çalışmak işimize yaramaz, çünkü bu durumda egemenlikle ilgili, onunla iç içe geçmiş durumdaki birçok kavram da askıda kalır.⁶⁶⁶ Jackson gibi Christopher J. Bickerton da, son dönemlerde egemenlik konusunda çalışmaların arttığını ve birçok kişinin devlet egemenliği kavramını şiddetli bir şekilde eleştirdiğini belirterek, bu tartışmaların mantıksal olarak hatalı yönlerine atıfta bulunmaktadır. Ona göre, devlet egemenliğini şiddetle eleştirmek, onu hatalı, moral olarak tehlikeli, politik olarak ise yetersiz/etkisiz olarak nitelendirmek, siyasal alternatifleri görmemizi engellemektedir. Egemenlik bu denli eleştirilmemelidir çünkü özgürlük ve demokrasi gibi modern siyasetin birçok olgusu egemenlikle iç içedir.⁶⁶⁷ Sonuç olarak, buraya kadar yapılan tartışmalara bakarak, egemenliğin neden tanımlanamadığı konusundaki en önemli gerekçelerden biri, devlet, bağımsızlık, iktidar, otorite ve *territoryalite* başta olmak üzere, kavramın birçok kavramla iç içe geçmiş olmasıdır. Egemenliği tanımlamaya yönelik her girişim, kavramla ilişkilendirilen tüm boyutları içerecek kadar geniş kapsamlı olmalıdır. Böylesi bir tanım hem pedagojik açıdan hem de epistemik olarak işlevsel olmayacağı için, egemenlik tanımları sürekli olarak bir kriz içinde olmaya devam edecektir.

Egemenliğin bu kadar çok kavramla iç içe geçmiş olması, sadece tanımlanmasını zorlaştırmıyor aynı zamanda egemenliği oldukça güçlü bir politik araç haline de dönüştürüyor. Tanımı konusunda sürekli olarak bir kriz yaşadığımız egemenliğin bu kadar güçlü olması, Walker'ın ifadesiyle, siyasal anlamda birçok "günahın/kusurun" ve pratiğin üzerini örtüyor. Bu nedenle, egemenliğe ilişkin kavramsal olarak bir "çözüm/boşaltım" (*unpacking*) yapmak zorundayız.⁶⁶⁸ Çalışmanın bu bölümündeki ana amaçlarımızdan biri de bu çözümleme süreci üzerinde yoğunlaşmaktır.

Egemenliğe dair yapılan çalışmalarda egemenlik, uluslararası ilişkilerin temeli, tanımlayıcı karakteristiği, kurucu unsuru, temel referans noktası gibi

⁶⁶⁶ John H. Jackson, "Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept", *American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 4, 2003, s. 788-789.

⁶⁶⁷ Christopher J. Bickerton, et al., "Introduction: The Unholy Alliance Against Sovereignty", Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL Press, 2007, s. 10-12.

⁶⁶⁸ R. B. J. Walker, "Polis, Cosmopolis, Politics", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 28, No. 2, 2003, s. 274. R. B. J. Walker, "International Relations Theory and the Fate of the Political", Michi Ebata, Beverly Neufeld (ed.), *Confronting the Political in International Relations*, London: Macmillan, 2000, s. 231.

etiketlerle tanımlanmaktadır. Bu tarz tanımlamalar da, kavramın gücünü artıran bir diğer unsurdur. Egemenliğin bu gücüne işaret eden Foucault'ya göre, egemenlik, hem monarşilerin hem de modern devletin iktidarlarını güçlendirmek için kullandıkları bir “silah”tır. Önceden, monarşiler daha sonra da parlamentolar bu silahı oldukça etkili bir şekilde kullanmışlardır.⁶⁶⁹ Foucault, egemenliğin krala ve kralın yönetme ve sadakati zorlama gücüne refere ettiğini belirterek, egemenliği aynı zamanda söylemle doğrudan ilişkilendirmiştir. Ona göre, güç/iktidar ve söylem arasındaki ilişki, egemenliğin iki anlamını oluşturur; egemenlik teorisi, egemenin gücünü tanımlamayı ve onu sınırlamayı içerir.⁶⁷⁰ Bodin'den bugüne, egemenlik doğrudan iktidarın kaynağı, kapasitesi ve kapsamıyla ilişkilendirildiği için,⁶⁷¹ epik bir anlatı olarak düzeni sağlamaya, barışı ve birliği tesis etmeye, savaşın gerekliliğini göstermeye ve şiddeti meşrulaştırmaya yarayan bir araç olarak kullanılmaktadır.⁶⁷² Jenik Radon'a göre, siyasal bir slogan/araç olarak oldukça güçlü olan egemenliğin anlamı, tarihsel süreç içinde her dönemde değişmiş olmasına rağmen akademik dünya her değişimde anlamlı, işlevsel bir egemenlik tanımı bulmak için uğraşmaktadır.⁶⁷³ Egemenliğin tanımlanamamasındaki ikinci gerekçe, kavramın bu gücüyle ilgilidir. Epik bir anlatı, politik silah/slogan, iktidar aracı, meşruiyet unsuru ve hatta Malinowski'nin meşhur tabiriyle, “insanlığın en büyük düşmanı”⁶⁷⁴ gibi tanımlamalarla ilişkilendirilen egemenliği, üzerinde herkesin az çok anlaştığı bir tasnife, kategoriye dâhil etmek pratik olarak mümkün görünmemektedir.

Egemenliğin neden tanımlanamadığına dair son gerekçeyse, kavramın doğasıyla ilişkilidir. Philpott'a göre egemenlik, genellikle bir sıfatla kullanılır, tek başına bir anlam ifade etmez. Egemenliği anlamlı kılan devlet egemenliği, halk

⁶⁶⁹ Foucault, *Society Must Be Defended...*, s. 35.

⁶⁷⁰ Marianne Constable, “Foucault and Walzer: Sovereignty, Strategy and the State”, *Polity*, Vol. 24, No. 2, 1991, s. 271.

⁶⁷¹ Brian C. J. Singer, Lorna Weir, “Sovereignty, Governance and the Political: The Problematic of Foucault”, *Thesis Eleven*, No. 94, 2008, s. 51. Koskenniemi de aynı fikirdedir. Ona göre de egemenlik, iktidar/otoriteyi anlamak ve açıklamak ya da onu meşrulaştırmak özleminden kaynağını almaktadır. Martti Koskenniemi, “Conclusion: Vocabularies of Sovereignty-Powers of a Paradox”, Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 223.

⁶⁷² Elshain, “Rethinking Sovereignty...”, s. 175.

⁶⁷³ Jenik Radon, “Sovereignty: A Political Emotion, Not a Concept”, *Stanford Journal of International Law*, Vol. 40, No. 2, 2004, s. 196.

⁶⁷⁴ Bronislaw Malinowski, *Magic, Science and Religion and Other Essays 1948*, Robert Redfield (ed.), Montana: Kessinger Publishing, 2004, s. 309.

egemenliği, territorial egemenlik, anayasal egemenlik, görelı egemenlik, askıdaki egemenlik⁶⁷⁵ vb. gibi birçok sıfat kullanılsa da, bu sıfatların çağrıştırdığı üç anlam vardır. Birincisi, egemenliği kimin elinde tuttuğunu belirler yani egemenlik Bodin ve Hobbes'un dediği gibi her zaman tek kişinin elinde olmaz bazen üçlü bir yönetim, hükümet, komite ya da Rousseau'nun dediği gibi bir genel irade (*general will*) etrafında toplanmış insanların elinde olabilir. İkinci sıfat, egemenliğin coğrafi olarak kapsamını belirler yani egemenliğin içsel ve dışsal olup olmadığını. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de tartışılacağı üzere, içsel ve dışsal ayrımıyla iki tip egemenlik olsa da, aslında, ikisi de birbirinin bileşenidir, bir arada var olurlar. Üçüncü sıfat ise, egemenliğin mutlak olup olmadığını nitelemektedir.⁶⁷⁶ Philpott'un egemenliği anlamak için gerekli gördüğü bu sıfatların, egemenliği anlamak için yetersiz ve hatta gereksiz olduğunu belirten Camilleri'ye göre, görelı, kazanılmış, askıda, anayasal, paylaşılmış, bölünebilir, geçişken, post-devlet vs. gibi sıfatlardan kurtulmak gerekir. Camilleri, egemenlikle birlikte bu kadar sıfatın kullanılıyor olmasının egemenliğe ilişkin üç belirsizlikten kaynaklandığını ileri sürmektedir. İlki kavrama ilişkin bizim yukarıda tartıştığımız belirsizlikler, ikincisi kavramın kullanılma niyeti ve amacından kaynaklanan belirsizlik (yani nasıl kullanılıyor, tanımlayıcı mı, betimleyici mi, analitik mi yoksa bunların hepsinden biraz mı? Söylem olarak mı, politika yapıcılara rehber olarak mı yoksa kavramın açıklayıcı gücünü artırmak için mi?) üçüncü ve son olarak da egemenliğin normatif anlamı ve değerine ilişkin belirsizlikler.⁶⁷⁷

Bu sıfatların dışında, kavramın tek başına kullanıldığında neyi çağrıştırdığı, kullanıldığı bağlama göre değişmektedir, zaten bu çalışmanın başlığındaki “devlet egemenliği” vurgusu da, bu karışıklığı gidermek için bilinçli olarak yapılmıştır. Egemenlik konusundaki çalışmalarıyla en sık referans alan isimlerden biri olan

⁶⁷⁵ Kosova ve Doğu Timor örneklerinde olduğu gibi BM işgalinin devleti sona erdirmedeği, sadece egemenliği askıya aldığını belirtmek için “askıya alınmış/askıda egemenlik” kavramı kullanılmıştır. Alexandros Yannis, “The Concept of Suspended Sovereignty in International Law and Its Implications in International Politics”, *European Journal of International Law*, Vol. 13, No. 5, 2002, s. 1052.

⁶⁷⁶ Daniel Philpott, “Westphalia, Authority and International Society”, *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999, s. 570–571.

⁶⁷⁷ Joseph Camilleri, “Sovereignty Discourse and Practice: Past and Future”, Trudy Jacobsen, et al. (ed.), *Re-envisioning Sovereignty: The End of Westphalia?*, Hampshire: Ashgate Publishing, 2008, s. 34.

Hinsley, egemenliğin bir gerçek (*fact*) olmadığını, onunla ilişkilendirilen otorite ve iktidarın gerçek olduğunu belirtmektedir. Egemenlik, Hinsley'e göre, otorite hakkındaki faraziye'dir.⁶⁷⁸ Bu nedenle de, algılanması ve tanımlanması oldukça sorunludur. James J. Sheehan'a göre de egemenlik, siyasal bir kavram ama demokrasi ve monarşi gibi siyasal kavramların tersine, gücün/iktidarın konumunu tanımlamaz, parlamento ya da bürokrasi gibi iktidarı kullanan kurumları da tanımlamaz, düzen ya da adalet gibi iktidarın amacını da tanımlamaz. Egemenlik, toplumdaki diğer dini, sosyal ve ekonomik organizasyonlardan ayrılan, onlardan otonom durumda bulunan siyasal bir güçtür.⁶⁷⁹ Bu yüzden de, onu sınıflandırmak, tanımlamak, algılamak demokrasiyi, bürokrasiyi, adaleti tanımlamaya, algılamaya benzemez. Joanne Barker ise, egemenliğin tarihsel olarak durumsal/olumsal (*contingency*) olduğunu ve bu niteliğinin onu tanımlamayı sorunlu hale getirdiğini ifade etmektedir. Daha önceden ne anlama geldiği ve şu an neyi ifade ettiği, kavramla ilişkilendirilen siyasal öznenin diğerleriyle olan ilişkilerinde ve siyasal ajandalarında kavramı nasıl kullandıklarına göre değişmektedir. Bu yüzden egemenliğin ne olduğu, dile getirildiği tarihsel ve kültürel bağlam içinde değerlendirilmelidir çünkü özel sosyal durumlar egemenliğin anlamını yeniden üretmektedir.⁶⁸⁰

Egemenliğin spesifik olarak hiçbir şeye refere etmediğini belirten Stanley I. Benn'e göre, bu niteliği yüzünden egemenlik, her kullanımda farklılaşan ve (olumsuz manada) oldukça değişken (*protean*) bir kavramdır.⁶⁸¹ Kısacası egemenlikle ilgili temel karışıklıklar, egemenliğin hangi sorulara yanıt vereceğiyle ilgili farklı standartların olmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁸² Egemenlik, farklı çalışmalarda egemenliği kullanan kişinin niyetine bağlı olarak, iktidarın ne olduğunu, onun

⁶⁷⁸ F. H. Hinsley, "The Concept of Sovereignty and the Relations between States", *Journal of International Affairs*, Vol. 21 No. 2, 1967, s. 242–243.

⁶⁷⁹ James J. Sheehan, "Presidential Address: The Problem of Sovereignty in European History", *American Historical Review*, Vol. 111, No. 1, 2006, s. 2.

⁶⁸⁰ Joanne Barker, "For Whom Sovereignty Matters", Joanne Barker (ed.), *Sovereignty Matters: Locations of Contestation and Possibility in Indigenous Struggles for Self-Determination*, Lincoln: University of Nebraska Press, 2005, s. 26.

⁶⁸¹ Stanley I. Benn, "The Uses of Sovereignty", *Political Studies*, Vol. 3, No. 2, 1955, s. 110.

⁶⁸² Seán P. Eudaily, Steve Smith, "Sovereign Geopolitics? Uncovering the Sovereignty Paradox", *Geopolitics*, Vol. 13, No. 2, 2008, s. 314.

kapsamını, kapasitesini, meşruiyetini, iç ve dış dünyayla olan her türlü ilişki biçimini belirleyen bir unsur olarak kullanılmaktadır.

Egemenliğin her kullanımında farklılaşan ve bağlama göre çeşitlenen farklı anlam ve çağrışımları nedeniyle, Aalberts ve Werner, kavrama ilişkin iki temel yanlış anlamının olduğunu not etmektedir. Birincisi, egemenliğin sürekli olarak, sanki ampirik bir gerçekliği temsil etmek zorundaymış gibi anlaşılmasından kaynaklanan “tanımsal yanılım” (*descriptivistic fallacy*). İkincisi ise, egemenliğin bir grup hak, görev, özgürlük ve sorumlulukları temsil eden normatif bir şey olarak anlaşılmasından kaynaklanan “normatif yanılım”dır (*normativistic fallacy*). Onlara göre, her iki durumda da egemenlik, ya devleti ya da hak ve sorumlulukları temsil eden bir şey olarak görülmektedir. Oysaki egemenlik, yorumsal (*interpretive*) bir kavramdır, statik değildir, tarihsel olarak bir evrim sürecinden geçmekte ve uluslararası toplumun aktörleri tarafından sorgulanmakta ve zamanla değişmektedir.⁶⁸³ Zaten Krasner’e göre, egemenliğin bugünkü akıbeti ve anlamıyla ilgili kafa karışıklığı da, onun içinde evirildiği ve anlam kazandığı uluslararası kurumsal sistemin norm ve ilkelerini tanımlamak konusundaki başarısızlığımız ve mantıksal olarak iç işlerine karışmama ilkesine karşılık, demokrasiyi yaygınlaştırmak çelişkisinde olduğu gibi birçok noktada çelişkilerle yüzleşmemizden kaynaklanmaktadır.⁶⁸⁴ Aynı noktaya işaret eden David J. Karp’a göre de egemenlik, güç ve iktidar gibi görünmez/soyut bir kavramdır ve Uluslararası İlişkiler akademiyası sosyal dünyayı anlama ya da açıklama sürecinde egemenlikten bir mihmandar olarak faydalanmaktadır.⁶⁸⁵

Tüm bu tespitler bir arada değerlendirildiğinde, egemenliğin anlamı ve siyasal göstergeleri konusunda oldukça kapsamlı tartışmaların yaşanmasını ve Bodin’den bugüne, kavramın hiçbir dönemde “popülaritesini” yitirmemiş olmasını normal karşılamak gerekmektedir. Ancak burada bir noktanın altını çizmek

⁶⁸³ Tanja E. Aalberts, Wouter G. Werner, “Sovereignty beyond Borders: Sovereignty, Self-Defense, and the Disciplining of States”, Rebecca Adler-Nissen, Thomas Gammeltoft-Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 130–132.

⁶⁸⁴ Stephen D. Krasner, *Power, the State, and Sovereignty: Essays on International Relations*, Oxon: Routledge, 2009, s. 179.

⁶⁸⁵ David J. Karp, “The Utopia and Reality of Sovereignty: Social Reality, Normative IR and Organized Hypocrisy”, *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 2, 2008, s. 317.

gerekiyor. Egemenliğin anlamı, çağrışımları, politik ve hukuki göstergeleri konusunda bir tartışma olsa da, bu tartışmaların varlığı egemenliğin sabit/değişmez bir özünün olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Zaten egemenlik sahip olduğu bu öz nedeniyle, teorik ve ampirik araştırmalar için anlamlı ve kullanışlıdır.⁶⁸⁶

3.2. Egemenlik: Modası Geçmeyen Kavram

Egemenlik, hiçbir dönemde önemini yitirmeyen oldukça kilit bir kavramdır. Bununla birlikte, zaman zaman egemenlik konusundaki çalışmalar artış göstermiş, kimi dönemde ise egemenlik çalışmaları ihmal edilmiştir. Örneğin Morgenthau, 1948 yılında, egemenliğin son 10 yılda yeniden yorumlandığını, revize edildiğini ve uluslararası hukuktaki gelişmelere paralel olarak bir saldırı altında olduğunu belirterek, çalışmasının başlığını “egemenliği yeniden düşünmek” koymuştur.⁶⁸⁷ Nicholas G. Onuf ise, 1991 yılında egemenliğin ihmal edildiğini ve özellikle de ABD’de yürütülen çalışmalarda görmezden gelindiğini vurgulamıştır. Onuf’a göre, egemenlik çalışmaları, 1990 sonrası dönemde büyük bir artış göstermiştir. Ona göre, egemenlik, modernitenin içine düştüğü krizin anlaşılması ve giderek daha çok sorgulanmasıyla, 1990 sonrası dönemde giderek daha çok tartışılan başlıklardan biri olmuştur.⁶⁸⁸ Walker ise özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca modern siyasetin ve uluslararası düzenin kurucu unsuru olarak değerlendirilen egemenliğin, hiç sorgulanmadığını ve bu konuda ideolojik yönleri de olan bilinçli bir “sessizliğin” varlığına işaret etmektedir. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte sadece pratikte yaşanan gelişmelerin etkisiyle değil aynı zamanda modernitenin felsefi ilkelerinin sorgulanması, egemenliğin de sorgulanması sonucunu beraberinde getirmiştir.⁶⁸⁹

Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki egemenlik tartışmalarına baktığımızda, Walker ve Onuf’un yapmış olduğu tespitin aksine, genellikle egemenlik, pratikteki gelişmelerin etkisiyle, dönem dönem tartışmaların merkezinde yer almıştır. Başka bir

⁶⁸⁶ Jens Bartelson, “Sovereignty Before and After the Linguistic Turn”, Rebecca Adler-Nissen, Thomas Gammeltoft-Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 37.

⁶⁸⁷ Hans J. Morgenthau, “The Problem of Sovereignty Reconsidered”, *Columbia Law Review*, Vol. 48, No. 3, 1948, s. 343.

⁶⁸⁸ Nicholas G. Onuf, “Sovereignty: Outline of a Conceptual History”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 16, No. 4, 1991, s. 425.

⁶⁸⁹ R. B. J. Walker, “International Relations and the Concept of the Political”, Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 318-319.

ifadeyle, disiplinde egemenlik tartışmaları, egemenliğin epistemik anlamı ve tarihsel evriminden çok uluslararası ilişkilerin pratiği üzerine yoğunlaşmıştır. Disiplindeki bu eğilimde, kavramı ilk kez kullanan Bodin'in ve egemenlik tartışmalarına büyük katkı yapan Hobbes'un mirasının da önemli bir payı bulunmaktadır. Zira Bodin çalışmalarını kaleme aldığı dönemde Fransa'nın, Hobbes da yaşadığı dönemde İngiltere'nin içinde bulunduğu çalkantılı siyasal atmosferden doğrudan etkilenerek bir egemenlik tasarımı yapmıştır.

1970'li yıllardan başlayarak, devletin sermaye, mallar, insanlar ve bilgi akışı üzerindeki kontrol kabiliyetini yitirmeye başlaması, 1990 sonrası dönemde dünyanın farklı bölgelerindeki birçok ülkede yaşanan gelişmeler, Avrupa'daki entegrasyonun derinleşerek genişlemesi, çevresel felaketler, küresel ekonomik ve finansal krizlerin yarattığı etkiler, uluslararası hukuk ve insan hakları alanındaki gelişmeler, devlet dışındaki aktörlerin giderek artan etkinliği gibi gelişmeler egemenliği bir kez daha gündeme getirmiştir.⁶⁹⁰ Hashmi, 1990 sonrası süreçte üç gelişme nedeniyle egemenliğin tartışmaların odağında yer aldığını ileri sürerek, bu gelişmeleri şu şekilde sıralamaktadır. Birincisi, ilk etapta egemen ulus-devletin zaferiymiş gibi görünen, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve özellikle Yugoslavya'da patlak veren milliyetçi ve self-determinasyonist hareketler ve sonuçları. İkincisi, demokratik değerlerin ve evrensel insan hakları söyleminin giderek güçlenmeye başlaması. Üçüncüsü, AB özelinde, transnasyonal ve supranasyonal kurumların uluslararası sistemde giderek etkin bir konumda yer alması.⁶⁹¹

Amitav Acharya ise, 11 Eylül olayları ve sonrasında uluslararası politikada yaşanan gelişmelerin önemine dikkat çekerek, ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik askeri müdahalelerinin egemenlik tartışmalarını alevlendirdiğini belirtmektedir.⁶⁹² Keohane, AB'nin egemenliğin anlamını değiştirirken, ABD'nin güçlendirmeye çalıştığına işaret etmekte ve bu durumu oldukça ironik olarak tanımlamaktadır. Çünkü AB, egemenliğin mucidi olan Avrupa'da kurulmuş bir entegrasyondur ve bugün egemenliği bir havuzda toplayarak, egemenliğin geleneksel anlamını terk etmektedir. ABD ise, bağımsızlık sürecinde ve cumhuriyet aşamasında egemenliğe

⁶⁹⁰ Philpott, "Usurping the Sovereignty...", s. 298.

⁶⁹¹ Hashmi, *op. cit.*, s. 2–3.

⁶⁹² Amitav Acharya, "State Sovereignty After 9/11: Disorganised Hypocrisy", *Political Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007, s. 274–276.

ilk karşı çıkanlardan biri konumundayken, bugün ise en ateşli savunucularından biri durumundadır. Egemenliğe dair bu farklı bakışlar, AB-ABD ilişkilerini ve dünya düzenini olumsuz etkilemekte,⁶⁹³ bu farklılık egemenliği sürekli gündemde tutmaktadır. Trudy Jacobsen de, 1990 sonrası dönemde yaşanan beş gelişme/faktör nedeniyle, egemenliğin yeniden gündeme geldiğini vurgulamaktadır. Ona göre, i- “ABD başta olmak üzere bazı devletlerin, 11 Eylül olaylarından sonra, asimetrik tehditlere karşı Irak Savaşı’nda olduğu gibi, önleyici vuruş/savaş gibi söylemlerle kuvvet kullanması. ii- devletin dışında uluslararası sistemde etkin olarak rol oynayabilen yeni aktörlerin doğması, yükselmesi ve tanınması. iii- daha çok “Üçüncü Dünya” ile özdeşleştirilen ve uluslararası sistem için önemli bir tehdit kaynağı olan başarısız devletlerin varlığı. iv- giderek daha somut bir görünüme kavuşan demokratik yönetim ve v- son olarak da, iletişim teknolojileri alanında yaşanan önemli gelişmeler” nedeniyle, egemenlik bir kez daha tartışmaların odağında yer almaktadır.⁶⁹⁴

Disiplinin otonomisini kazandığı Birinci Dünya Savaşı’ndan bugüne, egemenlik tartışmalarının yoğunlaştığı dönemlerle, pratikte yaşanan gelişmeler arasında tesadüfle açıklanamayacak düzeyde bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan 1960’lara kadar yaşanan dekolonizasyon süreci, 1970’lerde filizlenmeye başlayan devlet dışı aktörlerin etkinliği, karşılıklı bağımlılığın güç kazanması, Avrupa’daki entegrasyonun somut tezahürleri, 1980’lerde küreselleşme hareketlerinin etkileri ve 1990’lardan sonra Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle yaşanan gelişmeler ve son olarak 2000’li yıllarda yaşanan çevre, güvenlik, hukuk, siyaset, yönetim, ekonomi ve sosyal alanındaki dönüşümlerle egemenliğin anlamı ve tanımları, yeniden analiz ediliyor, yeniden inşa ediliyor ya da yapı sökümü uğratılıyor.⁶⁹⁵

Egemenliği, disiplindeki yaygın temayülde görüleceği üzere, daha çok pratikte yaşanan gelişmeler üzerinden anlamaya çalışanlar, egemenlikle ilgili olarak birçok etiket kullanmaktadırlar. Egemenliğin eridiği, yok olduğu, demode olduğu,

⁶⁹³ Robert O. Keohane, “Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, 2002, s. 761–762.

⁶⁹⁴ Trudy Jacobsen, et al., “Introduction”, Trudy Jacobsen, et al. (ed.), *Re-envisioning Sovereignty: The End of Westphalia?*, Hampshire: Ashgate, 2008, s. 5-6.

⁶⁹⁵ Leonard, “Discovering the New Face of Sovereignty...”, s. 103.

azaldığı, paylaşıldığı, değiştiği, teslim olduğu gibi etiketler son dönemde oldukça sık karşılaştığımız tanımlamalardır. Ancak, Holsti'ye göre, uluslararası ilişkilerin tanımlayıcı karakteristiği olarak görülen egemenlik, en çok yanlış anlaşılan kavramlardan biridir. Egemenlik, daha sonra detaylı olarak tartışıldığı gibi, ne yasal ya da hukuki bir süreçtir, ne bir değişkendir ne de sosyolojik bir durumdur. Bu anlamda, bu tip etiketler ve egemenliğin eridiği ya da yok olduğu yönündeki tespitlerin hiçbiri, egemenliğin doğasıyla örtüşmemektedir.⁶⁹⁶ Kurtuluş da, egemenliğin eridiği, düşüşte olduğu konusundaki tespitlerin, egemenliğin yeterince analitik olmadığı yönündeki iddiaların ve egemenliğin disiplinde ve söylemde anlamının ve kullanımının zayıflatılması gerektiği yolundaki argümanların karmaşık, meseleyi basitleştiren ve anlamsız tespitler olduğunu ileri sürmektedir. Ancak Kurtuluş, Holsti'nin tersine, egemenliği dünya politikasında hepsinin olmasa da birçok birimin (*entity*) sahip olduğu yasal ve gerçek bir statü olarak tanımlayarak, egemenliğin kavramsal belirsizliğine ve retorik yanlarına rağmen hala disiplinin temel kavramlarından biri olduğunu dile getirmektedir.⁶⁹⁷

Sonuç olarak egemenliğin anlamı ve göstergeleri, pratikte yaşanan gelişmelerin de yadsınamayacak düzeyde etkisinin olduğunu kabul etmekle birlikte, kavramın doğası ve değişim süreci üzerinden analiz edilmelidir. Sadece pratikte yaşanan gelişmeler üzerinden analiz edilen bir değişim süreci, egemenliği devletin sahip olduğu bir kapasite olarak görmenin ötesine geçemeyecektir. Egemenliğin bir kapasite olarak görülmesi durumunda da, egemenliğe dair yapılan tartışmalar, mutlaklık ile demode olmak (*absoluteness/obseleteness*) arasında gidip gelecektir.⁶⁹⁸ Oysaki devletin kapasitesinden daha fazlasını ifade eden egemenlik, retorik bir araç, politik bir silah, güçlü bir söylem, yasal ve siyasal bir statü, üstün bir otorite, kontrol kabiliyeti, otonomi göstergesi ve meşruiyet aracıdır. Egemenliğin bu niteliklerini artırmak mümkündür.⁶⁹⁹ Bu niteliklerin bazıları pratikten etkilenirken, bazıları

⁶⁹⁶ Holsti, *Taming the Sovereigns...* s. 134–136.

⁶⁹⁷ Ersun N. Kurtuluş, *State Sovereignty: Concept, Phenomenon, and Ramifications*, New York: Palgrave Macmillan, 2005, s. 1–8.

⁶⁹⁸ Michael Fowler, Julie Marie Bunck, *Law, Power, and the Sovereign State: The Evolution and Application of the Concept of Sovereignty*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1995, s. 32.

⁶⁹⁹ Onuf, egemenliğin niteliklerini üç başlıkta toplamaktadır. Hükmetme yetkisi (*majesty*), iktidar (*power*) ve yönetme yetisi (*stewardship*). Nicholas G. Onuf, "Intervention for the Common Good",

kavramın siyasal alanda anlam ifade etmeye başladığı dönemden beri pratik koşullardan hiç etkilenmemiştir. Bu nedenle, egemenliği anlamaya dönük çabalar, kavramın ifade ettiği çağrışımlar, kullanıldığı bağlam ve söylem gücünü de içermelidir. Çalışmanın takip eden bölümlerinde, egemenliğin doğasını anlamaya dönük tartışmalar ve egemenliğin tüm niteliklerini de kapsayan bir yeniden yazım süreci detaylı olarak ele alınmıştır. Ancak daha önce, egemenlik neden tanımlanamıyor? Egemenlik neden çok tartışılıyor? Egemenlik neden bir kez daha gündemde? sorularının ardından, egemenliğin kendisi ya da egemenlik konusundaki tartışmalar gerçekten Uluslararası İlişkiler teorisine katkı sağlıyor mu?⁷⁰⁰ Egemenlik, Uluslararası İlişkiler teorisi için ne anlama geliyor ve disiplinin gelişimine etkileri/katkıları nelerdir? Uluslararası ilişkileri anlama sürecinde önemi, pratik değeri nedir? sorularına da yanıt vermemiz gerekiyor.

3.3. Egemenlik ve Uluslararası İlişkiler

Uluslararası İlişkiler disiplinde, çalışmanın ilk ve ikinci bölümünde de tartışıldığı üzere, hâkim Pozitivist eğilimin tasarladığı devlet ve egemenlik algısı, uluslararası ilişkilerdeki değişim ihtimalini azalmakta ve uluslararası ilişkiler hala birçok çevre tarafından Thucydides, Machiavelli çizgisinin bıraktığı miras üzerinden analiz edilmektedir.⁷⁰¹ Ancak, 1980’li yıllardan itibaren, uluslararası ilişkilerin sadece devletler arası ilişkilerden ibaret olmadığı, devlet egemenliğinin verili (*given*), doğal, nötr olmadığı, siyasal olanın sadece egemen devlet tarafından şekillendirilmediği tezleri birçok kesim tarafından dile getirilmeye başlanmıştır.⁷⁰² Disiplindeki devletçi mantığa ve sabit egemenlik algısına bir çeşit meydan okuma

Gene M. Lyons, Michael Mastanduno (ed.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1995, s. 49-50.

⁷⁰⁰ Eli Lauterpacht, “Sovereignty: Myth or Reality?”, *International Affairs*, Vol. 73, No. 1, 1997, s. 138.

⁷⁰¹ Booth, disiplinde hâkim durumda olan Realizm ve türevleri nedeniyle, bu durumun akademiyanın geleceğe inanmamalarından kaynakladığını dile getirmektedir. Ken Booth, “Dare not to Know: International Relations Theory versus Future”, Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997, s. 332.

⁷⁰² Raia Prokhovnik, “The State of Liberal Sovereignty”, *The British Journal of Politics & International Relations*, Vol 1, No. 1, 1999, s. 66. Goede, *op. cit.*, s. 2.

olarak değerlendirilebilecek bu girişimlerin çıkış noktası da, devlet ve egemenlik tartışmalarına alternatif bir bakış açısı getirmek olmuştur.⁷⁰³

Egemenlik, disiplinin otonomisini kazandığı dönemden beri, sancılarını çektiği değişim için oldukça kilit bir konumda bulunmaktadır. Çünkü devlet egemenliği hem uluslararası ilişkilerin kurucu unsuru hem de disiplinin temel kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. Örneğin Pozitivist tasarımda, güvenlik ancak egemenliği olan ve sınırları belirgin bir alan içindeki devlet tarafından tesis edilebilir. Dışarısı tehlikelidir, realpolitiğin ilkeleri ve güç kullanımı vardır dışarıda. Bu anlamda aslında güvenlik, egemenliğin korunması demektir.⁷⁰⁴ Bu yüzden egemenlik, tekrar ilk başta sorduğumuz soruya dönecek olursak, Uluslararası İlişkiler teorisine doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu katkı, Pozitivist dönemde oldukça sınırlı olsa da, Postpozitivistlerin çalışmalarıyla genişlemekte ve disiplin önemli bir değişim sürecini tecrübe etmektedir. Başka bir ifadeyle, disiplinindeki değişim ve egemenlik tartışmaları arasında doğrudan bir bağ vardır. Robert H. Jackson, bu bağı göstermek açısından, egemenliğin Uluslararası İlişkiler'in sınırlarını çizdiğini ve onu belirlediğini vurgulamaktadır. Jackson, postmoderniteyle, egemenliğin geleneksel anlamının sorgulandığı dönemi kastetmek için kullanılan post-egemenlik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ileri sürerek, Pozitivist egemenlik teorisinin zihinlerimizi mahpus ettiğini (*mental prison*) belirtmektedir. Jackson'a göre, felsefi anlamda egemen devlet söylemi, insanın kendini gerçekleştirme açısından politik anlamda egemen devletin hegemonyasından daha büyük bir engel teşkil etmektedir.⁷⁰⁵ Wæver de, Uluslararası İlişkiler'de postmodernite ilk etapta post-egemenlik anlamına gelir diyerek, egemenliğin Uluslararası İlişkiler teorisi açısından önemine işaret etmektedir.⁷⁰⁶

Pozitivist tasarımda egemenlik, genellikle, *territory*, insan topluluğu, etkili ve hiyerarşik bir iç kontrol, anayasal bağımsızlık, dış otoritenin kontrolünün olmaması,

⁷⁰³ Yosef Lapid, "Review: Contending Sovereignties: Redefining Political Community", *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 24, No. 2, 1991, s. 442–443. Devetak, "Between Kant and Pufendorf...", s. 171. Walker, "Sovereignty, Identity, Community...", s. 159.

⁷⁰⁴ Agnew, Corbridge, *op. cit.*, s. 86.

⁷⁰⁵ Robert H. Jackson, "Introduction: Sovereignty at the Millennium" Robert H. Jackson (ed.), *Sovereignty at the Millennium*, London: Blackwell, 1999, s. 3–6.

⁷⁰⁶ Ole Wæver, "Identity, Integration and Security: Solving the Sovereignty Puzzle in EU Studies", *Journal of International Affairs*, Vol. 48, No. 2, 1995, s. 420–431.

uluslararası tanınma ve sınırları kontrol etme yeteneğiyle tanımlanmaktadır.⁷⁰⁷ Devleti üniter ve verili bir form olarak tanımlayan bu Pozitivist bakış, devlet, ulus ve egemenlik arasındaki farkları ortadan kaldırmıştır. Egemenlik ve ulusal kimlik arasındaki ilişki tartışılmamıştır çünkü bu Pozitivist bakış, bu ikisinin bir sorun olduğunu kabul etmemiştir. İç ve dış arasında ayırım yaparak, ulusal kimliği şekillendirmek, egemenliğin en önemli fonksiyonlarından biridir.⁷⁰⁸ Eudaily ve Smith, disiplinde hala egemenliği geleneksel anlamıyla yorumlayan Pozitivist eğilimin, siyasal gelişmelerin gerisinde kaldığını ve yeni dönemi anlamakta zorlandığına işaret etmektedir. Egemenliğin paradoksu olarak nitelendirdikleri ve Pozitivistlerin egemenlik algılarıyla doğrudan örtüşen bu duruma göre, modern devletin doğuşuyla ilgili obsesif tarihsel anlatı sonucu, egemenliği sanki devlet inşası, *territorialite* ve çözülme süreciyle eş değer olarak değerlendirmekteyiz. Onlara göre, Pozitivistler egemenliği hala XVII. yüzyılda geliştirilmiş haliyle okumakta ve egemenliğin siyasetin dilini birçok açıdan nasıl şekillendirdiğini görememektedirler.⁷⁰⁹

Devletler arasındaki kültürel ve sosyal farklılıklarının önemini yadsıyarak, tüm devletler için geçerli olan bir egemenlik algısı yerleştirmeye çalışan Pozitivistler, egemenliği verili bir şey olarak algılamaktadır.⁷¹⁰ Weber'e göre, egemenliği verili olarak kabul etmek, Uluslararası İlişkiler teorisinde iki "utancı" temsil etmektedir. İlk utancı, egemenliğin tarihsel gerçeğini görmezden gelmektir. Zira tarihsel olarak uluslararası siyasal alanda, tek tip egemenlik formu yerine, sayısız düzeyde devlet egemenliği formu bir arada var olmuştur. İkinci olarak, egemenliğin verili olduğunu kabul edenler, egemenliğin anlamının nasıl stabilize edildiğini sorgulamamışlardır. Egemenliğin anlamı nasıl sabit/değişmez (*fixed*) olmuştur? Bu süreçte teorilerin

⁷⁰⁷ Stephen D. Krasner, "Problematic Sovereignty", Stephen D. Krasner (ed.), *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, New York: Columbia University Press, 2001, s. 6.

⁷⁰⁸ Roxanne Lynn Doty, "Sovereignty and the Nation: Constructing the Boundaries of National Identity", Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 121–122.

⁷⁰⁹ Eudaily, Smith, *op. cit.*, s. 314.

⁷¹⁰ Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber, "The Social Construction of State Sovereignty", Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 4-7.

pratiği ve politik müdahale pratiklerinin rolü nedir? Pozitivistler bu sorulara hiç yanıt vermemişlerdir.⁷¹¹

Egemenlik ve rasyonalite arasında doğrudan bir bağ olduğunu ileri süren Ann Tickner, her iki kavramın da Aydınlanma'nın bir ürünü olduğunu ve "herkes için geçerli, evrensel ve tarafsız yasalar/normlar" üretme sürecinin bir çıktısı olduğunu dile getirmektedir.⁷¹² Egemenliğin verili, anlamının sabit, taşıyıcısının modern ulus-devlet ve göstergelerinin evrensel olduğu konusundaki Pozitivist algı, Uluslararası İlişkiler teorisinde devlete ontolojik bir öncelik tahsis etmektedir. Oysaki Hoffman'a göre, egemenlik sadece hukuki bir olgu olarak değil, politik bir pratik olarak da modern dönemin ürünüdür ve sadece devletle değil, tüm sosyal pratiklerle ilişkilidir.⁷¹³ Postpozitivistlere göre devlet, egemenlik iddiası üzerinden tanımlanırken, egemenlik, devletlerin etkileşimleri ve pratikleri üzerinden tanımlanır bu nedenle, egemenliği sabit ve değişmez bir kavram olarak tanımlamak yerine, egemenliğin sosyal olarak inşa edildiğini ve özünde sosyal bir kavram olduğunu savunmaktadırlar. Çünkü egemenlik, devletlerin bir arada yaşaması için gerekli olduğu için sosyaldir; devletler toplumunun oluşması ve birbiriyle etkileşim içinde bulunmaları nedeniyle sosyaldir; devletler karşılıklı olarak birbirilerini tanıdıkları için sosyaldir.⁷¹⁴

Pozitivist yaklaşımların sürekli olarak altını çizdikleri gibi, egemenliğin sadece devletle ilişkilendirilmesi sonucunda, iç ve dış politika arasındaki "doğal ayrım" kaçınılmaz bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. İç ve dış arasındaki doğalmış gibi görünen bu ayrımın, aslında disiplindeki Pozitivist mantıkla doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Pozitivistler, uluslararası ilişkileri genellikle, insan doğası ya da doğa durumu üzerinden analiz ettikleri için (ki bu analiz ötekileştirme ve yabancılaştırmaya neden olur; rasyonel ve uygar insanın doğanın karanlık güçlerine karşı zaferi inancına dayanır) uluslararası ilişkilerde geçerli olan her teori, her bakış açısı otomatik olarak iç ve dış politika arasında doğal bir ayrımla işe başlamaktadır.

⁷¹¹ Weber, *Simulating Sovereignty...*, s. 3.

⁷¹² Ann J. Tickner, *Gender in International Relations Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, New York: Columbia University Press, New York, 1992, s. 53.

⁷¹³ Hoffman, "Restructuring, Reconstruction...", s. 183.

⁷¹⁴ Biersteker, Weber, "The Social Construction...", s. 11.

Bartelson'a göre, insanlık evrensel bir devlete ulaşana kadar da bu ayırım var olmaya devam edecektir.⁷¹⁵

Disiplinin ilk yıllarından 1980'lerin ortasına değin sorgulanmadan kabul edilen Pozitivist egemenlik, özellikle 1990'lı yıllarda, pratikteki gelişmelerin etkisiyle, ciddi bir sorgulama sürecine tabi tutulmuştur. Sadece Postpozitivistler değil, Pozitivistler de, egemenliğin geleneksel anlamının ve Westphalian Sistem'in çöktüğü yolundaki tespitleri tartışmaya başlamışlardır.⁷¹⁶ 1990 sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin genellikle iki faktör üzerinden açıklanmaya çalışıldığını ileri süren Luc Sindjoun, bu iki faktörün de egemenlikle doğrudan ilgili olduğunu belirtmektedir. İlki Berlin Duvarı'nın çöküşü; Realizm ile sembolleştirilen duvarın yıkılması, disiplin içinde Realizm'in sorgulanmasına ve alternatif yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. İkincisi ise küreselleşme konusundaki tartışmalardır. Ona göre, bu iki gelişme, uluslararası ilişkilerin yeniden icadını ve formüle edilmesini sağlamıştır. Değişim konusunda oldukça muhafazakâr olan disiplin, aynen 1945'te olduğu gibi, paradigmatik bir değişimin eşiğinde durmaktadır.⁷¹⁷

Paralel olarak Dodds'a göre de, dış politika çalışmaları son dönemde egemenlikle ilişkilendirilmiş ve bu konudaki tartışmalarla, Postpozitivistler, dış politikanın ve egemenliğin toplumsal cinsiyete dair göstergelerini, politik kimliğin inşası gibi konuları eleştirerek, Realizm'in jeopolitik ve tarihsel iddialarını sorgulamışlardır.⁷¹⁸ Örneğin Pozitivistlerin egemenlik tanımını eleştiren Polat'a göre, egemenlik postyapısalcı yazımda birbiriyle ilişkili üç anlama gelmektedir. İlk olarak Derridacı anlamda *présence*; bir varoluş/bulunuş olarak egemenlik, öz, orijin, kimlik, temeller ve "the thing itself" gibi kavramlarla temsil edilir. İkinci olarak otonomi;

⁷¹⁵ Bartelson, *A Genealogy of Sovereignty...*, s. 24-25. Bartelson'un çalışmasına yönelik değerlendirmeler ve özellikle bu çalışmanın sosyal teorideki pozitivizmin zaferi, yasal pratikler ve devletin kurumsal yapısı ile moderniteyi ve egemenliği bir şekilde tarih dışı bırakması konusunda Bartelson'un sessiz kalması yönündeki eleştiriler için bakınız. Harry D. Gould, Nicholas Onuf, "Review: An Archeology of Sovereignty", *Mershon International Studies Review*, Vol. 41, No. 2, 1997, s. 332.

⁷¹⁶ Örneğin Liberaller, ekonomik küreselleşmenin sınırsız bir dünya yarattığı ve ortak yaşam için tek ve karşılıklı olarak birbirine bağımlı bir dünyanın oluşmaya başladığını ileri sürmektedirler. Alfred Van Staden, Hans Vollaard, "The Erosion of the State Sovereignty: Towards a Post-Territorial World", Gerard Kreijen (ed.), *State, Sovereignty, and International Governance*, Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 165.

⁷¹⁷ Luc Sindjoun, "Transformation of International Relations-Between Change and Continuity: Introduction", *International Political Science Review*, Vol. 22, No. 3, 2001, s. 219-226.

⁷¹⁸ Dodds, *op. cit.*, s. 190.

liberal politik anlamda otonomi özgür bireye refere eder, içsel anlamdaki bu tasarımı analoji yoluyla uluslararası sisteme de taşınır ve onun temelini oluşturur. Üçüncü olarak, devlet egemenliği, hem özcü felsefi perspektif hem de bireyin otonomisini vurgulayan liberal politik pozisyon bağlamında anlaşılmalıdır. Egemen/bağımsız bireye odaklı bir *présence* olarak egemenlik ve liberal politik düzen algısı, egemenliği modern devlet sisteminin odak noktası olarak sunmaktadır.⁷¹⁹

Postpozitivistler, Foucault'nun izinden giderek, bilgi ve egemenlik arasında kurdukları bağ vasıtasıyla, egemenliğin geleneksel anlamları ve siyasal çağrışımlarını sorgulamışlardır. Egemenlik üzerine bu alanda yazılmış iki önemli çalışmada hem Weber,⁷²⁰ hem de Bartelson,⁷²¹ çalışmalarının daha giriş bölümlerinde, amaçlarının egemenliği tanımlamaktan çok egemen iktidarın tarihsel temellerini sorgulamak ve egemenlik ile bilgi arasındaki bağı çözümlenmek olduğunu açıkça belirtmişlerdir. Litfin de, bilgi ve egemenliğin kavramsal olarak akraba iki olgu olduğunu ve her ikisinin de iktidarın sınırlarını açıklamaya çalıştığını ve ikisinin de dünyanın kontrol pratikleriyle ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Bilgi ve egemenlik arasındaki bu ilişkinin modernitenin bir ürünü olduğunu belirten Litfin'e göre, modernite iki temel dinamikle karakterize edilir; devletin küreyi politik olarak çevrelemesi ve bilim ve teknolojinin epistemolojik ve pratik olarak küreyi çevrelemesi. Egemenliğin moderniteden kaynağını alan bilgiyle olan bu ilişkisi genellikle ihmal edilmiştir. Egemenliğin teknoloji, bilgi ve gözetim ile olan ilişkisine "epistemik egemenlik" adını veren Litfin'e göre, egemenliğin bu boyutu bize egemenliği nasıl düşünmemiz gerektiğini ve sınırları belirli bir alanda otonomi, kontrol ve iktidarın ne anlama geldiğini söylemektedir. Bugün, egemenliğin içine düştüğü krizin kökeninde de, devletin bilgi süreçleri üzerindeki kontrol kabiliyetinin zayıflamış olmasının yattığını savunmaktadır.⁷²²

Walker da, "neden egemenlik, modern siyasal yaşamın kurucu unsuru, neden sınırları çizen, içeridekileri ve dışarıdakileri belirleyen, meşru şiddet kullanma

⁷¹⁹ Polat, "Poststructuralism, Absence...", s. 453-454. Ayrıca bakınız: Necati Polat, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar", Atilla Eralp (ed.), *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim, 2000, s. 273-285.

⁷²⁰ Weber, *Simulating Sovereignty...*, s. 3.

⁷²¹ Bartelson, *A Genealogy of Sovereignty...*, s. ix.

⁷²² Karen T. Litfin, "The Status of the Statistical State: Satellites and the Diffusion of Epistemic Sovereignty", *Global Society*, Vol. 13, No. 1, 1999, s. 96-97.

tekeli elinde bulunduran bir güçtür? Egemenlik, nasıl oluyor da, içeride monopol ve merkezileşme olarak tanımlanırken, dışarıda eşitlik, otonomluk gibi durumlarla tanımlanmaktadır? Yani aynı anda bu iki tanım egemenlik için nasıl geçerli oluyor?” sorularıyla, Pozitivist egemenliği sorgulamaktadır.⁷²³ Litfin gibi egemenliğin krizde olduğunu ileri süren Walker, dört nedenle geleneksel/Pozitivist egemenliğin aşındığını savunmaktadır. İlk olarak, felsefi anlamda ilerleme fikrinin sekteye uğraması ve devletçi politikanın sorgulanmaya başlaması. İkincisi, Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası ve supranasyonel yapıların doğuşu. Üçüncüsü, 1945’ten sonra ekonomik hayatın giderek daha çok küresel bir hal alması ve son olarak da 1960’larla birlikte nükleer silahlar, çevre felaketleri, küresel çaptaki çatışmalar gibi gelişmelerin etkisi.⁷²⁴

Postpozitivistlerin eleştirilerine ve alternatif bir egemenlik algısı yerleştirmek konusundaki çabalarına karşılık, henüz yeterince mesafe kat edildiğini söyleyebilmek zordur. Bu durum, Postpozitivistlerin de eleştirilmesine yol açmaktadır. Örneğin egemenlik tanımlanabilir mi diye sorduğu çalışmada John Hoffman’a göre, egemenlik ve devlet arasındaki simbiyotik bağın çözülmesi/kırılması gerekmektedir. Hem Realist ve Neorealistler hem de Bartelson ve Weber gibi Postmodernistler devlet ve egemenlik arasında kopmaz bir bağ olduğunu düşünmekte ve bu düşünce bizi çıkmaz sokaklara sokmaktadır. Egemenliğin devletle olan bağının koparılması gerekliliğini vurgulayan ve bu durumu post-devletçi bir mantık olarak betimleyen Hoffman’a göre, ancak bu şekilde özcü/temelci ve *ahistorik* egemenlik tanımlarından sıyrılabiliriz.⁷²⁵ Bickerton da, egemenlik eleştirisi konusunda Postpozitivistlerin kafalarının biraz karışık olduğuna işaret etmektedir. Ona göre Postpozitivistler, disiplindeki egemenlik algılarını eleştiriyorlar ama yerine ne koyacakları konusunda kararsızlar. Egemenliğin sadece uluslararası ilişkilerin kurucu ve temel ögesi olmadıklarını savunuyorlar. Ama onların bu eleştirileri ve devletin dışında yeni bir uluslararası ilişkiler düşünmek önerileri politik olasılıkların çerçevesini sınırlıyor.⁷²⁶

⁷²³ Walker, “Sovereignty, Identity, Community...”, s. 160.

⁷²⁴ *Ibid.*, s. 161-163.

⁷²⁵ John Hoffman, “Blind Alleys: Can We Define Sovereignty?”, *Politics*, Vol. 17, No. 1, 1997, s. 54–57.

⁷²⁶ Christopher J. Bickerton, et al., “Politics without Sovereignty”, Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL Press, 2007, s. 30-36.

Bickerton'un eleştirisi, Postpozitivistlerin egemenlik tartışmalarındaki argümanları düşünüldüğünde çok da yerinde eleştiriler gibi görünmemektedir. Çünkü Postpozitivistler, devleti aşan yeni bir uluslararası ilişkiler algısından çok devletin merkezi konumunda olmadığı bir küresel etkileşimden bahsetmekte ve devletin ve modern egemenlik söyleminin bizzat kendisinin siyasal alan ve olanı belirlediğini, siyasal yaşamın sınırlarını daralttığını savunmaktadırlar.

3.4. Egemenliğin (Alternatif) Tarihi

Egemenlik, kavramın doğasına ilişkin belirsizliklerden dolayı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler'in diğer kavramlarından farklı bir muameleye tabi tutulmaktadır. Kurtuluş'a göre, bu disiplinlerde, "hukuk, demokrasi, federalizm, ulus ve iktidar gibi birçok temel kavramın ifade ettiği anlam rahatça anlaşırken, mesele egemenlik olunca tarihsel analiz yapmak zorunluymuş gibi algılanır. Herkes Bodin'e atıfta bulunmadan kavram anlatılamaz diye düşünür".⁷²⁷ Kurtuluş'un altını çizdiği anlamda bir zorunluluktan ziyade, egemenliğin bugününü anlamak için geçirmiş olduğu değişim sürecini ve kavramın anlam kazandığı dönemin koşullarını görmek zorunluluğundan dolayı, kavramı tanımlamadan tarihsel seyrine göz atmalıyız. Amacımız, etimolojik bir tarihsel sorgu ya da dönem dönem, aşama aşama kavramın tarihsel seyrini incelemek değil, egemenliğin siyasal göstergelerini anlamaya çalışmaktır.

Siyaset Bilimi, bize, kavramı ilk kez 1576 yılında Jean Bodin'in kullandığını söylemektedir ve bu konuda da bir konsensüs oluşmuş durumdadır. Fowler ve Bunck, yaygın kabulün aksine, egemenliğin ilk kez Bodin tarafından kullanıldığı tezinin doğru olmadığını, kavramın Bodin'den yaklaşık bin yıl önce (607 yılında) Japon Prensi Shotoku tarafından, Çin İmparatoru Sui'ye gönderilen mesajda kullanıldığını iddia etmektedir. Mesajda, "güneşin doğduğu egemen topraklardan, güneşin battığı egemen topraklara" yazmaktadır.⁷²⁸ Helen Thompson ise, iç ve dış egemenliğin bir olduğu ve biri olmadan diğerinin anlamsız olacağı yolundaki yorumları eleştirerek, egemenliği iç ve dış egemenlik diye ayırarak yaptığı tarihsel

⁷²⁷ Kurtuluş, *State Sovereignty...*, s. 1-8.

⁷²⁸ Fowler, Bunck, *op. cit.*, s. 21.

analiz sonucunda, içsel egemenliğin Roma İmparatorluğu dönemine kadar uzandığını, dışsal egemenliğin de ancak XVI. yüzyılda hatta sistematik olarak XVIII. yüzyılda anlamlı hale büründüğünü savunmaktadır.⁷²⁹ Paralel olarak Wayne Hudson da, egemenliğin devletle ilişkilendirilerek, onun yeni ve modern dönemin bir ürünü olduğu yolundaki tezleri eleştirmektedir. Ona göre, egemenlik doktrini devlet tarafından üretilmemiştir, Bodin, Hobbes, Locke gibi modern egemenliğin teorisyenleri, egemenlikten bahsederken de modern anlamda devlet henüz ete kemiğe bürünmemiştir. Egemenlik algısı, devletin tarihiyle eş tutulamayacak kadar köklüdür. Bu algı, Roma İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır.⁷³⁰ Egemenliği, dünya politikasını organize eden bir uluslararası kurum olarak tanımlamayan Janice E. Thomson'a göre egemenlik, sadece devletin kendi sınırları içindeki meşru şiddet kullanma tekeli değildir, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde de devlet dışındaki aktörlerden kaynaklanan şiddeti kontrol altına almaktır. Thomson, (Tilly'nin devlet savaşı, savaş da devleti doğurur tezine ek olarak⁷³¹) devletin özellikle XIX. yüzyılın başında (Fransız Devrimi'nden sonra) giderek daha az şekilde, korsanları, paralı askerleri ve şirketleri kullanmaya başladığını ve bu değişimin gerçek anlamda devleti ve egemenliği ortaya çıkardığını ileri sürmektedir.⁷³²

Önümüzdeki dönemlerde yapılacak çalışmalarda da, Fowler&Bunck, Hudson, Thompson ve Thomson'ın iddiasına benzer tespitlerin yapılması olasıdır. Ancak kavramın ilk kez ne zaman kullanıldığından çok, egemenliğin hangi siyasal atmosferde anlam kazandığı önemlidir. Bu bakış açısıyla bakıldığı zaman, tartışmasız olarak Avrupa, dünyanın diğer bölgelerine oranla birkaç adım öne çıkmaktadır. Ayrıca kavram ne zaman ya da nerede kullanılırsa kullanılsın, egemenliğin işlevsel hale gelmesi noktasında ve siyasal göstergelerinin netlik kazanması açısından modern dönemin bir ürünü olduğu da su götürmez bir gerçektir. Örneğin Laski, 1921

⁷²⁹ Helen Thompson, "The Case for External Sovereignty", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 2, 2006, s. 253.

⁷³⁰ Wayne Hudson, "Fables of Sovereignty", Trudy Jacobsen, et al. (ed.), *Re-envisioning Sovereignty: The End of Westphalia?*, Hampshire: Ashgate Publishing, 2008, s. 25.

⁷³¹ Charles Tilly, "War Making and State Making as Organized Crime", Peter B. Evans, et al. (ed.), *Bringing the State Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985, s. 183-184. Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992*, Massachusetts: Blackwell, 1992, s. 67-95.

⁷³² Janice E. Thomson, *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns: State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, New Jersey: Princeton University Press, 1994, s. 18-21. Janice E. Thomson, "State Practices, International Norms, and the Decline of Mercenarism", *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 1, 1990, s. 42-44.

yılında egemenliği, en üstün territoryal organ olarak tanımlamaktadır. Kendi üstünde başka bir güç tanımayan, bu territoryal organın Orta Çağ'daki siyasal yapılardan farklı olduğunu, çünkü Orta Çağ da böyle bir şeyin olmadığını belirtmektedir.⁷³³

Egemenlik ve modernite arasındaki bu bağ anlaşılmadan, kavramın bugün içinde olduğu iddia edilen “krizler” de tam olarak anlaşılabilir. Egemenlik ve modernite arasında bağ kuran Hardt ve Negri, modern egemenlik ve klasik emperyalizmin birbirinden ayrılamayacağını çünkü her ikisinin de, modernitenin özünde yer alan, iç-dış ayrımıyla tanımlandığını ve her ikisinin de dünyayı böldüğünü ileri sürmüştür.⁷³⁴ Radhika V. Mongia da, egemenliği bir dizi kapsamlı fikrin bir araya gelerek oluşturduğu sabit bir norm olarak tanımlayarak, bu normun doğum yerinin Avrupa olduğuna işaret etmektedir. Avrupa'nın bir ürünü olan egemenlik, buradan dünyanın diğer bölgelerine emperyalizm ve kolonyalizm vasıtasıyla ihraç edilmiştir. Avrupa, sadece kendisi için değil evrensel ölçekte, egemenliğin ne olduğuna, kimin ve neyin egemen olarak tanımlanabileceğine karar vermiştir.⁷³⁵ Hardt ve Negri gibi emperyalizm ve egemenlik arasında bir bağ kuran Mongia'nın bakış açısından farklı olsa da, içerik olarak aynı tespiti yapan Antony Anghie'ye göre, egemenliğin tarihi, modern Avrupa uygarlığının tarihiyle eş tutulmaktadır. Ona göre, bu algı nedeniyle, Avrupa dışı toplumlar sürekli olarak dışlanmıştır. Avrupa'nın standartlarını belirlediği ölçüde egemenliğe sahip olmayan toplumlar, uluslararası toplumdaki dışlanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da, doğası itibarıyla aslında nötr olan egemenlik gibi kavramlar, daha “ırkçı/dışlayıcı” bir dile kavuşmuştur.⁷³⁶ Philpott da, Westphalia Barışı ve egemenliğin doğuşu arasında kurduğu bağ sonucunda, Westphalia'nın birçok açıdan egemenliği, siyasal birimler açısından bir norm haline getirdiğini ancak bu egemen devlet algısını sadece

⁷³³ Harold J. Laski, *The Foundation of Sovereignty and Other Essays*, New York: Harcourt, Brace and Company, 1921, s. 1.

⁷³⁴ Michael Hardt, Antonio Negri, *İmparatorluk*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 2003, s. 94–112. Ayrıca bakınız: Tarak Barkawi, Mark Laffey, “Retrieving the Imperial: Empire and International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 31, No. 1, 2002, s. 116-117.

⁷³⁵ Radhika V. Mongia, “Historicizing State Sovereignty: Inequality and the Form of Equivalence”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 49, No. 2, 2007, s. 395-396.

⁷³⁶ Antony Anghie, “Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth Century International Law”, *Harvard International Law Journal*, Vol. 40, No. 1, 1999, s. 59–60.

Avrupa ile sınırlı tuttuğunu, örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nu dâhil etmediğini, dışladığını not etmiştir.⁷³⁷

Egemenlik üzerinden kurgulanan bu “ırkçı” söylem ve dışlama pratikleri, modern dönemden beri gelen pratiklerin bir uzantısı olarak hala sıcaklığını korumaktadır. Örneğin Donnelly, “egemenlik, medeniyet standartlarına ulaşmayı sağlamak, uluslararası suçlar, korsanlık, soykırım, kolonyalizm, insan hakları, terörizme karşı savaş ve demokratik yönetim kurmak konusundaki uluslararası haklar söylemi temelinde bazı devletler için sorunludur. Onlar aslında bir açıdan yarı-egemendirler”⁷³⁸ diyerek, egemenler arasında yapılan fiili ayrıma da işaret etmektedir. Benzer şekilde Robert E. Goodin de, iç işlerine karışmama, diğerlerini tanıma ve yetkili/üstün bir otorite gibi unsurlarla tanımlanan egemenliğin, bu standartlarının Westphalia Barışı ile belirlendiğini, ancak bu bakış açısının egemenliğe ilişkin tarihsel bir özelliği ihmal ettiğini belirtmektedir. Goodin'e göre, egemenlik için üstün/yetkili bir otoritenin olması yetmez, bu otoritenin anlamlı olabilmesi için egemen otoritenin yetkisini, “uygar/medeni” bir devlet olarak görülen sosyal ve siyasal organizasyon üzerinde kullanması gerekir. Başka bir ifadeyle, o siyasal toplumda yaşayan bireylerin, bilinen siyasi yapı/hükümetlerden yoksun olmaması, özel mülk, sanayileşme ya da siyasi temsil gücü konusunda deneyimleri olan “vahşi” (*savage*) bireyler olmamalıdır ki üzerinde yaşadıkları bölge, ıssız ya da el değmemiş bir bölge olarak görülmesin, devlet olarak görülsün. Örneğin Aborjinlerin yaşadığı bölge, Avrupalılar tarafından, uygarlık olarak değil, “doğa durumu” (*state of nature*) olarak değerlendirilir ki işgale açık hale getirilsin.⁷³⁹

Emperyalizm, kolonyalizm, modernite, uygarlık, norm ve dışlama gibi egemenlik ile özdeş olarak kullanılan ve birbiriyle bu kadar zıt olan kavramların sayısını artırmak mümkündür. Egemenliği, bu kadar tartışmalı bir kavram yapan şey de, aslında tüm bu zıtlıkları bünyesinde barındırıyor olmasıdır. Bu farklı algılamalara karşın, bütün taraflar egemenliğin modern dönemin bir ürünü olduğunu ve zaten bu zıtlıkların da modernitenin bir mirası olduğunu kabul etmektedir. Peki, bir

⁷³⁷ Daniel Philpott, “On the Cusp of Sovereignty: Lessons from the Sixteenth Century”, Luis E. Lugo (ed.), *Sovereignty at the Crossroads?: Morality and International Politics in the Post-Cold War Era*, Maryland: Rowman & Littlefield, 1996, s. 40-42.

⁷³⁸ Donnelly, *op. cit.*, s. 146-148.

⁷³⁹ Robert E. Goodin, et al., “Simian Sovereignty”, *Political Theory*, Vol. 25, No. 6, 1997, s. 826-828.

Uluslararası İlişkiler öğrencisi için egemenliğin milat noktası nedir? Bodin, Hobbes, modern devletin doğuşu, Fransız İhtilali ya da daha başka bir isim, unsur, olay olabilir mi? Uluslararası İlişkiler çalışmalarında, ikinci bölümde de detaylı olarak tartışıldığı üzere, genellikle modern devletin, uluslararası sistemin ve bu iki unsuru anlamlı kılan egemenliğin, Westphalia Barışı'nın bir ürünü olduğu konusunda yaygın bir düşünce bulunmaktadır. Örneğin, disiplinin temel kavramlarının ele alındığı ve disiplinin öğrencileri açısından pedagojik değeri oldukça yüksek olan Griffiths ve O'Callaghan'ın çalışmasının egemenlik başlığının ilk cümlesinde, “egemenlik, 1648 Westphalia Barışı ile doğmuştur” vurgusu yapılmaktadır.⁷⁴⁰ Aynı çalışmada Griffiths, Westphalia Barışı'nın Katolik kilisesinin ekstra-territoryal yetkilerini zayıflatarak, modern ulus-devletin doğuşunu tetiklediğini ve egemenlik kavramının da bu dönemde anlamlı hale geldiğini ileri sürmektedir.⁷⁴¹

Westphalia Barışı'nın taraflara kolektif bir kalkan sağlayarak, dışarıdan gelecek müdahaleleri önlediğini⁷⁴² ve bu anlamda da egemenliğin miladı olduğunu ileri sürenler, gerekçe olarak da Barış'ın 65. maddesini göstermektedirler. İlgili maddede, “tarafların, kanun yapma, vergi toplama, asker toplama, her bir devletin kendi topraklarında istihkâm güçlendirme, eski garnizonları güçlendirme, kendilerini korumak ve güvenlikleri için bu Barış'ın hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla, diğer devletlerle antlaşma yapma hakkının olduğu” belirtilmiştir.⁷⁴³ Bu maddeden yola çıkarak, Westphalia Barışı, kendi sınırları içinde otonom, egemen devletlerden oluşan modern uluslararası sistemin miladı olarak değerlendirilmektedir. Westphalian egemen devlet modeli, otonomi, *territory*, karşılıklı tanıma ve

⁷⁴⁰ Martin Griffiths, et al., *International Relations: Key Concepts*, Oxon: Routledge, 2008, s. 299.

⁷⁴¹ *Ibid.*, s. 300.

⁷⁴² Andrew Philips, “The Protestant Ethic and the Spirit of Jihadism: Transnational Religious Insurgencies and the Transformation of International Orders”, *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 2, 2010, s. 269.

⁷⁴³ 65. Madde aynen şu şekilde düzenlenmiştir: *They (The members of the Diet) shall enjoy without contradiction, the Right of Suffrage in all Deliberations touching the Affairs of the Empire; but above all, when the Business in hand shall be the making or interpreting of Laws, the declaring of Wars, imposing of Taxes, levying or quartering of Soldiers, erecting new Fortifications in the Territorys of the States, or reinforcing the old Garisons; as also when a Peace of Alliance is to be concluded, and treated about, or the like, none of these, or the like things shall be acted for the future, without the Suffrage and Consent of the Free Assembly of all the States of the Empire: Above all, it shall be free perpetually to each of the States of the Empire, to make Alliances with Strangers for their Preservation and Safety; provided, nevertheless, such Alliances be not against the Emperor, and the Empire, nor against the Publick Peace, and this Treaty, and without prejudice to the Oath by which everyone is bound to the Emperor and the Empire.*

kontrolden oluşan basit bir imaj çizer. Bugün egemenliğin aşındığı söylemi de, ana hatlarıyla bu model üzerinden tartışılmaktadır.

Ancak, Krasner'e göre, Westphalia Barışı, özünde bu şekilde tanımlanan Westphalian egemen devlet modeli konusunda herhangi bir düzenleme ya da yenilik içermemektedir. Otonom ve dışarıdan gelen müdahalelerden uzak bir egemen devlet söylemi, ancak XVIII. yüzyılın son çeyreğinde, Emmerich de Vattel tarafından geliştirilmiştir.⁷⁴⁴ Krasner gibi, Philpott da, egemenlik teorisinin siyasal yaşamı ve siyasal olanı, dinsel otorite alanının ötesine taşımaya çalışan Bodin, Hobbes ve Grotius tarafından geliştirildiğini, ancak egemen devletler sisteminin en çarpıcı şekilde, ilk kez 1758'de Vattel'in "*The Law of Nations*" adlı çalışmasında ele alındığını ileri sürmektedir.⁷⁴⁵ "Egemenliğin 1648'de doğduğunu iddia eden biri, Westphalia Barışı'na bakarsa, egemenlik ilkesiyle ilgili olarak hayal kırıklığına uğrar" diyen Derek Croxton da, açıkça 1648'in bir mit olduğunu ortaya koymaktadır. Ona göre, egemenliğin bir uluslararası hukuk normu haline gelebilmesi için, Westphalia'dan sonra daha çok beklemek gerekmiştir.⁷⁴⁶ Hui de, doğrudan egemenliğin kendisi üzerinden olmasa da, egemenliğin temel ilkelerinden biri olan ve genellikle de Westphalia Barışı ile özdeşleştirilen müdahale etmeme, iç işlerine karışmama (*non-intervention*) ilkesinin de Westphalia ile ilişkilendirilemeyeceğini vurgulamaktadır. Ona göre de, egemenlikle ilgili bir şey yoktur Westphalia'da. Birçok kişi için egemenliğin kurucu ilkesi olan müdahale etmeme ilkesi, aslında XVIII. yüzyılın sonuna kadar, dile bile getirilmemiştir. Çünkü müdahale, 1648'den sonra da sürekli olarak rastlanılan bir durumdur, insan hakları/azınlık hakları temelinde meşru bir müdahale zemini gelişmiştir.⁷⁴⁷ Lake de, genellikle Bodin ve Hobbes ile ilişkilendirilen ve egemenliğin kurucu unsurlarından biri olarak

⁷⁴⁴ Stephen D. Krasner, "Rethinking the Sovereign State Model", *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 1, 2001, s. 17–21. Krasner, egemenliğin ilke ve uygulamalarının tarihin bir anında oluşmadığını, tarihsel süreç içinde evrildiğini dile getirerek, Westphalia'nın da bu duraklardan biri olduğuna işaret etmektedir. Stephen D. Krasner, "The Durability of Organized Hypocrisy", Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 97.

⁷⁴⁵ Philpott, "On the Cusp of Sovereignty...", s. 40-42.

⁷⁴⁶ Derek Croxton, "The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty", *The International History Review*, Vol. 21, No. 3, 1999, s. 569–570.

⁷⁴⁷ Victoria Tin-bor Hui, "Problematizing Sovereignty Relative Sovereignty in the Historical Transformation of Interstate and State-Society Relations", Michael C. Davis, et al. (ed.), *International Intervention in the Post-Cold War World: Moral Responsibility and Power Politics*, London: M.E. Sharpe, 2003, s. 83-88.

değerlendirilen, egemenliğin bölünemezliği ilkesi üzerinden Westphalia Barışı'nın mit olduğunu vurgulamaktadır. Lake'e göre, Westphalia Barışı'nı oluşturan Münster ve Osnabrück Antlaşmaları'nda bile açıkça egemenliğin bütün/bölünemez olduğu ilkesine aykırı vurgular yapılmıştır.⁷⁴⁸

Egemenliğin miladını, feodal dönemden modern döneme geçiş ve feodal siyasal yapıdan modern devlete geçiş süreciyle birlikte okuyanlar için egemenlik, aşkın bir statüye sahiptir. Egemenliğin ideolojik temellerine gönderme yapan Rivera'ya göre, bu aşkın statü Hristiyan teolojiden ödünç alınmıştır ve siyasal temsilin meşrulaştırılması ve o siyasal toplumun hayatta kalma mücadelesi olarak sunulan eylemler için sürekli olarak kullanılmıştır.⁷⁴⁹ Egemenlik, feodal yapıda bir hiyerarşi içinde Papa, krallar ve feodal beyler tarafından temsil edilmiş ve paylaşılmıştır. Hiyerarşinin en tepesinde de Tanrı konumlandırılmıştır. Ancak Westphalia ile birlikte, yani tek bir politik figür ve aşkın iktidarla bağdaştırılan modern egemenliğin doğuşuyla, önceden Tanrının ilahi varlığı, daha sonra kralın ilahi otoritesiyle tanımlanan egemenlik, devletin *territorysi* ve kurumlarıyla birlikte tanımlanmaya başlamıştır.⁷⁵⁰ Şaban H. Çalış'ın tabiriyle, “Tanrı ölmüştü, kul da yoktu”.⁷⁵¹ Tanrının ölümüyle, kutsallık çağının sona ermiş ancak insanoğlu kutsal olmayan bir dünyada yaşamak istemediği için yeni kutsallıklar inşa etmiştir. Eugéne Enriquez'e göre, “para” ve “daha önceki siyasal formların tersine tüm toplumu denetleyen ve toplumsal derinliğe sızabilen egemen devlet”, bu kutsallık ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkmış zorunlu birimlerdir.⁷⁵² Elshtain de, egemenliğin önce kraldan modern devlete geçtiğini ve modern devletle birlikte, Tanrının iradesi nasıl tek ise egemenin de (ki o irade, genel irade olarak formüle edilmiştir) tek olduğu söyleminin meşrulaştırıldığını savunmaktadır. Özellikle egemenin tek ve biricik olma

⁷⁴⁸ David A. Lake, “Delegating Divisible Sovereignty: Sweeping a Conceptual Minefield”, *Review of International Organizations*, Vol. 2, No. 2, 2007, s. 225.

⁷⁴⁹ Oscar Guardiola-Rivera, “What Comes after Sovereignty?”, *Law, Culture and the Humanities*, Vol. 6, No. 2, 2010, s. 186–187.

⁷⁵⁰ Hardt, Negri, *op. cit.*, s. 108.

⁷⁵¹ Çalış, “Üç Tarz-ı Siyasetten...”, s. 24.

⁷⁵² Eugéne Enriquez, *Sürüden Devlete: Toplumsal Bağ Üzerine Psikanalitik Deneme*, çev. Nilgün Tural, İstanbul: Ayrıntı, 2004, s. 334–335.

durumu, o siyasal birimin dış ilişkilerinde daha net bir şekilde kendini göstermektedir.⁷⁵³

Tarihsel Sosyoloji'nin önemli temsilcilerinden Hobson da, Westphalia Barışı ve egemenliğin doğuşu arasındaki ilişkiye atıfta bulunarak, egemenliğin ve modern devletin tarihine ilişkin Avrupa merkezli anlatının eleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Hobson'a göre, bu anlatı çerçevesinde egemen devletin, Avrupa'da cereyan eden bir dizi gelişmenin (1- feodal yapı, çoklu iktidar ve anarşik yapının zamanla devletler arasındaki rekabete dönüşerek askeri devrimlerin patlak vermesi, bürokrasinin ve egemen devletin doğuşu, 2- Avrupa içindeki ticaret ve kapitalizm, 3- salgın hastalıkların yol açtığı demografik krizle baş edecek merkezi yapıların tesisi, 4- İtalyan şehir devletleri sisteminin önemi ve diplomasi, sınırların belirlenmesi gibi pratiklerin tecrübe edilmesi, 5- Rönesans, Reform gibi yeni fikir ve normların ortaya çıkışını sağlayan gelişmeler) sonucunda Westphalia'nın bir ürünü olarak doğduğu ileri sürülmektedir. Hobson bu anlatıyı reddederek, egemenliğin tarihsel süreci ve siyasal anlamı konusunda, bugüne değin ihmal edilen Doğu'nun rolüne atıfta bulunmakta ve “şarki küreselleşme” (*oriental globalization*) olarak tanımladığı dönemde (500–1450) egemenliğin doğduğuna vurgu yapmaktadır.⁷⁵⁴

Branch da, egemenliğin ve modern devlet sisteminin, XVI. ya da XVII. yüzyılda Avrupa'ya özgü dinamikler, pratikler ve normlarla Avrupa'nın içinde inşa edildiği yolundaki tezleri eleştirmekte ve “kolonyal yansıma” (*colonial reflection*) adını verdiği durum nedeniyle, bu sistemin Avrupa'nın içinde değil dışında (özellikle yeni keşfedilen Amerika kıtasında) formüle edildiğini ileri sürmektedir. Modern egemenlik ve devletler sisteminin Avrupa'nın bir ürünü olduğu ve buradan kolonyalizm ve emperyalizmle dünyaya ihraç edildiği yolundaki yaygın düşüncenin tersine Branch, modern devletin ayırıcı özelliklerinden biri olan, diğer siyasal birimlerden keskin bir şekilde ayrılma (*territoriality*) ve meşruiyet gibi temel unsurların kolonyal bölgelerde, henüz Avrupa kıtasında yerleşmeden önce

⁷⁵³ Jean Bethke Elshtain, “Sovereignty, Identity, Sacrifice”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 20, No. 3, 1991, s. 397–399.

⁷⁵⁴ John M. Hobson, “Provincializing Westphalia: The Eastern Origins of Sovereignty”, *International Politics*, Vol. 46, No. 6, 2009, s. 672–679.

yerleşmeye başladığını not etmektedir.⁷⁵⁵ Branch'ın da işaret ettiği modern uluslararası sistemin ve devlet egemenliğinin kurucu unsurlarından biri olan *territorialite* üzerinde durmak, hem egemenliği tanımlamamıza, hem de egemenliğin tarihiyle ilgili bu tartışmaları daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

3.5. Territorialite ve Egemenlik

Egemenliğin tarihi, anlamı, değişim süreci ve bugünü tanımlanırken en sık kullanılan kavramlardan biri de *territoriality*⁷⁵⁶ kavramıdır. Egemenliğin coğrafi kapsamını belirleyen ve fakat sadece coğrafi parametrelerle tanımlanamayacak, siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal uzantıları olan *territorialite*⁷⁵⁷ kavramı ile egemenlik kavramı, birçok çalışmada genellikle birbirinin yerine kullanılsa da, iki kavram farklı şeyleri ifade etmektedir. *Territorialite*, bir siyasal toplulukta, sınırlar vasıtasıyla, ulusal bir bağ oluşturarak, dayanışmayı ve birlik duygusunu pekiştirmekte, insanlar üzerinde etki kurarak, sınırları belirli bir alanın ve o alanın kaynaklarının siyasal, sosyal ve ekonomik amaçlarla kontrolünü içermektedir.⁷⁵⁸ Bu nedenle, *territorialite*, egemenliğin tersine büyük oranda iç'e dönük ve iç'e dair uzantıları olan bir kavramdır. Ayrıca, *territorialite* kavramı, herhangi bir niteleyiciye

⁷⁵⁵ Jordan Branch, "Colonial Reflection and Territoriality: The Peripheral Origins of Sovereign Statehood", *European Journal of International Relations*, (published online), 17 Ocak 2011, s. 1-8. Seth'e göre ise hem modern sistemin doğuşu hem de işleyişiyle ilgili olarak Avrupa merkezli olan ana akım Uluslararası İlişkiler çalışmaları, çağdaş uluslararası düzenin doğuşu ve karakterini ve uluslararası sistemin yayılımını yanlış, eksik tanımlamıştır. Ona göre bu düzen ve sistemin kolonyal kökenlerine bakmak gerekmektedir. Sanjay Seth, "Postcolonial Theory and the Critique of International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 40, No. 1, 2011, s. 168. Paralel olarak Benton da, Avrupa tarihi ve egemenliğin anlamı konusunda alternatif bir okuma yapmaktadır. Lauren Benton, *A Search for Sovereignty: Law and Geography in European Empires, 1400-1900*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

⁷⁵⁶ Territory ve *territoriality* birbirinden farklı kavramlardır. Territory, bir alana/toprağa/bölgeye referans ederken, *territoriality* bu alanı kontrol etmek, savunmak, hariçte bırakmak ve dâhil etmek stratejilerini içeren bir eylemdir. Bu anlamda biri olmadan diğeri de olamaz. Çalışmada bu ayırım göz önünde bulundurulmak kaydıyla, territory'den ziyade *territoriality* kavramı üzerinde yoğunlaşmış, kimi yerlerde de territory, *territoriality* olarak kullanılmıştır. Territory ve territoriality kavramlarının kullanımları için bakınız: Kevin R. Cox, *Political Geography: Territory, State, and Society*, Oxford: Blackwell Publishing, 2002, s. 1-3.

⁷⁵⁷ Anssi Paasi, "The Resurgence of the Region and Regional Identity: Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe", *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 1, 2009, s. 124.

⁷⁵⁸ Abdelhamid El Ouali, "The Flexibility of Territoriality from Early States to Globalisation: Making States Survive Through Territorial Autonomy", *Geopolitics*, Vol. 15, No. 1, 2010, s. 84.

ihtiyaç duymaksızın kendi başına anlam ifade ederken egemenlik, daha önce de belirtildiği gibi, tek başına bir anlam ifade etmez.⁷⁵⁹

Territorialite, sadece egemenlikle olan ilişkisi açısından değil, modern devletle olan yakın bağı nedeniyle de, egemenliğin anlaşılmasında kilit kavramlardan biri durumundadır.⁷⁶⁰ Hatta Christopher K. Ansell, *territorialitenin*, modern siyasal düzenin temel unsurlarının anlaşılmasında egemenlikten daha kullanışlı bir kavram olduğunu ileri sürmektedir.⁷⁶¹ Devlet, egemenlik ve devlet egemenliğinin tarihi üzerine yapılan çalışmalarda, daha çok siyasal coğrafyacılardan vurgu yaptıkları *territorialite* kavramı, son dönemde yapılan çalışmalarla, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında da önemli bir yer işgal etmektedir. Kavram, öz olarak, hayvan davranışları üzerinde çalışan biyolog ve etologlar tarafından geliştirilmiş ve - hayvanların yaşam alanlarını belirleyen sınırları koruması anlamında- hayvani içgüdüyü tanımlamak için kullanılmıştır. Etologların, hayvanların içgüdüsel ya da öğrenerek edindikleri bir duyu/duygu olarak tanımladıkları ve belirli bir alanı koruma dürtüsü olarak özetledikleri *territorialite* kavramı, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, önce Ekolojik Okul adı altında Sosyoloji'ye,⁷⁶² oradan da Siyaset Bilimi'ne transfer edilmiştir. Ancak bugünlerde *territorialite*, biyolojik bir zorunluluk ya da doğa durumundaki anarşinin kaçınılmaz sonucu olarak değil, psiko-sosyal bir inşa süreci olarak anlaşılmaktadır.⁷⁶³ Bu anlamda da, siyasal *territorialite*, biyolojik olandan daha akıcı, daha dinamik ve entelektüel olarak inşa edilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmakta⁷⁶⁴ ve siyasal alana/olana ilişkin birçok olguyla doğrudan ilişkilendirilmektedir.

Uluslararası ilişkiler özelinde *territorialite*, özellikle son dönemde, modern uluslararası sistemi tanımlarken en çok atıfta bulunulan kavramlardan biri olmasına

⁷⁵⁹ Philip E. Steinberg, "Sovereignty, Territory, and the Mapping of Mobility: A View from the Outside", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 99, No. 3, 2009, s. 468-470.

⁷⁶⁰ Arjun Appadurai, "Sovereignty without Territoriality: Notes for a Postnational Geography", Setha M. Low, Denise Lawrence-Zúñiga (ed.), *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*, Oxon: Wiley-Blackwell, 2003, s. 337.

⁷⁶¹ Christopher K. Ansell, "Restructuring Authority and Territoriality", Christopher K. Ansell, Giuseppe Di Palma (ed.), *Restructuring Territoriality Europe and the United States Compared*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 6.

⁷⁶² Stanford M. Lyman, Marvin B. Scott, "Territoriality: A Neglected Sociological Dimension", *Social Problems*, Vol. 15, No. 2, 1967, s. 236.

⁷⁶³ David Storey, *Territory: The Claiming of Space*, Essex: Prentice Hall, 2001, s. 8.

⁷⁶⁴ Burgess, Vollaard, *op. cit.*, s. 6.

rağmen, henüz teorik bir çerçeveye oturtulamamıştır.⁷⁶⁵ Samuel Barkin ve Bruce Cronin'e göre, Uluslararası İlişkiler'deki birçok yaklaşım egemenliği sabit ve değişmez bir şey olarak tanımladığı için egemenliğin özü yeterince anlaşılamamıştır. Meşru iktidar ve *territoryalite*, egemenliği anlamak için temel olgular olarak kabul edilirken, Uluslararası İlişkiler akademiyası, *territoryalitenin* ve o topraklarda yaşayan insan topluluğunun tarihsel olarak geçirdiği değişim ve bu değişimin meşru iktidar olgusunu nasıl değiştirdiği üzerinde hiç durmamıştır.⁷⁶⁶ Neil Brenner ve Stuart Elden'e göre de, *territoryalite* ve devletin mekânsal alanı konusundaki çalışmalar, şu aşamada olgunlaşma döneminin arifesinde bulunmaktadır. Onların ifadesiyle, "henüz bu konuda kapsamlı bir entelektüel sentez yapmanın uzağındayız, *territoryalite* konusundaki algı ve anlamlarımızı zenginleştirmeliyiz".⁷⁶⁷ Çünkü *territoryalite*, tarihsel olarak devletin bürokratik gücünün gelişimi ve araçlarının doğuşu, askeri kurumlar ve teknoloji kapasitesi, kimlik rejimleri, sosyalleşme süreçleri (okul, kilise, sivil toplum ağı) ve telekomünikasyon sistemleriyle ilişkilidir. Kısacası *territoryalite*, devlet iktidarı, coğrafya ve kimlikle olan yakın bağı nedeniyle,⁷⁶⁸ modern uluslararası sistemin inşası süreci ve bugününü anlamak açısından önemli bir kavramdır.

Uluslararası İlişkiler disiplininde *territoryalite* konusundaki çalışmaların önemli bir bölümünde, *territoryalite*, devlet ve egemenlik gibi, modern dönemin bir ürünü olarak yansıtılmaktadır. Modern döneme geçişin sembolü konumundaki Westphalia Barışı, siyasal anlamda *territoryalitenin* de, milat noktası olarak değerlendirilmektedir. Westphalia, hangi egemenin hangi topraklara hükmedeceğini belirleyerek, egemenlik ve *territoryaliteyi* ilişkilendirmiştir.⁷⁶⁹ Bu ilişki, *territoryal*

⁷⁶⁵ Tuomas Forsberg, "Beyond Sovereignty, within Territoriality: Mapping the Space of Late-Modern (Geo) Politics", *Cooperation and Conflict*, Vol. 31, No. 4, 1996, s. 356. Benzer tespitler için bakınız: Marco Antonsich, "On Territory, the Nation-State and the Crisis of the Hyphen", *Progress in Human Geography*, Vol. 33, No. 6, 2009, s. 795. John A. Vasquez, Brandon Valeriano, "Territory as a Source of Conflict and a Road to Peace", Jacob Bercovitch, William Zartman (ed.), *The SAGE Handbook of Conflict*, London: Sage, 2008, s. 193.

⁷⁶⁶ J. Samuel Barkin, Bruce Cronin, "The State and the Nation: Changing Norms and the Rules of Sovereignty in International Relations", *International Organization*, Vol. 48, No. 1, 1994, s. 107.

⁷⁶⁷ Neil Brenner, Stuart Elden, "Henri Lefebvre on State, Space, Territory", *International Political Sociology*, Vol. 3, No. 4, 2009, s. 355–356.

⁷⁶⁸ Gearoid O. Tuathail, "Borderless Worlds? Problematising Discourses of Deterritorialisation", *Geopolitics*, Vol. 4, No. 2, 1999, s. 139-140.

⁷⁶⁹ Douglas Howland, Luise White, *The State of Sovereignty: Territories, Laws, Populations*, Indiana: Indiana University Press, 2009, s. 4.

egemenlik olarak adlandırılmış ve egemenliğin geçerli olduğu coğrafi kapsamı belirleyen bir niteleme aracı olarak kullanılmıştır.

Pozitivist dönemde üzerinde çok durulmayan ve sadece devlet olmanın unsurlarından biri olarak değerlendirilen territorial egemenlik, Postpozitivistlerin çalışmalarıyla birlikte, kimliğe, iktidara dair boyutları olan, iç ve dış politikadaki bazı pratiklerin meşrulaştırılmasına hizmet eden bir şey olarak yapı sökümü uğratılmıştır.⁷⁷⁰ Örneğin Gearóid Ó. Tuathail, Pozitivistlerin sürekli olarak vurguladıkları mekânın devlet merkezli yorumunda üç noktanın öne çıktığını belirtmektedir. Ona göre, Pozitivist okumada devlet, toprakları üzerindeki tek egemen güçtür, iç ve dış birbirinden keskin şekilde ayrılmaktadır ve son olarak devletin sınırları toplumun sınırlarıyla denktir yani devlet toplumu çevrelemektedir.⁷⁷¹ Tuathail'in mekânın devlet merkezli yorumu olarak sıraladığı üç unsur, aslında 1994 yılında ilk kez John Agnew tarafından dile getirilmiştir. Agnew, çok ses getiren çalışmasında, *territorialitenin* geleneksel anlamının sorgulanması gerektiğini ve başta Uluslararası İlişkiler akademiyası olmak üzere, tüm sosyal bilimcilerin “territorial tuzağa” (*territorial trap*) düştüklerini ileri sürmektedir. Agnew'e göre bu tuzak üç coğrafi varsayıma dayanmaktadır. İlk olarak, devlet tarihsel olarak değişimden muaf, sabit bir birimdir. İkinci olarak, iç ve dış arasında keskin bir ayrım vardır. Son olarak da, devlet toplumu çevreleyen bir şey olarak değerlendirilmektedir.⁷⁷² Hem Agnew hem de Tuathail'in *territorialite* üzerinden işaret ettiği bu üç nokta, aslında Pozitivist uluslararası ilişkiler algısının amentüsü konumundadır. Shapiro da, geleneksel Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler çalışmalarında yaygın olarak görülen, modern siyasal yaşamın Pozitivist yorumu nedeniyle, *territorialite* ve jeo-politika başlıklarındaki etik çalışmalarının başarısız olduğuna ve devletler sisteminin doğasına ilişkin çoğu tarihsel anlatının doğalmış gibi anlaşıldığına işaret etmektedir.⁷⁷³

⁷⁷⁰ Jeppe Strandsbjerg, *Territory, Globalization and International Relations: The Cartographic Reality of Space*, London: Palgrave Macmillan, 2010, s. 38-42.

⁷⁷¹ Gearóid Ó. Tuathail, “The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium”, *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 90, No. 1, 2000, s. 167.

⁷⁷² John Agnew, “The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory”, *Review of International Political Economy*, Vol. 1, No. 1, 1994, s. 53.

⁷⁷³ Michael J. Shapiro, “Moral Geographies and the Ethics of Post-Sovereignty”, *Public Culture*, Vol. 6, No. 3, 1994, s. 480.

Postpozitivistler, tam da Shapiro'nun işaret ettiği nedenler yüzünden, *territoryalitenin* geleneksel/Pozitivist yorumunu şiddetle eleştirmekte ve mekânın, *territoryalitenin* siyasal ve sosyal çağrışımlarını masaya yatırmaktadır. Foucault'nun *territoryalite* konusundaki tespitleri, Postpozitivistler için de mihmandar olarak kullanılmış ve bu alandaki geleneksel çalışmaların yetersizliği sorgulanmıştır. Foucault'ya göre *territoryalite*, kuşkusuz coğrafi bir kavram olmakla birlikte, belirli bir iktidar tarafından kontrol edilen bir alandaki yasal ve siyasal yönleri de olan ve bu boyutlarıyla analiz edilmesi gereken bir kavramdır.⁷⁷⁴ Benzer noktaya işaret eden Martin Jones'a göre, Pozitivistlerin yaptığı gibi, sadece coğrafi parametrelerle tanımlanamayacak *territoryalite*, devlet iktidarı/gücüsüyle ilgili birçok noktanın açıklığa kavuşturulmasında, devlet formunun fiziksel görünümü hakkında ve bir kurum olarak devletin ideolojik bütünlüğünün sürdürülmesi hakkında bize önemli bilgiler verebilir.⁷⁷⁵ Ulf Hedetoft ise devletin bütünlüğünden ziyade, *territoryalitenin* kültürle olan ilişkisi ve bir grubun siyasal idealinin gerçekleştirilmesi noktasında vatanseverlik duygusunu pekiştirdiği için ulusal bütünlük algısına yönelik işlevlerine vurgu yapmaktadır.⁷⁷⁶ Bu ideolojik bütünlüğün bir örneği olması açısından Mamadouh, bir komuta merkezi, ulusal vitrin ve kültürel bir arena olarak işlev gören başkentlerin, devletin politik *territoryalitesinin* önemli göstergelerinden biri olduğuna işaret etmektedir.⁷⁷⁷

Edward W. Soja ise, uluslararası ilişkiler için de oldukça anlamlı olacak şekilde, *territoryalitenin* sosyal yönlerine atıfta bulunarak, *territoryalitenin* insan davranışlarını hem bireysel, hem de toplumsal olarak iki düzlemde etkilediğini ileri sürmektedir. Bireysel olarak *territoryalite*, bir toprak parçasının kişiye özel hale gelmesi (çitler, geçiş yok, izinsiz girilmez uyarıları) nedeniyle Batı düşüncesindeki özel mülke karşılık gelirken, toplumsal olarak ise *territoryalite*, sosyal etkileşimin düzenlenmesi ve grup üyeliği ve kimlik için önemlidir. Çünkü resmi ve gayri resmi

⁷⁷⁴ Michel Foucault, "Questions on Geography", Stuart Elden, Jeremy W. Crampton (ed.), *Space, Knowledge and Power: Foucault and Geography*, Aldershot: Ashgate, 2007, s. 176.

⁷⁷⁵ Martin Jones, et al., *An Introduction to Political Geography: Space, Place and Politics*, London: Routledge, 2004, s. 28-31.

⁷⁷⁶ Ulf Hedetoft, "Constructions of Europe: Territoriality, Sovereignty, Identity", Stefan Immerfall (ed.), *Territoriality in the Globalizing Society: One Plan or None?*, Berlin: Springer, 1998, s. 153.

⁷⁷⁷ Virginie Mamadouh, "The Territoriality of European Integration and the Territorial Features of the European Union: The First 50 Years", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 92, No. 4, 2001, s. 423.

kurum ve uygulamalar, o sınırların içinde gerçekleşir. Kısacası, toplumsal ölçekte *territorialite*, mekânsal bir kimlik duygusu verir, özel/ayrıcılık hissi verir, belirli bir alan içindeki insani etkileşimleri düzenler.⁷⁷⁸

Soja gibi Kahler de, *territorialitenin* iki boyut içerdiğine vurgu yapmaktadır. Ona göre, *territorialite* ya da territorial egemenlik, önce sınırları çizer, daha sonra da o sınırlar içindeki davranışları sınırlandırır. Bu iki boyut, zaman içinde ve farklı toplumlarda farklı varyasyonlar göstermiştir.⁷⁷⁹ Bu anlamda *territorialite*, hem sınırlar içindeki etkileşimi düzenlemesi hem de sosyal anlamda kimlik inşası için egemen gücün elinde oldukça etkili bir politik araca dönüşmektedir. “Kimlik, *territorialite* inşa etmez ama *territorialite* kimlik inşa eder” diyen Vinay da, bu gücün önemine işaret etmektedir.⁷⁸⁰ Prem K. Rajaram da, *territorialitenin* siyaset ve siyasal kimliğin mirası için bir üs olarak kullanıldığını ve toplumun şekillendirildiğini ileri sürmektedir. Modern devlet, *territorialite* vasıtasıyla, “stratejik unutma” (*strategic forgetting*) adını verdiği stratejiyle, kolektif hafızanın yeşertilmesini sağlayarak, kendisinden önceki siyasal formlardan ayrılmaktadır.⁷⁸¹ Spruyt da, modern devletin territorial olması nedeniyle, feodal yapılardan, kilise ve Kutsal Roma İmparatorluğu’ndan ayrıldığını çünkü bu yapıların territorial kesinlik ve ayrıcalıktan (*fixity* ve *exclusivity*) yoksun olduğunu belirtmektedir.⁷⁸²

Modern devletin inşasıyla birlikte, *territorialite* kültürel kimliğin coğrafi bir ifadesi ve hem doğal ve içgüdüsel bir fenomen, hem de toplum ve mekânı birbirine bağlayan coğrafi bir strateji olarak anlaşılmıştır. Bu stratejiyle birlikte, siyasal birime üyelik, modern öncesi siyasal birimlere üyelikten farklı olarak, doğrudan bir hal

⁷⁷⁸ Edward W. Soja, *The Political Organisation of Space*, Washington: Association of American Geographers, Resource Paper No. 8, 1971, s. 19–20.

⁷⁷⁹ Miles Kahler, “Territoriality and Conflict in an Era of Globalization”, Miles Kahler, Barbara F. Walter (ed.), *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 3.

⁷⁸⁰ Karoline Postel-Vinay, “The Spatial Transformation of International Relations”, Marie-Claude Smouts (ed.), *The New International Relations: Theory and Practice*, London: C. Hurst & Co. Publishers, 2001, s. 90.

⁷⁸¹ Prem Kumar Rajaram, “Disruptive Writing and A Critique of Territoriality”, *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004, s. 201-202. Benzer tespitler için bakınız: Eiki Berg, “Re-Examining Sovereignty Claims in Changing Territorialities: Reflections from Kosovo Syndrome”, *Geopolitics*, Vol. 14, No. 2, 2009, s. 223.

⁷⁸² Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*, New Jersey: Princeton University Press, 1996, s. 35. Sassen de, bu konuda Spruyt ile hem fikirdir. Saskia Sassen, *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*, New Jersey: Princeton University Press, 2006, s. 32.

almıştır.⁷⁸³ Bu doğrudan üyelikle, yani egemen otorite ve birey arasında aracı bir kurum ya da güç olmadan vatandaşın kendisini devletle ilişkilendirmesiyle, *territoryalite*, modern toplumun şekillenmesinde kurucu (*foundational*) bir rol üstlenmektedir. Çünkü *territoryalitenin* geleneksel anlatısına göre, insan yerleşimine uygun olan araziler otonom, egemen birimlere bölünmüştür ve bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak da vatandaşlık ve kimlik bu yapılar içinde anlam ifade etmiştir.⁷⁸⁴ *Territoryalite* konusundaki çalışmalarda en çok referans alan isimlerden biri olan Robert D. Sack'a göre, *territoryalite*, sosyal iktidarın coğrafi anlamda dışa vurumunun en temel ifadesidir. Devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi gösteren *territoryalitenin* tarihsel olarak değişen işlevi, toplum, zaman ve uzam/mekân arasındaki tarihsel ilişkiyi de anlamamıza yardımcı olabilir.⁷⁸⁵

Territoryalite, buraya kadar tartışılan yönleri bir arada düşünüldüğünde, Pozitivistlerin tanımladığı gibi sadece egemenliğin ve/ya devletin kurucu ya da düzenleyici bir ilkesi⁷⁸⁶ değildir. Çeşitli sosyal düzenlemelerin birleşiminden oluşmaktadır. Fiziksel bir boyutu, sosyal yönü olan ve kontrol pratiklerinden oluşan *territoryalite*, iletişim, söylem, toplumsal mitler, pratik, iktidar ilişkileri, toplumsal algı, kolektif kimlik vs. gibi ilişkili olduğu unsurlar üzerinden değerlendirilmelidir.⁷⁸⁷ Uluslararası ilişkiler özelinde, *territoryalite*, iç politika ile dış politika arasındaki ayırım çizgisinin belirlenmesinde kullanılan bir ayraç işlevini görmektedir. Egemenliği, iç ve dış olarak tasnif edenler de, bu tasnifi, *territoryalitenin* çizdiği ayırım üzerinden yaptıklarını ileri sürmektedirler.⁷⁸⁸ Bu algıda *territoryalite*, egemenliğin uzandığı sınırı oluşturduğu için aynı zamanda o devletin hukukunun da sınırlarını oluşturmaktadır. Kal Raustila'ya göre, zaten modern devletin inşasından

⁷⁸³ Jan Penrose, "Nations, States and Homelands: Territory and Territoriality in Nationalist Thought", *Nations and Nationalism*, Vol. 8, No. 3, 2002, s. 281–284.

⁷⁸⁴ Steinberg, *op. cit.*, s. 468.

⁷⁸⁵ Robert D. Sack, *Human Territoriality: Its Theory and History*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986, s. 5.

⁷⁸⁶ Örneğin Creveld, *territoryaliteyi* devletin bir unsuru olarak görmektedir. Ona göre devlet, kendisi üstünde başka bir güç tanımadığı için egemen, sınırları belirli bir alanda iktidarını gösterdiği için *territoryal* ve son olarak da soyut bir kurumdur. Martin van Creveld, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 416.

⁷⁸⁷ Izhak Schnell, "Transformation in Territorial Concepts: From National Building to Concessions", *GeoJournal*, Vol. 53, No. 3, 2001, s. 222.

⁷⁸⁸ Gregory H. Fox, "New Approaches to International Human Rights: The Sovereign State Revisited", Sohail H. Hashmi (ed.), *State Sovereignty: Change and Persistence in International Relations*, Pennsylvania: Penn State Press, 1997, s. 113.

beri, hukuk ve toprak (*law and land*) birbiriyle oldukça bağılı kavramlar olarak anlaşılmalıdır.⁷⁸⁹ Elden, modern devletin inşasında hukuk ve *territorialite* arasındaki bağı öneme işaret ederek, modern devletin inşası sürecinde, örneğin, tacirlerin kim olduğuna göre değil, iş yaptıkları alanın/bölgenin kanunlarına göre faaliyette bulunmaya başladıklarını belirtmektedir.⁷⁹⁰ Siyasete, kimliğe, hukuka, devlet inşasına dair boyutlarıyla *territorialite*, Sack'ın ifadesiyle, kısaca sınırları belirli bir alanda bireyleri ve kaynakları kontrol etmeyi içeren uzamsal bir stratejidir. Onun “3-C” olarak (*classification-communication-control*) formüle ettiği bu tanımdan hareketle, *territorialite* birbiriyle ilişkili üç yön içermektedir; sınırları belirli bir alanda bireylere ve kaynaklara ilişkin bir sınıflandırma, zorlama ya da kontrol yeteneği, sınırlarla çizilmiş bir iletişim formu.⁷⁹¹

Sack'ın, oldukça işlevsel tanımına paralel olarak William E. Connolly, kavramın etimolojisi üzerinden ilginç bir bağlantıya işaret etmektedir. *Territory*'nin genellikle, Latince'de “yüzey”, “toprak” anlamına gelen *terra* kökünden geldiği kabul edilmektedir. Ancak Connolly'e göre, kavramın yine Latince'de “korkutmak”, “terörize etmek” anlamlarına gelen *terrere* kökünden geldiği de iddia edilebilir. Connolly, kavramın bu iki kökeninin aslında *territory*'i tanımlamada birbiriyle ilişkili olduğunu düşünmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, ona göre *territorialite*, bir bölgeyi yaşamak için ele geçirmek ve orada baskı/şiddet uygulayarak kontrolü sürdürmek şeklinde yorumlanabilir.⁷⁹² Connolly'nin kavramın kökleri üzerinden terör ve *territory* arasında kurduğu bağlantının yetersiz olduğunu öne süren Elden'e göre, bu iki kavram arasında sadece etimolojik bir bağ yoktur. Elden, *territorial egemenliğin*, toprak bütünlüğünün (*territorial integrity*) uzamsal boyutu olduğunu ve bu egemenliğe karşı girişimlerin de terörist eylemler olarak

⁷⁸⁹ Kal Raustiala, “The Evolution of Territoriality: International Relations and American Law”, Miles Kahler, Barbara F. Walter (ed.), *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 219. Benzer tespitler için bakınız: Friedrich Kratochwil, “Egemenlik Mülkiyet ve Tasarruf Yetkisi: Çağdaşlığın Üretici Bilgisi”, Ayhan Kaya, Günay G. Özdoğan (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, İstanbul: Bağlam, 2003, s. 58.

⁷⁹⁰ Stuart Elden, “Thinking Territory Historically”, *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010, s. 758.

⁷⁹¹ Sack, *Human Territoriality...*, s. 28.

⁷⁹² William E. Connolly, “Tocqueville, Territory, and Violence”, Michael J. Shapiro, Hayward R. Alker (ed.), *Challenging Boundaries: Global Flows, Territorial Identities*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, s. 144.

değerlendirildiğini vurgulayarak, iki kavram arasındaki bağıın kapsamını genişletmektedir.⁷⁹³

Sonuç olarak, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında, eleştirel döneme kadar ihmal edilen *territoryalitenin* egemenlikle olan bağı, özellikle Agnew'in çalışmasından sonra birçok çevre tarafından tartışmaya açılmıştır.⁷⁹⁴ Agnew'in "territoryal tuzak" söylemi, sadece egemenlik çalışmaları açısından değil, uluslararası ilişkilerin devlet merkezli indirgemeci yorumu açısından da oldukça çarpıcı bir söylemdir. Ancak, Agnew'in 1994'te kaleme aldığı çalışmasından bugüne, pratikte çok önemli gelişmeler yaşanmasına ve disiplinde de bir açılım tecrübe edilmesine rağmen, özellikle 11 Eylül olayları ve 2008'de patlak veren finansal krizin sonuçları gösterdi ki hala territoryal tuzaktan tam olarak kurtulamadık.⁷⁹⁵ Zira Agnew'in kendisi de, 15 yıl sonra, uluslararası ilişkileri ve *territoryaliteyi* hala devlet merkezli olarak görmek konusundaki saplantımızın devam ettiğini, bu anlamda henüz bir reformun yaşanmadığını kabul etmektedir.⁷⁹⁶ Nisha Shah da, özellikle küreselleşme teorilerinin territoryal tuzaktan kurtulmak konusunda yeterince başarılı olamadığını çünkü bu teoriler tarafından egemenlik ve *territoryalitenin* devletin fiziksel katmanları olarak görülmeye devam ettiğini ve bu durumun *territoryalitenin* anlamını güçlendirdiğini iddia etmektedir.⁷⁹⁷ Mevcut duruma bakarak, bu eleştirilerin çok da yersiz eleştiriler olmadığı anlaşılmaktadır. Jan Helmig ve Oliver Kessler, hala tam olarak içinden çıkmadığımız territoryal tuzaktan kurtulmak için, öncelikle mekânın verili olmadığını, statik olmadığını, sosyal olarak inşa edildiğini kabul etmemiz gerektiğini belirtmektedir. İkinci olarak, sınırlar ve ötekileştirme sürecinin mekânın üretiminde oynadığı rol göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü sınırlar statik değildir, kendi dinamiklerini ve gerçeklerini

⁷⁹³ Stuart Elden, *Terror and Territory: The Spatial Extent of Sovereignty*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009, s. 28–30.

⁷⁹⁴ Stuart Elden, "Land, Terrain, Territory", *Progress in Human Geography*, Vol. 34, No. 6, 2010, s. 801.

⁷⁹⁵ Simon Reid-Henry, "The Territorial Trap Fifteen Years On", *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010, s. 753.

⁷⁹⁶ John Agnew, "Still Trapped in Territory?", *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010, s. 780.

⁷⁹⁷ Nisha Shah, "The Territorial Trap of the Territorial Trap: Global Transformation and the Problem of the State's Two Territories", *International Political Sociology*, Vol. 6, No. 1, 2012, s. 58-59.

yaratırlar. Son olarak, devlet üzerinde değil aynı zamanda diğer birimler üzerinde de yoğunlaşmalıyız.⁷⁹⁸

Modern siyaset, tarihsel olarak ulus ve devlet arasında kurduğu bağ vasıtasıyla, territorial parametrelerle tanımlanmıştır. Paralel olarak uluslararası ilişkiler de, genellikle territorial egemenliğe sahip devletler arasındaki etkileşimlerin oluşturduğu bir yığın olarak değerlendirilmiştir. Ancak son dönemdeki gelişmelerle bu durum değişmeye ve sınırların önemi azalmaya başlamıştır.⁷⁹⁹ Özellikle küreselleşme, beraberinde getirdiği etkiyle, territorial yapıları aşan yeni bir form (*supraterritorial*) oluşturmuştur. Bu yeni form, Shaw'a göre, territorial temelli uzamsal ilişkilerin içeriğini dönüştürmüştür.⁸⁰⁰ Kratochwil de, egemenliğin ve uluslararası politikanın düzenleyici ilkesi olarak tanımlanan *territorialitenin* geleneksel anlamını yitirdiğini, sınırlarının öneminin giderek azaldığını belirtmektedir.⁸⁰¹ *Territorialitenin*, modern devletin inşası sürecinde oynadığı rol, egemenlik için ifade ettiği anlam ve bugün için anlamını yitirip yitirmediğine dair tartışmalar, genellikle devletin sınırları üzerinden yapılmaktadır. Bu anlamda sınırlar, devlet, egemenlik ve *territorialitenin* anlaşılması sürecinde oldukça önemli bir noktada durmaktadır.

3.6. Sınırlar ve Egemenlik

Territorialite gibi "sınır" da, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren, "disiplindeki coğrafi dönüş"ün (*geographical turn*)⁸⁰² bir uzantısı olarak, mekânın siyasal, toplumsal ve ekonomik göstergelerinin tartışmaya açılmasıyla, Uluslararası İlişkiler'in önemli başlıklarından biri olmuştur. Étienne Balibar'ın da işaret ettiği üzere, bilginin, sermayenin, insanların ve şeylerin akışını kontrol etmek anlamında kullanılan "sınır"lar artık, devletin sınır/çevre bölgelerinde (*peripheral zone*) değil,

⁷⁹⁸ Jan Helmig , Oliver Kessler, "Space, Boundaries, and the Problem of Order: A View from Systems Theory", *International Political Sociology*, Vol. 1, No. 2, 2007, s. 241.

⁷⁹⁹ Peter Taylor, "Territorial Absolutism and its Evasions", *Geography Research Forum*, Vol. 16, No. 1, 1996, s. 2-3.

⁸⁰⁰ Martin Shaw, "Globality as a Revolutionary Transformation", Martin Shaw (ed.), *Politics and Globalisation: Knowledge, Ethics and Agency*, London: Routledge, 1999, s. 160.

⁸⁰¹ Friedrich Kratochwil, "Of Systems, Boundaries, and Territoriality: An Inquiry into the Formation of the State System", *World Politics*, Vol. 39, No. 1, 1986, s. 51. Ancak, Kratochwil, düzenleyici ilke olarak territorialite ve pratikte yaşanan gelişmelerin doğurduğu sonuç arasında bir açmazın olduğunu da düşünmektedir.

⁸⁰² Elden, "Thinking Territory...", s. 758.

bizzat merkezinde yer almaktadır.⁸⁰³ Sınırlar, artık sadece pratikte devletin merkezinde değil, aynı zamanda disiplinin de merkezinde yer almaktadır.

Territorialite, yukarıda da vurgulandığı gibi, tanımı tartışmalı olsa da, farklı disiplinlerde farklı çağrışımları olsa da, doğrudan “sınır” ile iç içe geçmiş bir kavramdır.⁸⁰⁴ Hatta Newman, iki kavram arasındaki ilişkiyi simbiyoz olarak tanımlayarak, biri olmadan diğerinin anlaşılamayacağını belirtmektedir.⁸⁰⁵ Ouali de, sınırların *territorialitenin* yaratılmasında ve ona içkin kurumların ve sembollerin inşasında hayati rol oynadığına işaret etmektedir. Ona göre, sınırlar *territorialiteler* arasındaki uzaklık/mesafe ve farklılıklara işaret ederek benzer *territorialite* içinde bir birlik/bütünlük duygusu yaratırlar.⁸⁰⁶ Newman, ayrıca, nasıl ki *territorialite* çok boyutlu bir kavram ise, sınırın da çok boyutlu olduğuna vurgu yapmaktadır.⁸⁰⁷ Zira sınırlar, tarihsel, doğal, kültürel, siyasal, sosyal, ekonomik ve sembolik fenomenlerdir ve sınırların bu her bir boyutu, *territorialitenin* inşasında farklı anlamlarda kullanılmaktadır.⁸⁰⁸

Sınırları, aynen Newman gibi, bir etkileşim aracı olarak gören Jackson ve Zacher’a göre de sınırlar, genel kanının aksine aslında bizi ayırmaz, hatta zaman zaman bağlar ve bütünleştirir. Sınırlar ve sınır aşan etkileşimler de, öz olarak, birbirine zıt şeyler değildir. Onlara göre, karşılıklı olarak birbirinin sınırlarını tanıyan devletler, daha çok etkileşime girerler, tam tersi durumlarda yani sınırların tam net olmadığı yerlerdeyse güvenlik, refah ve etkileşim sorunu vardır.⁸⁰⁹ Joel S. Migdal da,

⁸⁰³ Étienne Balibar, *We, the People of Europe?: Reflections on Transnational Citizenship*, New Jersey: Princeton University Press, 1999, s. 1.

⁸⁰⁴ James Anderson, Liam O’Dowd, “Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance”, *Regional Studies*, Vol. 33, No. 7, 1999, s. 598.

⁸⁰⁵ David Newman, “Territory, Compartments and Borders: Avoiding the Trap of the Territorial Trap”, *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010, s. 774.

⁸⁰⁶ Abdelhamid el Ouali, “Territorial Integrity: Rethinking the Territorial Sovereign Right of the Existence of the States”, *Geopolitics*, Vol. 11, No. 4, 2006, s. 634.

⁸⁰⁷ Newman, “Territory, Compartments...”, s. 774.

⁸⁰⁸ Anssi Paasi, “Constructing Territories, Boundaries and Regional Identities”, Thoman Forsberg (ed.), *Contested Territory: Border Disputes at the Edge of the Former Soviet Empire*, Aldershot: Edward Elgar, 1995, s. 42. Ayrıca bakınız: Anssi Paasi, “Boundaries in a Globalizing World”, Kay Anderson, et al. (ed.), *Handbook of Cultural Geography*, London: Sage, 2003, s. 464.

⁸⁰⁹ Jackson, Zacher, “The Territorial Covenant...”, s. 23. Jackson ve Zacher’in “Bugün devletler birbirlerinin toprak bütünlüklerine ve egemenliklerine daha çok saygı gösteriyorlar” tespitine katılmayan Ferguson ve Mansbach’a göre, bu durumun iki nedeni vardır. Öncelikle, self determinasyonla ilişkili istisnalar dışında küresel politikada *territorialitenin* önemi azaldı, ikinci olarak da savaşın maliyeti yükseldi. Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, “Remapping Political Space: Issues and Nonissues in Analyzing Global Politics in the Twenty-First Century”, Yale H.

sadece harita üzerindeki basit bir coğrafi ayraç olarak görülemeyecek, *bizin* bittiği, *onların* başladığı yere tekabül eden sınırları, sembolik ve sosyal boyutları olan bir şey olarak tanımlamaktadır.⁸¹⁰ Benzer şekilde Malcolm Anderson da, siyasal kararlarla belirlendiği ve yasal metinlerle düzenlendiği için sınırları bir kurum; devlet politikasının bir aracı olduğu için bir süreç; kimin toplumun üyesi kimin yabancı olduğuna karar verdiği için kimliğin işareti/sınırı (*markers of identity*); ve aynı zamanda bir söylem olarak tanımlayarak, sınırların çok boyutluluğuna işaret etmektedir.⁸¹¹

Rob Shields, sınırın ontolojisi başlığı altında çizdiği tabloda, sınırların çit, duvar, teller, kapılar, tehlike işaretleri ve eylemi kapsayan *somut* yanları; manevi unsurlar, vatandaşlık, kimlik ve güven(sizlik) duygusu gibi *sanal* yanları; retorik, temsil, bilgi akışı gibi *soyut* yanları; çıktılar, riskler ve eğilimler gibi *olası* (*probable*) yanları olduğunu belirtmektedir.⁸¹² Sınırı, hem bir iletişim ve köprü aracı hem de iletişime ve harekete engel bir araç olarak değerlendiren Newman, sınırın sadece sınır taşını çizmek ya da onu haritada belirtmek pratiklerinden ibaret olmadığını, toplumsal olarak kimin dâhilde, kim hariçte kalacağını belirlediği bir süreç olduğunu da eklemektedir.⁸¹³ Aynı noktaya işaret eden Anssi Paasi de, özellikle demir perdenin yıkılması ve küreselleşmenin etkileriyle artan sınır çalışmalarında, sınırların sadece materyal fonksiyonları değil, kimliğin inşasındaki rolü, sembolik ve metaforik anlamlarının da tartışıldığını vurgulamaktadır. Ona göre, sınırlar artık sadece sınır bölgesinde yaşayan insanlar üzerinde etkileri olan bir olgudan ziyade,

Ferguson, R. J. Barry Jones (ed.), *Political Space: Frontiers of Change and Governance in a Globalizing World*, Albany: Suny Press, 2002, s. 99.

⁸¹⁰ Joel S. Migdal, "Introduction", Joel S. Migdal (ed.), *Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 5. Reece Jones, "Categories, Borders and Boundaries", *Progress in Human Geography*, Vol. 33, No. 2, 2009, s. 177.

⁸¹¹ Malcolm Anderson, *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*, Cambridge: Wiley-Blackwell, 1997, s. 1–3. Benzer bir tespit için bakınız: Thorsten Bonacker, "Debordering by Human Rights: The Challenge of Postterritorial Conflicts in World Society", Stephan Stetter (ed.), *Territorial Conflicts in World Society: Modern Systems Theory, International Relations and Conflict Studies*, London: Routledge, 2007, s. 21.

⁸¹² Rob Shields, "Boundary-Thinking in Theories of the Present: The Virtuality of Reflexive Modernization", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006, s. 226.

⁸¹³ Newman, "The Lines that Continue...", s. 149-150.

toplumun bütünü üzerinde etkileri olan bir dizi söylem ve pratikten oluşan bir olgudur.⁸¹⁴

Bu çok boyutluluğuna rağmen, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında geleneksel olarak sınırlar, bir uzamsal birimi diğerinden ayıran ve harita üzerinde gösterilen coğrafi hatlar ya da kontrol noktaları, güvenlik bölgesi, geçiş noktası, pasaport kontrolü olarak anlaşılmış⁸¹⁵ ve disiplinde de büyük oranda uluslararası antlaşma ve çatışmalara konu olmasının dışında, tali yollardan ilgi görmüştür. Ancak, sınırlar, modern uluslararası sistemin oluşumundan kimliğe, devletin kapasitesinden egemenliğin anlamına kadar uzanan oldukça geniş bir yelpazede disiplin için oldukça verimli ve asli bir konudur. Bu gerçeğin anlaşılmasıyla birlikte, disiplinde bu alanda hatırı sayılır düzeyde bir birikim de oluşma aşamasındadır. Bir anlamda Newman'ın tabiriyle, sınır çalışmalarında (*limology*) bir “Rönesans” yaşanmaktadır.⁸¹⁶ Bu birikime dikkat çeken Newman, başka bir çalışmada, bugün Sosyoloji, Antropoloji, Uluslararası Hukuk, Siyaset Bilimi ve Coğrafya gibi birçok disiplinin ilgi alanına giren sınıra dair tartışmalarda, giderek sorun haline dönüşen jargon farklılığından şikâyet etmektedir.⁸¹⁷

Uluslararası İlişkiler çalışmalarında sınırlar, daha çok uluslararası sistemin inşası, modern devletin doğuşu ve egemenlik üzerinden tartışılmaktadır. *Territorialite* gibi sınırlar da, sanılanın aksine aslında, modern dönemin bir ürünüdür. Westphalia Barışı öncesi dönemde, bugünkü anladığımız tarzda uluslararası sınırlar yoktur.⁸¹⁸ Zacher'e göre, modern döneme geçiş, bu sınırların inşası ve bu sınırlar içindeki egemen otoritenin doğuşuyla birlikte mümkün

⁸¹⁴ Anssi Paasi, “Boundaries as Social Practice and Discourse: The Finnish-Russian Border”, *Regional Studies*, Vol. 33, No. 7, 1999, s. 670.

⁸¹⁵ Chris Rumford, “Theorizing Borders”, *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006, s. 156. Vladimir Kolosov, “Theoretical Limology: Postmodern Analytical Approaches”, *Diogenes*, Vol. 53, No. 2, 2006, s. 14.

⁸¹⁶ David Newman, “Borders and Bordering: Towards an Interdisciplinary Dialogue”, *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006, s. 172-173. Vladimir Kolosov, “Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches”, *Geopolitics*, Vol. 10, No. 4, 2005, s. 606.

⁸¹⁷ David Newman, “The Lines that Continue to Separate Us: Borders in Our Borderless World”, *Progress in Human Geography*, Vol. 30, No. 2, 2006, s. 147.

⁸¹⁸ Benno Teschke, “Geopolitical Relations in the European Middle Ages: History and Theory”, *International Organization*, Vol. 52, No. 2, 1998, s. 353. Teschke'ye göre, feodal dönemde, sadece iç ve dış arasındaki sınırlar değil, devlet ve piyasa arasındaki sınırlar da belirginleşmemiştir. Her iki sınırın da oluşumu, modern döneme geçişle birlikte gerçekleşmiştir.

olmuştur.⁸¹⁹ Orta Çağ'da hem insanların kendi kimliklerini tanımlarken hem de siyasal birimler arasındaki ilişkilerde kullanılan doğal sınırlar, modern devletle birlikte önce somutlaştırılmış, daha sonra doğallıktan çıkarılmış ve son olarak da kutsal unsurlar işlenerek fetişleştirilmiştir.⁸²⁰ Rhys Jones da, Orta Çağ'da siyasal düşüncenin daha çok siyasal toplum üzerinde yoğunlaştığını, iktidarın mekâna ilişkin siyasal göstergelerinin ikincil nitelikte bir konu olduğunu vurgulamaktadır.⁸²¹ Bu anlamda modern sınırların doğuşu ve devletin inşası eş zamanlı olarak okunması gereken iki önemli gelişmedir. Örneğin Steinberg, modern devletin doğuşu sürecinin, *inside*'lar yaratma süreci üzerinden okunduğunu, sınır çizme ve o alanı yönetmenin devlet olmakla eş değer tutulduğunu belirtmektedir. Ona göre bu anlatı, devletin ve sınırların geleneksel anlamının yeniden üretilmesine hizmet etmektedir.⁸²²

Sınırlar, sadece devlet inşası ve devletin yeniden üretilmesi süreci açısından değil, aynı zamanda başta güvenlik politikaları olmak üzere, devlet aygıtının ürettiği politikaların kaynağı ve bu politikaların meşrulaştırılması için de kullanılan bir araç konumundadır. Bu anlamda güvenlik ve egemenliğin bir aracı konumundaki sınırlar, Thomas Wilson ve Hastings Donnan'a göre, devletin özellikle komşularıyla olan ilişkilerine dair (hem geçmişte yaşanan hem de gelecekte yaşanacak olan ilişkiler için) fiziksel bir kayıttır.⁸²³ Sınırların bu yönlerine atıfta bulunan Shapiro'ya göre, devlet egemenliğinin muhafazası, her şeyden önce, devletin sınırlarını tehdit eden akımların kontrolü ve yönlendirilmesi için engellemeler/yasaklar üretme eylemlerini kapsamaktadır.⁸²⁴ Egemenliğin muhafazasının temel unsuru olan ve öz olarak

⁸¹⁹ Mark W. Zacher, "The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force", *International Organization*, Vol. 55, No. 2, 2001, s. 215. Le Goff da, sınırların devletlerin inşasıyla birlikte anlam kazandığına işaret etmektedir. Jacques Le Goff, *The Birth of Europe*, Oxon: Blackwell, 2005, s. 3-4.

⁸²⁰ Marius Schaffter, et al., "Unbounded Boundary Studies and Collapsed Categories", *Progress in Human Geography*, Vol. 34, No. 2, 2010, s. 259.

⁸²¹ Rhys Jones, *People/States/Territories: The Political Geographies of British State Transformation*, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, s. 17.

⁸²² Steinberg, *op. cit.*, s. 470.

⁸²³ Thomas M. Wilson, Hastings Donnan, "Nation State and Identity at International Borders", Thomas M. Wilson, Hastings Donnan (ed.), *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 9. Benzer tespitler ve sınır çalışmalarının içeriğiyle ilgili oldukça çarpıcı bir çalışma için bakınız: David Newman, Anssi Paasi, "Fences and Neighbours in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography", *Progress in Human Geography*, Vol. 22, No. 2, 1998, s. 191-201.

⁸²⁴ Michael J. Shapiro, "Sovereignty and Exchange in the Orders of Modernity", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 16, No. 4, 1991, s. 473.

jeopolitik kaygılarla ilişkilendirilen sınır güvenliği ve kontrolü, özellikle 2001'den sonra artmıştır. Deborah Cowen ve Neil Smith'in ifadesiyle, "konteynırları XXI. yüzyılın Truva atları olarak gören yaklaşım", giderek ağırlığını hissettirmektedir. Özellikle 11 Eylül olaylarının ardından terörle savaş söylemi zaten oldukça güçlü ve eski olan territorial güvenlik çemberi saplantısına yeniden hayat vermiştir. Yeni gözetleme pratikleri ve parmak izi, el şekli, yüz taraması, retina kullanılarak biyometrik teknoloji geliştirilmiştir.⁸²⁵

İçinde bulunduğumuz dönemde küreselleşmenin getirileriyle, devlet egemenliğinin erimeye başladığı yönündeki tartışmalar, devletin büyük oranda sınırlar vasıtasıyla kontrol ettiği akımlar (*flows*) üzerindeki, bu kabiliyetinin kaybolmaya başladığına dair tezlere dayanmaktadır. Modern devletin, bilgiyi, malları ve hepsinden önemlisi bireylerin hareketlerini kontrol etme kabiliyeti, devlet egemenliğinin en önemli göstergelerinden biri olmuştur.⁸²⁶ Devlet, bu kontrol yeteneğini sürdürdüğü ölçüde, egemen devlet olarak tanımlanmıştır. Gertjan Dijkink'e göre, territorial egemenliği oluşturan bu kontrol ve meşruiyetin, sınırlar ve başkent gibi uzamsal dayanakları ve uluslararası sistem gibi dışsal referansları vardır. Uluslararası sistemin anarşik karakteri de, sınırlar üzerinden sağlanan kontrolü, devlet egemenliğinin temel misyonlarından biri haline getirmiştir. Gümrük, pasaport/vize rejimi, çit/tel/duvar/mayınlı bölge, ulusal ve askeri savunma gibi araçlar da, devlet egemenliğinin kontrol göstergeleridir. Bu kontrol pratikleri ve sembolleri, ulusal kimliğin nerede duracağını da belirleyen son duraklardır.⁸²⁷

Sınırların doğal, yapay/suni, mental ya da epistemik⁸²⁸ olması, sınıra atfedilen sosyal, ekonomik ve siyasal anlamların içeriğini değiştirmemektedir. Bu anlamda aslında, doğal ya da suni tüm sınırları, Mercator Projeksiyonu'nda gösterildiği gibi,

⁸²⁵ Deborah Cowen, Neil Smith, "After Geopolitics? From the Geopolitical Social to Geoeconomics", *Antipode*, Vol. 41, No. 1, 2009, s. 32. Cowen ve Smith'in tespitine göre, ABD'de 4.000 olan gümrük memuru sayısı 2001'de 9.000'e, 2008'de ise FBI'da çalışan görevli sayısını geçerek 17.819'a ulaşmıştır.

⁸²⁶ William Walters, "Border/Control", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006, s. 199.

⁸²⁷ Gertjan Dijkink, Hans Knippenberg, "The Territorial Factor: An Introduction", Gertjan Dijkink, Hans Knippenberg, *The Territorial Factor: Political Geography in a Globalising World*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001, s. 17.

⁸²⁸ Epistemik ya da epistemolojik sınırların XVIII. yüzyılda, teo-politik yerine seküler politığın inşasıyla anlam kazandığı yönündeki tespitler için bakınız: Walter D. Mignolo, Madina V. Tlostanova, "Theorizing from the Borders: Shifting to Geo- and Body-Politics of Knowledge", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006, s. 206.

sabit ya da değişmez hatlar olarak görmek yerine, onları inşa edilen, üretilmiş Şeyler olarak görmek gerekmektedir.⁸²⁹ Ancak genellikle, deniz, dağ, oller gibi doğal sınırlar olumlu bir çağrışım yaparken ve meşruiyeti daha az sorgulanırken, doğal olmayan, insan yapımı sınırlarsa, çoğunlukla olumsuz Şekilde algılanmaktadır. Henk van Houtum’a göre, artık literatürde, tüm sınırların insan yapımı olduğu konusunda bir oydaşma sağlanmış durumdadır.⁸³⁰ Anders Hellström de, haritalarda gorduğumuz ve gerçek hayatta da karşılığı olan fiziksel sınırlarla akişan sınırların bile doğal olmadığını, doğal ya da yapay tüm sınırların hepsinin insan kararlarının bir urunu olduğunu unku hem devlet, hem de sınırların sosyal olarak inşa edildiğini ileri sürmektedir.⁸³¹ Jackson, sınırların ve haritaların nasıl inşa edildiğine dair çarpıcı bir örnek vermektedir. Ona göre, XV. yüzyıldaki Avrupa haritasıyla XVII. veya XX. yüzyıldaki Avrupa haritası kesinlikle birbirinden çok farklıdır. unku ilki kilisenin ve papazların, ikincisi prenslerin, uuncusu egemen devletlerin haritasıdır. Her bir harita, egemen otorite türüne göre belirlenmiştir.⁸³²

Buğun ise, küreselleşmenin toplumsal, siyasi, ekonomik ıktıları, AB entegrasyonu, devlet dışı aktörlerin etkinliği gibi birçok gelişmeyle birlikte, yeni bir dünya haritası Őekillenmektedir. Bu Őekillenme sürecinde, her ne kadar devletlerin fiziksel sınırları açısından önemli değişimler yaşanmasa da, devletin siyasi alan ve olana dair kontrol kabiliyeti, egemenliğin anlamı, *territoryalitenin* işlevi önemli bir değişim sürecini tecrübe etmektedir. Bununla birlikte, buğun içinde yaşadığımız dünya küresel bir köy halini almış, teknolojik gelişmeler uzama ve mekâna dair her türlü sınırları alt üst etmiş, siyasetin çizdiği sınırlar törpülenmiş, egemenlik bazı açılardan aşınmış ve ulus-devlet olumunun eşiğine gelmiş olsa da, sınırlar hala hem uluslararası ilişkilerin hem de günlük yaşamın en önemli parçalarından biri olmaya

⁸²⁹ Noel Parker, et al., “Lines in the Sand? Towards an Agenda for Critical Border Studies”, *Geopolitics*, Vol. 14, No. 3, 2009, s. 586.

⁸³⁰ Henk Van Houtum, “The Geopolitics of Borders and Boundaries”, *Geopolitics*, Vol. 10, No. 4, 2005, s. 675.

⁸³¹ Anders Hellström, “Beyond Space: Border Making in European Integration, the Case of Ireland”, *Human Geography*, Vol. 85, No. 3, 2003, s. 125.

⁸³² Robert H. Jackson, “Boundaries and International Society”, Barbara Allen Roberson (ed.), *International Society and the Development of International Relations Theory*, London: Continuum, 1998, s. 157.

devam etmektedir.⁸³³ Ayrıca sınırların disiplinde giderek daha çok tartışılan bir konu olmasına ve özellikle Postpozitivist dönemde sınırın anlamı ve göstergeleri konusunda hatırı sayılır bir birikimin oluşmasına rağmen sınıra ilişkin kavramlarımız, metaforlarımız ve sözlüğümüz, sınırın doğasına ilişkin paradigmatik bir dönüşüm için henüz yeterli değildir. Williams'ın da kaydettiği üzere, sınıra ilişkin tartışmalar, hala yeterince çözümlenememiş devlet sınırı olgusunun epistemolojik ve ontolojik varsayımları üzerinden yürütülmeye devam etmektedir.⁸³⁴ Kısacası bizim “devlet istisnacılığı” adını verdiğimiz, Agnew'in “territoryal tuzak” olarak adlandırdığı durum, sınırın anlamı, doğası ve göstergeleri konusunda da tahakkümünü sürdürmektedir.

3.7. Egemenliği Tanımlamak

Farklı disiplinlerdeki egemenlik tanımlarına bakıldığında, egemenliğin birbirinden oldukça farklı şekillerde nitelendirildiği görülecektir. Statü, norm, otorite, kaynak, araç, gösterge, sembol, sosyal sistem, iddia/hak, kurum/organ, algı, mit bu nitelendirmelere verilebilecek sadece birkaç örnektir. Örneğin Winston P. Nagan ve Craig Hammer, devletlerin sahip olduğu bir sembol ve düzenleyici bir kavram olarak tanımladıkları egemenliğin on üç farklı şekilde algılandığını ileri sürmüştür. Bunlar; kişiselleştirilmiş monark, mutlak iktidarın sembolü, kontrolün sembolü, siyasi meşruiyetin sembolü, siyasi iktidarın sembolü, ulusal bağımsızlığın sembolü, anayasal düzenin sembolü, tüm yasaların geçerliliği için gerekli bir kriter, egemen eşitlik için yasal kişiliğin sembolü, tanımın sembolü, yasal sistemin resmi bütünlüğü, iktidarın, bağımsızlıkların ve ayrıcalıkların sembolü, kanun yapma ve uygulama yasal yetisinin sembolü, temel yönetim yeterliliğinin sembolü.⁸³⁵

Bu farklı nitelendirmelerin dışında, egemenlik çoğu zaman bir şeyin var olup olmadığını anlamaya, etkisini ölçmeye, kapasitesini analiz etmeye yarayan bir araç olarak da değerlendirilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, egemenlik, devlet olmanın

⁸³³ Hastings Donnan, Thomas M. Wilson, *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*, Oxford: Berg Publishers, 1999, s. 3.

⁸³⁴ Nick Vaughan-Williams, “The Generalised Bio-Political Border? Re-Conceptualising the Limits of Sovereign Power”, *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 5, 2009, s. 749.

⁸³⁵ Winston P. Nagan, Craig Hammer, “The Changing Character of Sovereignty in International Law and International Relations”, *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 43, No. 1, 2004, s. 3-4.

vazgeçilmez bir unsur olarak görülmekte, yani bir varlık nedeni olarak da kullanılmaktadır. Öte yandan devletin kontrol ve etki kapasitesi, egemenlikle eşdeğer görülüp, bu sınırlamaların egemenliği erittiği, azalttığı ileri sürülmektedir. Egemenlik üzerinden devletin kontrol yetenekleri ve kapasitesi hakkında bir yargıya ulaşılmaya çalışılmaktadır. Tüm bu nitelikleme farklılıkları ve bir önceki bölümde belirtilen kavramın doğasına ilişkin belirsizlikler, egemenliği tanımlamayı oldukça sorunlu bir hale sokmaktadır. Zaten bu konuda kaleme alınmış çalışmaların çok büyük bir bölümünde, daha ilk adımda, kavramın oldukça tartışmalı (*contested*) bir kavram olduğunu dile getirerek çalışmaya başlamak, yaygın bir alışkanlık halini almıştır.

Kavrama ilişkin bir başka alışkanlık da, egemenliği “iç” ve “dış” egemenlik olarak kategorize etme alışkanlığıdır. Oysaki Uluslararası İlişkiler disiplini henüz küreselleşme tartışmaları yapılmadan önce bile (1960’ların sonunda) iç ve dış politika arasındaki çizginin giderek daha çok flulaştığı,⁸³⁶ küreselleşmeyle birlikte de sınırların fonksiyonunun giderek azaldığı yönünde hatırı sayılır bir birikim oluşmuş durumdadır. Bu nedenle, egemenliği iç ve dış olarak ayıranlar, belki de farkında olmadan, Ortodoks Realizm’in temel savlarına hizmet etmektedir. Bir önceki noktanın paralelinde, üçüncü olarak, bu ayırım sonucunda, Ashley’nin de işaret ettiği gibi, egemenliğin dışsal boyutu ve anarşi arasında “doğal” bir zıtlık açığa çıkmaktadır. Ashley’e göre, bu zıtlığın sonucunda egemenlik, bir gerçeklik, düzenleyici bir ideal olarak anlaşılırken, anarşi ise bu idealin tehlikeye girmesi olarak değerlendirilmektedir. Egemenlik, rasyonel kimlik olarak sembolize edilir, homojendir, sürekli ve hiyerarşik olarak düzenlidir, tek bir merkezden karar alır. Anarşi ise düzensizlik, durumsallık ve belirsizlikle anılır.⁸³⁷ Bu anlamda, bu ayırımların ideolojik yönleri de bulunmaktadır. Dördüncü ve son olarak, bu ayırımın sakıncaları konusunda, Alan James bizi bir noktada daha uyarmaktadır. Ona göre, egemenliği iç ve dış olarak ayırmak tehlikeli bir terminolojidir. Çünkü bu ayırımla, egemenlik sanki ortadan ikiye bölünebilir, biri olmadan diğeri olmaz bir kavrammış

⁸³⁶ Wolfers, *Discord and Collaboration...*, s. 242. Joseph S. Nye, Robert O. Keohane, “Transnational Relations and World Politics: An Introduction”, *International Organization*, Vol. 25, No. 3, 1971, s. 337.

⁸³⁷ Ashley’e göre, modern siyaset söyleminde yalnızca egemen sesler dikkate alınır, böyle olmayanlara ya egemen sese dönüştürülür ya da tehlikeli anarşi başlığı altında değerlendirilir. Ashley, “Untying the Sovereign State... s. 230.

gibi gösterilmektedir. Oysaki James, egemenliğin tek yönlü bir kavram olduğunu dile getirmektedir.⁸³⁸

İç ve dış egemenlik ayrımı hakkında çarpıcı bir tespit yapan Prokhovnik, modern dönemin başında, kavramın kullanılmaya başladığı dönemlerde, iç ve dış bölünmesinin yapıldığını ileri sürmektedir. Prokhovnik'e göre, bu ayrım sonucunda, egemenliğin içsel boyutunun fonksiyonu en üstün otorite olarak yasa yapmak, dışsal boyutunun fonksiyonu ise sınırları belirli bir alanda otonom devletlerin elçi göndermesi, ticareti düzenlemesi, antlaşma ve ittifak yapma ve savaşa başvurmadır. Egemenliğin dışsal boyutunun en önemli parçası savaş olduğu için bu durumda, egemenliğin territorial boyutu hayati bir önem kazanmaktadır. Bugün ise egemenliğin dışsal boyutu, bu ayrımı yapanlar tarafından şöyle özetlenmektedir; merkezi bir otoritenin ya da ortak standartların olmadığı bir ortamda birbiriyle çelişen ulusal çıkarlar, iç işlerine müdahale etmeme ilkesi, Neorealistlerin sıkça kullandığı kendi başının çaresine bakma (*self-help*) ilkesi, diplomatik ilişkiler, savaş ve devletler arasındaki normal ilişkileri yönlendiren kurallar bütünü.⁸³⁹ Benzer şekilde Wallerstein da, egemenliği hem iç hem de dışa yönelik anlamları olan bir iddia olarak tanımlamaktadır. Egemenlik içsel boyutuyla içeride en üstün otorite, dışarıdaysa kendi sınırlarına ve iç işlerine bir müdahalenin olmaması gerektiğini içeren bir iddiadır.⁸⁴⁰

İç ve dış egemenlik arasındaki ayrımı anlamsız bulan Prokhovnik'e göre, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinleri arasında, XX. yüzyılın başında doğal olmayan bölünmenin sonucunda, (Uluslararası İlişkiler disiplininin otonomisini ilan etmesiyle) iç ve dış egemenlik ayrımı daha da pekişmiştir. Zira ona göre, daha önceden Siyaset Bilimi, iç ve dış gibi ön eklere ihtiyaç duymadan egemenlik kavramını kullanmaktadır.⁸⁴¹ Prokhovnik'in altını çizdiği nokta ve yukarıda sıralanan dört gerekçe nedeniyle, bu çalışmada egemenliği iç ve dış olarak

⁸³⁸ Alan James, "Practice of Sovereign Statehood in Contemporary International Society", *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999, s. 464.

⁸³⁹ Prokhovnik, *op. cit.*, s. 38–39.

⁸⁴⁰ Immanuel Wallerstein, "States? Sovereignty?: The Dilemmas of Capitalists in an Age of Transtion", David A. Smith, et al. (ed.), *States and Sovereignty in the Global Economy*, London: Routledge, 1999, s. 33.

⁸⁴¹ Prokhovnik, *op. cit.*, s. 41.

ayırmadan, tek boyutlu bir kavram olarak tanımlamanın daha doğru bir yol olduğuna karar verilmiş ve bu şekilde kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde devletin tanımına ilişkin tartışmalarda yaptığımız gibi, egemenliğin ne olduğundan değil ne olmadığından başlamak işimizi kolaylaştırabilir. Her şeyden önce egemenlik, aynen devlet gibi, insanlık tarihiyle yaşıt değildir. Egemenlik, Avrupa'daki belirli siyasal ve dini aktörlerin, diğer siyasal ve dini aktörlerin otoritesinden kurtulmak adına ortaya çıkardıkları tarihsel bir icattır.⁸⁴² Egemenlik, XVI. yüzyılın sonlarına doğru, Avrupa'da anlam kazanmış, oradan da bütün dünyaya aşamalı olarak ihraç edilmiş düzenleyici bir ilkedir.

Egemenlik, yaygın kanının aksine, tarihin hiçbir döneminde mutlak bir hak ya da yetki olarak vücut bulmamıştır.⁸⁴³ Egemenliğe sahip birimin özel şartları nedeniyle ve uluslararası sistemin, uluslar arasındaki etkileşimin zorunlu bir sonucu olarak sınırlandırılmıştır.⁸⁴⁴ Egemenliğin mutlak bir hak olduğu konusundaki iddiaların kaynağında, Bodin'in egemenliğe yüklediği anlamlar yatmaktadır. Ancak ünlü Siyaset Bilimci Merriam, Bodin'in daimi, mutlak ve bölünemez bir egemenlik tanımı yapmış olsa da, aslında egemenliğin tamamen sınırsız olmadığını da eklediğini ileri sürmektedir. Ona göre Bodin, tanrı hukuku, doğal hukuk ve uluslar hukuku açısından egemenliğin sınırlı olduğunu kabul etmiştir. Bu sınırlamalar, aslında hukuki ve politik olmaktan çok etik karakterlidir.⁸⁴⁵ İki savaş arası dönemin İdealist atmosferinden derinden etkilendiği aşikâr olan James W. Garner da, 1925 yılında bugünkü tartışmalara ışık tutacak şekilde, mutlak egemenlik söyleminin uluslararası ilişkilerin pratiğiyle örtüşmediğini ve devletlerin egemenliklerini, diğer devletlerin haklı yetkileri çerçevesinde sosyal anlamda bir ilerleme ve özgürlük için

⁸⁴² Robert H. Jackson, *Sovereignty: Evolution of an Idea*, Cambridge: Polity, 2007, s. 5.

⁸⁴³ Wallerstein, "States? Sovereignty...", s. 20-21.

⁸⁴⁴ Garrett W. Brown, "State Sovereignty, Federation and Kantian Cosmopolitanism", *European Journal of International Relations*, Vol. 11, No. 4, 2005, s. 516-517.

⁸⁴⁵ Charles Edward Merriam, *History of the Theory of Sovereignty since Rousseau*, Kitchener: Batoche Books, 2001, s. 8. Merriam'ın tersine Bodin'in egemenliğin sınırları konusunda açık ve net bir tarif yapmadığına dair tespitler için bakınız; Alan Chong, "Classical Realism and the Tension between Sovereignty and Intervention: Constructions of Expediency from Machiavelli, Hobbes and Bodin", *Journal of International Relations and Development*, Vol. 8, No. 3, 2005, s. 276. Yurdusev, Merriam'ın Bodin için söylediği şeylerin Hobbes için de geçerli olduğunu, Hobbes'un da sınırsız bir egemenlik tasarımı yapmadığını hem diğer devletlerin varlığı hem de devletin kurulduğu toplumsal sözleşmenin varlığı gereğince egemenliğin sınırlandırıldığını belirtmektedir. A. Nuri Yurdusev, "Thomas Hobbes and International Relations: From Realism to Rationalism", *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 60, No. 2, 2006, s. 313.

kısıtlaması/sınırlandırması gerektiğini belirtmektedir. Garner, o dönemde bile dünyanın ekonomik olarak büyük oranda birleştiğini, daha hassas bir organizmaya dönüştüğünü çünkü bir yerde meydana gelen gelişmelerin diğerlerini de etkilediğini belirtmiştir. Böyle bir dünyada mutlak egemenliğin mümkün olmadığını savunan Garner, bazı devletlerin güvenlik ve refah için egemenliklerinden feragat ederek, tamamen bağımsız olmak yerine federal bir birliğe katılmayı tercih edebileceklerini belirtmiştir.⁸⁴⁶

Egemenlik ve bağımsızlık, özellikle Türkçe’de, yaygın olarak birbirinin yerine kullanılıyor olsa da, aynı şeyler değildir. Egemenlik, hem devletler arasındaki hem de devletin kendi içindeki sosyal, hukuksal, siyasal ve ekonomik ilişkileri düzenleyen bir ilke olduğu için, bağımsızlığın göstergelerinden biri durumundadır.⁸⁴⁷ Egemenlik ve bağımsızlık arasındaki kompleks bağları görebilmek açısından Avrupa Birliği (AB) önemli bir örnek olaydır. Egemenlik geleneksel olarak Westphaliacı bir mantıkla algılandığında, herhangi bir devletin AB’ye üyeliği onun bağımsızlığına yönelik ciddi ölçüde sınırlandırmaların olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Belirli konularda yasa yapmak ya da mevcut yasaların üyelik halinde/sürecinde değiştirilmesi zorunluluğu, ulusal paranın kullanılmaması, dış politika ve ekonomi politikasında bazı kısıtlamalara ya da revizyonlara gidilmesinin zorunluluğu gibi etkenler nedeniyle, AB’ye üyelik bağımsızlığa hanel getiren bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Ancak AB, her ne kadar *sui generis* bir entegrasyon modeli olsa da, henüz onu oluşturan devletlerden bağımsız bir *entity* değildir.⁸⁴⁸ Zira bu entegrasyonun üyeleri, münhasır olarak egemenliğe sahip olmaya devam etmektedirler.⁸⁴⁹ Entegrasyona üye olan devletler, kendi rızaları gereğince yani bizzat bir egemenin gösterebileceği bir tasarrufla, üye oldukları için ve her üye devlet aynı yönde bir rıza gösterdiği için devletin egemenliği ya da bağımsızlığına yönelik bir erime ya da *egemensizleşme* söz konusu değildir.⁸⁵⁰ Başka bir ifadeyle, herkes üyelik

⁸⁴⁶ James W. Garner, “Limitations on National Sovereignty in International Relations”, *The American Political Science Review*, Vol. 19, No. 1, 1925, s. 18–24.

⁸⁴⁷ David Chandler, “International State-Building: Beyond Conditionality, Beyond Sovereignty”, *Guest Seminar Paper*, Royal Institute for International Relations, Brüksel, 17 Kasım 2005, s. 10.

⁸⁴⁸ Şaban H. Çalış, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, Ankara: Nobel, 2008, s. 29.

⁸⁴⁹ Jackson, *Sovereignty...*, s. 11.

⁸⁵⁰ Bacık, *op. cit.*, s. 131-132.

halinde -eğer bunu ödün, taviz vermek, yetki devretmek olarak nitelendirmemiz gerekiyorsa- aynı düzeyde bir şeyler verdiği için, aslında hiç kimse hiçbir şey vermiyor demektir.

Egemenlik, mutlak olmadığı gibi, devredilemez, bölünemez niteliği haiz değildir. Egemenliği hala Bodin'in kullandığı anlamda kullananlar, onu kategorik bir şey ya da hukuksal bir ilke olarak değerlendirenler, egemenliğin bölünemez, devredilemez bir mutlak yetki olduğunu ileri sürmektedirler. Örneğin Jackson, egemen devlet söyleminin kategorik olduğunu, egemen olmanın evli olmak ya da olmamak, Katolik olmak ya da olmamak gibi bir durum olduğunu belirtmektedir. Ona göre egemenlik, sosyolojik bir dile değil, yasal/hukuksal bir dile sahiptir.⁸⁵¹ Benzer şekilde Wæver de, AB örneğinde kullanılan egemenliğin devri söyleminin sorunlu olduğuna işaret etmektedir. Ona göre de, egemenlik bölünemez, devredilmez bir şeydir yani ya sahipsindir ya değildir. 3/2'sine sahip olmak ya da 1/5'ini devretmek nasıl olur? diye soran Wæver, konunun egemenliğin devri meselesi olmadığını, egemenliğin anlamının değişmiş olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda, örneğin önceden devletin toplumun dinini belirlemesi egemenliğin bir parçası, göstergesiyken şimdi değildir. Çünkü hem dinin hem de devletin anlamı tarihsel olarak değişmiştir.⁸⁵²

Özetlemek gerekirse, egemenlik iç ve dış ayrımı yapılarak anlaşılacak ya da bu ayrım üzerinden kategorize edilerek analiz edilebilecek bir kavram değildir. Egemenliğin anlamı, Westphalia'dan gelen geleneğin aksine, sabit değildir, dönüşüme ve değişime açıktır çünkü egemenlik sosyal olarak inşa edilmiş tarihsel bir olgudur. Başka bir ifadeyle, kavramın ifade ettiği anlamlar, tarihsel olarak değişime uğramıştır. Egemenlik, tek bir kişi ya da kurumla özdeşleştirilerek, otoriteyle eş değer görülebilecek bir kavram da değildir. Bu anlamda egemenlik, yalnızca devlet merkezli ve territorial olarak değerlendirilemez. Agnew, egemenliğin sadece devlete matuf görülmesi ve territorial olarak algılanmasının altında, egemenliğin monarkın kişiselliğiyle özdeşleştirilmesinin yattığını ileri sürmektedir. Ona göre bu algı, beden

⁸⁵¹ Robert H. Jackson, *Quasi-states: Sovereignty, International Relations, and the Third World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 33.

⁸⁵² Wæver, "Identity, Integration and Security...", s. 420-431.

politikasının⁸⁵³ (*body politics*) Batı düşünce sisteminde önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. *Body*, egemen bir baş olmadan kendi yönünü tayin edemez, otoritesini gösteremez. Quentin Skinner'in ifadesiyle, aslında oldukça basit bir anlatım şekli olsa da devlet bu bağlamda (beden politikası) anlam kazanır.⁸⁵⁴ Çünkü bu *body*, doğal yollardan bozulmaya uğramaz, kutsaldır ve savaş ve hastalık dışında ölmez/öldürülemez. Bu şekilde tanımlanan egemenlik, daha sonra devletin territorysine transfer edilmiştir.⁸⁵⁵ Agnew başka bir çalışmasında da, beden politikası algısının aslında egemen devleti metaforik olarak normalleştirmek ve doğallaştırmak anlamlarına geldiğine işaret etmektedir.⁸⁵⁶ Otoriteyle özdeş görülen egemenlik, Bodin'in kullandığı anlamda, mutlak bir hak/yetki de değildir. O devletin özel şartları ve uluslararası sistemin dinamikleri çerçevesinde egemenliğin sınırlandırıldığı durumlar yaygın olarak karşılaştığımız bir durumdur. Bu sınırlama, bizzat devletin kendi rızasıyla da gerçekleşebilir. Zaten sınırları belirli bir alandaki toplum ve kaynakların üzerinde tam anlamıyla bir kontrolü içeren “egemenliğin altın çağı” kavramı bir mittir.⁸⁵⁷

Egemenlik mutlak olmadığı için, egemenliğin bölünemez, paylaşılamaz, devredilemez, transfer edilemez bir şey olduğu yönündeki söylemler de havada kalmaktadır. Son olarak, egemenlik ve bağımsızlık, her ne kadar birbiriyle oldukça yakından ilişkili kavramlar olsa da, devletin egemenliğine yönelik sınırlandırmalar ya da devletin bizzat egemenlik devri/transferi/paylaşımına yönelik adımlar atması bağımsızlıkla ilişkilendirilmemelidir. Inis Claude'un oldukça yerinde benzetmesiyle, bazıları egemenliği bir yığın/tomar (*chunk*) olarak görmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, devletin yüzde 80 ya da yüzde 50 egemen olması diye bir şey yoktur yani ya egemendir ya değildir. Bazıları ise, egemenliği bir sepet (*basket*) olarak değerlendirip, her devletin bir sepete sahip olduğunu ve bu sepetin içindekilerin birbirinden ayrılabilceğini savunmaktadır. Onlara göre, egemenlik

⁸⁵³ *Body politics*, kısaca, devletin şeklini ve biçimini insan bedenine benzetmek demektir.

⁸⁵⁴ Quentin Skinner, “The Sovereign State: A Genealogy”, Hent Kalmu, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 28.

⁸⁵⁵ John Agnew, “Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics”, *Annals of the Association of American Geography*, Vol. 95, No. 2, 2005, s. 439.

⁸⁵⁶ John Agnew, *Globalization and Sovereignty*, Maryland: Rowman & Littlefield, 2009, s. 49–50.

⁸⁵⁷ Lacher, *op. cit.*, s. 8.

zamanla azalabilir, artabilir bir şeydir.⁸⁵⁸ Claude'un bu benzetmesi, egemenliğin ne olduğu/olmadığı yönündeki tartışmaları özetleyen oldukça çarpıcı bir benzetmedir. Bu tartışmada, bizim için, egemenliği bir tomar olarak görmekten çok bir sepete benzetmenin, kavramın doğasının anlaşılması açısından daha doğru bir tercih olduğu açıktır.

Egemenlik, uluslararası ilişkilerde başta devlet olmak üzere birçok aktör, başta iktidar olmak üzere birçok konu ve başta ulusal ve uluslararası çatışmalar olmak üzere birçok sorunla olan yakın bağı nedeniyle, hiçbir dönemde güncelliğini kaybetmeyen nadir kavramlardan biridir. Bugün egemenliğe atıfta bulunmadan çevre ve güvenlik sorunlarını, terörizmi, göç ve kimlik sorunlarını, küreselleşme ve yönetim, insan hakları, entegrasyon, çatışma ve işbirliği ve daha birçok meseleyi tartışabilmek mümkün görünmemektedir. Egemenliğin her dönemde tartışmaların odağında yer alması, Jackson'un tabiriyle, egemenliğin "lego" gibi olmasından kaynaklanmaktadır. Jackson'a göre, egemenlik aslında göreceli olarak basit bir idea/fikirdir. "Eğer oyunun kurallarını takip ederek egemenliği kullanırsan, onunla neredeyse her şeyi inşa edersin. Zira İngilizler egemenliği önce kendilerini Orta Çağ'ın Katolik dünyasından ayırmak için, daha sonra da dünya imparatorluğunu inşa etmek için kullandılar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraysa, dekolonizasyon süreciyle birlikte, yeni devletler yaratmak için egemenliği kullandılar".⁸⁵⁹ Kısacası Jackson'a göre egemenlik, siyasal yaşamın düzenlenmesi için kullanılan suni ve tarihsel bir araçtır, bu nedenle de onun doğal ya da değişmez olduğu ileri sürülemez. Bu anlamda egemenlik, her şeyden önce, sosyal olarak inşa edilmiş bir düzenleyici ilkedir. Sosyal olarak inşa edildiği için, egemenliğin anlamı, kapsamı ve egemenliği taşıyan birimlerin nitelikleri tarihsel olarak birtakım değişimler geçirmektedir. Leonard, egemenliğin anlamlarının tarihsel olarak değişmesinin egemenliğin öneminin azalması şeklinde yorumlanamayacağını eklemektedir.⁸⁶⁰

Egemenlik, doğası itibariyle sürekli değişime açık olduğu için ve dünyadaki her devlet için geçerli olacak bir egemenlik tanımı mümkün olmadığı için,

⁸⁵⁸ Michael R. Fowler, Julie M. Bunck, "The Chunk and Basket Theories of Sovereignty", Kenneth W. Thompson (ed.), *Community, Diversity, and a New World Order: Essays in Honor of Inis L. Claude Jr.*, Maryland: University Press of America, 1994, s. 137-141.

⁸⁵⁹ Robert H. Jackson, "Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landscape", *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999, s. 431-433.

⁸⁶⁰ Leonard, *The Onset of Global...*, s. 187.

egemenlikten ne anladığımızı göre, egemenliğin kaynağı ve anlamı tarihsel olarak değişebilir. C. Weber'in de ifade ettiği gibi, doğal bir egemen devlet yoktur çünkü egemenliğin doğal bir kaynağı yoktur.⁸⁶¹ Tanrı, monarkın kişiselliği, halk, siyasal sistemin meşruiyeti, antlaşma, zor (*coercion*), rıza, hukuk, uluslararası normlar, uluslararası sistem ya da başka bir faktör egemenliğin kaynağı olabilir. Egemenliğin doğası ve kaynağı konusundaki tartışmalara ışık tutması açısından Sørensen'in ayrımı oldukça kullanışlıdır. Sørensen, egemenliğe dair değişim ve düzenlilik sorununu tartışırken, egemenliğin kurucu (*constitutive*) ve düzenleyici (*regulative*) kurallarının olduğunu belirterek, egemenliği tanımlamaya çalışmıştır. Ona göre, egemenliğin kurucu unsurları, toprak parçası (*territory*), insan topluluğu ve hükümete sahip bağımsızlığı olan bir devlettir. Düzenleyici unsurlarsa, egemen devletler arasındaki etkileşimi düzenleyen kurallardır. İç işlerine müdahale etmeme ilkesi, egemen eşitlik ilkesi gibi düzenleyici kuralların zamanla değişebileceğini savunan Sørensen, kurucu unsurlarda düzenliliğin devam ettiğini ve egemenliğe dair yapılan tartışmalarda, kurucu unsurlardaki bu devamlılığın dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır.⁸⁶²

Sørensen'in düzenleyici kurallar olarak adlandırdığı ve iç işlerine müdahale etmeme ve egemen eşitlik ilkelerini örnek olarak gösterdiği unsurların sayısını artırarak, egemenlik konusundaki tartışmaları daha anlaşılır kılmak mümkündür. Örneğin sınırların anlamı, işlevleri de egemenliğin düzenleyici ilkelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Peter van Ham'a göre egemenlik, geleneksel anlamıyla, ulusun/devletin bekâretiymiş gibi anlaşılmış, ona yönelik saldırılar da tecavüz olarak değerlendirilmiştir. Devlet için hayati bir önem taşıyan egemenliğin temel bileşenleri de, devletin sınırlarını kontrol etme yeteneği, sınırların içindeki ya da sınırlar arasındaki göç, bilgi, sermaye akışları gibi akışları kontrol etme kabiliyeti olarak sıralanmaktadır. Sınırlar, sadece kontrol için değil, doğal, sembolik ya da mental

⁸⁶¹ Cynthia Weber, "Reconsidering Statehood: Examining the Sovereignty/Intervention Boundary", *Review of International Studies*, Vol. 18, No. 3, 1992, s. 215.

⁸⁶² Sørensen, "Sovereignty: Change ...", s. 590–595. Adler-Nissen, AB örneği üzerinden egemenliğin sosyal, siyasal ve hukuki yanları da olan pratik bir boyutunun da olduğunu eklemiştir. Ancak egemenliğin kurucu ve düzenleyici ilkelerinin zaten pratiğe dair yan ve yönleri de olduğu için Adler-Nissen'in önerdiği bu boyut sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Rebecca Adler-Nissen, "Opting Out of an Ever Closer Union: The Integration Doxa and the Management of Sovereignty", *West European Politics*, Vol. 34, No. 5, 2011, s. 1099.

sınırlar üzerinden aynı zamanda biz/öteki bölünmesi için de kullanılan bir araçtır. Bu araç vasıtasıyla egemenlik, kimliğimiz ve kim olduğumuz hakkında bilgi verir, kimin politik toplumun parçası, kimin yabancı (*outsider*) olduğunu belirlemektedir. Kısacası Van Ham'a göre egemenlik, hariç tutmak, politik kontrol ve izin vermedir.⁸⁶³

Van Ham'ın bu tespiti *territory*, insan topluluğu, etkili ve hiyerarşik bir iç kontrol, anayasal bağımsızlık, dış otoritenin kontrolünün olmaması, uluslararası tanınma ve sınırları kontrol etme yeteneği olarak tanımlanan geleneksel egemenlik algısının başka boyutlarının da olduğunu bize göstermektedir. Benzer şekilde Walker da, devlet egemenliğinin siyasetin kendisini ve siyasal yaşamın alanını çizdiğini, kimin güvende olduğunu, kimin politik toplumun parçası olduğunu belirlediğini ileri sürmektedir. Ona göre egemenlik, kendi çizdiği siyasal alan ve olanın dışındaki alternatif düzenlemeleri ve sorun çözme sürecini kabul etmemektedir.⁸⁶⁴ Başka bir çalışmada Walker, devlet egemenliğinin, siyasal varlık/varoluş olarak bizim kim olduğumuz sorusuna yanıt verdiğini belirtmektedir. Ona göre bu soruya şöyle yanıt veririz; “önce vatandaşız, sonra insanız”. Dolayısıyla egemenlik, vatandaşlığı, insan olmaktan daha öne çıkan bir değer olarak yansıttığı için, milliyetçilik, ulusal çıkar, ulusal güvenlik gibi unsurlar evrensel etik, evrensel insan hakları gibi insani değerlerden daha öncelikli bir konum kazanmıştır.⁸⁶⁵

Onuf, Bodin'in egemenlik kavramını kullanmasından önceki dönemde, egemenliğin ifade ettiği anlamı karşılayan üç öncül kavramın olduğunu savunmaktadır. Ona göre, *majestas*, *imperium* ve *superior/dominus*⁸⁶⁶ egemenlik kavramının selefleridir. Bu üç kavramın da otorite, iktidar ve kontrol etme yeteneğiyle özdeş olması, egemenliğin de bu unsurlarla anılmasına vesile olmuştur. Ancak egemenlik, sadece kendi sınırları içinde meşru şiddet kullanma tekeli, sınırlar içindeki akışları/eylemleri kontrol yetisi, serbestçe dış politika yapma yeteneği ve

⁸⁶³ Peter van Ham, *European Integration and the Postmodern Condition: Governance, Democracy, Identity*, London: Routledge, 2001, s. 91–99.

⁸⁶⁴ R. B. J. Walker, “Security, Sovereignty, and the Challenge of World Politics”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 15, No. 1, 1990, s. 14.

⁸⁶⁵ Walker, Mendlovitz, *op. cit.*, s. 5.

⁸⁶⁶ Onuf, “Sovereignty: Outline...”, s. 436.

diğerleri tarafından tanınma durumu⁸⁶⁷ olarak tanımlanabilecek ya da iç işlerine müdahale etmeme gibi kural ya da ilkelere refere eden bir kavram değildir.⁸⁶⁸ Luke Glanville'nin de işaret ettiği üzere, egemenliğin bu şekilde tanımlanan geleneksel yorumu kusurludur. Çünkü egemenlik, sadece bunlardan oluşmaz aynı zamanda ahlaki, dini/ilahi ve yasal yönleri olan bazı sorumluluklardan da oluşur. Ona göre egemenliğin sorumluluklarının olduğu Bodin ve Hobbes gibi mutlak egemenlik savunucularının çalışmalarında bile görülebilmektedir.⁸⁶⁹

Bugün hala, politik olanın/alanın psikolojik ve territoryal tanımlarının, büyük oranda 1648'in Avrupa merkezli dünyasıyla çok uyumlu olduğunu savunan kesimler, egemenliği kapasite ve otonomiyle eş tutmaya devam etmektedirler. Oysaki bu algı, yani devlet egemenliğinin her yerde hazır ve her şeye kadir olduğu yönündeki söylemler, Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki Realist/Pozitivist bakışın baskınlığını perçinlemeye hizmet etmektedir. Bu algıyı eleştiren Ferguson ve Mansbach, egemenlikle ilgili bazı mitlerin artık sorgulanması gerektiğine işaret etmektedir. Onlara göre, Weber'in tanımındaki meşru şiddet tekeli, devletin geçilmez, aşılmaz sınırlar yarattığı konusundaki algı ve Waltzian anlamda anarşi durumunda devletlerin birbirine benzeyen birimler oldukları yönündeki söylemler, egemenliğe dair kanıksadığımız temel mitlerdir. Bu mitlerin hepsi egemenliği otorite, kapasite ve otonomi gibi bileşenlerle tanımlamamıza vesile olmaktadır. Ancak onlara göre egemenlik, bu bileşenleriyle birlikte değerlendirildiğinde, aslında devlet otoritesini meşrulaştıran bir araçtır.⁸⁷⁰

Otoritenin dışı vurumu olarak iktidarın sembolü konumundaki egemenlikle devlet, farklı ses ve politikaları bir bütün/uyum içinde yansıtan/gösteren bir perspektiftir.⁸⁷¹ Luke da, egemen devletin kendi yasal gücünü yasama ve zor ile dikte ettiğini ve onun yasama gücünün zaman ve uzamı da kapsadığını belirtmektedir.

⁸⁶⁷ Richard N. Haass, "Sovereignty: Existing Rights, Evolving Responsibilities", 14 Ocak 2003, http://www.georgetown.edu/sfs/documents/haass_sovereignty_200301 (20 Haziran 2011)

⁸⁶⁸ Krasner, "Rethinking the Sovereign...", s. 17-21.

⁸⁶⁹ Luke Glanville, "The Antecedents of Sovereignty as Responsibility", *European Journal of International Relations*, Vol. 17, No. 2, 2011, s. 237-238.

⁸⁷⁰ Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, "The Myths of State Sovereignty", *The Bologna Center Journal of International Affairs*, Vol. 10, 2007, s. 9-13.

⁸⁷¹ Neil Walker, "The Variety of Sovereignty", Rebecca Adler-Nissen, Thomas Gammeltoft-Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 26.

Devlet, egemen olmanın kendisine verdiği “meşru” güçle, sınırlar çizerek ya da sınırları çizilmiş alanı daraltarak, o alan içindeki bireyler üzerinde iktidarını göstermektedir. Kısacası Luke’a göre devlet, egemenlik yoluyla, bireyleri dışsal anarşinin etkisinden korumaktadır.⁸⁷² Bu şekilde tanımlanan egemenliğin tamamen devlet merkezli olarak algılandığını belirten Shapiro, güç, iktidar ve süreklilik söyleminin devletle özdeş görülmesi nedeniyle egemenliğin devlet merkezli yorumunun öne çıktığını savunmaktadır.⁸⁷³

Siyaset Bilimi’nin geleneksel olarak ya bireysel aktörler ya da kurumsal yapı üzerinde yoğunlaştığını her ikisinin de aslında devleti verili bir nesne olarak kabul ettiğini belirten Wendt, egemenlik ve iktidar/otorite arasındaki bağlantıyı göstermek açısından, ilginç bir benzetmeyle, UFO çalışmaları ve egemenlik çalışmaları arasında paralellikler olduğunu ileri sürmektedir. UFO çalışmalarının neden ciddi bir şekilde yürütülmediğini soran Wendt, UFO çalışmalarının bilimsel nitelikli değil, politik karakterli olduğunu belirtmektedir. UFO’ların var olup olmadığı meselesinin, modern devlet olgusunu aştığını belirten Wendt, dünya ötesi varlıkların olma ihtimalinin, antroposentrik (insan merkezli) moderniteyi aştığını da not etmektedir. Bu nedenle de, UFO çalışmalarının bilinçli şekilde ihmal edilmesi sonucunda, modern egemenliğin sorgulanamaz hale geldiğini iddia etmektedir.⁸⁷⁴ Prokhovnik de, egemenliğin hem siyaset teoride hem de siyasi düşünce tarihinde genellikle iktidarı tanımlamak/açıklamak için kullanıldığını ve Uluslararası İlişkiler’deki baskın Realist geleneğe göre egemenliğin toprak bütünlüğü, siyasal bağımsızlık ve içsel düzen olarak anlaşıldığını not etmektedir.⁸⁷⁵ Bartelson ise, egemenliğin temel ideolojik işlevinin spesifik olarak bir birimin iktidara yönelik iddialarını meşrulaştırmak değil, bu birimlerin ve iddialarının içinde evrildiği siyasal düzenin meşruluğunu sağlamak olduğunu belirterek, Ferguson ve Mansbach’ın çizdiği yelpazeyi genişletmektedir.⁸⁷⁶

⁸⁷² Luke, “Discourses of Disintegration...”, s. 233.

⁸⁷³ Shapiro, “Sovereignty and Exchange...”, s. 467.

⁸⁷⁴ Alexander Wendt, Raymond Duvall, “Sovereignty and the UFO”, *Political Theory*, Vol. 36, No. 4, 2008, s. 612.

⁸⁷⁵ Prokhovnik, *op. cit.*, s. 42-44.

⁸⁷⁶ Bartelson, “Sovereignty Before and After...”, s. 44.

Egemenlik, devletin içindeki güç dağılımının temeli mi yoksa güç dağılımının meşruluğunun mu temeli midir? diye soran Bartelson,⁸⁷⁷ egemenlik ve otorite arasındaki bağ konusundaki tartışmaya başka bir boyut eklemektedir. Egemenlik, sınırları belirli bir alanda iktidarın yeniden organize edilmesini sağlayarak, modern döneme geçişte belirleyici olan düzenleyici bir ilkedir.⁸⁷⁸ Başka bir ifadeyle egemenlik, “doğal” yollarla (örneğin toplum sözleşmesi gibi) modern toplumda var olan güç dağılımını meşrulaştıran bir araçtır.⁸⁷⁹ Elshtain de vurguladığı gibi, birçok kişi için egemenlik, insanların kendi kültürlerini savunmak ve tarihsel olarak bütünlüklerini sağlamak için kullandıkları/icat ettikleri en iyi araçlardan biridir.⁸⁸⁰ Egemenliğin bu fonksiyonu konusunda oldukça karamsar bir tablo çizen Arendt, beden politikası mantığı içinde egemenlik ve “zulmün” aynı şey olduğuna işaret etmektedir. Ona göre, egemenliğin bir kişinin ya da halkın elinde olmasının önemi yoktur. Çünkü egemenlik söylemi territorial beden politikası içinde kontrol etmek, kural koymak ve yasal üstünlük demektir. Egemen otorite yani kanun koyucu kanunla bağlı değildir (*legibus solutus*).⁸⁸¹ Giorgio Agamben de, egemenin kim olduğu, nerede durduğu sorusuna yanıt olarak, devlet egemenliğinin, yurttaşların siyasal haklarının askıya alınması durumunda (*state of exception-istisnai hal-olağanüstü hal-örfi idare*) ortaya çıktığını ve egemenin bu duruma karar veren olduğunu belirtmektedir.⁸⁸² Toparlamak gerekirse, egemenlik, toplumsal güç ve iktidar dağılımını meşrulaştıran ve devlete muhalif sesleri bastırma gücü, devletin sınırları içindeki eksiklik ve sorunları bir kalkan gibi gölgeleyerek, dışarıdan gelecek baskı ve eylemleri önlemek için verilen bir çeşit lisanstır.⁸⁸³ Tabii ki bu lisansın

⁸⁷⁷ Jens Bartelson, “Second Natures: Is the State Identical with Itself”, *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 3, 1998, s. 299–300.

⁸⁷⁸ Alan Hudson, “Offshorenness, Globalization and Sovereignty: A Postmodern Geo-Political Economy?”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 25, No. 3, 2000, s. 274.

⁸⁷⁹ Bardo Fassbender, “Two Faces of a Problem: Sovereignty and Constitutionalism in International Law”, Neil Walker (ed.), *Sovereignty in Transition*, Oxford: Hart Publishing, 2003, s. 119.

⁸⁸⁰ Elshtain, *New Wine and Old Bottles...*, s. 6–7.

⁸⁸¹ Hannah Arendt, *On Revolution*, New York: Penguin Classics, 1990, s. 153. Arendt’in egemenlik algısını yorumlayan Arato ve Cohen’e göre, Arendt aslında egemenliğin lağvedilmesini değil onun dönüştürülmesini savunmaktadır. Çünkü egemenliği kaldırmaya yönelik her girişim karşı bir üretimi ve yanlış egemenlik rejimlerini güçlendirir. Andrew Arato, Jean Cohen, “Banishing the Sovereign? Internal and External Sovereignty in Arendt”, *Constellations*, Vol. 16, No. 2, 2009, s. 323.

⁸⁸² Giorgio Agamben, *State of Exception*, Chicago: University of Chicago Press, 2005, s. 35.

⁸⁸³ Naeem Inayatullah, “Beyond the Sovereignty Dilemma: Quasi States as Social Construct”, Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 50–51.

sadece siyasal alanın içinde değil, dışında da geçerli olabilmesi için bir takım unsurların gerçekleşmesi gerekmektedir.

Egemenlik, devleti diğer territorial düzenlerden (belediye, kasaba, il) ve diğer territorial formasyonlardan (koloni, protektora) ve kurum, kuruluş, cemaat, cemiyet, dernek, şirket, ticaret blokları ve ittifaklar gibi diğer müşterek yapılardan ayıran bir nitelik olarak tanımlanmaktadır. İnsan ürünü olan ve egemenliği olmayan diğer yapılara oranla egemen devlet, insanlar ve *territorialite* üzerinde nihai otorite sahibidir.⁸⁸⁴ Egemenliği devlete canlılık/can katan bir kaynak olarak tanımlayan Miller'a göre egemenlik, büyük oranda uluslararası toplumun tanıdığı/verdiği bir kimliktir ki bu kimlik devleti diğer siyasal birimlerden ayırmakta, aynı zamanda devlete uluslararası alanda rol alma, örgütlere üye olma, anlaşma yapma, ittifak kurma gibi yetenekler de kazandırmaktadır.⁸⁸⁵ Alan James de, egemenliğin, territorial birimlerin uluslararası oyuna katılmaları için gereken temel kural (*ground rule*) olduğunu belirterek, her territorial birimin devlet olmadığını, ayırıcı unsurun egemenlik olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁸⁶

Egemenliğin, devlete uluslararası bir kişilik verdiği,⁸⁸⁷ devletin uluslararası sistemdeki eylem ve tasarruflarını gerçekleştirebilmek için bu kimliğe ihtiyaç duyduğu kabul edilmektedir. Bu kimliğin kazanılması için de, devletin özünde hukuksal bir eylem olan tanınma (*recognition*) vasıtasıyla, uluslararası sistemin bir parçası olduğunun diğer devletler tarafından beyan edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda aslında tanınma, hem egemenliğin kurucu unsurlarından hem de egemen devletin uluslararası hukukun bir kişisi olarak kabulünü sağlayan temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak James'e göre, ne uluslararası hukuk devletleri egemen yapar ne de tanınma/tanıma bir devlete egemenlik verebilir. Uluslararası hukuk, devletlere egemenlik vermez, onların egemen olduğunu farz eder.⁸⁸⁸ James'in dikkat çektiği bu noktadan hareketle, tanıma/tanınma meselesinde

⁸⁸⁴ White, White, *op. cit.*, s. 69.

⁸⁸⁵ Miller, "Sovereignty as a Source of Vitality...", s. 84-86.

⁸⁸⁶ Alan James, "Sovereignty: Ground Rule or Gibberish?", *Review of International Studies*, Vol. 10, No. 1, 1984, s. 2. John Dickinson, "Working Theory of Sovereignty I", *Political Science Quarterly*, Vol. 42, No. 4, 1927, s. 537.

⁸⁸⁷ Hidemi Suganami, "Understanding Sovereignty through Kelsen/Schmitt", *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 3, 2007, s. 512.

⁸⁸⁸ James, *Sovereign Statehood...*, s. 40.

cevaplanması gereken bir takım sorular bulunmaktadır. Devletin egemen vasfıyla eylem ve işlemlerde bulunması için gerekli bir koşul ve bu yönüyle egemenliğin temel kriterlerinden biri olarak değerlendirilen tanınma için gerekli unsurlar nelerdir? Kimin tanınması gerekli ya da yeterlidir? Devletlerin çoğu mu, büyük güçler mi, tüm devletler mi yoksa hegemon güç mü? Ne tür bir birim egemen devlet olarak tanınmalıdır? Thomson, örneğin Waltz'un egemen devlet olmanın kriteri olarak, iç ve dış sorunların üstesinden gelebilme yeteneğine ve kendisi için karar vermek kabiliyetine sahip olma koşulunu şart koştuğunu ancak bu yanıtın tatmin edici olmadığını savunmaktadır. Thomson, konuyu daha başka bir boyuta taşıyarak, Uluslararası İlişkiler teorilerinin egemenliğin devlette bulunduğunu kabul ettiklerini ancak, bu teorilerin devlet ile neyi kastettiklerinin de açık olmadığını ileri sürmektedir.⁸⁸⁹

Egemenlik, geleneksel anlamıyla, bazen bir iyelik (*property*) bazen de bir kurum olarak tanımlanmaktadır.⁸⁹⁰ Otonomi, kontrol ve meşruiyetten oluşan bu iyelik, tek başına tanımlanamaz. Devletin egemenliğinin boyutu ya da uzandığı alanı tanımlamak için hem içeride hem de dışarıda karşılaştırma yapacak birimlere ihtiyaç vardır.⁸⁹¹ Ancak egemenliğin anlam ifade edebilmesi için, egemenin içeride kendisi gibi bir rakibi olmaması, dışarıdaysa kendisi gibi eşitler tarafından tanınması temel şartlarından biridir. Egemen eşitlerin bir araya gelerek oluşturdukları toplum, toplumu oluşturan birimler karşılıklı olarak birbirlerini tanıdıkları için sosyal bir sistemdir. Inayatullah ve Blaney'e göre, tanıma ve egemen eşitlik her ne kadar bu sosyal sistemin temel tanımlayıcı karakteristiği olsa da, aslında gerçek anlamda eşitlik ve bağımsızlık, anarşinin doğurduğu *self-help*'in bir ürünüdür.⁸⁹² Ancak Inayatullah ve Blaney'in bu yorumunun tersine Krasner, uluslararası ilişkiler anarşik olduğu, devletlerin kapasiteleri, çıkarları ve değerleri farklı olduğu için devletlerin egemenliğin geleneksel yorumunu onore etmekten çok, onu ihlal etmeyi tercih

⁸⁸⁹ Thomson, "State Sovereignty in International Relations...", s. 213–224.

⁸⁹⁰ Alexander Wendt, Daniel Friedheim, "Hierarchy under Anarchy: Informal Empire and the East German State", Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 247.

⁸⁹¹ Elisabeth J. Friedman, et al., *Sovereignty, Democracy, and Global Civil Society: State-Society Relations at UN World Conferences*, New York: Suny Press, 2005, s. 23.

⁸⁹² Naeem Inayatullah, David L. Blaney, "Realizing Sovereignty", *Review of International Studies*, Vol. 21, No. 1, 1995, s. 11–12.

ettiklerini savunmaktadır. Ona göre devlet, kimi zaman kendi isteği, kimi zaman da zorla otonomisinden ödün vermektedir.⁸⁹³

Egemenliği kümelenmiş, toplanmış bir şey olarak tanımlayan Karen T. Litfin'e göre, bu yığının bileşenleri, otonomi, kontrol ve meşruiyettir. Otonomi; politika yapımında ve eylemde bağımsız olma, kontrol; etki yapma yeteneği, meşruiyet ise kabul edilmiş/benimsenmiş yasa yapma hakkına refere eder. Litfin, bu bileşenlerin sabit, değişmez ya da kutsal bileşenler olmadığını, devlet hem içeride hem de dışarıda "pazarlık" olarak adlandırdığı bir süreçte, bu bileşenlerinden bazılarında vazgeçebileceğini ya da bazı esneklikleri kabul edeceğini belirtmektedir. Ona göre, egemenliğin pazarlığında devlet, kontrolü artırmak için otonomiden feragat edebilir ya da daha fazla kontrol, meşruiyeti azaltabilir.⁸⁹⁴ Bu anlamda Walter Mattli'ye de göre, egemenliğin pazarlığı, egemenliğin azalması olarak değerlendirilemez. Devlet, bazı açılardan kapasitesini artırmak adına egemenlik pazarlığına girişebilir.⁸⁹⁵ Ancak egemenlik, genellikle, mutlakiyetle (*absolutism*) eş tutulduğu⁸⁹⁶ ya da bağımsızlıkla özdeş görüldüğü için "pazarlık", "transfer" ya da egemenliğin "ticareti" gibi konular, egemenliğin geleneksel yorumunda hiç kullanılmamıştır. Oysaki egemenlik bir kaynak, bir araç olduğu için egemenliğe sahip olan birim, belirli amaçlar için egemenliği bölebilir, ticaretini yapabilir ya da havuzda biriktirebilir.⁸⁹⁷ Egemenliğin pazarlığı ya da transferinde uluslararası ilişkilerin anarşik doğasının bir engel olduğu tezi sürekli olarak işlenmiştir. Scott Cooper ise, anarşinin zannedildiği kadar önemli bir engel olmadığını, devletlerin, eğer yapısal sorunlarının çözümlendiğine kanaat getirirlerse, egemenlik transferi konusunda daha cömert olabileceklerini iddia etmektedir. Anarşi

⁸⁹³ Stephen D. Krasner, "The Hole in the Whole: Sovereignty, Shared Sovereignty, and International Law", *Michigan Journal of International Law*, Vol. 25, No. 1, 2004, s. 10.

⁸⁹⁴ Karen T. Litfin, "Sovereignty in World Ecopolitics", *Mershon International Studies Review*, Vol. 41, No. 2, 1997, s. 169.

⁸⁹⁵ Walter Mattli, "Sovereignty Bargains in Regional Integration", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000, s. 151.

⁸⁹⁶ Blandine Kriegel, *The State and the Rule of Law*, New Jersey: Princeton University Press, 1995, s. 15.

⁸⁹⁷ Elizabeth Crighton, "Shared Sovereignty as an Instrument of Peacemaking in Northern Ireland", Thomas L. Ilgen (ed.), *Reconfigured Sovereignty: Multi-Layered Governance in the Global Age*, London: Ashgate, 2003, s. 51-53.

sorununun aşamalı olarak halledilebileceğine inanan Cooper, egemenlik konusundaki geleneksel algıları sorgulamaktadır.⁸⁹⁸

Egemenlik, tarih dışı, durağan ya da evrensel olmadığı için, egemenliğin temel değer ve normları da değişim geçirmektedir. Jackson, modern dönemin bir ürünü olan egemenliğin kendini koruma (*self-preservation*), bağımsızlık, egemen eşitlik ve toprak bütünlüğüne saygıdan oluşan normlarının Antik Çin ve Yunan, Roma ya da Orta Çağ teokrisisinden tamamen farklı olduğunu belirtmektedir. Egemenliğin temel değerleri olarak sıraladığı, devletler arasında uluslararası düzen, devletler topluluğuna üyelik ve katılım, siyasal sistemlerin bir arada yaşaması, devletlerin yasal eşitliği, devletlerin siyasal özgürlüğü, çoğulculuk ve farklı yaşamlara saygı gibi ilkelerin de Westphalia düzeninin bir çıktısı olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁹⁹ Jackson'un belirttiği norm ve değerlerin bazıları zaman içinde değişime uğramıştır. Bu nedenle egemenliğin lineer bir tarihsel çizgide geliştiğini söylemek yani önce geliştiğini, yükseldiğini ve daha sonra da düşmeye başladığını söylemek doğru değildir. Çünkü egemenlik bir sosyal inşadır ve diğer kavramlardan farklı bir yanı/niteliği yoktur.⁹⁰⁰ Ancak egemenlik, her ne kadar insani bir inşa olsa da, tarihsel olarak kavramın siyasal olana dair çağrışımları düşünüldüğünde, A. P. Smith'in de vurguladığı üzere, siyasal toplumun bizzat kendi varlığı (*becoming*) anlamına gelmektedir. Smith, egemenliğin toplum ve özgürlükle doğrudan ilişkili olduğunu not ederek ilginç bir noktanın altını çizmektedir. Ona göre eğer toplum, egemen devletin sınırlarının ötesinde (devlet olmaksızın) kendini idame ettirebiliyorsa ve var olmanın bir parçası olarak özgürlük anlam kazanıyorsa, egemenlik aşılabilir aksi takdirde egemenlik insanın varoluş sürecindeki tarihsel bir vakadır ve sona ermesi de çok zordur.⁹⁰¹

Devlet olmanın, vatandaş olmanın hatta Smith'in iddialı tespitinde olduğu gibi, insan olmanın temel unsurlarından biri olan egemenlik, Westphalia'dan beri

⁸⁹⁸ Scott Cooper, et al., "Yielding Sovereignty to International Institutions: Bringing System Structure Back In", *International Studies Review*, Vol. 10, No. 3, 2008, s. 509–510.

⁸⁹⁹ Jackson, "Sovereignty in World Politics...", s. 454.

⁹⁰⁰ Mark O. Lombardi, "Third-World Problem-Solving and the Religion of Sovereignty: Trends and Prospects", Mark E. Denham, Mark O. Lombardi (ed.), *Perspectives on Third-World Sovereignty: The Postmodern Paradox*, Basingstoke: Macmillan, 1996, s. 154.

⁹⁰¹ A. P. Smith, "Sovereignty: The Enemy of Freedom and Community", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 8, No. 2, 1979, s. 115.

siyasal alanın sınırlarını çizmeye, siyasal olanı belirlemeye devam etmektedir. Örneğin, Westphalian uluslararası sistemin mantığında, kimlik/etnik gruplar, bir egemen devlete dönüşmediği sürece ya da kimliklerini bir devletle özdeşleştirmedikleri müddetçe kendilerini güvende hissetmezler. Egemen devletler, teorik olarak Westphalian sistemde eşit olduğu için, sistemdeki herhangi bir değişim ya da talep güç/kuvvet kullanmayla yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ayrılıkçı hareketler, uluslararası anlamda tanınmak ve egemen devlet olmak için refah, güvenlik ve meşruiyeti kullanırken, egemen devlet de, devletin birliği için aynı söylemleri kullanmaktadır.⁹⁰² Uluslararası hukukun buyruk kurallarından (*jus cogens*) biri olan devletin toprak bütünlüğü ve iç işlerine müdahale etmeme ilkesi de,⁹⁰³ Westphalian egemenliğin amentüsü konumundadır. Hatta C. Weber, bu ilkenin ne kadar önemli olduğunu göstermek açısından, eğer egemenlik olgusunun kavramsal bir karşıtı aranıyorsa, bu kavramın kesinlikle “müdahale” (*intervention*) kavramı olduğunu belirtmektedir.⁹⁰⁴ P. A. Hayman ve John Williams da, egemenliğin kimileri tarafından değişen bir şey olarak tanımlanırken, kimileri tarafından da egemenliğin sabit/değişmez, ahistorik bir şey olarak tanımladığını ancak, bu değişim ya da durağanlık tartışmalarının bağlamında değerlendirilmediğini ileri sürmektedir. Onlara göre egemenliğin anlamı/bağlamı iç işlerine müdahale etme(me) ilkesiyle birlikte değerlendirildiğinde, anlam kazanabilir.⁹⁰⁵ Jackson da, egemenliği negatif ve pozitif egemenlik olarak ayırarak, egemenliğin değişen bir kurum ya da esnek bir kural olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Üçüncü dünyada görülen ve Batı’daki egemenliğin bazı işaret ve unsurlarının olmadığı “devletimsi” (*quasi-state*) olarak adlandırdığı devletlerin taşıdığı egemenliğe negatif egemenlik demiştir.⁹⁰⁶

⁹⁰² Oliver P. Richmond, “States of Sovereignty, Sovereign States, and Ethnic Claims for International Status”, *Review of International Studies*, Vol. 28, No. 2, 2002, s. 374.

⁹⁰³ A. O. Enabulele, “Humanitarian Intervention and Territorial Sovereignty: The Dilemma of Two Strange Bedfellows”, *The International Journal of Human Rights*, Vol. 14, No. 3, 2010, s. 409.

⁹⁰⁴ Weber, *Simulating Sovereignty...*, s. ix. Weber, bu karşıtlığı da sorgulamaktadır.

⁹⁰⁵ P. A. Hayman, John Williams, “Westphalian Sovereignty: Rights, Intervention, Meaning and Context”, *Global Society*, Vol. 20, No. 4, 2006, s. 524.

⁹⁰⁶ Robert H. Jackson, “Negative Sovereignty in Sub-Saharan Africa”, *Review of International Studies*, Vol. 12, No. 4, 1986, s. 255. Jackson’un devletimsi dediği ve yasal egemenliğe sahip olmakla birlikte fiili olarak etkin olamayan egemen devlet türlerine Reno, “gölge devlet” (*shadow state*), adını vermektedir. Kâğıt üzerinden yasal egemenliği olan ve genellikle bir kişinin egemen olduğu, kaynaklar üzerinde tek kişinin kontrolünün olduğu, devletlerdir. Liberya, Somali, Sierra Leone,

Bugün, kısacası, Westphalian sistemin bir ürünü olan geleneksel egemenlik hiç görülmemiş şekilde bir saldırı altında. Her ne kadar Philpott'un da işaret ettiği üzere, bu sistemin yerine gelen/gelecek olan sisteme dair analitik ve işlevsel bir öneri ya da alternatif bir sistem henüz belirmemiş olsa da,⁹⁰⁷ egemenliğin 1648'de ifade ettiği anlamların ve taşıdığı önemin yüklüce bir bölümünün anakronik olduğu artık aşikârdır. Westphalian egemenlik, devlete sert bir kabuk sağlıyor ve bu kabuğun, devleti ve toplumu “anarşik dış ortandan” ve “tehlikelerden” koruduğuna inanılıyordu. Devletler arasında ve devletle toplum arasındaki işbirliği konusunda önemli bir bariyer de oluşturan bu kabuk,⁹⁰⁸ bugün büyük oranda aşınmaya başlamıştır. Westphalian devletin ayrı/keskin sınırları vardı, Westphalian egemenlik ise bu sınırların ihlal edilmezliği ilkesiyle özdeşleştirilmekteydi. Her ikisi de territoryal bir yön içermekte ve her ikisi de XVII. yüzyıla dayanmaktaydı. Ancak sosyal olarak inşa edilen ve farklı kural, eylem ve uygulamalar tarafından tanımlanan devlet ve egemenliğin anlamı XX. yüzyılla birlikte değişmeye başlamıştır. Biersteker'e göre, hem ekonomik olarak hem de güvenlik ilkelerinin değişimi ve egemenlikle ilgili normlarda yaşanan kayma nedeniyle devletin anlamı değişmiştir. Refah devleti, Faşist devlet ya da Sosyalist devlet modelleri birer birer çökmeye başlamış ve özellikle Soğuk Savaş'ın sonuyla da meşruiyet aygıtları; tüm bu sürecin sonucunda hem devletin hem, de egemenliğin anlamı büyük ölçüde değişim geçirmiştir.⁹⁰⁹ Ancak bu söylem, devletin, egemenliğin ve devlet egemenliğinin önemsizleşmeye başladığı, bir “egemensizleşme” (*desovereignization*)⁹¹⁰ sürecini tecrübe etmeye başladığımız şeklinde değerlendirilmemelidir. Westphalian sistem, tamamen bir kenara atılacak kadar değersiz, devlet egemenliği dikkate alınmayacak

Zaire/Kongo gibi Afrika'daki birçok devlet bu devlet türüne örnektir. Ancak Soğuk Savaş'tan sonra çökmeye başlamıştır. William Reno, “Shadow States and the Political Economy of Civil Wars”, Mats Berdal, David M. Malone (ed.), *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*, Boulder: Lynne Rienner, 2000, s. 44-46. William Reno, *Warlord Politics and African States*, Boulder: Lynne Rienner, 1999, s. 2-3.

⁹⁰⁷ Philpott, “Usurping the Sovereignty...”, s. 298.

⁹⁰⁸ James A. Sperling, “Security Governance in a Westphalian World”, James A. Sperling, et al. (ed.), *European Security Governance: The European Union in a Westphalian World*, London: Routledge, 2009, s. 2.

⁹⁰⁹ Thomas J. Biersteker, “State, Sovereignty and Territory”, Walter Carlsnaes, et al. (ed.), *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002, s. 157-160.

⁹¹⁰ Joffe, *op. cit.*, s. 127.

düzyeyde işlevsiz bir hale dönüşmemiştir. Sadece Westphalian düzenin dinamikleri ve egemenliğin düzenleyici ilkeleri değişmiştir.⁹¹¹

Egemenliğin ne olmadığı ve ne olduğu konusundaki literatüre, kavramın tanımını ve unsurlarına yönelik tartışmalara bakarak bir tanım yapmak gerekirse; “egemenlik, coğrafi bir alanın (doğal, suni ya da mental yollarla) sınırlarını çizen, bu alan içinde kalan birey ve kaynaklar üzerinde kontrol/hüküm kapasitesine sahip, sosyal, siyasal, ekonomik, hukuksal ve sembolik göstergeleri olan ve hem o alanın içinde hem de dışında kalanların kabul ettiği inşa edilmiş bir kimlik” olarak tanımlanabilir.

Tanımda sıralanan unsurları açmak gerekirse, öncelikle coğrafi bir alanın varlığı egemenliğin asli unsurlarından biridir. Coğrafi alandan kastedilen şey sadece sınırları belirli alan ya da o alanın dünya üzerindeki konumunu değildir. Coğrafi alan ile fiziksel, toplumsal, sembolik bileşenlere sahip kontrol pratiklerinden oluşan ve bizim *territorialite* olarak tanımladığımız coğrafi olmaktan daha çok siyasal niteliği haiz bir yapı kastedilmektedir.

Egemenliğin asli unsurlarından bir diğeri de, birey ve kaynaklar üzerinde hükmetme kapasitesidir. Hükmetmek asli, hükmetme ve kontrol etme pratikleri/biçimleri tali unsurlardır ve bu tali unsurların tek bir biçimi, formu yoktur. Örneğin meşru şiddet kullanma tekeli (Weber), yasa yapma ve lağvetme yetisi (Bodin) ya da güvenlik ve özgürlük dengesinin sağlanması (Hobbes), iç işlerine müdahale etmeme ilkesi gibi araçlar hükmetmenin tali unsurlarıdır. Burada bir noktanın da altını çizmek gerekiyor. Asli ve tali unsurlar arasında yaptığımız ayırım, bu unsurlar arasında bir hiyerarşi yaptığımız şekilde değerlendirilmemelidir. Bu ayırım, özellikle Anglo-Saxon mahreçli, dışlayıcı ve tek tip devlet egemenliği tanımlarını aşmak için yapılmıştır. Örneğin meşru şiddet kullanma tekeli sağlamak konusunda zaafı olan ve başarısız devlet olarak tanımlanan devletlerin de egemen devlet olduklarını göstermek için yapılmıştır bu ayırım.

Egemenlik tanımlarında oldukça sık kullanılan egemenliğin sosyal, siyasal, ekonomik, hukuksal ve sembolik göstergeleri ise egemenliğin arzi unsurlarını oluşturmaktadır. Hukuk, vergi, temsil, vatandaşlık/aidiyet, bayrak, ulusal para,

⁹¹¹ Cornelia Navari, “States and State Systems: Democratic, Westphalian or Both?”, *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 4, 2007, s. 577–579.

başkent, sınır kontrolü, alana ilişkin iç ve dış müdahale ve benzeri göstergeler, zaman içinde ortaya çıkmakta ve zamanla da değişmektedir. Örneğin, egemenliğin temel göstergelerinden biri olan bir bölgede yaşayan insanların dinini belirleme yetkisi (*cuius regio, eius religio*) zamanla mesela dilini belirlemeye dönüşmüştür. Bugün bu durum da değişmektedir.

Tanımdaki son unsur ise tanı(n)madır. Tanınma sadece uluslararası hukukta bir devletin çeşitli diplomatik yol ve yöntemlerle uluslararası sistemin bir parçası olduğunun benimsenmesi değildir. Sınırları belirli alan içinde kalanlar için meşruiyet, dışında kalanlar için ise uluslararası alanda eylem ve işlem yapabilme kabiliyetinin kazanılmasıdır. Egemenlik hem meşru görülmesi anlamında sosyal olarak inşa edilmiş hem de kendisi dışındaki diğer siyasal formlar tarafından benimsendiği, kabul edildiği için bir kimliktir.

3.8. Değerlendirme: Egemenliğin Dönüşümü Sorunu

1990 sonrası süreçte, giderek artan egemenlik tartışmalarını egemenliğin değişim sürecinin bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Bizim değişim süreci olarak adlandırdığımız şey, bazı çalışmalarda egemenliğin erimesi, demode hale gelmesi, yok olması ya da anlamını yitirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalar, kavramın tarihsel değişim sürecini nitelemek adına ne kadar yetersizse, egemenliğin hiç değişmediğini, anlamının sabit olduğunu ileri sürmek de bir o kadar naif bir değerlendirme olacaktır. Egemenliğin eridiğini ileri süren ve tam aksine egemenliğin anlamının sabit olduğunu savunan kesimler arasındaki görüş farklılığı, Bartelson'un da yerinde tespitiyle, tarafların, dünyanın algılanması ve kullanıldıkları kavramsal çerçevenin ontolojik statülerinin farklılığından kaynaklanmaktadır.⁹¹² Bu anlamda, egemenliğe yüklenen anlamlar, onun değişip değişmediği konusundaki yargılar, uluslararası ilişkileri nasıl tanımladığımızı, uluslararası ilişkileri nasıl anladığımızı açıkça ortaya koymaktadır.

Egemenliğin dönüşümü veya değişimi ya da akıbeti/geleceği konusundaki argümanları, üç grup altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki egemenliğin,

⁹¹² Jens Bartelson, "The Concept of Sovereignty Revisited", *The European Journal of International Law*, Vol. 17, No. 2, 2006, s. 463-464.

başta küreselleşmenin etkileri olmak üzere, ciddi ölçüde bir dönüşüm sürecini tecrübe ettiğini ileri süren argümanlardır. Egemenliğin dönüştüğünü ileri sürenler, egemenliğin hem devletin kendi içindeki hem de devletin dışındaki (uluslararası) dinamiklerin etkileriyle, zayıflamaya başladığına inanmaktadırlar. Egemen devletin tek başına üstesinden gelemeyeceği, devleti aşan konuların/sorunların giderek artması sonucunda, Maryann K. Cusimano'nun tabiriyle, “açık toplum, açık ekonomi ve açık teknolojilerin yaygınlaşmasıyla”, egemenlik giderek zayıflamaya başlamıştır.⁹¹³

Aslında devlet egemenliğinin aşıldığı yolundaki ilk tezler, küreselleşme tartışmalarının alevlendiği 1990'lı yıllarda değil, 1970'li yılların başında dile getirilmiştir. O dönemdeki ilk tartışmaların odağında, giderek boyutu ve kapsamı genişleyen transnasyonal ekonomik ilişkiler ve karşılıklı bağımlılık nedeniyle, devletin çok uluslu şirketler karşısındaki otonomisi ve iç ve dış politikadaki kontrol kabiliyeti açısından sıkıntıyla karşılaştığı yolundaki argümanlar yer almaktadır.⁹¹⁴ Başta silah teknolojisi olmak üzere, teknoloji ve enformasyon alanında yaşanan gelişmelerin de, egemenliğin geleneksel anlamını eritmeye başladığı yolundaki tespitler, 1980'li yıllardaki tartışmaların odağını oluşturmuştur.⁹¹⁵ Ancak bu konudaki asıl tartışmalar, 1990 sonrası döneme tekabül etmektedir.

Egemenliği Westphalian düzenin bir çıktısı olarak tanımlayan kesimler için egemenlik, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dekolonizasyon süreciyle birlikte, baş tacı olarak değerlendirilmiş ve egemenliğin temel ilkeleri olarak sıralanan toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri de BM koruması altında kutsallaştırılmıştır. Ancak 1990 sonrası dönemde egemenlik, zayıflamaya ve başarısız devletler,⁹¹⁶ ekolojik tehditler, ekonominin küreselleşmesi gibi etkenlerle

⁹¹³ Maryann K. Cusimano, “Beyond Sovereignty: The Rise of Transsovereign Problems”, Maryann K. Cusimano (ed.), *Beyond Sovereignty: Issues for a Global Agenda*, New York: Bedford/St. Martin's, 2000, s. 10–12.

⁹¹⁴ Raymond Vernon, “The Multinational Enterprise: Power versus Sovereignty”, *Foreign Affairs*, Vol. 49, No. 4, 1971, s. 764–765. Raymond Vernon, *Sovereignty at Bay: The Multinational Spread of U.S. Enterprises*, New York: Basic Books, 1971.

⁹¹⁵ Raymond Duvall, Jonathan Havercroft, “Taking Sovereignty out of this World: Space Weapons and Empire of the Future”, *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 4, 2008, s. 774. Duvall'a göre, silah teknolojisinin gelişimiyle, egemenlik bazı açılardan güçlenirken bazı açılardan zayıflamıştır.

⁹¹⁶ Robinson'a göre, küreselleşmenin de etkileriyle, başarısız devletlerin zaten oldukça kırılgan olan egemenlikleri, daha da kırılgan bir hal almıştır. Neil Robinson, “State-building and International

kutsiyetini yitirmeye başlamıştır.⁹¹⁷ Hansen ve Nissen'e göre de, dört temel etken nedeniyle egemenlik büyük bir değişim geçirmiştir. Öncelikle, devletler arasında giderek artan işbirliğinin sonucunda, devletler birçok egemen yetkilerini NATO, DTÖ, OECD, AB gibi uluslararası kurumlarla paylaşmıştır. İkinci olarak, küreselleşmenin etkileri sonucunda devlet, sermaye, mallar ve insanlar üzerindeki kontrol yeteneği ve hukuki denetim imkânlarını kaybetmeye başlamıştır. Üçüncü olarak, İkinci Dünya Savaşı ve dekolonizasyon sürecinden beri, pek çok devletin kendi sınırları içinde iktidarı tesis etmek konusunda başarısız olmaları sonucunda, dışarıdan müdahaleler artmış yani başka bir ifadeyle egemenliğin temel ilkeleri aşınmaya başlamıştır. Son olarak da AB hukuku özelindeki gelişmeler ve insan hakları alanındaki düzenlemelerin sayısı ve kapsamı, geleneksel uluslararası hukukun anlamını değiştirmiştir.⁹¹⁸

Egemenliğin anlamının dönüştüğünü, modern döneminin bir ürünü olan egemenliğin teoride ve pratikte siyasal iktidarın karakteri ve yerine (*location*) dair, bireysel ve kolektif kimliklere dair soruları yanıtlamakta ve yeni dönemin koşullarını analiz etmekte yetersiz kaldığını savunan⁹¹⁹ ilk grubun temsilcileri, bugün egemenlerin değil, bizzat egemenliğin çöküp çökmediğini sorgulamaktadırlar. Egemenlik konusundaki tartışmaları, küreselleşmenin etkileri ve önemi üzerinden yürütenler, egemenliğin çöküşünün aslında, modern siyasetin birçok açıdan çöküş sürecini de tetiklediğini ileri sürmektedirler.⁹²⁰ Zira küreselleşme ve onun türevlerinin egemenlik üzerinde yarattığı etkiler, devlet egemenliğinin/siyasal iktidarın, sınırları belirli bir alanda tek ve ayrıcalıklı olduğu yolundaki modern siyasetle özdeşleştirilen temel tezlere de meydan okumaktadır.

Politics: The Emergence of a New Problem and Agenda", Aidan Hehir, Neil Robinson (ed.), *State-Building: Theory and Practice*, Oxon: Routledge, 2007, s. 10.

⁹¹⁷ Heriberto Cairo, "The Duty of the Benevolent Master: From Sovereignty to Suzerainty and the Biopolitics of Intervention", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 31, No. 3, 2006, s. 290-291.

⁹¹⁸ Thomas Gammeltoft-Hansen, Rebecca Adler-Nissen, "An Introduction to Sovereignty Games", Rebecca Adler-Nissen, Thomas Gammeltoft-Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 4-5.

⁹¹⁹ R. B. J. Walker, "Foreword", Jenny Edkins, et al. (ed.), *Sovereignty and Subjectivity*, Boulder: Lynne Rienner, 1999, s. xii. Benzer tespitler için bakınız: Richard Falk, "Evasions of Sovereignty", R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990, s. 61.

⁹²⁰ Michael Goodhart, "Review Essay: Sovereignty: Reckoning what is Real", *Polity*, Vol. 34, No. 2, 2001, s. 241-242.

Küreselleşmenin egemenlik üzerindeki dönüştürücü etkisinin olduğunu kabul edenler, devlet egemenliğinin bölünmez ve sınırsız olduğu konusundaki geleneksel yaklaşımları da sorgulamaktadırlar. Onlara göre, devlet ve sivil toplum, siyasal iktidar ve ekonomik organizasyon, kültürel kimlik ve sosyal uyum arasındaki ayrışım giderek büyümekte ve bu sarmalda egemen devlet hala önemli roller üstlense de, eski belirleyici pozisyonunu yitirmektedir.⁹²¹ Örneğin, küreselleşme sürecinde Westphalian egemenlik yorumunun anlamını yitirdiğini ve post-egemenlik çağına geçiş aşamasında olduğumuzu savunan Sindjoun'a göre, insan hakları alanındaki gelişmeler, iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin aşınması, insanların sınır aşan hareketliliği, transnasyonel birey ve grupların bir aktör olarak yarattığı etkilerin boyutu, çevresel zorunlulukların doğurduğu devletleri aşan bir vizyonun gerekliliği sonucunda, uluslararası çevre kuruluşları ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleriyle ortaya çıkan “yeşil/yeşeren egemenlik”⁹²² kavramının doğuşu gibi etkenlerle, yeni bir egemenlik algısı inşa edilmektedir.⁹²³

Egemenliğin ve onun ayrılmaz bir parçası olan *territorialitenin*, modern devlet ve uluslararası sistemin temel unsuru olduğunu dile getiren Sassen'e göre, içinde bulunduğumuz dönemde, egemenlik merkezleştirilmiş (*decentered*), *territorialite* ise ulusal bağ ve anlamlarından koparılmıştır (*denationalized*). Ona göre, egemenlik ve *territorialitenin* bu dönüşümünde, küreselleşme ve supranasyonel örgütlerin kurulması oldukça belirleyici olmuştur.⁹²⁴ Egemenliğin doğasında yaşanan dönüşümün, sadece küreselleşmenin etkilerine indirgenemeyeceğini ileri süren Leonard, devletin kontrol yeteneğini yitirmesinin, egemenliğin düşüşü şeklinde yorumlandığına dikkat çekmektedir.⁹²⁵ Hem devletin hem de egemenliğin Westphalian düzenin bir uzantısı olduğunu savunan Leonard'a göre, küresel yönetim olarak adlandırdığı mevcut dönem içinde, modern devlet ve

⁹²¹ Camilleri, “Rethinking Sovereignty...”, s. 29.

⁹²² *Greening sovereignty* kavramını ilk olarak kullanan kişi Litfin'dir Karen T. Litfin, “The Greening of Sovereignty: An Introduction”, Karen T. Litfin (ed.), *The Greening of Sovereignty in World Politics*, Cambridge: MIT Press, 1998, s. 1–30.

⁹²³ Sindjoun, *op. cit.*, s. 219–226. Çevresel koşulların egemenliğin düzenleyici ilkelerini değiştirdiği konusundaki tespitler için bakınız: Robyn Eckersley, *The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty*, Massachusetts: MIT Press, 2004, s. 203.

⁹²⁴ Saskia Sassen, *Losing Control: Sovereignty in an Age of Globalization*, New York: Columbia University Press, 1996, s. 29–31.

⁹²⁵ Leonard, “Discovering the New Face of Sovereignty...”, s. 103.

küresel yönetim arasındaki ilişki ve tek bir egemenlik tanımı/modelinden ziyade çoklu, birbiriyle kesişen farklı egemenlik modellerinin varlığı, Westphalian düzeni değiştirmiştir. Ona göre, bir dünya düzeni değişirse, onu tanımlayan unsurlar da değişeceği için, hem devletin hem de egemenliğin anlamı dönüşüm geçirmiştir.⁹²⁶ Aynı noktaya işaret eden Linklater, vatandaşlık algısı üzerinden, artık geçerliliğini yitirdiğini ileri sürdüğü Westphalian egemenliğin temel ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır; birey tek bir egemenin sınırında yaşar, sınırları belirli alanda tek bir egemen vardır, tüm vatandaşlar aynı sınırlar içinde aynı hak ve statüye sahiptir, egemen ve vatandaş arasındaki ilişkinin zorunlu bir sonucu olarak yabancılar dışlanır.⁹²⁷

Egemenliği, kapitalist dünya ekonomisinin temel sütunu olarak değerlendiren Wallerstein de, egemenliğin tarihi boyunca ilk kez akut bir kriz içinde olduğunu vurgulayarak, bir sarsıntı geçirmeye başladığını not etmektedir. Ona göre, egemenlik düşerse/sarsılırsa, kapitalizm savunmasız hale gelir. Egemenliğin içine düştüğü durumdan dolayı, kapitalizmin bir ikileme olduğunu belirten Wallerstein'e göre, kapitalist sistem ya zayıflamakta olan devletten daha çok şey koparacak ya da devletin meşruiyetini yeniden sağlamaya çalışacak ya da alternatif bir sistemin altyapısını oluşturacaktır.⁹²⁸

Küreselleşme, kapitalizm, vatandaşlık, teknoloji, devletin kontrol kabiliyeti, insan hakları, çevre sorunları, ekonominin küreselleşmesi, sınırların öneminin azalması ve benzeri gibi etkenler üzerinden egemenliğin eridiğini ileri süren ilk grubun bu argümanlarının temelinde, Westphalian düzenin değişim sorunu yatmaktadır.⁹²⁹ Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında, aslında bu gruptaki yaklaşımların egemenlik algısı daha çok devletin kapasitesiyle özdeşleştirilmiştir.⁹³⁰

⁹²⁶ Eric K. Leonard, "Seeking Sovereignty: Gaining Understanding through Critical Analysis", *New Political Science*, Vol. 23, No. 3, 2001, s. 426-427.

⁹²⁷ Andrew Linklater, *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, Oxon: Routledge, 2007, s. 104.

⁹²⁸ Wallerstein, "States? Sovereignty...", s. 33.

⁹²⁹ Julie Mostov, *Soft Borders: Rethinking Sovereignty and Democracy*, New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 35.

⁹³⁰ Bu algı, en açık haliyle, 2000'li yılların başında ABD'de "yeni egemenlikçiler" olarak adlandırılan grubun tezlerinde görülmektedir. Spiro'nun 2000 yılında yayımladığı çalışmada ilk kez dile getirdiği "yeni egemenlikçiler" (New Sovereignists), küresel yönetimin demokratik olmadığını çünkü halk egemenliğini (popular sovereignty) zayıflattığını ileri sürmektedir. Peter J. Spiro, "The New Sovereignists: American Exceptionalism and Its False Prophets", *Foreign Affairs*, Vol. 79, No. 6,

Küreselleşmenin, egemenliği erittiğini iddia eden bu yaklaşımlar, temelde devletin kapasitesinin belirli sorunlar karşısında ya da çözüm/alternatif üretme yeteneği noktasında yetersiz olduğunu ileri sürerek, egemenliğin demode hale dönüştüğünü savunmaktadırlar. Özellikle büyük güçlerin ya da uluslararası sistemde etkili olan devletlerin bazı sorunları artık tek başına çözemiyor olmaları nedeniyle, egemenliğin krizde olduğu konusundaki söylemler güç kazanmıştır. 11 Eylül olaylarıyla uluslararası terörizmin ulaştığı boyut, finansal krizlerin patlak vermesi ve etkileri, dünyanın farklı bölgelerinde farklı gerekçelerle meydana gelen insani felaketler, güvenlik sorunlarının sınır aşan yansımaları, devlet dışındaki diğer aktörlerin sorun yaratma ve çözüm üretme konusundaki kapasiteleri, teknoloji ve enformasyon alanındaki gelişmeler alt alta toplandığında, egemenliği devletin kapasitesiyle eş görenler için, egemenliğin erimesi kaçınılmaz bir sonuçtur.⁹³¹

Wouter G. Werner ve Jaap Wilde'in da altını çizdiği gibi, egemenliğin öldüğü, eridiği, modasının geçtiğini ileri sürenler, egemenliği devletin içerideki kontrol gücü ve kapasitesi, dışarıdaysa bağımsız hareket edebilme yeteneği olarak tanımlamaktadırlar. Egemenliği bu şekilde tanımlayanlar için, son dönemde küreselleşme ve teknolojik gelişmeler gibi pratikte yaşanan gelişmeler, egemenliği öldürmektedir. Uluslararası sistemde devletin hâkim pozisyonuna yönelik tehditler ve devletin etkisini azalttığı iddia edilen küreselleşme gibi unsurlar olduğu zaman egemenliğin de öldüğü iddia edilmiştir. Ancak Werner ve Wilde'e göre, bu durumun tam tersi geçerlidir.⁹³²

Egemenlik ve egemenliğin ifade ettiği anlam, siyasal olan/alanın anlaşılmasındaki rolü sadece devletin sahip olduğu kapasitesiyle özdeş görülerek analiz edilmemelidir. Egemenliği bu şekilde anlamaya çalışanlar, yani ilk gruptaki

2000, s. 9-15. Yeni egemenlikçiler, ABD'nin uluslararası hukuk, kurumlar, antlaşmalarla kendisini bağlamasının hem ABD'nin çıkarlarına aykırı olduğunu hem de ülke dışında karara bağlanmış ve bağlayıcılığı olan çeşitli düzenlemelerin kabulünün vatandaşların çıkarlarına hizmet etmediğini dile getirmektedirler. John Bolton, Curtis Bradley, Jack Goldsmith, Eric Posner, Jeremy Rabkin, John Yoo gibi yeni egemenlikçilere göre küresel normlar, ABD anayasası ve egemenliğini eritiyor. Bu görüşleri eleştiren ve küresel yönetişimin anayasal demokrasiyi güçlendirdiğini dile getiren çalışma için bakınız. Michael Goodhart, Stacy Bondanella Taninchev, "The New Sovereignist Challenge for Global Governance: Democracy without Sovereignty", *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 4, 2011, s. 1048-1051.

⁹³¹ Ruth Lapidoth, "Sovereignty in Transition", *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No. 2, 1992, s. 334-335.

⁹³² Wouter G. Werner, Jaap H. De Wilde, "The Endurance of Sovereignty", *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 3, 2001, s. 283-305.

yaklaşımın temsilcileri, egemenliğin uluslararası ilişkilerde düzenleyici bir ilke olduğu ve sosyal olarak inşa edildiği için değişime/dönüşüme açık bir şey olduğu gerçeğini görmezden gelmektedirler. Zaten egemenliği, 1648’de ifade ettiği anlam ve göstergeleri üzerinden okuyanların, bugün bunların geçersiz olduğunu ileri sürmeleri kadar doğal bir şey yoktur.

Egemenliğin dönüşümü/değişimi ve akıbeti konusundaki ikinci grup yaklaşımlara göre, egemenliğin küreselleşme süreci üzerinden ya da ilk gruptaki yaklaşımların ileri sürdüğü benzer gelişmeler üzerinden bir dönüşüm tecrübe ettiği konusundaki tezler, egemenliğin doğasını yanlış anlamaktan kaynaklanmaktadır.⁹³³ Bu gruptaki yaklaşımlara göre, bugün aslında egemenliğin eridiği ya da demode bir hale büründüğü bir dönemden çok, egemenliğin farklı boyutlarını gördüğümüz bir dönemin içindeyiz. Egemenliğin dönüşümünü küreselleşmeyle ilişkilendirmenin yetersiz bir değerlendirme olacağını savunan Christopher Rudolph’a göre egemenlik, bir dizi norm ve kurallardan oluşan bir kurumdur ve bu kurum tarihsel olarak zaten dinamik bir yapıya sahiptir. Egemenlik, değişmez bir köşe taşı değil, aksine oldukça esnektir ki zaten daimi, mutlak ve bölünemez bir egemenlik algısı/tanımı, tarihsel olarak hiçbir dönemde karşılaşılan bir durum değildir.⁹³⁴ Benzer şekilde Philpott da, kavramın ilk kez kullanıldığı ve anlam ifade etmeye başladığı Orta Çağ’dan beri, egemenlik alanında dört devrim olduğuna işaret etmektedir. Ona göre bu devrimleri tetikleyen unsurlar da, adalet ve meşru iktidar alanındaki zihni gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. İlk devrim, Protestan reformu sonrasındaki Westphalia Barışı’nın çıktıkları ve etkileridir. İkinci devrim, Liberalizmin etkisiyle/itkisiyle XIX. yüzyılın sonunda Doğu Avrupa’daki azınlıkların korunmasına yönelik yapılan uluslararası antlaşmaların Birinci Dünya Savaşı sonrası yerleşmiş olmasıdır. Üçüncü devrim, kolonyal milliyetçilik ve metropolitan liberalizmin etkisiyle patlak veren dekolonizasyon sürecidir. Dördüncü ve son devrim ise, Soğuk Savaş sonrası giderek daha çok karşılaşılan (insani) müdahalelerdir.⁹³⁵

⁹³³ Thomas C. Heller, Abraham D. Sofaer, “Sovereignty: The Practitioners’ Perspective”, Stephen D. Krasner (ed.), *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, New York: Columbia University Press, 2001, s. 45.

⁹³⁴ Christopher Rudolph, “Sovereignty and Territorial Borders in a Global Age”, *International Studies Review*, Vol. 7, No. 1, 2005, s. 16.

⁹³⁵ Daniel Philpott, “Ideas and Evolution of Sovereignty”, Sohail H. Hashmi (ed.), *State Sovereignty: Change and Persistence in International Relations*, Pennsylvania: Penn State Press, 1997, s. 15.

Philpott gibi, egemenliğin değişiminin özellikle son çeyrek asırda yaşanan gelişmelerle değerlendirilemeyeceğini öne süren Öyvind Österud da, hem egemenliğin hem de egemen devletler kulübüne üyeliğin şartlarının Westphalia'dan beri değiştiğini belirtmektedir. Ona göre, Eski Rejim'de (*Ancien Régime*) hanedanların meşruluğu ve evliliklerle yeni kurulan devletler üyeliğe kabul edilmiş, elçi değişimleri ve antlaşmalar da üyelik için yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Eski Rejim'in çöküş sembolü olan Fransız İhtilali ile birlikte, kısmen halkçı meşruiyet öne çıkmıştır. XIX. yüzyılda, diplomatik tanınma, antlaşmalar, konferanslar üyeliği belirleyen kriterler olurken, XX. yüzyılda ise Milletler Cemiyeti (MC), BM gibi örgütler, egemen devletler kulübüne üyelik için belirleyici olmuştur.⁹³⁶ Hem Philpott hem de Österud'un tespitleri, değişimin egemenliğin doğasının bir parçası olduğunu ve bu değişimin küreselleşmeyle özdeşleştirilemeyeceğini savunan ikinci grubun genel yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir.

Egemenliğin değişimiyle ilgili senaryolardaki ikinci grubun en önemli temsilcisi, egemenlik konusunda yaptığı çalışmalarla oldukça ses getiren Stephen D. Krasner'dir. Krasner, açıkça, küreselleşmenin egemenliği dönüştürdüğü tezini, abartılı bir söylem ve hatta bir mit olarak tanımlamaktadır. Ona göre, küreselleşme eğer bir etkileşim süreciyse, devletler arasındaki etkileşim zaten yeni bir şey değil, küreselleşmenin miladı olarak gösterilen 1980'li yılların öncesinde de etkileşim vardı. Azınlık hakları, dinsel haklar ve self-determinasyon konusunda devlet egemenliğine yönelik müdahalelerin de yeni ya da Soğuk Savaş sonrası ilk kez karşılaşılan şeyler olmadığını savunan Krasner, küreselleşmenin, birinci grubun tezinin aksine, bazı açılardan egemenliği güçlendirdiğini belirtmektedir. Egemenliği, "organize münafıklık" (*organized hypocrisy*) olarak tanımlayan Krasner, devletlerin sürekli olarak egemenliğin temel ilkelerini ihlal ettiğini göstermek adına, böyle bir betimleme yapmıştır.⁹³⁷ Küreselleşmenin egemenliği zedelediği yolundaki

⁹³⁶ Öyvind Österud, "The Narrow Gate: Entry to the Club of Sovereign States", *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1997, s. 172–173. Örneğin MC'ye üye olmak için, egemen devlet olma şartı yoktu. MC Konvansiyonu'nun birinci maddesinde her devletin, dominyonun ya da koloninin MC üyelerinin 2/3 oranında olumlu oyuyla üye olabileceği açıkça belirtilmiştir. Zaten o dönemde henüz bağımsız olmayan Hindistan ve Britanya'nın dominyonları MC Konvansiyonu'nun imzacısı ve üyesi konumundaydılar.

⁹³⁷ Stephen D. Krasner, *Sovereignty: An Organized Hypocrisy*, New Jersey: Princeton University Press, 1999, s. 9-25. Krasner, bu çalışmasında egemenliği tasnif ederek, "karşılıklı bağımlılık egemenliği, içsel egemenlik, Westphalian egemenlik ve uluslararası legal egemenlik" olmak üzere

argümanların mantıksal olarak iki noktada kusurlu olduğunu belirten Krasner'e göre, ilk kusur, egemenliğin birinci anlamı olan etkili devlet kontrolüyle, ikinci anlamı olan otorite ve yasallıkla ilgili kısmın birbiriyle karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. İkinci kusursa, geçmişte devletin kontrol yeteneğinin çok yüksek olduğu, altın bir çağın yaşandığını farz ederek ve XIX. yüzyılın sonunda meydana gelen uluslararası sermaye girişlerinin şimdiki kadar yüksek olduğu gerçeğini göz ardı ederek, dile getirilen küreselleşme tezlerinin tarihsel açıdan miyop olduğudur.⁹³⁸

Krasner'in belirttiği ikinci kusurla ilgili olarak, Glassman, Hirst&Thompson da, 1990'lı yıllardan sonra ekonomik entegrasyonun oldukça üst düzeyde gerçekleştiği yolundaki yaygın kanının aksine, entegrasyonun astronomik bir düzeyde olmadığı bir çağda olduğumuzu ve hatta 1913 yılındaki entegrasyonun daha fazla bir düzeyde gerçekleştiğini not etmektedirler.⁹³⁹ Krasner, aslında 1990'lı yıllardan sonra küreselleşmenin egemenlik üzerindeki etkileri konusunda söylediği şeyleri, 1976 tarihli çalışmasında, o dönemin popüler söylemi olan "karşılıklı bağımlılık" argümanları için de söylemiştir. Devletin politikalarını ve tercihlerini değil, bizzat devletin kendisini de değiştirdiği ileri sürülen karşılıklı bağımlılık söylemlerinin, egemen devleti zayıflattığı yönündeki tespitlerin yanlış olduğunu savunmuştur.⁹⁴⁰

Bu gruptaki yaklaşımlar, küreselleşmenin etkilerini görmezden gelerek, onu etkisiz bir süreç olarak değerlendirmiyorlar. Sadece bu sürecin, ilk gruptaki yaklaşımların iddia ettiği kadar, dönüştürücü bir güç olmadığını ve egemen devletin başta ekonomi olmak üzere birçok başlıkta hala etkili bir aktör olduğu tezinde ısrar ediyorlar. Örneğin Kelly'e göre devlet, sermaye üzerindeki güvencesi, iç piyasanın dışarıya açılmasını sağlamak konusundaki çabaları, küresel ekonominin ilke ve

dört çeşit egemenlik olduğunu belirtmiş ve hemen hemen tüm çalışmalarında da bu tasnifi tekrarlamıştır. Ancak bu tasnif, çok işlevsel olmadığı için bu çalışmada, detaylı olarak ele alınmamıştır. Kapsamlı bir Krasner eleştirisi için bakınız: Jack Goldsmith, "Review: Sovereignty, International Relations Theory, and International Law", *Stanford Law Review*, Vol. 52, No. 4, 2000, s. 959-986.

⁹³⁸ Stephen D. Krasner, "Globalization and Sovereignty", David A. Smith, et al. (ed.), *States and Sovereignty in the Global Economy*, London: Routledge, 1999, s. 37. Stephen D. Krasner, "Abiding Sovereignty", *International Political Science Review*, Vol. 22, No. 3, 2001, s. 234-237.

⁹³⁹ Jim Glassman, "State Power Beyond the Territorial Trap: The Internationalization of the State", *Political Geography*, Vol. 18, No. 6, 1999, s. 671. Benzer tespitler için bakınız: Paul Hirst, Grahame Thompson, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Ankara: Dost, 2000, s. 8-9.

⁹⁴⁰ Stephen D. Krasner, "State Power and the Structure of International Trade", *World Politics*, Vol. 28, No. 3, 1976, s. 317.

standartlarını düzenlemesi ve bizzat kendisi küresel kapitalizmin bir üyesi olarak, *territorialite* üzerinden küresel ekonomideki rolünü güçlendirmeye devam etmektedir.⁹⁴¹ Teknoloji ve enformasyon alanında yaşanan gelişmelerle, sürekli dile getirilen “siber dünya” söylemleri ve devletin artık bu dünyada belirleyici pozisyonunu yitirdiği yolundaki tezlerin aksine, Zekos, devletin teknoloji vasıtasıyla kontrol yeteneğini bir üst düzeye çıkardığını ve “elektronik devlet” diyebileceğimiz devletin yeni bir vasfının öne çıkmaya başladığını belirterek, devletin siber dünyayı da kontrol ettiği ileri sürmektedir.⁹⁴²

Krasner gibi, Philippe Cauvet de, uluslararası sistemde devletin hâkim pozisyonuna yönelik tehditler ve devletin etkisini azalttığı iddia edilen küreselleşme gibi unsurlar olduğu zaman, egemenliğin eridiği konusundaki iddiaların doğru olmadığını, hatta bu iddiaların tam tersi bir durumun geçerli olduğunu belirtmektedir. Ulusal hareketlerin güçlenmesi, dünyadaki çatışma bölgeleri, sınır çatışmaları, AB'nin Schengen uygulamasıyla dışarıya karşı sınır kontrolünü artırması gibi gelişmeler, hala devlet egemenliği, kimlik ve *territorialite* arasındaki bağın güçlü olduğuna dair başlıca emarelerdir.⁹⁴³ Tarihsel olarak devletin belirleyici pozisyonuna yönelik tehditlerin olduğu ve küreselleşmenin yarattığı etkilere benzer gelişmelerin olduğu durumlarda, bu gelişmeler hem içeride hem dışarıda devlet egemenliğini ve meşruiyetini güçlendiren bir şey olarak değerlendirilmektedir. Bodin'in egemenlik kavramını kullanması, Hobbes'un daha sistematik olarak egemenlik teorisini geliştirmesi ve kavramın gerçek anlamını kazanması da, bu tip durumların yaşandığı dönemlere denk düşmektedir. Onlara göre, egemenlik XVII. yüzyılda “*cuius regio, eius religio*” ilkesi⁹⁴⁴ üzerinden dış müdahaleyi önlemek, XIX. yüzyılda “*cuius regio, eius natio*” ilkesi⁹⁴⁵ üzerinden müdahaleyi önlemek ve XX. yüzyılda ise “yabancı

⁹⁴¹ Philip F. Kelly, “The Geographies and Politics of Globalization”, *Progress in Human Geography*, Vol. 23, No. 3, 1999, s. 389.

⁹⁴² Georgios I. Zekos, “Electronic State Sovereignty”, *The Icfai University Journal of Cyber Law*, Vol. 7, No. 4, 2008, s. 57–58.

⁹⁴³ Philippe Cauvet, “Deterritorialisation, Reterritorialisation, Nations and States: Irish Nationalist Discourses on Nation and Territory before and after the Good Friday Agreement”, *GeoJournal*, Vol. 76, No. 1, 2011, s. 79-80.

⁹⁴⁴ Augusburg Barışı (1555) sonrasında kabul edilen ve “kimin bölgesi, onun dini” olarak Türkçeleştirilebilecek bu ilkeyle, feodal dönemde, kendi toprakları üzerinde, Papa'nın ya da başkaca bir otoritenin zorlaması olmaksızın feodal birimlerin kendi mezheplerini seçme hakkı, antlaşmayla güvence altına alınmıştır.

⁹⁴⁵ Kimin bölgesi, onun ulusu.

unsurlar” ve dekolonizasyon sorunuyla ilgilidir. Ama egemenliğin temel işlevi, aslında hiç değişmemiştir yani iç-dış arasında bir ayırım yapmak ve bu ayırım üzerinden içerideki meşruiyeti sakat bırakabilecek olası dış müdahaleleri engellemeye çalışmaktır.⁹⁴⁶

Egemenliğin, küreselleşme ve büyük sosyal, ekonomik ve teknolojik dönüşümlerle zayıflamadığını ileri süren David Chandler, egemenliğin zayıflaması için, küresel çapta devletin üstünde ve ondan bağımsız hareket edebilen yasal ve siyasal kurumların tesisinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ona göre, henüz böyle kurumlar yoktur ve yakın bir gelecekte de var olacak gibi görünmemektedir.⁹⁴⁷ Başka bir ifadeyle, uluslararası sistemin kurucu unsuru konumundaki egemenliğin aşılması/aşınması için, alternatif bir düzenleyici ilke, norm ya da kurumun tesis edilmesi zorunludur. Post-Westphalia, post-egemenlik, post-devlet gibi söylemlerin karşılığının olabilmesi için, siyasal ve sosyal alanı egemenlik olmadan tahayyül edebileceğimiz bir düzene dönüştürebilmeliyiz. Ancak, Alexander B. Murphy’in de işaret ettiği üzere, Westphalia’dan beri egemenlik, bir takım sosyal, teknolojik ve ekonomik gelişmelerle paralel bir krize sürüklenmiş ve egemenlikle birlikte teritoryal düzenlemelerin de teorik ve işlevsel temellerine meydan okunmuştur. Egemenliğin krizde olduğu her dönemde, uluslararası ilişkilerin temel ilkelerinden biri olan egemenliğin de anlamı değişmiştir. Ancak ilginç bir şekilde, her seferinde de geleneksel egemenlik modeliyle birçok açıdan örtüşen yeni bir siyasal harita çizilmiştir.⁹⁴⁸ Murphy, içinde bulunduğumuz dönemde, egemenlik için eğer bir kriz durumundan söz etmek gerekirse, bu krizin de aşılabileceği ve egemenliğin yine temel belirleyici, düzenleyici unsur olduğu, yeni bir modelin inşa edileceği kanaatinde. Murphy ayrıca, egemen devletin yükselişinin genellikle, siyasal yaşamdaki materyal, ekonomik, teknolojik ve ideolojik değişimlerle açıklanmaya çalışıldığını, kapitalizm, teknolojiyle birlikte zorlama araçlarındaki yenilik, iletişim, milliyetçiliğin doğuşu ve benzeri gelişmelerin modern devleti doğurduğunu not etmektedir. Ona göre, bu gelişmeler, sadece egemen devleti doğurmamış, aynı zamanda insanların coğrafya

⁹⁴⁶ Werner, De Wilde, *op. cit.*, s. 283-305.

⁹⁴⁷ David Chandler, “After the Interregnum: Sovereignty and International Relations in Flux”, *Paper Presented to the Centre for Defence Studies*, Kings College London, 22 Nisan 2004, s. 13–14.

⁹⁴⁸ Alexander B. Murphy, “The Sovereign State System as Political-Territorial Ideal: Historical and Contemporary Considerations”, Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 82–83.

algılarını da değiştirmiştir. Egemen devlet sistemini anlamak ya da buradaki bir değişimi görmek için bu territorial yapının da anlaşılması gerektiğini belirtmektedir.⁹⁴⁹

Egemenliğin erimeye başladığı yolundaki ilk grup yaklaşımların küreselleşmenin etkilerinden sonra en sık dile getirdikleri unsurlardan biri de, devletin uluslararası ya da supranasyonel örgütlere üyeliğiyle gerçekleştirdiği egemenlik devri ya da transferi sonucunda egemenliğin aşındığı iddiasıdır. Wendt, bu konudaki iddiaların doğru olmadığını belirterek, egemenliğin devletin temel özlerinden, kurucu unsurlarından biri olmadığını sadece onun sahip olduğu sosyal kimliklerden biri olduğunu ileri sürmektedir. Egemenlik devriyle birlikte, ona göre, devlet mevcut sorunları çözmek için daha fazla kapasiteye sahip olabilir. Bu anlamda, “devletin uluslararasılaşması” (*internationalization of state*) adını verdiği bu süreç, aslında devletin gücünün yeniden organize edilmesi ve düzenlenmesidir, onun gücünün yok olması demek değildir.⁹⁵⁰ Egemenliğin transferiyle, egemenliğin aşındığı yolundaki tezlerde en sık başvurulan örnek-olaylardan biri AB örneğidir.⁹⁵¹

Werner ve De Wilde, neden AB’nin, birçok kişi tarafından, post-Westphalia döneminin bir eseri olarak tanımlandığını sorgulayarak, üç önemli noktaya işaret etmişlerdir. Birincisi, AB, hiçbir uluslararası yapının/örgütün sahip olmadığı bir güce sahip, AB’nin bir devletle özdeşleştirilen her türlü konu ve meseleye müdahil olması. İkincisi, iç güvenlik, savunma, göç, insan hakları gibi daha önceden bir devletin egemenliği için temel sayılan konularda, bugün AB’nin söz sahibi olması. Üçüncüsü, ATAD’ın⁹⁵² bağımsız bir yasa koyucu gibi davranması ve kararlarının devletlerin yasal düzenlemelerini doğrudan etkilemesi. Bununla birlikte, Werner ve De Wilde, sıraladıkları bu özellikler, devletlerin egemenliklerini transfer etmesi ve AB’nin bir egemenlik havuzu oluşturması nedenleriyle, AB’nin kendisinin bir egemen devlet

⁹⁴⁹ *Ibid.*, s. 82.

⁹⁵⁰ Alexander Wendt, “Collective Identity Formation and the International State”, *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, 1994, s. 393.

⁹⁵¹ Egemenlik transferi konusunda tek örnek AB değildir. Kosova ve Bosna örneklerinde olduğu gibi, egemenliğin uluslararası gözlemciler/kurumlara transfer edildiği de öne sürülmektedir. James D. Fearon, David D. Laitin, “Neotrusteeship and the Problem of Weak States”, *International Security*, Vol. 28, No. 4, 2004, s. 40.

⁹⁵² Yeni adıyla ABAD (Avrupa Birliği Adalet Divanı)

haline geldiği şeklinde yorumlanamayacağını da eklemektedirler.⁹⁵³ Wallace ise, egemenlik geleneksel anlamıyla değerlendirildiğinde, hiçbir AB üyesinin egemen devlet olarak nitelendirilemeyeceğini, ancak AB'nin hem yeni bir devlet, hem de yeni bir egemenlik algısı ürettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, Wallace, bu yeni egemen devletin bir paradoksu olduğunu da eklemektedir. Ona göre, AB içinde birçok şey giderek artan bir şekilde çok düzlemli (*multi-level*) olmasına ve egemenliğin geleneksel anlamı erimeye başlamasına rağmen, semboller, kimlikler, ulusal dayanışma, ulusal temsil ve hesap verme gibi daha birçok şey ulus-devletin egemenliği altında bulunmaya devam etmektedir.⁹⁵⁴

Küreselleşmenin etkilerini, uluslararası entegrasyonun önemini, teknik gelişmelerin ulaştığı boyutu kabul etmekle birlikte, bu faktörlerin devlet egemenliğini dönüştürme potansiyeli konusunda şüpheleri olan ikinci grup yaklaşımlar, devlet egemenliğini -her ne kadar değişim geçirdiğini ifade etseler de- hala uluslararası sistemi düzenleyen temel belirleyici ilke olarak değerlendirmektedirler. Egemenliğin doğası itibariyle, zaten değişime açık olduğunu bu nedenle de küreselleşme ve diğer etkenlerin öneminin abartılmaması gerektiğini, tüm bu sürecin sonucunda egemenliğin erimekten çok güçleneceğine işaret etmektedirler. AB örneğini önemsemekle birlikte, bu entegrasyon modelinde bile, devletlerin münhasıran egemenliklerini koruduklarını ve uluslararası ilişkilerin anarşik karakteri nedeniyle, devletin rızası olmadan devlet egemenliğinde herhangi bir erime/eksilmenin olamayacağını dile getirmektedirler. Holsti'nin ifadesiyle, "içinde bulunduğumuz dönemde devlet, birçok açıdan yetkilerini paylaşmakta ve otonomisini yitirmektedir belki ama bu devletin egemenliğinin yok olduğu, BM üyesi olmaya devam edemeyeceği, diğer devletlerle anlaşma yapamayacağı ya da

⁹⁵³ Werner, De Wilde, *op. cit.*, s. 283-305. AB'nin egemenlik algısında yarattığı değişim sonucunda ortaya çıkan "daha fazla Avrupalılaşmak daha az egemen olmak" formülünün doğru olmadığı konusundaki tespitler için bakınız: Tanja E. Aalberts, "Sovereignty Reloaded? A Constructivist Perspective on European Research", Ronald Holzhaecker, Markus Haverland (ed.), *European Research Reloaded: Cooperation and Integration among Europeanized States*, Amsterdam: Springer, 2006, s. 267. Erdem Özlük, Fazlı Doğan, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerini Egemenlik Devri Tartışmaları Üzerinden Okumak", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Vol. 9, No. 1, 2010, s. 125-146.

⁹⁵⁴ William Wallace, "The Sharing of Sovereignty: The European Paradox", *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999, s. 521. Benzer tespitler için bakınız: Erdem Özlük, Murat Çemrek, "Burying Sovereignty in its Birthplace: Back to the Middle Ages", Sai F. Hensel (ed.), *Order and Disorder in the International System*, Surrey: Ashgate, 2010, s. 176.

devletin vatandaşlarının hukuki kimliklerinin ortadan kalkacağı anlamına gelmez”⁹⁵⁵ tezini savunmaktadırlar. Benzer şekilde Barak Mendelsohn da, uluslararası terörizm özelinde, egemenliğin eridiği konusundaki tezlere karşılık olarak, terörizmin devletin egemenliğini zayıflatan bir unsur olmasına rağmen, bu örgütlerin egemen devlet olma konusundaki talepleri var olduğu sürece ve ayrıca bu örgütlere karşı devletler, diğer devletlerle daha çok işbirliğine ihtiyaç duydukları sürece, egemenliğin güçlenmeye devam edeceğini vurgulamaktadır.⁹⁵⁶

İkinci grup yaklaşımlar, özetle, egemenliğin tarihsel olarak çeşitli nedenlerle sürekli bir değişim geçirdiğini bu nedenle başta küreselleşme olmak üzere son çeyrek asırda yaşanan gelişmelerin egemenlik üzerindeki etkilerinin abartıldığını savunmaktadırlar. Ancak başta Krasner olmak üzere bu yaklaşımın temsilcilerinin asıl odak noktaları devlet egemenliği değil egemen devletin bizatihi kendisidir.⁹⁵⁷ Bu gruptaki yaklaşımlar, egemenliğin doğası itibariyle değişime “alışık” olduğunu dile getirirken ya da egemenliğin küreselleşmeyle değişmediğini savunurken egemenlikten değil, aslında devletten bahsediyorlar. Modern egemenliğin anlam kazanmaya başladığı dönemden bugüne bir değişim içinde olduğu noktasında bu gruptaki yaklaşımlarla aynı çizgide durmamıza rağmen, devleti korumaya dönük (devletçi) Realizm ve daha çok da Neorealizm etkisinin açıkça hissedildiği “gizli” ajandanın ve küreselleşmenin etkilerinin önemsizleştirilecek düzeyde analiz dışına itilmesinin de doğru olmadığını düşünüyoruz. Nitekim Eberwein ve Badie de bu gruptaki yaklaşımların egemenlikle ilgili normların değişebileceği gerçeğini gözden kaçırdıklarını belirterek, özellikle Krasner’in “organize münafıklık” tespitini eleştirmekte, egemenliğin sosyal olarak inşa edildiğini ve egemenliğe dair normların, devlet pratikleri tarafından değiştirilebileceğini ifade etmektedir.⁹⁵⁸

⁹⁵⁵ Holsti, *Taming the Sovereigns...* s. 134–136.

⁹⁵⁶ Barak Mendelsohn, “Sovereignty under Attack: The International Society Meets the Al Qaeda Network”, *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 1, 2005, s. 66.

⁹⁵⁷ Krasner ile yaptığım 31 Mart 2011 tarihli kişisel bir yazışmada “egemenlik tartışmalarında Krasner ve çalışmaları nerede durmaktadır? Nasıl tasnif edilmelidir sorusuna Krasner şu yanıtı vermiştir. “Bence asıl mesele iktidar ile ilişkilidir. Klasik Realistlerin tersine ben devletin sert bir kabuğunun olmadığına inanıyorum. Devlet dışındaki diğer aktörler sistematik olarak devlet iktidarını etkilemeye çalışıyorlar ve kimi durumlarda da bu konuda hayli başarılılar”.

⁹⁵⁸ Wolf-dieter Eberwein, Bertrand Badie, “Prevention and Sovereignty: A Vision and a Strategy for a New World Order?”, *Global Society*, Vol. 20, No. 1, 2006, s. 22.

Egemenliğin dönüşümü/değişimi konusundaki üçüncü grup yaklaşımlar ise, ilk iki yaklaşıma oranla daha az sayıda kişi tarafından dile getirilmekte ve egemenliğin dönüşüm/değişiminden ziyade, egemenliğin tamamen yok olduğunu ileri sürmektedir.⁹⁵⁹ Bu yaklaşımlar, iç ve dış arasında keskin bir ayrım yapan ve egemenliği toplumdaki en üstün otorite olarak tanımlayan egemenlik yorumlarını sorgulamakta ve post-uluslararası, post-Westphalia ve post-egemenlik vurgusunu öne çıkarmaktadır.⁹⁶⁰ Postpozitivistlerin egemenlik algısından farklı olarak, bu yaklaşımda, egemenliğin artık miadını doldurduğu, geleneksel egemenliğin uluslararası ilişkilerin gerçeğiyle örtüşmediği ve küresel olanla, ulusal olanın sıfır toplamı olduğu ileri sürülerek, sanki bu ikisi birbirine zıt şeyler olarak algılanmaktadır. Bu iddiayı taşıyanlar için egemenlik, ulusal ile bölgesel ve küreselin etkileşimini belirleyen en temel engellerden biri olarak gösterilmektedir.⁹⁶¹ Küresel ekonomideki gelişmeleri ve küresel ekonominin kazancını, *territorialite* ve egemen ulus-devletin kaybı olarak gören bu sıfır toplamı oyun mantığı ve devletin sınırları içinde gerçekleşmiş olan işlemleri, ulusal bir hadise olarak gören bakış açısı, mutlak/bölünemez egemenlik algısına sahiptir ve egemenliği ulus-devlet içinde kurumsal bir yapı olarak değerlendirmektedirler. Bu nedenle de, küreselleşme ve diğer gelişmelerin etkisiyle, geleneksel egemenliğin artık yeni dönemin koşullarına uygun olmadığını ileri sürmekte ve egemenliğin yok olduğu tezini işlemektedirler.⁹⁶²

Post-egemenlik ya da post-Westphalia söylemleriyle, egemenliğin yok olduğu konusundaki bu yaklaşımın benzeri, Friedrichs tarafından dile getirilmiştir. Friedrichs, 1962’de Wolfers, 1977’de de Bull tarafından kullanılan “yeni Orta Çağ” (*new-medievalism*) vurgusuyla, aslında Westphalia sonrasına değil, öncesine dönüş yaptığımızı işaret etmektedir. Ona göre, son dönemde uluslararası sistemde yaşanan gelişmeleri hem Uluslararası İlişkiler teorisi hem de küreselleşme çalışmaları açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, çoklu iktidar odakları, çoklu sadakat

⁹⁵⁹ Cusimano, *op. cit.*, s. 12.

⁹⁶⁰ Dario Moreno, “The Limits of Sovereignty in a Bifurcated World”, Heidi H. Hobbs (ed.), *Pondering Postinternationalism: A Paradigm for the Twenty-First Century?*, Albany: Suny Press, 2000, s. 26.

⁹⁶¹ Francis McGowan, “Globalisation, Regional Integration and the State”, Martin Shaw (ed.), *Politics and Globalisation: Knowledge, Ethics and Agency*, London: Routledge, 1999, s. 66–67.

⁹⁶² Ancak, Sassen’in de altını çizdiği gibi, küreselleşmeyi devlet merkezli olarak analiz etmezsek, hem küreselleşmeyi hem de egemenliği daha iyi okuyabiliriz. Saskia Sassen, “Territory and Territoriality in the Global Economy”, *International Sociology*, Vol. 15, No. 2, 2000, s. 372–373.

odağı ve birbiriyle rekabet eden iki evrensel iddianın (önceden Kutsal Roma İmparatorluğu ve Katolik kilisesiydi, şimdiyse ulus-devlet sistemi ile ulus aşan pazar ekonomisi ve toplum) varlığı olarak tanımladığı “yeni Orta Çağ”ın içinde bulunduğumuz dönemi daha iyi tabir ettiğini ileri sürmektedir.⁹⁶³ Friedrichs gibi Stephen J. Kobrin de, “yeni Orta Çağ” söylemine başvurarak, küreselleşmenin etkileriyle, piyasaların kurumsal bir yapıdan çok, elektronik alanda teknoloji ve bilgi sistemleri içinde yer almaya başladığını ve coğrafi olarak mekândan ya da bir devletin yasal düzenlemelerinin geçerli olduğu alandan kopma noktasında olduğunu dile getirmektedir. Kobrin, mekânın ve sınırların değişen anlamı, otoritenin belirsizliği, çoklu sadakat odakları, transnasyonal elitler, kamu malı ve özel mülk arasındaki farklar ve bütünleştirici inanç sistemleri ve supranasyonal merkezîyetçilik gibi unsurları da yeni Orta Çağ’ın temel özellikleri olarak sıralamaktadır.⁹⁶⁴ Kobrin, başka bir çalışmasında, ekonomik ya da siyasal bir inşa olarak ulusal piyasaların, küreselleşmenin getirileriyle artık postmodern dünya ekonomisinde hem coğrafi olarak, hem de siyasal olarak anlamını yitirdiğini vurgulamaktadır. Ona göre, öz olarak coğrafi kavramlar olan egemenlik ve modernitenin her ikisi de mekânın tertibi ve kontrolünü içermekte ve fakat bugünkü yaşadığımız gelişmeler, her ikisinin de yapısını dönüştürmektedir.⁹⁶⁵

Egemenliğin eridiği, yok olduğu ve değişmediği konusundaki bu üç yaklaşımın dışında, egemenliğin yeni boyutlarıyla birlikte, bir değişim sürecinden geçtiğini içeren dördüncü bir yaklaşım da eklemek mümkündür. Daha çok insan hakları ya da insani müdahale üzerinden egemenliğe yeni boyutların eklendiğini ileri süren bu yaklaşıma göre, egemenliğin geleneksel yorumlarında egemenlik ve insan hakları sıfır toplamlı bir şey olarak algılandığı ve egemenliğin sözcük dağarcığında insani değer ve haklara yeterince yer verilmediği için,⁹⁶⁶ yeni bir egemenlik tanımı yapmak kaçınılmaz olmuştur. Egemenliği bir sorumluluk (*responsibility*) olarak

⁹⁶³ Friedrichs, *op. cit.*, s. 486-492.

⁹⁶⁴ Stephen J. Kobrin, “Back to the Future: Neomedievalism and the Postmodern Digital World Economy”, *Journal of International Affairs*, Vol. 51, No. 2, 1998, s. 366.

⁹⁶⁵ Stephen J. Kobrin, “Architecture of Globalization: State Sovereignty in a Networked Global Economy”, John H. Dunning (ed.), *Governments, Globalization, and International Business*, Oxon: Oxford University Press, 2001, s. 159.

⁹⁶⁶ Christian Reus-Smit, “Human Rights and the Social Construction of Sovereignty”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4, 2001, s. 521-523.

tanımlayan bu bakış açısına göre, egemenlik bir toplum için ahlaki ve materyal sorumluluklar taşımaktadır. Egemenliğin “sorumluluk” boyutunu 1993 yılında ilk kez dile getiren Francis M. Deng’e göre, egemenlik, bir toplumu iktidar, otorite ya da kontrol etmek amacıyla kullanılan amoral bir araç olarak görülmemelidir.⁹⁶⁷ Jones da, sorumluluk olarak egemenliğin, Westphalian egemenlikten ayrıldığını belirterek, egemen otoritenin, toplumun güvenliğini ve refahını sağlaması, kendi kamuoyu ve uluslararası toplum için hesap verebilir ve şeffaf olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, zaten karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme sürecinde, devletler kendi güvenliklerini, diğer devletleri görmezden gelerek, tek başlarına sağlayamazlar. Sorumluluk olarak egemenlik, aynı zamanda büyük güçlere de, başarısız devletlerin inşası için bir sorumluluk yüklemektedir.⁹⁶⁸

1990’ların başında ilk kez tartışmaya açılan egemenliğin sorumluluk boyutu, 2000’li yıllarla birlikte geliştirilmiş ve BM gibi uluslararası yapılar da, bu konuda adım atmaya başlamıştır. BM’nin 2005 yılında yapılan Dünya Zirvesi’nde “koruma sorumluluğu” (*Responsibility to Protect: R2P*) ilkesi, üyeler tarafından kabul edilmiştir. Devletler vatandaşlarını, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik gibi felaketlerden koruyacaklarına dair oybirliğiyle taahhütte bulunmuşlardır. Bir yıl sonra da Güvenlik Konseyi, 1674 sayılı kararla, “koruma sorumluluğu” ilkesi çerçevesinde gerekli önlemleri alacağını deklere etmiştir.⁹⁶⁹

Devletlerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuş ve devletlerin toprak bütünlüğü ve iç işlerine saygıyı, temel amaçlarından biri olarak benimsemiş BM gibi bir örgütün, egemenlik konusundaki bu yaklaşımı oldukça çarpıcıdır. Aslında, 1990 sonrası dönemde, BM Genel Sekreteri olarak görev yapan Boutros B. Gali ve Kofi A. Annan, egemenlik konusunda BM’nin “muhafazakâr” tutumunu değiştirdiğine dair sinyalleri vermiştir. Gali, 1992 yılında, “mutlak egemenliğin modasının geçtiğini ve egemenlik teorisinin gerçeğe örtüşmediğini” vurgulayarak, “devletlerin bu durumu anlaması ve içsel yönetimle, karşılıklı bağımlılığın gereklerini yerine

⁹⁶⁷ Francis M. Deng, *Protecting the Dispossessed: A Challenge for the International Community*, Washington: Brookings Institution Press, 1993, s. 18–20.

⁹⁶⁸ Bruce Jones, et al., *Power & Responsibility: Building International Order in an Era of Transnational Threats*, Washington: Brookings Institution Press, 2009, s. 9-10.

⁹⁶⁹ Alex J. Bellamy, “Realizing the Responsibility to Protect”, *International Studies Perspectives*, Vol. 10, No. 2, 2009, s. 111-113.

getirmeleri gerektiğini” salık vermiştir.⁹⁷⁰ Annan da, 1999 yılında, “egemen devletin, küreselleşme ve uluslararası işbirliği tarafından yeniden tanımlandığını ve devletin artık, vatandaşların onun hizmetinde olduğu değil, tam tersine vatandaşlarına hizmet eden bir kurum olarak algılanması gerektiğini” ifade etmiştir.⁹⁷¹ Annan’ın bu çağrısı üzerine, Kanada’nın öncülüğünde BM Genel Kurul’dan da bazı ülkelerin katılımlarıyla, egemenliğin sorumluluk boyutunu öne çıkaran “Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon” (*International Commission on Intervention and State Sovereignty: ICISS*) adlı bir komisyon tesis edilmiş ve BM üyeleri için rehber niteliğinde bir rapor hazırlanmıştır.⁹⁷²

ICISS’nin raporu ve 2005 yılındaki dünya zirvesinde benimsenen esaslarla, BM üyesi devletler, geleneksel egemenlikten farklı olarak, egemenliğin sorumluluk boyutunun da olduğu konusunda -bazı noktalarda çekinceleri olmakla birlikte- bir uzlaşmaya varmışlardır.⁹⁷³ Egemenliğin sorumluluk boyutu ya da koruma sorumluluğu ilkesinin BM çatısı altında veya devletler eliyle hayata geçirilmesi, egemenliğin değişimi açısından önemli, BM’nin egemenliğe bakışı açısından devrim niteliğinde bir gelişme olmakla birlikte, devletin bu kadar işin içinde olması açısından endişe vericidir. Çünkü özünde insan hakları, evrensel olduğu, bireye devlet karşısında hukuki bir kimlik kazandırdığı ve devletin hareket alanını kısıtladığı için devlet egemenliğine bir meydan okumadır. Zira Anne L. Clunan’a göre devlet egemenliğinin mutlaklığı ve iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin “kutsallığı”, insan hakları ve insani müdahale söylemi üzerinden zayıflamaktadır.⁹⁷⁴

Egemenliğinin paylaşımı veya erimeye başlaması durumlarında oldukça hassas olan devletin, en azından sorumluluk ilkesini kabul etmesinin de önemli olduğunu not etmek gerekmektedir. Zira bu konuda hassasiyetleri oldukça yüksek

⁹⁷⁰ Boutros Boutros-Ghali, “An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking, and Peacekeeping,” *Report of the Secretary General*, New York: United Nations, 1992, parağraf 17. http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf

⁹⁷¹ Kofi Annan, “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, 18 Eylül 1999, s. 49.

⁹⁷² International Commission on Intervention and State Sovereignty, *Responsibility to Protect*, Ottawa: International Development Research Centre, 2001.

⁹⁷³ Alex J. Bellamy, Catherine Drummond, “The Responsibility to Protect in Southeast Asia: Between Non-Interference and Sovereignty as Responsibility”, *The Pacific Review*, Vol. 24, No. 2, 2011, s. 183.

⁹⁷⁴ Anne L. Clunan, “Redefining Sovereignty: Humanitarianisms Challenge to Sovereign Immunity”, Noha Shawki, Michaelene Cox (ed.), *Negotiating Sovereignty and Human Rights: Actors and Issues in Contemporary Human Rights Politics*, Surrey: Ashgate, 2009, s. 9–10.

olan çevreler, evrensel insan hakları normlarının gelişmesini, egemen devletler sistemine yönelik bir “Truva atı” ya da “dünyayı kontrol etmek isteyen emperyal güçlerin” neo-kolonyalist niyetlerinin bir aracı olarak değerlendirmektedirler.⁹⁷⁵ Benzer hassasiyetleri olan Jean L. Cohen’e göre de, bugün devletin aşıldığı, hukuk yapımında devlet dışındaki aktörlerin daha belirleyici olduğu ve uluslararası hukuk yerine kozmopolitan bir hukuk anlayışın doğduğu tezi birçok çevre tarafından sürekli dile getirilmektedir. Ona göre “egemenliğin dışarıda bırakıldığı bu formül aslında küresel bir imparatorluk söylemidir ve hukuk için tehlikelidir”. Egemenlik temelli uluslararası hukukun yerine kozmopolitan hukukun inşası büyük sorunlar doğurur. İnsan hakları ve insani müdahale, kozmopolitan hak olarak uluslararası hukukun içine yerleştirilmeli ve fakat devletlerin egemen eşitliği ilkesi aşınmamalıdır. Aksi halde güçlü olan zayıf olana sürekli müdahale eder.⁹⁷⁶

Haklı gerekçe ve makul hassasiyet gösteren Acharya da, özellikle insani müdahale üzerinden kuşkularını dile getirmektedir. Ona göre, ABD’nin, Irak ve Afganistan müdahaleleri, “seçkinci” (*selective*) egemenlik adını verdiği ve “Westphalian egemenliğin getirdiği iç işlerine müdahale etmeme ilkesi, eğer devlet terörizme destek veriyorsa ihlal edilebilir bir ilkedir”, şeklinde tanımlanan yeni bir egemenlik boyutunu gündeme getirmiştir. Bu tez, özellikle G. W. Bush yönetimi tarafından kullanılmıştır. Burada önemli olan egemenliğin tehlikede olması değil, kimin egemenliğinin tehlikede olduğudur.⁹⁷⁷ Terörle savaş sürecinde, insan hakları ve insani gerekçelerle, bazı devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin çiğnenmesi, devletin âli çıkarları için meşru kabul edilmektedir.⁹⁷⁸ Ancak, Krasner’in

⁹⁷⁵ Seyla Benhabib, “Claiming Rights across Borders: International Human Rights and Democratic Sovereignty”, *American Political Science Review*, Vol. 103, No. 4, 2009, s. 691.

⁹⁷⁶ Jean L. Cohen, “Whose Sovereignty? Empire versus International Law”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 18, No. 3, 2004, s. 1–4.

⁹⁷⁷ Benzer şekilde Anderson da, Soğuk Savaş döneminde de empoze edilmiş egemenlik olarak adlandırılacak bir dönemin başladığını not etmektedir. Bu dönem Avrupa emperyalizmden sonraki dönemdir ve Avrupa ve Kuzey Amerika dışında devlet inşası süreci hızlandırılmıştır. ABD ve SSCB egemenliğin gereklerini yerine getirmek konusunda oldukça kararlıydı. Birbirlerinin içişlerine karışmama ilkesine sadık kaldılar ama kendileri dışında özellikle de post-kolonyal devletlerde dış yardım, pazara açılma vs. gibi nedenlerle bu ilkeyi sürekli manipüle ettiler. Lisa Anderson, “Antiquated Before They Can Ossify: States that Fail Before They Form”, *Journal of International Affairs*, Vol. 58, No. 1, 2004, s. 9.

⁹⁷⁸ Acharya, “State Sovereignty...”, s. 274–276. Acharya’nın seçkinci egemenlik dediği şey Minkinen, etik egemenlik adını vermekte ve Westphalian egemenlikten farklı olarak, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması için, iç işlerine müdahale etmeme ilkesini eleştiren ve İnsani müdahale

de vurguladığı gibi, insan hakları alanındaki gelişmeler, modern egemenliğin inşasından beri devlet egemenliğini sınırlandıran/değiştiren temel unsurlardan biri olmuştur. Ona göre, henüz evrensel insan hakları normları pekişmemişken, XVII-XIX. yüzyıllar arasında dinsel hoşgörü, XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında da azınlık hakları çerçevesinde devletlerin egemenlikleri sınırlandırılmıştır.⁹⁷⁹

Krasner'in bu vurgusuna ek olarak Anne Peters, egemenliğin insan hakları alanındaki gelişmeler nedeniyle sınırlandırılmasının yeterli olmadığını belirterek, egemenliğin “insanileştirilmesi”, insanlığın bir fonksiyonu olarak görülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ona göre egemenlik, insan haklarına saygılı olduğu ölçüde hukuki değeri olan bir şey olarak değerlendirilmelidir.⁹⁸⁰ Egemenliğin insanileştirilmesi konusunda Helen Stacy, “ilişkisel” (*relational*) egemenlik adını verdiği egemenliğin yeni boyutuyla, vatandaşlık ve egemenlik arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.⁹⁸¹ Ona göre, vatandaşların kullandığı, içinde yer aldığı sivil toplum örgütleri gibi bazı önemli aktörler var ve egemen otorite, bu aktörlerin taleplerini dikkate almalıdır. Aynı zamanda egemenin vatandaşlara karşı olan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel sorumlulukları da artmış durumdadır. İçinde bulunduğumuz dönemde, vatandaşın eylemleri, ulus-devletin sınırları içinde ve dışında anlam kazanmakta ve egemenin görevi artık sınırdan vatandaşlarını durdurmak değil, onları korumaktadır. Bu boyutuyla egemenlik, Stacy'e göre, aslında erimek yerine daha da güçlenmektedir.⁹⁸² Stacy'nin ilişkisel egemenlik olarak tanımladığı, egemenliğin sorumluluk boyutuna Newman, “koşullu” (*conditional*) egemenlik adını vermiştir. Ona göre, egemenliğin geleneksel anlamında, devlet egemenliği sınırları belirli bir alanın kontrolü, devletin bağımsızlığın kabulü ve diğer devletler tarafından tanınmayı içerir. Bu denklemde, vatandaşların görevi de bu sistemi desteklemektir. Ancak koşullu egemenlikle birlikte, devlet meşruiyetini aldığı vatandaşına hizmet etmeli ve onu koruma

ve insan güvenliği açısından müdahaleyi meşru gören bir egemenlik olarak tanımlamaktadır. Minkinen, *op. cit.*, s. 44.

⁹⁷⁹ Stephen D. Krasner, “Review: Sovereignty Redux”, *International Studies Review*, Vol. 3, No. 1, 2001, s. 137.

⁹⁸⁰ Anne Peters, “Humanity as the A and Ω of Sovereignty”, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, No. 3, 2009, s. 514.

⁹⁸¹ Helen Stacy, *Human Rights for the 21st Century: Sovereignty, Civil Society, Culture*, California: Stanford University Press, 2009, s. 88-89.

⁹⁸² Helen Stacy, “Relational Sovereignty”, *Stanford Law Review*, Vol. 55, No. 5, 2003, s. 2045–2048.

sorumluluğunu kabul etmelidir. Zira devlet egemenliğinin meşruiyeti, insan hakları ve refah konusunda bir standart sağlamasına bağlıdır. Bu standartları sağlayamayan devletlerin meşruiyeti sorgulanmaktadır.⁹⁸³

Egemenliğin bugünü ve geleceği konusundaki yaklaşımların temel savlarına bakarak, genel bir değerlendirilme yapıldığında, tarafların aslında tartışmayı iki eksen üzerinden yürüttükleri anlaşılmaktadır. Taraflar, George Lawson'un yapmış olduğu ayırmadan faydalanarak, egemenliği ya bir gerçeklik ya da bir normatif değer olarak değerlendirmektedir. Bir gerçeklik olarak egemenliğin, siyasal, ekonomik ve güvenlik gibi başlıklar açısından eriyip erimediği ve devletin temel aktör olup olmadığı tartışılırken, normatif bir değer olarak egemenliğin tartışıldığı noktada da devletin iktidar talepleri için optimal bir alan olup olmadığı konusundaki tartışmalar öne çıkarılmaktadır.⁹⁸⁴

İlk gruptaki yaklaşımların dile getirdiği gibi, egemenlik konusundaki dönüşümü sadece küreselleşmenin etkileriyle ilişkilendirmek, indirgemeci bir yaklaşım olacağı için, egemenliğin aslında Westphalia'dan beri sürekli bir değişim süreci içinde olduğunu da eklemek gerekmektedir. Küreselleşmenin yarattığı etkiler üzerinden egemenliğin aşındığını ya da dönüştüğünü söylemek, modern uluslararası ilişkiler egemenlik üzerine inşa edildiği için, Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Teori'nin temellerinin de aşındığını kabul etmek demektir. Ancak birinci bölümde de detaylarıyla tartışıldığı gibi, Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki modernist söylem hala gücünü hissettirmektedir. Bununla birlikte, egemenliğin uluslararası ilişkilerin temeli olduğunu iddia etmek, onun aşınmayacağı anlamına da gelmemektedir. Ancak egemenliğin dönüştüğünü ya da aşındığını söylemek, yeni bir etkileşim/ilişki ve dönem içinde olduğumuz anlamına gelir ki, bu dönemi de küreselleşme olarak tanımlamak işin kolayına kaçmak demektir. Bu anlamda, egemenlik üzerinden küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde yarattığı etkiler konusunda daha muhafazakâr bir tutum sergilenmelidir.

⁹⁸³ Edward Newman, "Critical Human Security Studies", *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 1, 2010, s. 79.

⁹⁸⁴ George Lawson, Robbie Shilliam, "Beyond Hypocrisy? Debating the 'Fact' and 'Value' of Sovereignty in Contemporary World Politics", *International Politics*, Vol. 46, No. 6, 2009, s. 657–659.

Bu söylem, siyasal, sosyal, ekonomik, uzamsal ve mekânsal açıdan son çeyrek asırdır tecrübe ettiğimiz önemli değişimlerin ve küreselleşme olarak tanımlanan bu sürecin devlet egemenliği üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır şeklinde değerlendirilmemelidir. Öte yandan, daha önce de altı çizildiği gibi, egemenliğin doğasına dönük yorum ve analizler, pratikten kaynaklanan durum ve şartlar üzerinden değerlendirildiğinde, kavramın anlaşılması açısından bazı kusurlar su yüzüne çıkmaktadır. Çünkü egemenlik, böylesi bir analizin sonunda kaçınılmaz olarak, sadece devletin kapasitesiyle eş değer görülen ve diğer siyasal ve sosyal çağrışımları göz ardı edilen bir kavrama dönüşmektedir. Egemenliğin -birçok kişinin iddia ettiği gibi değişimi ya da dönüşümü eğer kriz olarak adlandırılacaksa- içinde bulunduğu iddia edilen kriz, modernitenin içine düştüğü krizle birlikte okunmalıdır. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında hala güçlü olan Pozitivist temayülün ya da küreselleşmenin etkileri konusunda oldukça “cömert” olan küreselleşme teorisyenlerinin ihmal ettikleri nokta, modernitenin krizde olduğu gerçeğidir.

Modernitenin krizde olması, modernitenin aşıldığı yeni bir döneme ya da post-egemen, post-Westphalia olarak adlandırılabilir bir aşamaya geçiş yaptığımız şeklinde değerlendirilmemelidir. Yeni bir dönemi tecrübe ettiğimiz, egemenliğin ve devletin ötesinde olduğumuz bir çağda yaşadığımız konusundaki tespitler, oldukça “iyimser” tespitlerdir. Zira modern dönemin bir ürünü olan devlet egemenliği hala cazibesini korumaya devam etmektedir. Thomas B. Hansen ve Finn Stepputat’ın oldukça yerinde tespitiyle, “normal vatandaşlardan” oluşan (homojen bir toplum) “normal bir egemen devlet” inşa etmek, hala güçlü bir idealdir.⁹⁸⁵ Bu durumdan aslında oldukça rahatsız olan Der Derian’a göre de, egemenlik şu anda en güçlü, “gerçek orada” (*the truth’s out there*) konumunu sürdürmeye devam etmektedir. Neden herkes bir egemen devlet istiyor? diye soran Der Derian’a göre egemen devlet, güvenliği, ekonomik refahı ve sosyal düzeni sağlayan en etkili kurumsal form olarak algılanmaktadır. Çağdaş sosyal bilimler, devlet kurumlarının insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak konusundaki rolünün önemine atıfta bulunmaya devam etmektedir. Ayrıca ona göre, ulusal sınırlarımız, ordularımız ve ulusal güvenliğimiz,

⁹⁸⁵ Thomas B. Hansen, Finn Stepputat, “Introduction”, Thomas B. Hansen, Finn Stepputat (ed.), *Sovereign Bodies: Citizens, Migrants, and States in the Postcolonial World*, New Jersey: Princeton University Press, 2005, s. 3.

bürokrasimiz, teknolojimiz sayesinde egemenliğin bizi güvende tutacağına dair büyük bir güven besliyoruz. Egemenliğin bu araçları, anarşi söylemi ve karışıklık içindeki dünya söylemiyle güçlendirilmekte ve meşrulaştırılmaktadır.⁹⁸⁶ Güvenlik ve özgürlük için egemen devlete ihtiyaç duymadığımız bir dönemde ancak post-egemen bir çağdan ya da gerçek anlamda egemenliğin dönüşümünden bahsetmek mümkün olabilir. Modernitenin kurumlarının, kavramlarının ve her ikisinden beslenen yaklaşımların büyük oranda hâkim olduğu uluslararası ilişkilerde, bu çapta bir dönüşüm için henüz daha çok zamana ihtiyacımız var gibi görünmektedir.

Paralel olarak, özellikle giderek yaygınlaşan, daha çok tartışılan ve henüz bir uluslararası hukuk ilkesi olarak kabul edilmese de, birçok aktör tarafından dile getirilen insani müdahale üzerinden egemenliğin dönüştüğü konusundaki tespitler de, kavramın tarihsel seyri iyi analiz edildiğinde, havada kalmaktadır. Çünkü adı, gerekçesi, kapsamı ne olursa olsun müdahale, modern uluslararası ilişkilerin yaklaşık dört asırlık tarihinde hayata geçirilen bir uygulama ve sıklıkla dile getirilen bir “norm” olmuştur. Müdahalenin tarihsel örneklerinin sadece belirli dini ya da etnik gruplarla sınırlı kaldığı veya insani gerekçelerle ve insanlığın ulvi değerleriyle değil de, bir devletin âli çıkarları için gerçekleştirildiği yolundaki eleştiriler de, müdahalenin egemenlik üzerinde yarattığı etkiyi değiştirmeyeceği için, haklı eleştiriler olarak değerlendirilemez. Müdahalenin içeriği, niyeti ve boyutundan ziyade, kimler tarafından gerçekleştirildiği “egemenlik-müdahale” ilişkisi açısından daha büyük bir önem arz etmektedir. İnsani olana karar verenler, müdahaleyle ilgili temel norm ve usulleri tayin edenler ve müdahaleyi hayata geçirenler, devlet egemenliğinin ötesinde bir siyasal form olmadığı müddetçe, müdahalenin devlet egemenliği algısını/tanımını değiştirdiği/dönüştürdüğü yolundaki tespitler biraz iddialı tespitler olmaya devam edecektir. Pek çok kişinin dikkat çektiğinin aksine “egemenlik-müdahale” ilişkisinde asıl olan faktör/aktör, müdahalenin yapıldığı ve bu anlamda da, egemenliği sorgulanmaya başlayan devlet değil, müdahaleyi yapanların kim ya da kimler olduğudur.

⁹⁸⁶ James Der Derian, “How Should Sovereignty be Defended”, Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL Press, 2007, s. 192-194.

Egemenliğin değişim/dönüşüm sorunu konusundaki tartışmalarda, bilinçli olarak ya da farkında olmadan kullanılan, “egemenlik azaldı/arttı” gibi tanımlamalar da aslında egemenliğin doğasını yanlış yorumlamamıza ve onu ölçülebilir, somut bir şeymiş gibi algılamamıza neden olmaktadır. Oysaki egemenlik, uluslararası sistemde yer alan aktörlerin var olduğuna inandığı, gerçek bir şeymiş gibi algıladıkları ve tarihsel olarak sürekli değişen yanlarıyla bu birimler arasındaki ilişkilerin içeriğini, boyutunu belirleyen düzenleyici bir ilkedir. Bu ilke, devletin vatandaşlarıyla ilişkilerini, devletin diğer devlet ve aktörlerle olan etkileşimini düzenleyen ve uluslararası ilişkiler olarak tanımlanan ilişkiler ağının temel ilkelerinden biridir. Bu nedenle onu azalan ya da artan bir şey olarak tanımlamak, egemenlik konusundaki tartışmalarda yol gösteren, tartışmayı işlevsel kılan bir betimleme şekli değildir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Uluslararası İlişkiler disiplini, çalışma sahasının oldukça değişken bir doğası olmasına karşılık, değişim konusundaki muhafazakâr tavrı nedeniyle, kimliği hala tartışmalı bir disiplindir. Disiplinin değişim konusunda gösterdiği direnç, çalışmanın birinci bölümünde tartışıldığı üzere, Vasquez (1983), Wæver (1998), Walker ve Morton (2005) ve Maliniak'ın (2007 ve 2011) çalışmalarında net bir şekilde görülmektedir. Akademisyenler arasında yapılan anket çalışmaları, önde gelen dergilerde yer alan yayınlar ve lisans eğitiminde verilen temel okuma listeleri üzerinden disiplinin genel görünümünün resmini çekme girişimlerinin ulaştığı iki temel sonuç vardır.

Bunlardan ilki, disiplinin Anglo-Saxon karakteridir. Disiplindeki teorik çeşitlilik ve alternatif bakış açılarının zenginliği açısından önemli bir sorun teşkil eden bu durum, disiplindeki değişim imkânlarını sınırlandırmaktadır. Kendi kendine referans veren bir “Batı” disiplini olarak algılanan Uluslararası İlişkiler’in yaklaşımları, kavramları bir merkezden çıkmakta ve “dünyanın hizmetine” sunulmaktadır. Oldukça uzun bir süre boyunca uluslararası ilişkileri anlamak için doğru yol ve yöntemleri keşfettiğini düşündüğümüz Anglo-Saxon disiplinin, bu misyonunda pek de başarılı olamadığı son dönemlerde giderek daha çok kişi tarafından dile getirilmektedir. Anglo-Saxon dünyanın dışında kalan yerlerde, her geçen gün artan bir şekilde, yeni ekol/okul ve yaklaşımlar, yeni bakış açıları ve kavramlarla, Uluslararası İlişkiler çalışmaları çeşitlenmekte, uluslararası ilişkileri algılama biçimimiz değişmektedir. Bununla birlikte, disiplinin yaklaşık bir asırlık tarihi boyunca etkili olmuş Anglo-Saxon düşünce biçiminin kırılması kolay olmayacaktır.

Anglo-Saxon hegemonyadan kurtulmak, uluslararası ilişkiler için ne getirir, Uluslararası İlişkiler çalışmalarına hangi açılardan katkı sağlar? sorusu bu noktada oldukça anlamlıdır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan egemenlik ve devlet özelinde, bu hegemonyanın kırılması devlet ve egemenliğin standart tanımlarının sorgulanması açısından önem taşımaktadır. Devlet ve egemenlik, modern dönemin bir ürünü olarak, kaynağı Batı dünyası (özelde Batı Avrupa) olan gelişmelerin bir uzantısı olarak anlam kazanan ve uluslararası ilişkilerin özünü oluşturan temel

olgulardır. Uzamsal ve mekâna ilişkin gelişmelerin doğurduğu bu olgular, Pozitivist Uluslararası İlişkiler düşüncesinde zamandan ve mekândan münezze, dünyanın her bölgesi için geçerli, evrensel ve tek bir formu olan olgular olarak yansıtılmıştır. Kısacası devlet, antropomorfik bir form olarak, *survival* için mücadele eden, rasyonel ve benzer koşullar altında aşağı yukarı aynı tür tepkiler veren bir şey olarak betimlenmiştir. Egemenlik ise, sınırları diğer siyasal birimlerden keskin bir şekilde ayrılmış bir siyasal toplumdaki en üstün nihai otorite ya da uluslararası alanda otonom/bağımsız şekilde işlem ve eylemlerde bulunma becerisi/kapasitesi olarak tanımlanmıştır. Anglo-Saxon dünyanın bir ürünü olan devlet ve egemenliğin bu standart tanımlarına uymayan yapılar, uluslararası sistemden dışlanmışlardır. Bu nedenle, devletin tek ve mümkün bir siyasal formunun olmadığı, egemenliğin sadece bir kapasite ve şiddet kullanma tekeliyle özdeş görülmediği ve dışarıda bırakılan siyasal formların da yer bulduğu bir uluslararası ilişkiler ancak disiplindeki alternatif ses ve yaklaşımların varlığıyla mümkün olabilir.

Disiplinin görünümünü yansıtan çalışmaların ulaştığı ikinci sonuç, Pozitivist temayülün disiplinin geneline hâkim olmasıdır. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında etkisi açıkça hissedilen Pozitivist eğilim, disiplinin sınırlarını çizmiş, temel yaklaşımlarını belirlemiş ve uluslararası ilişkilerin analizinde kullanılacak geçerli çalışma yöntemlerini saptamıştır. Uluslararası ilişkilerde devleti temel analiz birimi olarak kabul eden, anarşiyi bir ön-kabul olarak benimseyen, Aydınlanma'nın düsturlarından biri olan "ilerleme fikrine" sıkıca bağlı olan, değerlerden bağımsız ve nesnel bir açıklama biçimi geliştiren Pozitivist yaklaşımlar, 1980'li yılların başından itibaren sorgulanmaya başlamıştır. Egemenliğin uluslararası ilişkilerde ifade ettiği merkezi önemin ve devlet, güvenlik, anarşi, meşruiyet gibi disiplinin temel kavramlarıyla olan yakın bağın farkında olan Postpozitivistler, siyasal alan ve olanın belirlenme sürecinde egemenliğin ve egemen devletin rolünü sorgulamaktadır. Postpozitivizm, egemenliğin verili, anlamının sabit, taşıyıcısının modern ulus-devlet ve göstergelerinin evrensel olduğu konusundaki Pozitivist algının, Uluslararası İlişkiler teorisinde devlete ontolojik bir öncelik tahsis ettiğini belirterek, bu önceliğe yol açan tarih dışı ve evrensel egemenlik tanımlarını sorunsallaştırmaktadır. Egemenliğin alternatif anlamları ve yorumlarının artmaya başladığı dönemde, modernitenin karşı karşıya olduğu "kriz" arasında bir bağlantı kuran

Postpozitivistler, disiplinindeki yaygın alışkanlığın tersine, pratikte yaşanan koşullardan çok modernite eleştirisi üzerinden egemenliğin dönüştüğüne işaret etmektedir.

“Modernitenin krizi”, “egemenliğin krizi”, “devletin krizi” 1990 sonrası dönemde en sık karşılaştığımız tanımlamalardır. Uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni etkileşim biçimleri, devletin geleneksel kontrol araçlarını kaybetmesi veya tam tersi yeni kontrol ve sadakat araçları üretmesi, devlet egemenliğinin bazı göstergelerinin değişmesi, küreselleşmenin getirileri genellikle “kriz” metaforuyla açıklanmaktadır. Aslında kriz olarak tanımlanan şey, değişimin bizzat kendisidir ve değişimin tamamlanabilmesi için pratik olarak hayat biçimlerinde olmasa bile zihinlerde ve uluslararası ilişkilere dair inançlarda paradigmatik bir sıçramaya ihtiyaç vardır. Krizler tam da bu işe yarayacak gibi görünüyor. Devletin, egemenliğin ve bir bütün olarak uluslararası ilişkilerin sürekli değişimi ve nihayetinde dönüşümü için, bu krizlere ihtiyaç vardır.

Bununla birlikte Uluslararası İlişkiler çalışmalarında, sanki bu işin bir amentüsü gibi, uluslararası ilişkilerin sürekli bir değişim tecrübe ettiğini savunmak yaygın bir alışkanlık olmasına karşılık, var olduğu iddia edilen bu değişim, özellikle dönüşümün kastedildiği durumlarda, aslında bir yanılsamadan ibarettir. Egemenlik konusundaki çalışmalarda -zihinlerimizdeki paradigmatik sıçrama gerçekleşmediği için- bu durum daha net bir şekilde görülmektedir. Pozitivist yaklaşımlar, egemenliği Bodin, Hobbes ve Weber’in mirası üzerinden tanımlayarak, onu devlet iktidarı ve gücünü meşrulaştıran bir araç olarak değerlendirmektedir. Egemenliği uluslararası ilişkilerin ruhu ya da özü olarak tanımlayan bu yaklaşımların egemenlik algısı, genel hatlarıyla nitelikli bir değişime uğramadığı için, uluslararası ilişkilerin doğasında da gerçek anlamda bir dönüşüm yaşanmamıştır.

Egemenliğin Pozitivist yorumları ve egemenliğin iktidar, otorite ve devletin kapasitesiyle özdeş görülmesi durumu, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında devletçi geleneğin de güç kazanmasına yol açmıştır ki, Postpozitivist yaklaşımların temel amacı da, “modern devletin egemenliği” ve onun boyunduruğunda şekillenmiş disiplinin sınırlarını sorgulamaktır. Bununla birlikte Postpozitivistlerin Uluslararası İlişkiler çalışmalarında yarattıkları etki ile ulaştıkları sonuç değerlendirildiğinde, ortaya iyimser bir tablonun çıktığı ileri sürülemez. Çünkü Postpozitivistlerin çıkış

noktası olarak hedef aldıkları, “geleneksel devlet ve egemenlik algısının ötesine geçme niyeti”, şu aşamada, pek de başarıya ulaşmış gibi görünmemektedir. Postpozitivist yaklaşımlarda ortak olan egemenliğin yapısökümü, iç-dış arasındaki keskin ayrımın kaldırılması ve devletin tek aktör olarak görülemeyeceği vurguları üzerinden devletin ötesine geçme konusundaki güçlü niyet, disiplinde özgün bir devlet teorisi inşa etmeye yetmemiştir. Egemen devletin ifade ettiği anlam, oynadığı rol ve işlevi konusunda Uluslararası İlişkiler öğrencilerini tatmin edecek açılımlar yapılamamıştır.

Devletin tanımı, kaynağı ve anlamı konusundaki tartışmalar, kimi dönem askıya alınsa (1950-1970 arasında olduğu gibi) ve disiplin bu konuda bazen sessiz kalsa da, devlet uluslararası ilişkilerdeki belirleyici pozisyonunu sürdürmekte, Uluslararası İlişkiler’deki merkezi konumunu korumaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan bugüne pratikteki gelişmeler üzerinden devletin tanımını, uluslararası ilişkilerdeki yerini, anlamını, değişip değişmediğini sorgulayan çalışmalar, disiplinde hatırı sayılır bir birikimin oluşmasını sağlamıştır. 1940’larda devletler arasındaki entegrasyonun gerekliliği ve önemini vurgulayan tezler, 1960’larda teknolojik gelişmeleri öne çıkaran yaklaşımlar, 1970’lerde karşılıklı bağımlılık üzerinden devlete yeni rol ve yer biçmeye çalışan girişimler ile 1980 ve 1990’lı yıllarda da küreselleşmenin bir sonucu olarak devleti sorunsallaştıran çalışmalar, disiplindeki tartışmaları da bir şekilde etkilemiştir.

Küreselleşmenin devlet üzerindeki etkisine dair tartışmalar, daha önceki tartışmalara kıyasla daha kapsamlı ve geniş bir düzlemde yürütülmekte ve hala da popüleritesini sürdürmektedir. Ancak bu tartışmaları daha sağlıklı bir zeminde yürütmek adına, küreselleşmenin getirileri ve devletin kapasitesi arasında tersine zorunlu bir ilişkinin olmadığı da gözden kaçırılmamalıdır. Küreselleşmenin devletin kapasitesi üzerinde aşındırıcı bir etki yarattığı aşikârdır, ancak bu etkiler, devlet merkezli dünyanın sonu ya da “sınırsız” (*borderless*) bir dünyanın kaçınılmaz olarak ortaya çıkacağı şeklinde de yorumlanmamalıdır. Zaten tam anlamıyla mutlak bir egemen devletin olduğu konusundaki iddialar ve her şeyi kontrol eden bir devlet algısı/modeli, devletin tarihsel seyri incelendiğinde bir mit olmanın ötesine geçememiştir. Bu nedenle, küreselleşme ve devlet arasındaki ilişkiyi, her ikisinin de birbirini zaman zaman olumlu, zaman zaman da olumsuz yönde şekillendirdiği bir

süreç olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Devlet bir amil olarak çeşitli araçlarla küreselleşmenin yönü ve boyutunu belirlerken; küreselleşme de bir süreç olarak devletin rolünü, amaçlarını, önceliklerini ve sorumluluklarını değiştirmektedir.

Bugün, örneğin çeyrek asır öncesine oranla, devlet hakkında daha çok şey konuşuyor, tartışıyor olmamıza rağmen hala disiplinde bir devlet teorisinin olduğunu söylemek güçtür. Bu durumun yani disiplinin devlet teorisiyle olan sınavından başarıyla çıkamamasını etkileyen dört önemli faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerde değişim yaşanmadığı sürece, devlete yönelik alternatif yaklaşımların disiplinde yer alması beklenmemelidir.

Bu faktörlerden ilki, devlet algısı ve olgusuna dair yaptığımız tartışmalarda yaşanan odak sorunudur. Devleti yeniden tanımlamak, kavramsallaştırmak, teorileştirmek konusunda atılan her adımın merkezinde, eğer devletin kendisi yer alırsa, bu çabalar büyük oranda başarısız olmaya mahkûmdur. Tartışmalar, devletin de içinde yer aldığı modernitenin şekillendirdiği siyasal alan bağlamında yürütülmelidir. İkinci faktör, disiplinde hâkim konumda bulunan ve devleti mekanik bir sistem içindeki “bilardo topu” olarak değerlendirip, bu formu dünyanın her yerinde benzermiş gibi düşünüp, devletler arasındaki sosyal, kültürel ve politik farklılıkları göz önünde bulundurmeyen Pozitivist öz ve Pozitivist yöntemle ilişkilidir. Üçüncü faktör, uluslararası ilişkiler algımızı ve Uluslararası İlişkiler çalışmalarının niteliğini doğrudan etkileyen “uluslararası ilişkilerin anarşik olduğu” tezidir. Dördüncü ve son faktör, Westphalia Barışı (1648) üzerinden uluslararası ilişkileri algılama biçimimizle ilişkilidir.

Daha seküler, daha “düzenli”, daha istikrarlı bir döneme geçişin sembolü olarak disiplinde oldukça etkili bir gelişme/olay/norm/süreç/faktör olarak değerlendirilen Westphalia Barışı, uluslararası ilişkilerin doğuşu, doğası, tarihsel evrimi açısından bugün artık başlı başına bir “mit”e dönüşmüş durumdadır. Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin çözmek zorunda olduğu en önemli sorunlardan biri, bu “Westphalian devlet anlatısı ve uluslararası ilişkiler” okumasından kurtulmaktır. Çünkü modern ulus-devletin doğuşuna doğru ilerlemeyi anlatan teleolojik/ereksel hikâyenin ana sütunlarından biri olan Westphalia’nın, bir “anlatı” olarak ifade ettiği anlamı çözmeden uluslararası ilişkilerin tarihsel gelişimi ve

egemenlik, devlet, uluslararası sistem gibi disiplinin birçok temel kavramı hakkında sağlıklı yorum yapabilmek mümkün görünmemektedir.

Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki güçlü devletçi mantık ve pratikte yaşanan gelişmelerin uluslararası ilişkilerde devletin belirleyici pozisyonunu yeterince aşındıramamış olması, disiplinde “devlet istisnacılığı” adını verdiğimiz bir durumun yaşanmasına yol açmaktadır. Modernist siyasal alan algısının hala güçlü olması, disiplinde Pozitivist temayülün yaygınlığı, uluslararası ilişkilerin anarşik olduğu tezinin kabulü ve anarşinin doğal olarak görülmesi ve son olarak da Westphalian mitin etkisi gibi faktörler, Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki devlet istisnacılığını besleyen temel unsurlardır. Disiplindeki devletçi geleneği vurgulamak için kullanılan bu dört faktörün dışında, bir şekilde hepsiyle doğrudan ilişkili “egemenlik” olgusu tek başına kullanılabilecek oldukça işlevsel bir araçtır.

Egemenliğin anlamı ve tarihsel olarak geçirdiği değişim, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında genellikle pratikteki gelişmeler üzerinden analiz edilmiştir. Egemenliği bu şekilde anlamaya çalışanlar, egemenliğin değişim ve dönüşüm sorunu konusunda “egemenliğin eridiği, yok olduğu, demode olduğu, azaldığı, paylaşıldığı, dönüştüğü, teslim olduğu” gibi etiketleri kullanmayı tercih etmektedirler. Ancak egemenliğin pratikten hiç etkilenmeyen (örneğin söylem gücü, sosyal olarak inşa edildiği) unsurlarının da olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

Egemenlik, modern dünyanın inşasında ve akademisyenlerin ve politikacıların dünyanın geçirdiği değişimleri anlama sürecinde onlara yol gösteren bir fikirdir. Hem bir norm hem de bir pratik/gerçeklik olarak egemenlik, disiplinin otonomisini kazandığı dönemden beri, sancılarını çektiği değişim için oldukça kilit bir konumda bulunmaktadır. Bu yüzden egemenlik, Uluslararası İlişkiler teorisine doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu katkı, Pozitivist dönemde oldukça sınırlı olsa da, Postpozitivistlerin çalışmalarıyla genişlemekte ve disiplin önemli bir değişim sürecini tecrübe etmektedir. Başka bir ifadeyle, disiplindeki değişim ve egemenlik tartışmaları arasında doğrudan bir bağ vardır. Özellikle Pozitivizm-Postpozitivizm tartışmasının omurgasını belirleyen temel unsurlardan biri olan egemenlik konusundaki tartışmalar, anarşi, iç-dış ayrımı, disiplindeki “devletçilik”, güvenlik, gibi birçok başlığın tartışılmasına ve alternatif bakış açılarının doğmasına yol açmıştır.

Egemenliğin *territoryalite* ve sınırla olan bağı da son dönemdeki egemenlik tartışmalarında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. *Territoryalite*, devlet iktidarı, coğrafya ve kimlikle olan yakın bağı nedeniyle modern uluslararası sistemin inşası ve bugününü anlamak açısından önemli bir kavramdır. *Territoryalite* gibi “sınır” da, özellikle 1990’lı yılların başından itibaren, “disiplindeki coğrafi dönüş”ün bir uzantısı olarak, mekânın siyasal, toplumsal ve ekonomik göstergelerinin tartışmaya açılmasıyla, Uluslararası İlişkiler’in önemli başlıklarından biri olmuştur. Egemenliğin tanımlanmasında özellikle Pozitivist dönemde ihmal edilen sınır ve *territoryalite* kavramları ve bu kavramların egemenlikle olan bağı, aynı zamanda egemenlikle ilgili bazı yanlış anlamaların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Egemenlik, genellikle devletin *territoryalitesi* ve sınırları üzerinden, var olduğu iddia edilen çizgilerle iç ve dış olarak ikiye ayrılmaktadır. Yaygın bir alışkanlık halini almış olan bu ayırım, hem egemenliği bölünebilir bir şeymiş hem de iç ve dış politika arasında keskin bir ayırım varmış gibi algılamamıza yol açmaktadır. Yine böylesi bir ayırım yapıldığında egemenlik sanki sadece devlete matuf bir nitelik olarak değerlendirilmektedir.

Egemenlikle ilgili bir başka yanlış anlama da, egemenliğin mutlak bir hak ya da yetki olarak vücut bulduğu konusundaki inançtır. Ancak tarihsel olarak egemenlik, devlete has özel gerekçeler ya da uluslararası sistemin dinamiklerinin zorunlu bir sonucu olarak sınırlandırılmıştır. Bu nedenle yani egemenlik mutlak olmadığı için, egemenliğin bölünemez, paylaşılmaz, devredilemez, transfer edilemez bir şey olduğu yönündeki söylemler de havada kalmaktadır.

Sosyal olarak inşa edilmiş düzenleyici bir ilke olarak egemenliğin anlamı, kapsamı ve egemenliği taşıyan birimlerin nitelikleri tarihsel olarak birtakım değişimler geçirmektedir. Egemenlik, doğası itibariyle sürekli değişime açık olduğu için ve dünyadaki her devlet için geçerli olacak bir egemenlik tanımı mümkün olmadığı gibi, egemenliğe yüklediğimiz anlamlara göre, egemenliğin kaynağı ve anlamı da tarihsel olarak değişebilir. Bu nedenle bugün hala, politik olanın/alanın tanımlarının, büyük oranda 1648’in dünyasıyla uyumlu olduğunu savunan kesimler, egemenliği kapasite ve otonomiyle eş tutmaya devam etmektedirler. Oysaki bu algı, yani devlet egemenliğinin her yerde hazır ve her şeye kadir olduğu yönündeki

söylemler, Uluslararası İlişkiler çalışmalarındaki Realist/Pozitivist bakışın baskınlığını perçinlemeye hizmet etmektedir.

Egemenlik, tarih dışı, durağan ya da evrensel olmadığı için, egemenliğin temel değer ve normları da değişim geçirmektedir. Buna rağmen birçok kesim için özellikle 1990'lı yıllara kadar devlet olmanın, vatandaş olmanın hatta insan olmanın temel unsurlarından biri olan egemenlik, Westphalia'dan beri siyasal alanın sınırlarını çizmeye, siyasal olanı belirlemeye devam etmiştir. Ancak pratikte yaşanan gelişmeler ve disiplinin ajandasının zenginleşmesiyle Westphalian sistemin bir ürünü olan geleneksel egemenlik birçok açıdan sorgulanmaktadır.

Egemenliğe yüklenen anlamlar, onun değişip değişmediği konusundaki yargılar, uluslararası ilişkileri nasıl bir şey olarak tanımladığımızı açıkça ortaya koymaktadır. Egemenliğin anlamı ya da doğası konusundaki değişim ya da sabite, uluslararası ilişkiler algımızı birincil ölçekte etkilemektedir. Bu nedenle egemenliğin dönüşüm/değişim sorunu sadece egemenliği ya da bu konudaki tartışmaları değil, doğrudan uluslararası ilişkileri de ilgilendirmektedir.

Egemenliğin değişimi/dönüşümü konusundaki tartışmalar genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, egemenliğin dönüşümden ziyade bir değişim geçirdiği ileri sürülebilir. Egemenliğin özünü oluşturan insan topluluğu, *territoryalite*, otorite gibi unsurların anlamları/çağrışımları değişmiş olsa da, hala egemenlik tanımlarında vazgeçilmez unsurlar olmaya devam etmektedir. Bu duruma devletin uluslararası ilişkilerdeki henüz aşılammış gücü, disiplindeki yeterince sarsılamamış merkezi önemi ve uluslararası ilişkilerin anarşik karakteri de eklenince, ortaya bir dönüşümden çok değişimin tecrübe edildiği bir tablo çıkmaktadır.

Modern uluslararası sistem, varlığını anlamlı kılan unsurlar açısından birçok noktada “tehdit” altında olsa da, devletin ötesine geçme konusu sıklıkla dile getirilse de, modern egemenlik hala güçlü bir ideal, etkili bir politik slogan ve söylem olmaya devam etmektedir. Çünkü bir ilişki ve disiplin türü olarak Uluslararası İlişkiler hala “modern” kurumların, kavramların ve yaklaşımların büyük oranda hâkim olduğu bir ilişki ve çalışma alanı olma konumunu sürdürmektedir.

Kaynakça

- AALBERTS Tanja E., "Sovereignty Reloaded? A Constructivist Perspective on European Research", R. Holzhaacker, M. Haverland (ed.), *European Research Reloaded: Cooperation and Integration among Europeanized States*, Amsterdam: Springer, 2006.
- AALBERTS Tanja E., Rens van Munster, "From Wendt to Kuhn: Reviving the 'Third Debate' in International Relations", *International Politics*, Vol. 45, No. 6, 2008.
- AALBERTS Tanja E., Wouter G. Werner, "Sovereignty beyond Borders: Sovereignty, Self-Defense, and the Disciplining of States", Rebecca A. Nissen, Thomas G. Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- ACHARYA Amitav, "State Sovereignty After 9/11: Disorganised Hypocrisy", *Political Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007.
- ACHARYA Amitav, Barry Buzan, "Why is there no non-Western International Relations Theory?", Amitav Acharya, Barry Buzan (ed.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and Beyond Asia*, Oxon: Routledge, 2010.
- ADAOĞLU Hacer Soykan, "Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmenler", *İÜHFİM*, Cilt 66, Sayı 1, 2008.
- ADDA Jacques, *Ekonominin Küreselleşmesi*, çev. S. İnceci, İstanbul: İletişim, 2005.
- ADLER Emanuel, "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics", *European Journal of International Relations*, Vol. 3, No. 3, 1997.
- ADLER-NISSEN Rebecca, "Opting Out of an Ever Closer Union: The Integration Doxa and the Management of Sovereignty", *West European Politics*, Vol. 34, No. 5, 2011.
- AGAMBEN Giorgio, *State of Exception*, Chicago: University of Chicago Press, 2005.
- AGNEW John, "Know-Where: Geographies of Knowledge of World Politics", *International Political Sociology*, Vol. 1, No. 2, 2007.
- AGNEW John, "Mapping Political Power Beyond State Boundaries: Territory Identity, and Movement in World Politics", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 28, No. 3, 1999.
- AGNEW John, "Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics", *Annals of the Association of American Geography*, Vol. 95, No. 2, 2005.
- AGNEW John, "Still Trapped in Territory?", *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010.
- AGNEW John, "The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory", *Review of International Political Economy*, Vol. 1, No. 1, 1994.

- AGNEW John, *Globalization and Sovereignty*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2009.
- AGNEW John, Stuart Corbridge, *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*, New York: Routledge, 1995.
- ALBERT Mathias, "On Boundaries, Territory and Postmodernity: An International Relations Perspective", David Newman (ed.), *Boundaries, Territory and Postmodernity*, London: Frank Cass, 1999.
- ALBROW Martin, *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Stanford: Stanford University Press, 1997.
- ALKER Hayward R., "Rescuing Reason from the Rationalists: Reading Vico, Marx and Weber as Reflective Institutionalists", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 19, No. 2, 1990.
- ALKER Hayward R., Thomas J. Biersteker, "The Dialectics of World Order: Notes for a Future Archeologist of International Savoir Faire", *International Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 2, 1984.
- ALONSO Ana Maria, "The Politics of Space, Time and Substance: State Formation, Nationalism and Ethnicity", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 23, 1994.
- ANDERSON James, Liam O'Dowd, "Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance", *Regional Studies*, Vol. 33, No. 7, 1999.
- ANDERSON Lisa, "Antiquated Before They Can Ossify: States that Fail Before They Form", *Journal of International Affairs*, Vol. 58, No. 1, 2004.
- ANDERSON Malcolm, *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*, Cambridge: Wiley-Blackwell, 1997.
- ANGHIE Antony, "Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth Century International Law", *Harvard International Law Journal*, Vol. 40, No. 1, 1999.
- ANNAN Kofi, "Two Concepts of Sovereignty", *The Economist*, 18 Eylül 1999.
- ANSELL Christopher K., "Restructuring Authority and Territoriality", Christopher K. Ansell, Giuseppe Di Palma (ed.), *Restructuring Territoriality Europe and the United States Compared*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- ANTONSICH Marco, "On Territory, the Nation-State and the Crisis of the Hyphen", *Progress in Human Geography*, Vol. 33, No. 6, 2009.
- APPADURAI Arjun, "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy", *Theory, Culture & Society*, Vol. 7, No. 2, 1990.
- APPADURAI Arjun, "Sovereignty without Territoriality: Notes for a Postnational Geography", Setha M. Low, Denise L. Zúñiga (ed.), *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*, Oxon: Wiley-Blackwell, 2003.
- ARAL Berdal, "Egemenlik ve İnsan Hakları Açısından Küreselleşme ve Uluslararası Hukuk", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Vol. 6, No. 24, 2005.

- ARATO Andrew, Jean Cohen, "Banishing the Sovereign? Internal and External Sovereignty in Arendt", *Constellations*, Vol. 16, No. 2, 2009.
- ARENDR Hannah, *On Revolution*, New York: Penguin Classics, 1990.
- ARMSTRONG David, "Globalization and the Social State", *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 4, 1998.
- ARMSTRONG David, *Revolution and World Order: The Revolutionary State in International Society*, Oxon: Oxford University Press, 1993.
- ARRIGHI Giovanni, "Globalization, State, Sovereignty, and the Endless Accumulation of Capital", Don Kalb, et al. (ed.), *The Ends of Globalization: Bringing Society Back in*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2000.
- ASHLEY Richard K., "Living on Border Lines: Man, Poststructuralism and War", James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989.
- ASHLEY Richard K., "Political Realism and Human Interests", *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2, 1981.
- ASHLEY Richard K., "The Geopolitics of Geopolitical Space: Towards a Critical Social Theory of International Relations", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 12, No. 4, 1987.
- ASHLEY Richard K., "The Poverty of Neorealism", *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984.
- ASHLEY Richard K., "The Powers of Anarchy: Theory, Sovereignty, and the Domestication of Global Life", James Der Derian (ed.), *International Theory: Critical Investigations*, London: Macmillan, 1995.
- ASHLEY Richard K., "Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 2, 1988.
- ASHLEY Richard K., R. B. J. Walker, "Conclusion: Reading Dissidence/Writing the Discipline: Crisis and the Question of Sovereignty in International Studies", *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990.
- ASHLEY Richard K., R. B. J. Walker, "Introduction: Speaking the Language of Exile: Dissident Thought in International Studies", *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990.
- AXTMANN Roland, "The State of the State: The Model of the Modern State and Its Contemporary Transformation", *International Political Science Review*, Vol. 25, No. 3, 2004.
- AYDINLI Ersel, "Anarchy Meets Globalization: A New Security Dilemma for the Modernizing State", Ersel Aydinli, James N. Rosenau (ed.), *Globalization, Security, and the Nation State*, New York: Suny Press, 2005.

- AYDINLI Ersel, Julie Mathews, "Are the Core and Periphery Irreconcilable? The Curious World of Publishing in Contemporary International Relations", *International Studies Perspectives*, Vol. 1, No. 3, 2000.
- AYDINLI Ersel, Julie Mathews, "Periphery Theorising for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory out of Anatolia", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 4, 2008.
- BACIK Gökhan, "Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 10, 2006.
- BACIK Gökhan, *Hybrid Sovereignty in the Middle East: The Cases of Kuwait, Jordan, and Iraq*, London: Palgrave Macmillan, 2008.
- BACIK Gökhan, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul: Kaknüs, 2007.
- BADIE Bertrand, "From Sovereignty to the Capacity of the State", Marie-Claude Smouts (ed.), *The New International Relations: Theory and Practice*, London: C. Hurst & Co. Publishers, 2001.
- BALDWIN David A. (ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, New York: Columbia University Press, 1993.
- BALIBAR Étienne, *We, the People of Europe?: Reflections on Transnational Citizenship*, New Jersey: Princeton University Press, 1999.
- BALOGUN M. J., *Hegemony and Sovereign Equality: The Interest Contiguity Theory in International Relations*, New York: Springer, 2011.
- BANKS Michael, "The Evolution of International Relations Theory", Michael Banks (ed.), *Conflict in World Society: A New Perspective on International Relations*, Sussex: Wheatsheaf Books, 1984.
- BANKS Michael, "The Inter-Paradigm Debate", M. Light, A. J. R. Groom (ed.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, London: Pinter Publishers, 1985.
- BARKAWI Tarak, Mark Laffey, "Retrieving the Imperial: Empire and International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 31, No. 1, 2002.
- BARKER Joanne, "For Whom Sovereignty Matters", J. Barker (ed.), *Sovereignty Matters: Locations of Contestation and Possibility in Indigenous Struggles for Self-Determination*, Lincoln: University of Nebraska Press, 2005.
- BARKIN J. Samuel, Bruce Cronin, "The State and the Nation: Changing Norms and the Rules of Sovereignty in International Relations", *International Organization*, Vol. 48, No. 1, 1994.
- BARNETT Michael, Kathryn Sikkink, "From International Relations to Global Society", Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- BARROW Clyde W., "The Return of the State: Globalization, State Theory, and the New Imperialism", *New Political Science*, Vol. 2, No. 2, 2005.

- BARTELSON Jens, "Second Natures: Is the State Identical with Itself", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 3, 1998.
- BARTELSON Jens, "Social Construction of Globality", *International Political Sociology*, Vol. 4, No. 3, 2010.
- BARTELSON Jens, "Sovereignty Before and After the Linguistic Turn", Rebecca A. Nissen, Thomas G. Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- BARTELSON Jens, "The Concept of Sovereignty Revisited", *The European Journal of International Law*, Vol. 17, No. 2, 2006.
- BARTELSON Jens, "Three Concepts of Globalization", *International Sociology*, Vol. 15, No. 2, 2000.
- BARTELSON Jens, *A Genealogy of Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- BARTELSON Jens, *The Critique of the State*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- BATESON Mary C., "Beyond Sovereignty: An Emerging Global Civilization", R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignities: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990.
- BATY Thomas, "Can an Anarchy be a State?", *The American Journal of International Law*, Vol. 28, No. 3, 1934.
- BAUMAN Zygmunt, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı, 2000.
- BEAULAC Stéphane, "The Westphalian Legal Orthodoxy: Myth or Reality?", *Journal of the History of International Law*, Vol. 2, No. 2, 2000.
- BEAULAC Stéphane, "The Westphalian Model in Defining International Law: Challenging the Myth", *Australian Journal of Legal History*, Vol. 7, 2004.
- BEETHAM David, "The Future of the Nation-State", Gregor McLennan, et al. (ed.), *The Idea of the Modern State*, Philadelphia: Open University Press, 1984.
- BEHR Hartmut, "Deterritorialisation and the Transformation of Statehood: The Paradox of Globalization", *Geopolitics*, Vol. 13, No. 2, 2008.
- BEHR Hartmut, "Political Territoriality and Deterritorialization", *Area*, Vol. 39, No. 1, 2007.
- BELLAMY Alex J., "Introduction: International Society and the English School", Alex J. Bellamy (ed.), *International Society and its Critics*, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- BELLAMY Alex J., "Realizing the Responsibility to Protect", *International Studies Perspectives*, Vol. 10, No. 2, 2009.
- BELLAMY Alex J., Catherine Drummond, "The Responsibility to Protect in Southeast Asia: Between Non-Interference and Sovereignty as Responsibility", *The Pacific Review*, Vol. 24, No. 2, 2011.

- BENHABIB Seyla, "Claiming Rights across Borders: International Human Rights and Democratic Sovereignty", *American Political Science Review*, Vol. 103, No. 4, 2009.
- BENHABIB Seyla, "Twilight of Sovereignty or the Emergence of Cosmopolitan Norms? Rethinking Citizenship in Volatile Times", *Citizenship Studies*, Vol. 11, No. 1, 2007.
- BENN Stanley I., "The Uses of Sovereignty", *Political Studies*, Vol. 3, No. 2, 1955.
- BENTON Lauren, *A Search for Sovereignty: Law and Geography in European Empires, 1400-1900*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- BERG Eiki, "Re-Examining Sovereignty Claims in Changing Territorialities: Reflections from Kosovo Syndrome", *Geopolitics*, Vol. 14, No. 2, 2009.
- BERİŞ Hamit Emrah, *Küreselleşme Çağında Egemenlik & Ulusal Egemenliğin Sınırları*, Ankara: Lotus, 2009.
- BERNAUER Thomas, Christoph Achini, "From 'Real' to 'Virtual' States? Integration of the World Economy and its Effects on Government Activity", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 2, 2000.
- BERNSTEIN Steven, et al., "God Gave Physics the Easy Problems: Adapting Social Science to an Unpredictable World", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 1, 2000.
- BICKERTON Christopher J., et al., "Introduction: The Unholy Alliance Against Sovereignty", Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL Press, 2007.
- BICKERTON Christopher J., et al., "Politics without Sovereignty", Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL Press, 2007.
- BIELER Andreas, Adam David Morton, "The Gordian Knot of Agency-Structure in International Relations: A Neo-Gramscian Perspective", *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 1, 2001.
- BIERSTEKER Thomas J., "Critical Reflections on Post-Positivism in International Relations", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989.
- BIERSTEKER Thomas J., "Eroding Boundaries, Contested Terrain", *International Studies Review*, Vol. 1, No. 1, 1999.
- BIERSTEKER Thomas J., "State, Sovereignty and Territory", Walter Carlsnaes, et al. (ed.), *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002.
- BIERSTEKER Thomas J., Cynthia Weber, "The Social Construction of State Sovereignty", Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- BISHAI Linda S., *Forgetting Ourselves: Secession and the (Im)Possibility of Territorial Identity*, Lanham: Lexington Books, 2007.

- BISWAS Shampa, "W(h)ither the Nation-state? National and State Identity in the Face of Fragmentation and Globalisation", *Global Society*, Vol. 16, No. 2, 2002.
- BLAIR Brook M., "Revisiting the Third Debate", *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 2, 2011.
- BLANEY David L., Naeem Inayatullah, "The Westphalian Deferral", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000.
- BLATTER Joachim K., "Debordering the World of States: Towards a Multi-Level System in Europe and a Multi-Polity System in North America? Insights from Border Regions", *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 2, 2001.
- BLEIKER Roland, "Living with Rupture: Postmodern Perspectives on International Events", Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations and the Third Debate: Postmodernism and Its Critics*, Westport: Praeger, 2002.
- BLEIKER Roland, *Aesthetics and World Politics*, London: Palgrave, 2009.
- BLEIKER Roland, Mark Chou, "Nietzsche's Style: On Language, Knowledge and Power in International Relations", Cerwyn Moore, Chris Farrands (ed.), *International Relations Theory and Philosophy: Interpretive Dialogues*, Oxon: Routledge, 2010.
- BLEIKER Roland, *Popular Dissent, Human Agency and Global Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- BLUNTSCHLI Johann K., *The Theory of the State*, Ontario: Batoche Books, 2000.
- BODIN Jean, *Six Books of the Commonwealth*, Julian H. Fraklin (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- BONACKER Thorsten, "Debordering by Human Rights: The Challenge of Postterritorial Conflicts in World Society", Stephan Stetter (ed.), *Territorial Conflicts in World Society: Modern Systems Theory, International Relations and Conflict Studies*, London: Routledge, 2007.
- BONNEY Richard, *Essential Histories: The Thirty Years' War 1618–1648*, Oxon: Osprey Publishing, 2002.
- BOOTH Ken, "Dare not to Know: International Relations Theory versus Future", Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997.
- BOOTH Ken, "Discussion: A Reply to Wallace", *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 3, 1997.
- BOOTH Ken, *Theory of World Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- BOSTANOĞLU Burcu, "International Relations Theory as Social Science", *The Turkish Yearbook*, Vol. 25, 1995.

- BOSTANOĞLU Burcu, Mehmet A. Okur, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox*, Ankara: İmge, 2009.
- BOUCHER David, “Resurrecting Pufendorf and Capturing the Westphalian Moment”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4, 2001.
- BOUCHER David, *Political Theories of International Relations: From Thucydides to the Present*, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- BOURTROS-GHALI Boutros, “An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking, and Peacekeeping,” *Report of the Secretary General*, New York: United Nations, 1992, parağraf 17.
http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf
- BRANCH Jordan, “Colonial Reflection and Territoriality: The Peripheral Origins of Sovereign Statehood”, *European Journal of International Relations*, (published online), 17 Ocak 2011.
- BRANCH Jordan, “Mapping the Sovereign State: Technology, Authority, and Systemic Change”, *International Organization*, Vol. 65, No.1, 2011.
- BRECHER Michael, “International Studies in the Twentieth Century and Beyond: Flawed Dichotomies, Synthesis, Cumulation: ISA Presidential Address”, *International Studies Quarterly*, Vol. 43, No. 2, 1999.
- BREITENBAUCHA Henrik Ø., Anders Wivel, “Understanding National IR Disciplines Outside the United States: Political Culture and the Construction of International Relations in Denmark”, *Journal of International Relations and Development*, Vol. 7, 2004.
- BRENNER Neil, et al., “Introduction: State Space in Question”, Neil Brenner, et al. (ed.), *State/Space: A Reader*, Oxford: Blackwell, 2002.
- BRENNER Neil, Stuart Elden, “Henri Lefebvre on State, Space, Territory”, *International Political Sociology*, Vol. 3, No. 4, 2009.
- BROGAN Joseph V., “A Mirror of Enlightenment: The Rational Choice Debate”, *The Review of Politics*, Vol. 58, No. 4, 1996.
- BROOKS Rosa E., “Failed States, or the State as Failure?”, *The University of Chicago Law Review*, Vol. 72, No. 4, 2005.
- BROWN Chris, “Turtles All the Way Down: Anti-Foundationalism, Critical Theory and International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1994.
- BROWN Chris, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, çev. Arzu Oyacıoğlu, İstanbul: Yayınodası, 2007.
- BROWN Chris, *Understanding International Relations*, London: Macmillan Press, 1997.
- BROWN Garrett W., “State Sovereignty, Federation and Kantian Cosmopolitanism”, *European Journal of International Relations*, Vol. 11, No. 4, 2005.

- BUKOVANSKY Mlada, "The Altered State and the State of Nature: The French Revolution and International Politics", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999.
- BULL Hedley, "International Theory: The Case for A Classical Approach", *World Politics*, Vol. 18, No. 3, 1966.
- BULL Hedley, "Society and Anarchy in International Relations", Herbert Butterfield, Martin Wight (ed.), *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, London: Allen and Unwin, 1961.
- BULL Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London: Palgrave, 2002.
- BURCH Kurt, "Changing the Rules: Reconceiving Change in the Westphalian System", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000.
- BURCHILL Scott, "Realism and Neorealism", Scott Burchill (ed.), *Theories of International Relations*, New York: Palgrave, 2001.
- BURGESS Michael, Hans Vollaard, "Introduction: Analysing Westphalian States in an Integrating Europe and a Globalising World", Michael Burgess, Hans Vollaard (ed.), *State Territoriality and European Integration*, New York: Routledge, 2006.
- BURKE Anthony, "Postmodernism", Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- BUTLER Christopher, *Postmodernism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
- BUTLER Judith, Gayatri C. Spivak, *Who Sings the Nation-State? Language, Politics, Belonging*, Oxford: Seagull Books, 2007.
- BUTLER Judith, *İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler*, çev. F. Tütüncü, İstanbul: Ayrıntı, 2005.
- BUZAN Barry, "Security, the State, the New World Order, and Beyond", Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995.
- BUZAN Barry, Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- BUZAN Barry, Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- BUZAN Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London: Harvester Wheatsheaf, 1991.
- BUZAN Barry, R. J. Barry Jones (ed.), *Change and the Study of International Relations: The Evaded Dimension*, London: Pinter, 1981.
- BUZAN Barry, Richard Little, "Beyond Westphalia? Capitalism after the Fall", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, 1999.

- BUZAN Barry, Richard Little, "Why International Relations Has Failed as an Intellectual Project and What To Do About It", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 30, No. 1, 2001.
- CAIRO Heriberto, "The Duty of the Benevolent Master: From Sovereignty to Suzerainty and the Biopolitics of Intervention", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 31, No. 3, 2006.
- CAMILLERI Joseph A., "Rethinking Sovereignty in a Shrinking, Fragmented World", R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990.
- CAMILLERI Joseph A., "Sovereignty Discourse and Practice: Past and Future", Trudy Jacobsen, et al. (ed.), *Re-envisioning Sovereignty: The End of Westphalia?*, Hampshire: Ashgate Publishing, 2008.
- CAMILLERI Joseph A., Jim Falk, *The End of Sovereignty The Politics of a Shrinking and Fragmenting World*, Hants: Edward Elgar, 1992.
- CAMPBELL David, "Poststructuralism", Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- CAMPBELL David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992.
- CAMPBELL Joel R., et al., "Bargaining Sovereignty: State Power and Networked Governance in A Globalizing World", *International Social Science Review*, Vol. 85, No. 3-4, 2010.
- CAPORASO James A., "Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000.
- CAPORASO James A., "The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post-Modern?", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, No. 1, 1996.
- CAPORASO James A., Joseph Jupille, "Sovereignty and Territoriality in the European Union: Transforming the UK Institutional Order", Christopher K. Ansell, Giuseppe Di Palma (ed.), *Restructuring Territoriality Europe and the United States Compared*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- CARLSNAES Walter, "The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis", *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 3, 1992.
- CARVALHO Benjamin de, et al., "The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 39, No. 3, 2011.
- CAUVET Philippe, "Deterritorialisation, Reterritorialisation, Nations and States: Irish Nationalist Discourses on Nation and Territory before and after the Good Friday Agreement", *GeoJournal*, Vol. 76, No. 1, 2011.

- CEBECI Kemal, “Küreselleşme Bağlamında Ulus-devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, No. 71, 2008.
- CEDERMAN Lars-Erik, Luc Girardin, “Growing Sovereignty: Modeling the Shift from Indirect to Direct Rule”, *International Studies Quarterly*, Vol. 54, No. 1, 2010.
- CEGLOWSKI Janet, “Has Globalization Created a Borderless World?”, Patrick O'Meara, et al. (ed.), *Globalization and the Challenges of a New Century: A Reader*, Indiana: Indiana University Press, 2000.
- CERNY Philip G., “What Next for the State?”, Eleonore Kofman, Gillian Youngs (ed.), *Globalization: Theory and Practice*, London: Continuum International Publishing, 1996.
- CERNY Philip G., *The Changing Architecture of Politics: Structure, Agency, and the Future of the State*, London: Sage, 1990.
- CHANDLER David, “After the Interregnum: Sovereignty and International Relations in Flux”, *Paper Presented to the Centre for Defence Studies*, Kings College London, 22 Nisan 2004.
- CHANDLER David, “Deconstructing Sovereignty: Constructing Global Civil Society”, Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL, 2007.
- CHANDLER David, “International State-Building: Beyond Conditionality, Beyond Sovereignty”, *Guest Seminar Paper*, Royal Institute for International Relations, Brüksel, 17 Kasım 2005.
- CHANDLER David, “The Global Ideology: Rethinking the Politics of the ‘Global Turn’ in IR”, *International Relations*, Vol. 23, No. 4, 2009.
- CHECKEL Jeffrey T., “The Constructivist Turn in International Relations Theory”, *World Politics*, Vol. 50, No. 2, 1998.
- CHERNOFF Fred, “Critical Realism, Scientific Realism, and International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007.
- CHERNOFF Fred, *Theory and Metatheory in International Relations: Concepts and Contending Accounts*, New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- CHEYETTE Frederic L., “The Sovereign and the Pirates, 1332”, *Speculum*, Vol. 45, No. 1, 1970.
- CHONG Alan, “Classical Realism and the Tension between Sovereignty and Intervention: Constructions of Expediency from Machiavelli, Hobbes and Bodin”, *Journal of International Relations and Development*, Vol. 8, No. 3, 2005.
- CHOPRA Jarat, Thomas G. Weiss, “Sovereignty is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 6, No. 1, 2006.
- CLAPHAM Christopher, “The Challenge to the State in a Globalized World”, *Development and Change*, Vol. 33, No. 5, 2002.

- CLARK Ian, "Another 'Double Movement': The Great Transformation after the Cold War?", *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 5, 2001.
- CLARK Ian, "Beyond the Great Divide: Globalization and the Theory of International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 4, 1998.
- CLARK Ian, "Making Sense of Sovereignty", *Review of International Studies*, Vol. 14, No. 4, 1988.
- CLARK Ian, *Classical Theories in International Relations*, New York: Palgrave, 1999.
- CLAUSSEN Kathleen, Timothy Nichol, "Reconstructing Sovereignty: The Impact of Norms, Practices and Rhetoric", *The Bologna Center Journal of International Affairs*, Vol. 10, 2007.
- CLUNAN Anne L., "Redefining Sovereignty: Humanitarianisms Challenge to Sovereign Immunity", Noha Shawki, Michaelene Cox (ed.), *Negotiating Sovereignty and Human Rights: Actors and Issues in Contemporary Human Rights Politics*, Surrey: Ashgate, 2009.
- COCHRAN Molly, *Normative Theory in International Relations: A Pragmatic Approach*, New York: Cambridge University Press, 2000.
- COHEN Edward S., "Globalization and the Boundaries of the State: A Framework for Analyzing the Changing Practice of Sovereignty", *Governance: An International Journal of Policy and Administration*, Vol. 14, No. 1, 2001.
- COHEN Jean L., "Whose Sovereignty? Empire Versus International Law", *Ethics & International Affairs*, Vol. 18, No. 3, 2004.
- COMTE Auguste, *A General View of Positivism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- CONNOLLY William E., "Tocqueville, Territory, and Violence", Michael J. Shapiro, Hayward R. Alker (ed.), *Challenging Boundaries: Global Flows, Territorial Identities*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- CONSTABLE Marianne, "Foucault and Walzer: Sovereignty, Strategy and the State", *Polity*, Vol. 24, No. 2, 1991.
- CONSTANTINOU Costas M., *States of Political Discourse: Words, Regimes, Seditions*, London: Routledge, 2004.
- COOPER Robert, *Ulus Devletin Çöküşü*, İstanbul: Güncel, 2005.
- COOPER Scott, et al., "Yielding Sovereignty to International Institutions: Bringing System Structure Back In", *International Studies Review*, Vol. 10, No. 3, 2008.
- COWARD Martin, "International Relations in the Post-Globalisation Era", *Politics*, Vol. 26, No. 1, 2006.
- COWEN Deborah, Neil Smith, "After Geopolitics? From the Geopolitical Social to Geoeconomics", *Antipode*, Vol. 41, No. 1, 2009.

- COX Kevin R., *Political Geography: Territory, State, and Society*, Oxford: Blackwell Publishing, 2002.
- COX Michael, et al., "Introduction: The Interregnum: Controversies in World Politics, 1989-1999", Michael Cox, et al. (ed.), *The Interregnum: Controversies in World Politics, 1989-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- COX Robert W., "Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, 1981.
- COX Robert W., "The Point is not Just to Explain to World but to Change It", Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- COX Robert W., "The Way Ahead: Toward a New Ontology of World Order", Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001.
- COX Robert W., "Universality in International Studies: A Historicist Approach", Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002.
- COZETTE Murielle, "Realistic Realism? American Political Realism, Clausewitz and Raymond Aron on the Problem of Means and Ends in International Politics", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 27, No. 3, 2004.
- CRAWFORD Robert M., "Political Realism in International Theory", *The American Political Science Review*, Vol. 92, No. 1, 1998.
- CREVELD Martin van, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- CRIGHTON Elizabeth, "Shared Sovereignty as an Instrument of Peacemaking in Northern Ireland", Thomas L. Ilgen (ed.), *Reconfigured Sovereignty: Multi-Layered Governance in the Global Age*, London: Ashgate, 2003.
- CROXTON Derek, "The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty", *The International History Review*, Vol. 21, No. 3, 1999.
- CRUZ Laura, "Policy Point-Counterpoint: Is Westphalia History?", *International Social Science Review*, Vol. 80, No. 3&4, 2005.
- CUSIMANO Maryann K., "Beyond Sovereignty: The Rise of Transsovereign Problems", Maryann K. Cusimano (ed.), *Beyond Sovereignty: Issues for a Global Agenda*, New York: Bedford/St. Martin's, 2000.
- CUTLER A. Claire, "Critical Reflections on the Westphalian Assumptions of International Law and Organization: A Crisis of Legitimacy", *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 2, 2001.
- ÇALIŞ Şaban H., "Ahir Zaman Üzerine Bir Cacaphony", M. Aydın, E. Özensel (ed.), *Tarihin Sonu mu?*, Ankara: Vadi, 2002.

- ÇALIŞ Şaban H., “Üç Tarz-ı Siyasetten Globalizme”, M. A. Çukurçayır (ed.), *Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi*, Konya: Çizgi, 2003.
- ÇALIŞ Şaban H., Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No. 18, 2007.
- ÇALIŞ Şaban H., *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya: Çizgi, 2010.
- ÇALIŞ Şaban H., *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, Ankara: Nobel, 2008.
- DALBY Simon, “Political Space: Autonomy, Liberalism, and Empire”, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 30, No. 4, 2005.
- DEBRIX François, “Language, Neofoundationalism, International Relations”, François Debrix (ed.), *Language Agency and Politics in a Constructed World*, New York: M.E. Sharpe, 2003.
- DELANEY David, *Territory: A Short Introduction*, London: Wiley-Blackwell, 2005.
- DELANTY Gerard, Chris Rumford, “Political Globalization”, George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Massachusetts: Blackwell, 2007.
- DELCOURT Barbara, “Sovereignty”, Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Governance*, California: Sage, 2006.
- DENEMARK Robert A., “World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations”, *International Studies Review*, Vol. 1, No. 2, 1999.
- DENG Francis M., *Protecting the Dispossessed: A Challenge for the International Community*, Washington: Brookings Institution Press, 1993.
- DER DERIAN James, “How Should Sovereignty be Defended”, Christopher J. Bickerton, et al. (ed.), *Politics Without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*, New York: UCL Press, 2007.
- DER DERIAN James, “Introducing Philosophical Traditions in International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 2, 1988.
- DER DERIAN James, “Introduction: Critical Investigations”, James Der Derian (ed.), *International Theory: Critical Investigations*, London: Macmillan, 1995.
- DER DERIAN James, “Post-Theory: The Eternal Return of Ethics in International Relations”, Michael W. Doyle, G. John Ikenberry (ed.), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder: Westview Press, 1997.
- DER DERIAN James, “The (S)pace of International Relations: Simulation, Surveillance, and Speed”, *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990.

- DER DERIAN James, "The Art of War and the Construction of Peace: Toward a Virtual Theory of International Relations", Morten Kelstrup, Michael C. Williams (ed.), *International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security, and Community*, London: Routledge, 2000.
- DER DERIAN James, "The Boundaries of Knowledge and Power in International Relations", James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989.
- DER DERIAN James, *Critical Practices of International Theory: Selected Essays*, Oxon: Routledge, 2009.
- DER DERIAN James, *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*, Oxford: Westview, 2001.
- DERRIDA Jacques, *Of Grammatology*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1974.
- DESSLER David, "Constructivism within a Positivist Social Science", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, 1999.
- DESSLER David, "What's at Stake in the Agent-Structure Debate?", *International Organization*, Vol. 43, No. 3, 1989.
- DEVETAK Richard, "Between Kant and Pufendorf: Humanitarian Intervention, Statist Anti-Cosmopolitanism and Critical International Theory", *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 1, 2007.
- DEVETAK Richard, "Incomplete States: Theories and Practices of Statecraft", John MacMillan, Andrew Linklater (ed.), *Boundaries in Question: New Directions in International Relations*, London: Pinter, 1995.
- DEVETAK Richard, "The Project of Modernity and International Relations Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 24, No. 1, 1995.
- DEVETAK Richard, "Theories, Practices and Postmodernism in International Relations", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 12, No. 2, 1999.
- DEVETAK Richard, Richard Higgott, "Justice Unbound? Globalization, States and the Transformation of the Social Bond", *International Affairs*, Vol. 75, No. 3, 1999.
- DICKINSON John, "Working Theory of Sovereignty I", *Political Science Quarterly*, Vol. 42, No. 4, 1927.
- DIEZ Thomas, et al., *Key Concepts in International Relations*, London: Sage, 2011.
- DIJKINK Gertjan, Hans Knippenberg, "The Territorial Factor: An Introduction", Gertjan Dijkink, Hans Knippenberg, *The Territorial Factor: Political Geography in a Globalising World*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001.
- DILLON Michael, "The Sovereign and the Stranger", Jenny Edkins, et al. (ed.), *Sovereignty and Subjectivity*, Boulder: Lynne Rienner, 1999.

- DODDS Klaus J., "Geopolitics and Foreign Policy: Recent Developments in Anglo-American Political Geography and International Relations", *Progress in Human Geography*, Vol. 18, No. 2, 1994.
- DONNAN Hastings, Thomas M. Wilson, *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*, Oxford: Berg Publishers, 1999.
- DONNELLY Jack, "Sovereign Inequalities and Hierarchy in Anarchy: American Power and International Society", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 2, 2006.
- DONNELLY Jack, *Realism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- DOTY Roxanne Lynn, "Foreign Policy as Social Construction: A Post-Positivist Analysis of U.S. Counterinsurgency Policy in the Philippines", *International Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 3, 1993.
- DOTY Roxanne Lynn, "Sovereignty and the Nation: Constructing the Boundaries of National Identity", Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- DOTY Roxanne Lynne, "Aporia: A Critical Exploration of the Agent-Structure Problematique in International Relations Theory", *European Journal of International Relations*, Vol. 3, No. 3, 1997.
- DOTY Roxanne Lynne, "Maladies of Our Souls: Identity and Voice in the Writing of Academic International Relations", *Cambridge Review of International Relations*, Vol. 17, No. 2, 2004.
- DUCHHARDT Heinz, "Peace Treaties from Westphalia to the Revolutionary Era", Randall Lesaffer (ed.), *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- DUGUIT Léon, "Egemenlik ve Özgürlük", Cemal B. Akal (ed.), *Devlet Kuramı*, Ankara: Dost, 2005.
- DUNN Frederick S., "The Scope of International Affairs", *World Politics*, Vol. 1, No. 1, 1948.
- DUNN Kevin C., "MadLib #32: The (Blank) African State: Rethinking the Sovereign State in International Relations Theory", Kevin C. Dunn, Timothy M. Shaw (ed.), *Africa's Challenge to International Relations Theory*, New York: Palgrave, 2001.
- DUNNE Andrew P., *International Theory: To the Brink and Beyond*, Westport: Greenwood Press, 1996.
- DUVALL Raymond, Jonathan Havercroft, "Taking Sovereignty out of this World: Space Weapons and Empire of the Future", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 4, 2008.

- EASTON David, "The Political System Besieged by the State", *Political Theory*, Vol. 9, No. 3, 1981.
- EASTON David, *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*, New York: Alfred A. Knopf, 1953.
- EBERWEIN Wolf-dieter, Bertrand Badie, "Prevention and Sovereignty: A Vision and a Strategy for a New World Order?", *Global Society*, Vol. 20, No. 1, 2006.
- ECKERSLEY Robyn, *The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty*, Massachusetts: MIT Press, 2004.
- EDKINS Jenny, "Poststructuralism", Martin Griffiths (ed.), *IR Theory for the 21st Century*, London: Routledge, 2007.
- EDKINS Jenny, *Poststructuralism and International Relations: Bringing the Political Back In*, Boulder: Lynne Rienner, 1999.
- EDKINS Jenny, Véronique Pin-Fat, "The Subject of the Political", Jenny Edkins, et al. (ed.), *Sovereignty and Subjectivity*, Boulder: Lynne Rienner, 1999.
- ELDEN Stuart, "Contingent Sovereignty, Territorial Integrity and the Sanctity of Borders", *SAIS Review*, Vol. 26, No. 1, 2006.
- ELDEN Stuart, "Land, Terrain, Territory", *Progress in Human Geography*, Vol. 34, No. 6, 2010.
- ELDEN Stuart, "Thinking Territory Historically", *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010.
- ELDEN Stuart, *Terror and Territory: The Spatial Extent of Sovereignty*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009.
- ELKINS David J., *Beyond Sovereignty: Territory and Political Economy in the Twenty-First Century*, Toronto: University of Toronto Press, 1995.
- ELSHTAIN Jean Bethke, "Rethinking Sovereignty", Francis A. Beer, Robert Hariman (ed.), *Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations*, New York: Michigan State University Press, 1996.
- ELSHTAIN Jean Bethke, "Sovereign God, Sovereign State, Sovereign Self", *Notre Dame Law Review*, Vol. 66, 1991.
- ELSHTAIN Jean Bethke, "Sovereignty, Identity, Sacrifice", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 20, No. 3, 1991.
- ELSHTAIN Jean Bethke, *New Wine and Old Bottles: International Politics and Ethical Discourse*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1998.
- ENABULELE A. O., "Humanitarian Intervention and Territorial Sovereignty: The Dilemma of Two Strange Bedfellows", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 14, No. 3, 2010.
- ENRIQUEZ Eugène, *Sürüden Devlete: Toplumsal Bağ Üzerine Psikanalitik Deneme*, çev. Nilgün Tural, İstanbul: Ayrıntı, 2004.

- ERIKSEN Stein S., "State Failure in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradictions of State Formation", *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 3, 2011.
- EUDAILY Seán P., Steve Smith, "Sovereign Geopolitics? Uncovering the Sovereignty Paradox", *Geopolitics*, Vol. 13, No. 2, 2008.
- EULAU Heinz, "Introduction: Drift of A Discipline", *The American Behavioral Scientist*, Vol. 21, No. 1, 1977.
- EULAU Heinz, "The Depersonalization of the Concept of Sovereignty", *The Journal of Politics*, Vol. 4, No. 1, 1942.
- EVANS Graham, "Some Problems with a History of Thought in International Relations", *International Relations*, Vol. 4, No. 6, 1972.
- FAIZULLAEV Alisher, "Individual Experiencing of States", *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 3, 2007.
- FALK Richard, "The Interplay of Westphalia and Charter Conceptions of International Legal Order", Richard A. Falk, Cyril E. Black (ed.), *The Future of the International Legal Order, Vol. 1*, New Jersey: Princeton University Press, 1969.
- FALK Richard, "Evasions of Sovereignty", R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990.
- FALK Richard, "Post-Westphalian Enigma", Björn Hettne, Bertil Odén (ed.), *Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order*, Stockholm: Almqvist&Wiksell International, 2002.
- FALK Richard, "Revisiting Westphalia, Rediscovering Post-Westphalia", *Journal of Ethics*, Vol. 6, No. 4, 2002.
- FALK Richard, "State of Siege: Will Globalization Win Out?", *International Affairs*, Vol. 73, No. 1, 1997.
- FALK Richard, *The End of World Order: Essays on Normative International Relations*, New York: Holmes&Meier, 1983.
- FASSBENDER Bardo, "Two Faces of a Problem: Sovereignty and Constitutionalism in International Law", Neil Walker (ed.), *Sovereignty in Transition*, Oxford: Hart Publishing, 2003.
- FEARON James D., David D. Laitin, "Neotrusteeship and the Problem of Weak States", *International Security*, Vol. 28, No. 4, 2004.
- FEARON James, Alexander Wendt, "Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View", Walter Carlsnaes, et al. (ed.), *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002.
- FERGUSON Yale H., Richard W. Mansbach, "Between Celebration and Despair: Constructive Suggestions for Future International Theory", *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 4, 1991.

- FERGUSON Yale H., Richard W. Mansbach, “Remapping Political Space: Issues and Nonissues in Analyzing Global Politics in the Twenty-First Century”, Yale H. Ferguson, R. J. Barry Jones (ed.), *Political Space: Frontiers of Change and Governance in a Globalizing World*, Albany: Suny Press, 2002.
- FERGUSON Yale H., Richard W. Mansbach, “The Myths of State Sovereignty”, *The Bologna Center Journal of International Affairs*, Vol. 10, 2007.
- FERGUSON Yale H., Richard W. Mansbach, *Remapping Global Politics: History's Revenge and Future Shock*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- FERGUSON Yale H., Richard W. Mansbach, *The Elusive Quest Continues: Theory and Global Politics*, New Jersey: Prentice Hall, 2003.
- FERGUSON Yale H., Richard W. Mansbach, *The Elusive Quest: Theory and International Politics*, Columbia: University of South Carolina Press, 1988.
- FERGUSON Yale H., Richard W. Mansbach, *The State, Conceptual Chaos, and the Future of International Relations Theory*, Boulder: Lynne Rienner, 1989.
- FEYERABEND Paul, *Yönteme Karşı*, çev. Ertuğrul Başer, İstanbul: Ayrıntı, 1999.
- FIERKE K. M., “Links across the Abyss: Language and Logic in International Relations”, *International Studies Quarterly*, Vol. 46, No. 3, 2002.
- FIERKE Karin M., Knud Erik Jørgensen, “Introduction”, Karin M. Fierke, Knud Erik Jørgensen (ed.), *Constructing International Relations: The Next Generation*, New York: M. E. Sharpe, 2001.
- FIFIELD Russell H., “The Introductory Course in International Relations”, *The American Political Science Review*, Vol. 42, No. 6, 1948.
- FILHO Marcílio T. F., “Westphalia: a Paradigm? A Dialogue between Law, Art and Philosophy of Science”, *German Law Journal*, Vol. 8, No. 10, 2007.
- FISCHER Frank, “Beyond Empiricism: Policy Inquiry in Postpositivist Perspective”, *Policy Studies Journal*, Vol. 26, No. 1, 1998.
- FISCHER Markus, “Feudal Europe, 800–1300: Communal Discourse and Conflictual Practices”, *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 1992.
- FORDE Steven, “Varieties of Realism: Thucydides and Machiavelli”, *Journal of Politics*, Vol. 54, No. 2, 1992.
- FORSBERG Tuomas, “Beyond Sovereignty, within Territoriality: Mapping the Space of Late-Modern (Geo) Politics”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 31, No. 4, 1996.
- FOUCAULT Michael, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, New York: Routledge, 2002.
- FOUCAULT Michel, “Questions on Geography”, Stuart Elden, Jeremy W. Crampton (ed.), *Space, Knowledge and Power: Foucault and Geography*, Aldershot: Ashgate, 2007.
- FOUCAULT Michel, *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4*, çev. I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 2003.

- FOUCAULT Michel, *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975–1976*, New York: Picador, 2003.
- FOWLER Michael R., Julie M. Bunck, “The Chunk and Basket Theories of Sovereignty”, Kenneth W. Thompson (ed.), *Community, Diversity, and a New World Order: Essays in Honor of Inis L. Claude Jr*, Maryland: University Press of America, 1994.
- FOWLER Michael, Julie Marie Bunck, *Law, Power, and the Sovereign State: The Evolution and Application of the Concept of Sovereignty*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1995.
- FOX Gregory H., “New Approaches to International Human Rights: The Sovereign State Revisited”, Sohail H. Hashmi (ed.), *State Sovereignty: Change and Persistence in International Relations*, Pennsylvania: Penn State Press, 1997.
- FOX William T. R., “Interwar International Relations Research: The American Experience”, *World Politics*, Vol. 2, No. 1, 1949.
- FRASER Nancy, *Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory*, Cambridge: Polity Press, 1993.
- FREYBERG-INAN Annette, *What Moves Man: The Realist Theory of International Relations and Its Judgment of Human Nature*, New York: State University of New York Press, 2004.
- FRIEDMAN Elisabeth J., et al., *Sovereignty, Democracy, and Global Civil Society: State-Society Relations at UN World Conferences*, New York: Suny Press, 2005.
- FRIEDRICHS Jörg, “The Meaning of New Medievalism”, *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 4, 2001.
- FRIEDRICHS Jörg, *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions*, London: Routledge, 2004.
- FUKUYAMA Francis, “The End of History?”, *The National Interest*, No. 16, 1989.
- GAMMELTOFT-HANSEN Thomas, Rebecca Adler-Nissen, “An Introduction to Sovereignty Games”, Rebecca Adler-Nissen, Thomas Gammeltoft-Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- GARNER James W., “Limitations on National Sovereignty in International Relations”, *The American Political Science Review*, Vol. 19, No. 1, 1925.
- GELBER Harry Gregor, *Sovereignty Through Interdependence*, London: Kluwer Law International, 1997.
- GELLER Daniel S., John A. Vasquez, “The Construction and Cumulation of Knowledge in International Relations: Introduction”, *International Studies Review*, Vol. 6, No. 4, 2004.
- GEORGE Jim, “International Relations and the Search for Thinking Space: Another View of the Third Debate”, *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989.

- GEORGE Jim, David Campbell, "Patterns of Dissent and the Celebration of Difference", *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3, 1990.
- GEORGE Jim, *Discourses of Global Politics: A Critical (Re)Introduction to International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1994.
- GIDDENS Anthony, *A Contemporary Critique of Historical Materialism: The Nation-State and Violence*, Berkeley: University of California Press, 1987.
- GILL Stephen, "Gramsci and Global Politics: Towards a Post-hegemonic Research Agenda", Stephen Gill (ed.), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- GILPIN Robert, "The Nation-State in the Global Economy", David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003.
- GILPIN Robert, "The Richness of the Tradition of Political Realism", *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984.
- GILPIN Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- GLANVILLE Luke, "The Antecedents of Sovereignty as Responsibility", *European Journal of International Relations*, Vol. 17, No. 2, 2011.
- GLASSMAN Jim, "State Power Beyond the Territorial Trap: The Internationalization of the State", *Political Geography*, Vol. 18, No. 6, 1999.
- GOEDE Marieke de," Introduction: International Political Economy and the Promises of Poststructuralism", Marieke de Goede (ed.), *International Political Economy and Poststructural Politics*, New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- GOEMANS Hein, "Bounded Communities: Territoriality, Territorial Attachment, and Conflict", Miles Kahler, Barbara F. Walter (ed.), *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- GOFF Jacques Le, *The Birth of Europe*, Oxon: Blackwell, 2005.
- GOLDSMITH Jack, "Review: Sovereignty, International Relations Theory, and International Law", *Stanford Law Review*, Vol. 52, No. 4, 2000.
- GOODHART Michael, "Review Essay: Sovereignty: Reckoning what is Real", *Polity*, Vol. 34, No. 2, 2001.
- GOODHART Michael, Stacy Bondanella Taninchev, "The New Sovereignist Challenge for Global Governance: Democracy without Sovereignty", *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 4, 2011.
- GOODIN Robert E., et al., "Simian Sovereignty", *Political Theory*, Vol. 25, No. 6, 1997.
- GOULD Harry D., Nicholas Onuf, "Review: An Archeology of Sovereignty", *Mershon International Studies Review*, Vol. 41, No. 2, 1997.

- GÖZLER Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Bursa: Ekin, 2007.
- GRANT Iain H., "Postmodernism and Politics", Stuart Sim (ed.), *The Routledge Companion to Postmodernism*, Oxon: Routledge, 2001.
- GRIFFITHS Martin, et al., *International Relations: Key Concepts*, Oxon: Routledge, 2008.
- GRIFFITHS Martin, *Realism, Idealism and International Politics: A Reinterpretation*, London: Routledge, 1992.
- GROOM A. J. R., Peter Mandaville, "Hegemony and Autonomy in International Relations", Robert Crawford, Darryl Jarvis (ed.), *Still an American Social Science?*, Albany: Suny Press, 2001.
- GROSS Leo, "The Peace of Westphalia, 1648–1948", *American Journal of International Law*, Vol. 42, No. 1, 1948.
- GUARDIOLA-RIVERA Oscar, "What Comes after Sovereignty?", *Law, Culture and the Humanities*, Vol. 6, No. 2, 2010.
- GUNNELL John G., "Handbooks and History: Is It Still the American Science of Politics", *International Political Science Review*, Vol. 23, No. 4, 2002.
- GURIAN Waldemar, "On the Study of International Relations", *Review of Politics*, Vol. 8, 1946.
- GUZZINI Stefano, Anna Leander (ed.), *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his Critics*, Oxon: Routledge, 2006.
- HAACKE Jurgen, "Theory and Praxis in International Relations: Habermas, Self-Reflection, Rational Argumentation", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1996.
- HAAS Ernest B., Peter M. Hass, "How We Learned to Escape Physics Envy and to Love Pluralism and Complexity", Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002.
- HAAS Ernst B., "Letter to the Editor", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 8, No. 1, 1969.
- HAAS Ernst B., *When Knowledge is Power: Three Models of Change in International Organizations*, California: University of California Press, 1991.
- HAASS Richard N., "Sovereignty: Existing Rights, Evolving Responsibilities", http://www.georgetown.edu/sfs/documents/haass_sovereignty_200301
- HABERMAS Jurgen, "The European Nation-State: On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship", *Public Culture*, Vol. 10, No. 2, 1998.
- HAKYEMEZ Yusuf Şevki, *Egemenlik Kavramı*, Ankara: Seçkin, 2004.
- HALL John A., G. John Ikenberry, *Devlet*, çev. İsmail Çekem, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2005.

- HALLIDAY Fred, "State and Society in International Relations: A Second Agenda", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 16, No. 2, 1987.
- HALPERIN Sandra, "Shadowboxing: Weberian Historical Sociology vs. State-Centric International Relations Theory", *Review of International Political Economy*, Vol. 5, No. 2, 1998.
- HAM Peter van, *European Integration and the Postmodern Condition: Governance, Democracy, Identity*, London: Routledge, 2001.
- HAMATI-ATAYA Inanna, "Beyond (Post)Positivism: The Missed Promises of Systemic Pragmatism", *International Studies Quarterly*, Early View Article, 2012.
- HAMATI-ATAYA Inanna, "Contemporary "Dissidence" in American IR: The New Structure of Anti-Mainstream Scholarship?", *International Studies Perspectives*, Vol. 12, No. 4, 2011.
- HANSEN Lene, "A Case for Seduction?: Evaluating the Poststructuralist Conceptualization of Security", *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, No. 4, 1997.
- HANSEN Lene, "R. B. J. Walker and International Relations: Deconstructing a Discipline", Iver B. Neumann, Ole Wæver (ed.), *The Future of International Relations*, London: Routledge, 1997.
- HANSEN Lene, *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*, New York: Routledge, 2006.
- HANSEN Thomas B., Finn Stepputat, "Introduction", Thomas B. Hansen, Finn Stepputat (ed.), *Sovereign Bodies: Citizens, Migrants, and States in the Postcolonial World*, New Jersey: Princeton University Press, 2005.
- HARDING Christopher, C. L. Lim, "The Significance of Westphalia: An Archeology of the International Legal Order", Christopher Harding, C.L. Lim (ed.), *Renegotiating Westphalia*, The Hague: Kluwer Law, 1999.
- HARDING Christopher, Nicola Harding, "Who Designed the Westphalian System? Probing the Epistemology of the Westphalian Debates", *Law, Culture and the Humanities*, Vol. 2, No. 3, 2006.
- HARDT Michael, Antonio Negri, *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 2003.
- HARRISON Ewan, *The Post-Cold War International System: Strategies, Institutions and Reflexivity*, London: Routledge, 2004.
- HARVEY David, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Oxford: Basil Blackwell, 1990.
- HASHMI Sohail H., "Introduction", Sohail H. Hashmi (ed.), *State Sovereignty: Change and Persistence in International Relations*, Pennsylvania: Penn State Press, 1997.

- HAY Colin, "International Relations Theory and Globalization", Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- HAYMAN P. A., John Williams, "Westphalian Sovereignty: Rights, Intervention, Meaning and Context", *Global Society*, Vol. 20, No. 4, 2006.
- HEDETOFT Ulf, "Constructions of Europe: Territoriality, Sovereignty, Identity", Stefan Immerfall (ed.), *Territoriality in the Globalizing Society: One Plan or None?*, Berlin: Springer, 1998.
- HELD David, "The Changing Structure of International Law: Sovereignty Transformed?", David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003.
- HELD David, *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Stanford: Stanford University Press, 1995.
- HELER Mark A., "The Use and Abuse of Hobbes: The State of Nature in International Relations", *Polity*, Vol. 13, No. 1, 1980.
- HELLEINER Eric, "Sovereignty, Territoriality, and the Globalization of Finance", David A. Smith, et al. (ed.), *States and Sovereignty in the Global Economy*, London: Routledge, 1999.
- HELLER Thomas C., Abraham D. Sofaer, "Sovereignty: The Practitioners' Perspective", Stephen D. Krasner (ed.), *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, New York: Columbia University Press, 2001.
- HELLSTRÖM Anders, "Beyond Space: Border Making in European Integration, the Case of Ireland", *Human Geography*, Vol. 85, No. 3, 2003.
- HELMIG Jan, Oliver Kessler, "Space, Boundaries, and the Problem of Order: A View from Systems Theory", *International Political Sociology*, Vol. 1, No. 2, 2007.
- HENKIN Louis, "That S Word: Sovereignty, and Globalization, and Human Rights, Et Cetera", *Fordham Law Review*, Vol. 68, No. 1, 1999.
- HENKIN Louis, *How Nations Behave: Law and Foreign Policy*, New York: Praeger, 1968.
- HENKIN Louis, *International Law: Politics and Values*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1995.
- HERZ John H., "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, Vol. 2, No. 2, 1950.
- HERZ John H., "Rise and Demise of the Territorial State", *World Politics*, Vol. 9, No. 4, 1957.
- HERZ John H., "The Territorial State Revisited: Reflections on the Future of the Nation-State", *Polity*, Vol. 1, No. 1, 1968.

- HETTNE Bjorn, "The Fate of Citizenship in Post-Westphalia", *Citizenship Studies*, Vol. 4, No. 1, 2000.
- HIEBERT Paul G., *The Missiological Implications of Epistemological Shifts: Affirming Truth in a Modern/Postmodern World*, Pennsylvania: Trinity Press, 1999.
- HINSLEY F. H., "The Concept of Sovereignty and the Relations between States", *Journal of International Affairs*, Vol. 21 No. 2, 1967.
- HINSLEY F. H., *Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- HIRST Paul, Grahame Thompson, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Ankara: Dost, 2000.
- HOBBS Thomas, *Leviathan: or the Matter, Forme and Power of a Common Wealth Ecclesiasticall and Civil*, Forgotten Books, 1950.
- HOBDEN Stephen, *International Relations and Historical Sociology: Breaking Boundaries*, London: Routledge, 1998.
- HOBSON John M., "Bringing the State Back in, Kicking the State Backout: Reconstructing the Identity of the Discipline of International Relations?", *Cooperation and Conflict*, Vol. 37, No. 4, 2002.
- HOBSON John M., "For a Second-Wave Weberian Historical Sociology in International Relations", *Review of International Political Economy*, Vol. 5, No. 2, 1998.
- HOBSON John M., "Provincializing Westphalia: The Eastern Origins of Sovereignty", *International Politics*, Vol. 46, No. 6, 2009.
- HOBSON John M., "The Historical Sociology of the State and the State of Historical Sociology in International Relations", *Review of International Political Economy*, Vol. 5, No. 2, 1998.
- HOBSON John M., "The Second State Debate in International Relations: Theory Turned Upside-Down", *Review of International Studies*, Vol. 27, 2001.
- HOBSON John M., Leonard Seabrooke, "Reimagining Weber: Constructing International Society and the Social Balance of Power", *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 2, 2001
- HOBSON John M., M. Ramesh, "Globalisation Makes of States What States Make of It: Between Agency and Structure in the State/Globalisation Debate", *New Political Economy*, Vol. 7, No. 1, 2002.
- HOBSON John M., *The State and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- HOCK Dee, *Birth of the Chaordic Age*, San Francisco: Berrett-Koehler, 1999.
- HOFFMAN John, "Blind Alleys: Can We Define Sovereignty?", *Politics*, Vol. 17, No. 1, 1997.
- HOFFMAN John, *Citizenship Beyond State*, London: Sage, 2004.

- HOFFMAN Mark, "Restructuring, Reconstruction, Reinscription, Rearticulation: Four Voices in Critical International Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 20, No. 2, 1991.
- HOFFMANN Stanley, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, Vol. 106, No. 3, 1977.
- HOFFMANN Stanley, "International Relations: The Long Road to Theory", *World Politics*, Vol. 11, No. 3, 1959.
- HOLLIS Martin, Steve Smith, "Two Stories About Structure and Agency", *Review of International Studies*, Vol. 20, No. 3, 1994.
- HOLLIS Martin, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, New York: Clarendon Press, 1990.
- HOLSTI Kalevi J., "Along the Road of International Theory in the Next Millennium: Four Travelogues", Robert M. A. Crawford, Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations: Still an American Social Science?: Toward Diversity in International Thought*, New York: SUNY Press, 2001.
- HOLSTI Kalevi J., "Hindrances to Understanding in International Relations", Jose V. Cipurut (ed.), *The Art of Feud: Reconceptualizing International Relations*, Westport: Praeger, 2000.
- HOLSTI Kalevi J., "Mirror, Mirror on the Wall, Which Are the Fairest Theories of All", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989.
- HOLSTI Kalevi J., "Scholarship in An Era of Anxiety: The Study of International Politics During the Cold War", Tim Dunne, et al. (ed.), *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919–1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- HOLSTI Kalevi J., "The Problem of Change in International Relations Theory", Yale H. Ferguson, R. J. Barry Jones (ed.), *Political space: Frontiers of Change and Governance in a Globalizing World*, Albany: Suny Press, 2002.
- HOLSTI Kalevi J., "War, Peace, and the State of the State", *International Political Science Review*, Vol. 16, No. 4, 1995.
- HOLSTI Kalevi J., *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- HOLSTI Kalevi J., *Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics*, New York. Cambridge University Press, 2004.
- HOLSTI Kalevi J., *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, Boston: Allen and Unwin, 1985.
- HOLSTI Ole R., et al., *Change in the International System*, Boulder: Westview Press, 1980.
- HOLTON Robert J., *Globalization and the Nation-State*, New York: Palgrave Macmillan, 1998.

- HOPF Ted, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", *International Security*, Vol. 23, No. 1, 1998.
- HORKHEIMER Max, Theodor W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment*, California: Stanford University Press, 2002.
- HOUGHTON David Patrick, "Positivism 'vs' Postmodernism: Does Epistemology Make a Difference?", *International Politics*, Vol. 45, No. 2, 2008.
- HOUTUM Henk Van, "The Geopolitics of Borders and Boundaries", *Geopolitics*, Vol. 10, No. 4, 2005.
- HOWLAND Douglas, Luise White, *The State of Sovereignty: Territories, Laws, Populations*, Indiana: Indiana University Press, 2009.
- HUDSON Alan, "Beyond the Borders: Globalisation, Sovereignty and Extra-Territoriality", *Geopolitics*, Vol. 3, No. 1, 1998.
- HUDSON Alan, "Offshorenness, Globalization and Sovereignty: A Postmodern Geopolitical Economy?", *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 25, No. 3, 2000.
- HUDSON Wayne, "Fables of Sovereignty", Trudy Jacobsen, et al. (ed.), *Re-envisioning Sovereignty: The End of Westphalia?*, Hampshire: Ashgate Publishing, 2008.
- HUI Victoria Tin-bor, "Problematizing Sovereignty Relative Sovereignty in the Historical Transformation of Interstate and State-Society Relations", Michael C. Davis, et al. (ed.), *International Intervention in the Post-Cold War World: Moral Responsibility and Power Politics*, London: M.E. Sharpe, 2003.
- HUNTINGTON Samuel P., "The Change to Change: Modernization, Development, and Politics", *Comparative Politics*, Vol. 3, No. 3, 1971.
- HUTCHEON Linda, *The Politics of Postmodernism*, London: Routledge, 2003.
- HUTCHINGS Kimberly, "The Nature of Critique in Critical International Relations Theory", Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001.
- HUYSMANS Jef, "James Der Derian: The Unbearable Lightness of Theory", Iver B. Neumann, Ole Wæver (ed.), *The Future of International Relations*, London: Routledge, 1997.
- ICISS, International Commission on Intervention and State Sovereignty, *Responsibility to Protect*, Ottawa: International Development Research Centre, 2001.
- IMBER Mark F., "Re-reading Mitrany: A Pragmatic Assessment of Sovereignty", *Review of International Studies*, Vol. 10, No. 2, 1984.
- INAYATULLAH Naeem, "Beyond the Sovereignty Dilemma: Quasi States as Social Construct", Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

- INAYATULLAH Naeem, David L. Blaney, "Realizing Sovereignty", *Review of International Studies*, Vol. 21, No. 1, 1995.
- INAYATULLAH Naeem, David L. Blaney, *International Relations and the Problem of Difference*, New York: Routledge, 2004.
- JACKSON John H., "Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept", *American Journal of International Law*, Vol. 97, No. 4, 2003.
- JACKSON Patrick T., "Foregrounding Ontology: Dualism, Monism and IR. Theory", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 1, 2008.
- JACKSON Patrick T., "Forum Introduction: Is the State A Person? Why Should We Care?", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004.
- JACKSON Patrick T., *The Conduct of Inquiry in International Relations: Philosophy of Science and its Implications for the Study of World Politics*, Oxon: Routledge, 2011.
- JACKSON Robert H., "Boundaries and International Society", Barbara Allen Roberson (ed.), *International Society and the Development of International Relations Theory*, London: Continuum, 1998.
- JACKSON Robert H., "Introduction: Sovereignty at the Millennium" Robert H. Jackson (ed.), *Sovereignty at the Millennium*, London: Blackwell, 1999.
- JACKSON Robert H., "Negative Sovereignty in Sub-Saharan Africa", *Review of International Studies*, Vol. 12, No. 4, 1986.
- JACKSON Robert H., "Sovereignty and Its Presuppositions: Before 9/11 and After", *Political Studies*, Vol. 55, No. 2, 2007.
- JACKSON Robert H., "Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landscape", *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999.
- JACKSON Robert H., Mark W. Zacher, "The Territorial Covenant: International Society and the Stabilization of Boundaries", *Institute of International Relations, The University of British Columbia Working Paper*, No. 15, 1997.
- JACKSON Robert H., *Quasi-states: Sovereignty, International Relations, and the Third World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- JACKSON Robert H., *Sovereignty: Evolution of an Idea*, Cambridge: Polity, 2007.
- JACOBS Francis Geoffrey, *The Sovereignty of Law: The European Way*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- JACOBSEN Trudy, et al., "Introduction", Trudy Jacobsen, et al. (ed.), *Re-envisioning Sovereignty: The End of Westphalia?*, Hampshire: Ashgate Publishing, 2008.
- JACOBSON David, "New Frontiers: Territory, Social Spaces and State", *Sociological Forum*, Vol. 12, No. 1, 1997.
- JACOBSON Harold K., *Networks of Interdependence: International Organizations and the Global Political System*, New York: Alfred A. Knopf, 1979.

- JAKAB András, “Neutralizing the Sovereignty Question”, *European Constitutional Law Review*, Vol. 2, No. 3, 2006.
- JAMES Alan, “Practice of Sovereign Statehood in Contemporary International Society”, *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999.
- JAMES Alan, “Sovereignty: Ground Rule or Gibberish?”, *Review of International Studies*, Vol. 10, No. 1, 1984.
- JAMES Alan, *Sovereign Statehood: The Basis of International Society*, London: Allen&Unwin, 1986.
- JAMESON Frederic, “Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism”, *New Left Review*, Vol. 146, 1984.
- JARVIS Anthony P., Albert J. Paolini, “Locating the State”, Joseph A. Camilleri, et al. (ed.), *The State in Transition: Reimagining Political Space*, Boulder: Lynne Rienner, 1995.
- JARVIS Darryl S. L., “Postmodernism: A Critical Typology”, *Politics&Society*, Vol. 26, No. 1, 1998.
- JARVIS Darryl S. L., “Toward an Understanding of the Third Debate: International Relations in the New Millennium”, Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations and the Third Debate: Postmodernism and Its Critics*, Westport: Praeger, 2002.
- JARVIS Darryl S. L., *International Relations and the Challenge of Postmodernism: Defending the Discipline*, South Carolina: University of South Carolina Press, 2000.
- JARVIS Darryl S.L., “Risk, Globalisation and the State: A Critical Appraisal of Ulrich Beck and the World Risk Society Thesis”, *Global Society*, Vol. 21, No. 1, 2007.
- JENNINGS Robert, “Sovereignty and International Law”, Gerard Kreijen (ed.), *State, Sovereignty, and International Governance*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
- JERVIS Robert, “Variation, Change, and Transitions in International Politics”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 2, 2001.
- JHA Prem Shankar, *The Twilight of the Nation State: Globalisation, Chaos and War*, London: Pluto Press, 2006.
- JOFFE Josef, “Review: Rethinking the Nation-State: The Many Meanings of Sovereignty”, *Foreign Affairs*, Vol. 78, No. 6, 1999.
- JONES Adam, “Does 'Gender' Make the World Go Round? Feminist Critiques of International Relations”, *Review of International Studies*, Vol. 22, No. 4, 1996.
- JONES Bruce, et al., *Power & Responsibility: Building International Order in an Era of Transnational Threats*, Washington: Brookings Institution Press, 2009.

- JONES Charles A., "Christian Realism and the Foundations of the English School", *International Relations*, Vol. 17, No. 3, 2003.
- JONES Martin, et al., *An Introduction to Political Geography: Space, Place and Politics*, London: Routledge, 2004.
- JONES R. J. Barry, "Globalization and Change in the International Political Economy", *International Affairs*, Vol. 75, No. 2, 1999.
- JONES Reece, "Categories, Borders and Boundaries", *Progress in Human Geography*, Vol. 33, No. 2, 2009.
- JONES Rhys, *People/States/Territories: The Political Geographies of British State Transformation*, Oxford: Blackwell Publishing, 2007.
- JONES Richard Wyn, "Introduction: Locating Critical International Relations Theory", Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001.
- JØRGENSEN Knud Erik, Tonny Brems Knudsen (ed.), *International Relations in Europe: Traditions, Perspectives and Destinations*, Oxon: Routledge, 2005.
- KACOWICZ Arie M., "The Problem of Peaceful Territorial Change", *International Studies Quarterly*, Vol. 38, No. 2, 1994.
- KAHLER Miles, "Inventing International Relations: International Relations Theory After 1945", Michael W. Doyle, G. John Ikenberry (ed.), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder: Westview Press, 1997.
- KAHLER Miles, "Territoriality and Conflict in an Era of Globalization", Miles Kahler, Barbara F. Walter (ed.), *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- KALMO Hent, Quentin Skinner, "Introduction: A Concept in Fragments", Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- KANT Immanuel, "What is Enlightenment?", Hans Reiss (ed.), *Kant's Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- KANTOLA Johanna, "The Gendered Reproduction of the State in International Relations", *British Journal of Politics and International Relations*, Vol. 9, No. 2, 2007.
- KAPLAN Morton A., "The New Great Debate: Traditionalism versus Science in International Relations", *World Politics*, Vol. 19, No. 1, 1966.
- KARP David J., "The Utopia and Reality of Sovereignty: Social Reality, Normative IR and 'Organized Hypocrisy'", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 2, 2008.
- KATZENSTEIN Peter J., et al., "International Organization and the Study of World Politics", *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998.

- KAVALSKI Emilian, "The Fifth Debate and the Emergence of Complex International Relations Theory: Notes on the Application of Complexity Theory to the Study of International Life", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 20, No. 3, 2007.
- KAYAOĞLU Turan, "The Extension of Westphalian Sovereignty: State Building and the Abolition of Extraterritoriality", *International Studies Quarterly*, Vol. 51, No. 3, 2007.
- KAYAOĞLU Turan, "Westphalian Eurocentrism in International Relations Theory", *International Studies Review*, Vol. 12, No. 2, 2010.
- KEATING Michael, "Sovereignty and Plurinational Democracy: Problems in Political Science", Neil Walker (ed.), *Sovereignty in Transition*, Oxford: Hart Publishing, 2003.
- KEENE Edward, *Beyond the Anarchical Society: Grotius, Colonialism and Order in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- KEGLEY Charles W., Gregory A. Raymond, *Exorcising The Ghost of Westphalia: Building World Order in the New Millennium*, New Jersey: Prentice Hall, 2002.
- KELLY Michael J., "Pulling at the Threads of Westphalia: Involuntary Sovereignty Waiver Revolutionary International Legal Theory or Return to Rule by the Great Powers?", *UCLA Journal of International Law & Foreign Affairs*, Vol. 10, No. 2, 2005.
- KELLY Philip F., "The Geographies and Politics of Globalization", *Progress in Human Geography*, Vol. 23, No. 3, 1999.
- KEOHANE Robert O., "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, 1988.
- KEOHANE Robert O., "Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, 2002.
- KEOHANE Robert O., "Sovereignty, Interdependence, and International Institutions", Linda B. Miller, Michael J. Smith (ed.), *Ideas and Ideals: Essays in Honor of Stanley Hoffman*, Boulder: Westview, 1993.
- KEYMAN E. Fuat, "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9, 2006.
- KEYMAN E. Fuat, "Problematising the State in International Relations Theory", Claire T. Sjolander, Wayne S. Cox (ed.), *Beyond Positivism: Critical Reflections on International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1994.
- KEYMAN E. Fuat, *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, çev. S. Çoşar, İstanbul: Alfa, 2000.
- KING Garry, et al., *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*, New Jersey: Princeton University Press, 1994.
- KİA Rukiye Akkaya, *Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk*, İstanbul: Beta, 2006.

- KLINGHOFFER Arthur J., *The Power of Projections: How Maps Reflect Global Politics and History*, Westport: Praeger, 2006.
- KNUTSEN Torbjørn L., “A Lost Generation? IR Scholarship before World War I” *International Politics*, Vol. 45, No. 6, 2008.
- KNUTSEN Torbjørn L., *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. M. Özay, İstanbul: Açılım, 2006.
- KOBRIN Stephen J., “Architecture of Globalization: State Sovereignty in a Networked Global Economy”, John H. Dunning (ed.), *Governments, Globalization, and International Business*, Oxon: Oxford University Press, 2001.
- KOBRIN Stephen J., “Back to the Future: Neomedievalism and the Postmodern Digital World Economy”, *Journal of International Affairs*, Vol. 51, No. 2, 1998.
- KOBRIN Stephen J., “Sovereignty at Bay: Globalization, Multinational Enterprise and the International Political System”, Thomas Brewer, Alan Rugman (ed.), *The Oxford Handbook of International Business*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
- KOÇAK Mustafa, *Devlet ve Egemenlik & Batı’da ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi (Eski Kavramlar - Yeni Anlamlar)*, Ankara: Seçkin, 2006.
- KOLOSSOV Vladimir, “Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches”, *Geopolitics*, Vol. 10, No. 4, 2005.
- KOLOSSOV Vladimir, “Theoretical Limology: Postmodern Analytical Approaches”, *Diogenes*, Vol. 53, No. 2, 2006.
- KOLOSSOV Vladimir, John O’Loughlin, “New Borders for New World Orders: Territorialities at the fin-de-siecle”, *GeoJournal*, Vol. 44, No. 3, 1998.
- KOSKENNIEMI Martti, “Conclusion: Vocabularies of Sovereignty-Powers of a Paradox”, Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- KRASNER Stephen D., “Abiding Sovereignty”, *International Political Science Review*, Vol. 22, No. 3, 2001.
- KRASNER Stephen D., “Approaches to the State: Alternatives Conceptions and Historical Dynamics”, *Comparative Politics*, Vol. 16, No. 2, 1984.
- KRASNER Stephen D., “Compromising Westphalia”, *International Security*, Vol. 20, No. 3, 1996.
- KRASNER Stephen D., “Globalization and Sovereignty”, David A. Smith, et al. (ed.), *States and Sovereignty in the Global Economy*, London: Routledge, 1999.
- KRASNER Stephen D., “Globalization, Power, and Authority”, Edward D. Mansfield (ed.), *The Evolution of Political Knowledge: Democracy*,

- Autonomy, and Conflict in Comparative and International Politics*, Ohio: Ohio State University Press, 2004.
- KRASNER Stephen D., “Problematic Sovereignty”, Stephen D. Krasner (ed.), *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, New York: Columbia University Press, 2001.
- KRASNER Stephen D., “Rethinking the Sovereign State Model”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 1, 2001.
- KRASNER Stephen D., “Review: Sovereignty Redux”, *International Studies Review*, Vol. 3, No. 1, 2001.
- KRASNER Stephen D., “Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States”, *International Security*, Vol. 29, No. 2, 2004.
- KRASNER Stephen D., “Sovereignty”, *Foreign Policy*, Vol. 122, 2001.
- KRASNER Stephen D., “State Power and the Structure of International Trade”, *World Politics*, Vol. 28, No. 3, 1976.
- KRASNER Stephen D., “The Durability of Organized Hypocrisy”, Hent Kalmu, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- KRASNER Stephen D., “The Hole in the Whole: Sovereignty, Shared Sovereignty, and International Law”, *Michigan Journal of International Law*, Vol. 25, No. 1, 2004.
- KRASNER Stephen D., “Troubled Societies, Outlaw States and Gradations of Sovereignty”, Stanford University, 20 Temmuz 2002. https://bc.sas.upenn.edu/system/files/Krasner_02.05.04.pdf (10.06.2011)
- KRASNER Stephen D., “Westphalia and All That”, Judith Goldstein, Robert O. Keohane (ed.), *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, New York: Cornell University Press, 1993.
- KRASNER Stephen D., *Power, the State, and Sovereignty: Essays on International Relations*, Oxon: Routledge, 2009.
- KRASNER Stephen D., *Sovereignty: An Organized Hypocrisy*, New Jersey: Princeton University Press, 1999.
- KRATOCHWIL Friedrich, “Egemenlik Mülkiyet ve Tasarruf Yetkisi: Çağdaşlığın Üretici Bilgisi”, Ayhan Kaya, Günay G. Özdoğan (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, İstanbul: Bağlam, 2003.
- KRATOCHWIL Friedrich, “Errors Have their Advantage”, *International Organization*, Vol. 38, No. 2, 1984.
- KRATOCHWIL Friedrich, “Of Systems, Boundaries, and Territoriality: An Inquiry into the Formation of the State System”, *World Politics*, Vol. 39, No. 1, 1986.
- KRATOCHWIL Friedrich, “The Monologue of Science”, *International Studies Review*, Vol. 5, No. 1, 2003.

- KRIEGEL Blandine, *The State and the Rule of Law*, New Jersey: Princeton University Press, 1995.
- KRISTENSEN Peter M., “Dividing Discipline: Communication in International Relations”, *International Studies Review*, Vol. 14, No. 1, 2012.
- KROMBACH Hayo, “International Relations as an Academic Discipline”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 21, No. 2, 1992.
- KUBALKOVA Vendulka, et al., “Constructing Constructivism”, Vendulka Kubalkova, et al. (ed.), *International Relations in a Constructed World*, London: M.E. Sharpe, 1998.
- KUEHLS Thom, *Beyond Sovereign Territory: The Space of Ecopolitics*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- KUHN Thomas, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Alan, 2003.
- KURKI Milja, “Critical Realism and Causal Analysis in International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007.
- KURKI Milja, *Causation in International Relations: Reclaiming Causal Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- KURTULUŞ Ersun N., “Theories of Sovereignty: An Interdisciplinary Approach”, *Global Society*, Vol. 18, No. 4, 2004.
- KURTULUŞ Ersun N., *State Sovereignty: Concept, Phenomenon, and Ramifications*, New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- KUUS Merje, John Agnew, “Theorizing the State Geographically: Sovereignty, Subjectivity, Territoriality”, Kevin R. Cox, et al. (ed.), *The Handbook of Political Geography*, New York: Sage, 2008.
- LABRANCHE Stephane, “Rex the Dog can Bite: A Review of Postmodernism in International Relations (1989–2000)”, *The Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 2, 2002.
- LACHER Hannes, “Putting the State in Its Place: The Critique of State-Centrism and Its Limits”, *Review of International Studies*, Vol. 29, No. 4, 2003.
- LACHER Hannes, *Beyond Globalization Capitalism, Territoriality and the International Relations of Modernity*, Oxon: Routledge, 2006.
- LAGENDIJK Arnoud, et al., “Shifts in Governmentality, Territoriality and Governance: An Introduction”, Bas Arts, et al. (ed.), *The Disoriented State: Shifts in Governmentality*, Amsterdam: Springer, 2009.
- LAÏDI Zaki, *World Without Meaning: The Crisis of Meaning in International Politics*, London: Routledge, 1998.
- LAKE David A., “Delegating Divisible Sovereignty: Sweeping a Conceptual Minefield”, *Review of International Organizations*, Vol. 2, No. 2, 2007.
- LAKE David A., “The New Sovereignty in International Relations”, *International Studies Review*, Vol. 5, No. 3, 2003.

- LAKE David A., "The State and International Relations", Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- LAKE David A., "Why "isms" are Evil: Theory, Epistemology, and Academic Sects as Impediments to Understanding and Progress", *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 2, 2011.
- LANDE Adolf, "Revindication of the Principle of Legal Equality of States, 1871–1914", *Political Science Quarterly*, Vol. 62, No. 3, 1947.
- LANSFORD Tom, "Post-Westphalian Europe? Sovereignty and the Modern Nation-State", *International Studies*, Vol. 37, No. 1, 2000.
- LAPID Yosef, "Review: Contending Sovereignties: Redefining Political Community", *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 24, No. 2, 1991.
- LAPID Yosef, "Sculpting the Academic Identity: Disciplinary Reflections at the Dawn of a New Millennium", Donald J. Puchala (ed.), *Visions of International Relations: Assessing an Academic Field*, Columbia: University of South Carolina Press, 2002.
- LAPID Yosef, "The Third Debate: On the Prospects of International Relations Theory in a Post-Positivist Era", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 3, 1989.
- LAPID Yosef, "Through Dialogue to Engaged Pluralism: The Unfinished Business of the Third Debate", *International Studies Review*, Vol. 5, No. 1, 2003.
- LAPIDOTH Ruth, "Sovereignty in Transition", *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No. 2, 1992.
- LARKINS Jeremy, *From Hierarchy to Anarchy: Territory and Politics before Westphalia*, New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- LASKI Harold J., "The Sovereignty of the State", *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, Vol. 13, No. 4, 1916.
- LASKI Harold J., *Authority in the Modern State*, New Haven: Yale University Press, 1919.
- LASKI Harold J., *The Foundation of Sovereignty and Other Essays*, New York: Harcourt, Brace and Company, 1921.
- LASSWELL Harold D., "Influence of the Intellectual Exile", *Social Research*, Vol. 4, No. 1, 1937.
- LATHAM Robert, "History, Theory, and International Order: Some Lessons from the Nineteenth Century", *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1997.
- LAUTERPACHT Eli, "Sovereignty: Myth or Reality?", *International Affairs*, Vol. 73, No. 1, 1997.

- LAWSON George, Robbie Shilliam, "Beyond Hypocrisy? Debating the 'Fact' and 'Value' of Sovereignty in Contemporary World Politics", *International Politics*, Vol. 46, No. 6, 2009.
- LEBOW Richard Ned, "Contingency, Catalysts, and International System Change", *Political Science Quarterly*, Vol. 115, No. 4, 2000-2001.
- LEBOW Richard Ned, "What Can We Know? How Do We Know?", Richard Ned Lebow, Mark Irving Lichbach (ed.), *Theory and Evidence in Comparative Politics and International Relations*, New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- LEBOW Richard Ned, Thomas Risse-Kappen, "Introduction: International Relations Theory and the End of the Cold War", Richard Ned Lebow, Thomas Risse-Kappen (ed.), *International Relations Theory and the End of the Cold War*, New York: Columbia University Press, 1996.
- LEE Simon, "State", Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Governance*, California: Sage, 2006.
- LEE Stephen J., *Aspects of European History, 1494-1789*, London: Routledge, 2005.
- LEE Stephen J., *The Thirty Years War*, London: Routledge, 2001.
- LEONARD Eric K., "Discovering the New Face of Sovereignty: Complementarity and the International Criminal Court", *New Political Science*, Vol. 27, No. 1, 2005.
- LEONARD Eric K., "Seeking Sovereignty: Gaining Understanding through Critical Analysis", *New Political Science*, Vol. 23, No. 3, 2001.
- LEONARD Eric K., *The Onset of Global Governance: International Relations Theory and the International Criminal Court*, London: Ashgate, 2005.
- LEPGOLD Joseph, Miroslav Nincic, *Beyond the Ivory Tower: International Relations Theory and the Issue of Policy Relevance*, New York: Columbia University Press, 2001.
- LIN Ann Chih, "Bridging Positivist and Interpretivist Approaches to Qualitative Methods", *Policy Studies Journal*, Vol. 26, No. 1, 1998.
- LINKLATER Andrew, "Citizenship and Sovereignty in the Post-Westphalian State", *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No. 1, 1996.
- LINKLATER Andrew, "The Changing Contours of Critical International Relations Theory", Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001.
- LINKLATER Andrew, "The Question of the Next Stage in International Relations Theory: A Critical-Theoretical Point of View", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 21, No. 1, 1992.
- LINKLATER Andrew, *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, Oxon: Routledge, 2007.

- LINKLATER Andrew, John MacMillan, "Introduction: Boundaries in Question", John MacMillan, Andrew Linklater (ed.), *Boundaries in Question: New Directions in International Relations*, London: Pinter, 1995.
- LINKLATER Andrew, *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, London: Macmillan, 1982.
- LINKLATER Andrew, *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, Columbia: University of South Carolina Press, 1998.
- LINT Willem De, Sipra Virta, "Security in Ambiguity: Towards a Radical Security Politics", *Theoretical Criminology*, Vol. 8, No. 4, 2004.
- LIPPING Jüri, "Sovereignty Beyond State", Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- LITFIN Karen T., "Sovereignty in World Ecopolitics", *Mershon International Studies Review*, Vol. 41, No. 2, 1997.
- LITFIN Karen T., "The Greening of Sovereignty: An Introduction", Karen T. Litfin (ed.), *The Greening of Sovereignty in World Politics*, Cambridge: MIT Press, 1998.
- LITFIN Karen T., "The Status of the Statistical State: Satellites and the Diffusion of Epistemic Sovereignty", *Global Society*, Vol. 13, No. 1, 1999.
- LITTLE Richard, "Historiography and International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999.
- LIZÉE Pierre P., *A Whole New World: Reinventing International Studies for the Post-Western World*, London: Palgrave Macmillan, 2011.
- LOMBARDI Mark O., "Third-World Problem-Solving and the 'Religion' of Sovereignty: Trends and Prospects", Mark E. Denham, Mark O. Lombardi (ed.), *Perspectives on Third-World Sovereignty: The Postmodern Paradox*, Basingstoke: Macmillan, 1996.
- LONG David, "Conclusion: Inter-War Idealism, Liberal Internationalism and Contemporary International Theory", David Long, Peter Wilson (ed.), *Thinkers of the Twenty Years' Crisis*, Oxford: Clarendon Press, 1995.
- LONG David, Brian C. Schmidt, "Introduction", David Long, Brian C. Schmidt (ed.), *Imperialism and Internationalism in the Discipline of International Relations*, New York: Suny Press, 2005.
- LOURAU René, *Bilinçaltında Devlet*, çev. I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 2001.
- LUKE Timothy W., "Discourses of Disintegration, Texts of Transformation: Re-Reading Realism in the New World Order", *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 18, No. 2, 1993.
- LUKE Timothy W., "The Discipline of Security Studies and the Codes of Containment: Learning from Kuwait", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 16, No. 3, 1991.

- LYMAN Stanford M., Marvin B. Scott, "Territoriality: A Neglected Sociological Dimension", *Social Problems*, Vol. 15, No. 2, 1967.
- LYOTARD Jean François, "Postmodern Nedir Sorusuna Bir Cevap", Nemci Zekâ (der.), *Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas*, İstanbul: Kıyı, 1994.
- MABEE Bryan, "Security Studies and the Security State: Security Provision in Historical Context", *International Relations*, Vol. 17, No. 2, 2003.
- MAGNUSSON Warren, "The Reification of Political Community", R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990.
- MAGNUSSON Warren, R. B. J. Walker, "De-centring the State: Political Theory and Canadian Political Economy", *Studies in Political Economy*, Vol. 26, No. 1, 1988.
- MALINIAK Daniel, et al., "International Relations in the US Academy", *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 2, 2011.
- MALINIAK Daniel, et al., "The View from the Ivory Tower: TRIP Survey of International Relations Faculty in the United States and Canada", *Program on the Theory and Practice of International Relations*, College of William and Mary, Williamsburg, 2007.
- MALINOWSKI Bronislaw, *Magic, Science and Religion and Other Essays 1948*, Robert Redfield (ed.), Montana: Kessinger Publishing, 2004.
- MALMVIG Helle, *State Sovereignty and Intervention: A Discourse Analysis of Interventiory and Non-Interventiory Practices in Kosovo and Algeria*, New York: Routledge, 2006.
- MAMADOUH Virginie, "The Territoriality of European Integration and the Territorial Features of the European Union: The First 50 Years", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 92, No. 4, 2001.
- MANN Michael, "Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-State?", *Review of International Political Economy*, Vol. 4, No. 3, 1997.
- MANSBACH Richard W., Kirsten L. Rafferty, *Introduction to Global Politics*, New York: Routledge, 2008.
- MARITAIN Jacques, "The Concept of Sovereignty", *The American Political Science Review*, Vol. 44, No. 2, 1950.
- MARSH David, Gerry Stoker, "Conclusion", David Marsh, Gerry Stoker (ed.), *Theory and Methods in Political Science*, New York: Palgrave Macmillan, 2002.
- MARSH David, Heather Savigny, "Political Science as a Broad Church: The Search for a Pluralist Discipline", *Politics*, Vol. 24, No. 3, 2004.
- MASTANDUNO Michael, et al., "Toward a Realist Theory of State Action", *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4, 1989.

- MATTLI Walter, "Sovereignty Bargains in Regional Integration", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000.
- MAVELLI Luca, "Security and Secularization in International Relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 18, No. 1, 2011.
- MAYALL James, "Globalization and International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 3, 1998.
- MCCARTHY James, "Territoriality", Mark Bevir (ed.), *Encyclopedia of Governance*, California: Sage, 2006.
- MCCLELLAND Charles A., "International Relations: Wisdom or Science?", James N. Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy*, New York: The Free Press, 1969.
- MCCORMACK Tara, *Critique, Security and Power: The Political Limits to Emancipatory Approaches*, London: Routledge, 2010.
- MCCORQUODALE Robert, Raul Pangalangan, "Pushing Back the Limitations of Territorial Boundaries", *European Journal of International Law*, Vol. 12, No. 5, 2001.
- MCGOWAN Francis, "Globalisation, Regional Integration and the State", Martin Shaw (ed.), *Politics and Globalisation: Knowledge, Ethics and Agency*, London: Routledge, 1999.
- MCLUHAN Marshall, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Toronto: University of Toronto Press, 1962.
- MENDELSON Barak, "Sovereignty under Attack: The International Society Meets the Al Qaeda Network", *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 1, 2005.
- MERRIAM Charles, *History of the Theory of Sovereignty since Rousseau*, New York: Columbia University Press, 1900.
- MESQUITA Bruce Bueno de, "Popes, Kings, and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty", *International Studies Review*, Vol. 2, No. 2, 2000.
- MICHEL Torsten, "Pigs Can't Fly, or Can They? Ontology, Scientific Realism and the Metaphysics of Presence in International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2009.
- MIGDAL Joel S., "Introduction", Joel S. Migdal (ed.), *Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- MIGNOLO Walter D., Madina V. Tlostanova, "Theorizing from the Borders: Shifting to Geo- and Body-Politics of Knowledge", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006.
- MILLER J. D. B., "Sovereignty as a Source of Vitality for the State", *Review of International Studies*, Vol. 12, No. 2, 1986.

- MILLIKEN Jennifer, "The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods", *European Journal of International Relations*, Vol. 5, No. 2, 1999.
- MILNER Helen V., "Rationalizing Politics: The Emerging Synthesis of International, American, and Comparative Politics", *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998.
- MILNER Helen, "The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: A Critique", *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 1, 1991.
- MINKKINEN Paul, "The Ethos of Sovereignty: A Critical Appraisal", *Human Rights Review*, Vol. 8, No. 2, 2006.
- MITCHELL Timothy, "The Limits of the State: Beyond Statist Approaches and Their Critics", *The American Political Science Review*, Vol. 85, No. 1, 1991.
- MITRANY David, *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*, London: Oxford University Press, 1943.
- MODELSKI George, *Principles of World Politics*, New York: The Free Press, 1972.
- MONGIA Radhika V., "Historicizing State Sovereignty: Inequality and the Form of Equivalence", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 49, No. 2, 2007.
- MONTEIRO Nuno P., Keven G. Ruby, "IR and the False Promise of Philosophical Foundations", *International Theory*, Vol. 1, No. 1, 2009.
- MOORE Tod, "Violations of Sovereignty and Regime Engineering: A Critique of the State Theory of Stephen Krasner", *Australian Journal of Political Science*, Vol. 44, No. 3, 2009.
- MORENO Dario, "The Limits of Sovereignty in a Bifurcated World", Heidi H. Hobbs (ed.), *Pondering Postinternationalism: A Paradigm for the Twenty-First Century?*, Albany: Suny Press, 2000.
- MORGENTHAU Hans J., "International Relations 1965–1969", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 390, No. 1, 1970.
- MORGENTHAU Hans J., "The Problem of Sovereignty Reconsidered", *Columbia Law Review*, Vol. 48, No. 3, 1948.
- MORRIS Christopher W., *An Essay on the Modern State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- MORTON Adam David, "New Follies on the State of Globalisation Debate?", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 1, 2004.
- MORTON Adam David, "The Age of Absolutism: Capitalism, the Modern States-System and International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 3, 2005.
- MOSTOV Julie, *Soft Borders: Rethinking Sovereignty and Democracy*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.

- MULGAN Geoff, *Antipolitik Çağda Politika*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 1995.
- MURPHY Alexander B., “The Sovereign State System as Political-Territorial Ideal: Historical and Contemporary Considerations”, Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- MURPHY John W., *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma, 2000.
- NAGAN Winston P., Craig Hammer, “The Changing Character of Sovereignty in International Law and International Relations”, *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 43, No. 1, 2004.
- NAU Henry R., “No Alternative to isms”, *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 2, 2011.
- NAVARI Cornelia, “States and State Systems: Democratic, Westphalian or Both?”, *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 4, 2007.
- NAVON Emmanuel, “The Third Debate Revisited”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4, 2001.
- NEAL Andrew W., “Michel Foucault”, Jenny Edkins, Nick Vaughan Williams (ed.), *Critical Theorists and International Relations*, Oxon: Routledge, 2009.
- NEOCLEOUS Mark, *Imagining the State*, Berkshire: McGraw-Hill, 2003.
- NETTL J. P., “The State as a Conceptual Variable”, *World Politics*, Vol. 20, No. 4, 1968.
- NEUFELD Mark, “Reflexivity and International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 22, No. 1, 1993.
- NEUFELD Mark, “The State In/Of International Relations Theory”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 40, No. 2, 1996.
- NEUFELD Mark, “What’s Critical About Critical International Relations Theory?”, Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2001.
- NEUFELD Mark, “Who is Afraid of Meta-Theory?”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1994.
- NEUFELD Mark, *The Restructuring of International Relations Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- NEUMANN Iver B., “Beware of Organicism: The Narrative Self of the State”, *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004.
- NEVES-SILVA Eudarda S., “Critical Theory and Post-positivism: IR and the Significance of Philosophy”, *SGIR Sixth Pan-European Conference on International Relations*, Turin, 2007.
- NEWMAN David, “Borders and Bordering: Towards an Interdisciplinary Dialogue”, *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006.

- NEWMAN David, "Geopolitics Renaissance: Territory, Sovereignty and the World Political Map", *Geopolitics*, Vol. 3, No. 1, 1998.
- NEWMAN David, "Territory, Compartments and Borders: Avoiding the Trap of the Territorial Trap", *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010.
- NEWMAN David, "The Lines that Continue to Separate Us: Borders in Our 'Borderless' World", *Progress in Human Geography*, Vol. 30, No. 2, 2006.
- NEWMAN David, Anssi Paasi, "Fences and Neighbours in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography", *Progress in Human Geography*, Vol. 22, No. 2, 1998.
- NEWMAN Edward, "Critical Human Security Studies", *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 1, 2010.
- NEWMAN Edward, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", *Contemporary Security Policy*, Vol. 30, No.3, 200.
- NICHOLSON Michael, "The Continued Significance of Positivism?", Steve Smith, et al. (ed.), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- NØRGAARD Asbjørn S., "Institutions and Post-Modernity in IR: The 'New' EC", *Cooperation and Conflict*, Vol. 29, No. 3, 1994.
- NYE Joseph S., Robert O. Keohane, "Transnational Relations and World Politics: An Introduction", *International Organization*, Vol. 25, No. 3, 1971.
- ODYSSEOS Louiza, "Deconstructing the Modern Subject", Cerwyn Moore, Chris Farrands (ed.), *International Relations Theory and Philosophy: Interpretive Dialogues*, Oxon: Routledge, 2010.
- ODYSSEOS Louiza, Fabio Petito (ed.), *The International Political Thought of Carl Schmitt: Terror, Liberal War and the Crisis of Global Order*, Oxon: Routledge, 2007.
- ODYSSEOS Louiza, Fabio Petito, "Carl Schmitt", Jenny Edkins, Nick Vaughan Williams (ed.), *Critical Theorists and International Relations*, Oxon: Routledge, 2009.
- OHMAE Kenichi, *The End of the Nation-State: the Rise of Regional Economies*, London: HarperCollins, 1995.
- ONNEKINK David, "The Dark Alliance between Religion and War", David Onnekink (ed.), *War and Religion after Westphalia, 1648–1713*, Surrey: Ashgate, 2009.
- ONUF Nicholas G., "Intervention for the Common Good", Gene M. Lyons, Michael Mastanduno (ed.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1995.
- ONUF Nicholas G., "Sovereignty: Outline of a Conceptual History", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 16, No. 4, 1991.

- OPELLO Walter C., Stephen J. Rosow, *The Nation-State and Global Order: A Historical Introduction to Contemporary Politics*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1999.
- OPPENHEIM Lassa, *International Law: A Treatise*, New Jersey: The Lawbook Exchange, 2006.
- OPPENHEIMER Franz, *Devlet*, çev. Alâeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Ankara: Phoenix, 2005.
- OSIANDER Andreas, “Before Sovereignty: Society and Politics in Ancien Régime Europe”, *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 5, 2001.
- OSIANDER Andreas, “Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth”, *International Organization*, Vol. 55, No. 2, 2001.
- OSIANDER Andreas, *The States System of Europe, 1640–1990: Peacemaking and the Conditions of International Stability*, Oxford: Oxford University, 1994.
- ØSTERUD Øyvind, “Antinomies of Postmodernism in International Studies”, *Journal of Peace Research*, Vol. 33, No. 4, 1996.
- ØSTERUD Øyvind, “The Narrow Gate: Entry to the Club of Sovereign States”, *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 2, 1997.
- OUALI Abdelhamid el, “Territorial Integrity: Rethinking the Territorial Sovereign Right of the Existence of the States”, *Geopolitics*, Vol. 11, No. 4, 2006.
- OUALI Abdelhamid el, “The Flexibility of Territoriality from Early States to Globalisation: Making States Survive Through Territorial Autonomy”, *Geopolitics*, Vol. 15, No. 1, 2010.
- ÖZLÜK Erdem, “Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışmasını Bağlamında Anlamak”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 64, No. 3, 2009.
- ÖZLÜK Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplinin Soy Kütüğü”, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Vol. 9, No. 17, 2009.
- ÖZLÜK Erdem, Fazlı Doğan, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerini Egemenlik Devri Tartışmaları Üzerinden Okumak”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Vol. 9, No. 1, 2010.
- ÖZLÜK Erdem, Murat Çemrek, “Burying Sovereignty in its Birthplace: Back to the Middle Ages”, Sai F. Hensel (ed.), *Order and Disorder in the International System*, Surrey: Ashgate, 2010.
- ÖZLÜK Erdem, *Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkisi*, Konya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006.
- PAASI Anssi, “Boundaries as Social Practice and Discourse: The Finnish-Russian Border”, *Regional Studies*, Vol. 33, No. 7, 1999.
- PAASI Anssi, “Boundaries in a Globalizing World”, Kay Anderson, et al. (ed.), *Handbook of Cultural Geography*, London: Sage, 2003.

- PAASI Anssi, "Constructing Territories, Boundaries and Regional Identities", Thoman Forsberg (ed.), *Contested Territory: Border Disputes at the Edge of the Former Soviet Empire*, Aldershot: Edward Elgar, 1995.
- PAASI Anssi, "The Resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe", *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 1, 2009.
- PALAN Ronen P., Brook M. Blair, "On the Origins of the Realist Theory of International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 19, 1993.
- PALMER Norman D., "The Study of International Relations in the United States: Perspectives of Half A Century", *International Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 3, 1980.
- PAOLINI Albert J., et al., *Navigating Modernity: Postcolonialism, Identity, and International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1999.
- PAREKH Bhikhu, "Reconstituting the Modern State", James Anderson (ed.), *Transnational Democracy: Political Space and Border Crossings*, London: Routledge, 2002.
- PARKER Noel, et al., "Lines in the Sand? Towards an Agenda for Critical Border Studies", *Geopolitics*, Vol. 14, No. 3, 2009.
- PARROTT David, "The Peace of Westphalia", *Journal of Early Modern History*, Vol. 8, No. 1-2, 2004.
- PASHA Mustapha K., "Liberalism, Islam, and International Relations", B. G. Jones (ed.), *Decolonising International Relations*, London: Rowman&Littleman, 2006.
- PATOMAKI Heikki, *After International Relations: Critical Realism and the (Re)Construction of World Politics*, London: Routledge, 2001.
- PATOMÄKI Heikki, Colin Wight, "After Postpositivism? The Promises of Critical Realism", *International Studies Quarterly*, Vol. 44, No. 2, 2000.
- PAUL Darel E., "Sovereignty, Survival and the Westphalian Blind Alley in International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 2, 1999.
- PEMBERTON Jo-Anne, *Sovereignty: Interpretations*, London: Palgrave Macmillan, 2009.
- PENROSE Jan, "Nations, States and Homelands: Territory and Territoriality in Nationalist Thought", *Nations and Nationalism*, Vol. 8, No. 3, 2002.
- PETERS Anne, "Humanity as the A and Ω of Sovereignty", *The European Journal of International Law*, Vol. 20, No. 3, 2009.
- PETERSON Spike V., "A Long View of Globalization and Crisis", *Globalizations*, Vol. 7, No. 1, 2010.
- PETTMAN Ralph, *Commonsense Constructivism, or, the Making of World Affairs*, New York: M. E. Sharpe, 2003.

- PHILIPS Andrew, "The Protestant Ethic and the Spirit of Jihadism: Transnational Religious Insurgencies and the Transformation of International Orders", *Review of International Studies*, Vol. 36, No. 2, 2010.
- PHILPOTT Daniel, "Ideas and Evolution of Sovereignty", Sohail H. Hashmi (ed.), *State Sovereignty: Change and Persistence in International Relations*, Pennsylvania: Penn State Press, 1997.
- PHILPOTT Daniel, "On the Cusp of Sovereignty: Lessons from the Sixteenth Century", Luis E. Lugo (ed.), *Sovereignty at the Crossroads?: Morality and International Politics in the Post-Cold War Era*, Maryland: Rowman&Littlefield, 1996.
- PHILPOTT Daniel, "Sovereignty: An Introduction and Brief History", *Journal of International Affairs*, Vol. 48, No. 2, 1995.
- PHILPOTT Daniel, "The Religious Roots of Modern International Relations", *World Politics*, Vol. 52, No. 2, 2000.
- PHILPOTT Daniel, "Usurping the Sovereignty of Sovereignty", *World Politics*, Vol. 53, No. 2, 2001.
- PHILPOTT Daniel, "Westphalia, Authority and International Society", *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999.
- PHILPOTT Daniel, *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, New Jersey: Princeton University Press, 2001.
- PIERSON Christopher, *Modern State*, London: Routledge, 1996.
- POLAT Necati, "Poststructuralism, Absence, Mimesis: Making Difference, Reproducing Sovereignty", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 4, 1998.
- POLAT Necati, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar", Atila Eralp (ed.), *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim, 2000.
- PORTER Tony, "Postmodern Political Realism and International Relations Theory's Third Debate", Claire T. Sjolander, Wayne S. Cox (ed.), *Beyond Positivism: Critical Reflections on International Relations*, Boulder: Lynne Rienner, 1994.
- POSTEL-VINAY Karoline, "The Spatial Transformation of International Relations", Marie-Claude Smouts (ed.), *The New International Relations: Theory and Practice*, London: C. Hurst & Co. Publishers, 2001.
- POZO-MARTIN Gonzalo, "A Tougher Gordian Knot: Globalisation, Imperialism and the Problem of the State", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 19, No. 2, 2006.
- PRICE Richard, Christian Reus-Smit, "Dangerous Liaisons?: Critical International Theory and Constructivism", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 3, 1998.
- PROKHOVNIK Raia, "The State of Liberal Sovereignty", *The British Journal of Politics & International Relations*, Vol 1, No. 1, 1999.

- PROKHOVNIK Raia, *Sovereignities: Contemporary Theory and Practice*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007.
- PRZEWORSKI Adam, *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- PUCHALA Donald J., "Woe to the Orphans of the Scientific Revolution", *Journal of International Affairs*, Vol. 44, No. 1, 1990.
- PUCHALA Donald J., Stuart I. Fagan, "International Politics in the 1970s: The Search for Perspective", *International Organization*, Vol. 28, No. 2, 1974.
- PUCHALA Donald J., *Theory and History in International Relations*, New York: Routledge, 2003.
- RADON Jenik, "Sovereignty: A Political Emotion, Not a Concept", *Stanford Journal of International Law*, Vol. 40, No. 2, 2004.
- RAJARAM Prem Kumar, "Disruptive Writing and A Critique of Territoriality", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004.
- RAUSTIALA Kal, "The Evolution of Territoriality: International Relations and American Law", Miles Kahler, Barbara F. Walter (ed.), *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- RAUSTIALA Kal, "The Evolution of Territoriality", *International Studies Review*, Vol. 7, No. 3, 2005.
- REID Julian, "Deleuze's War Machine: Nomadism Against the State", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 32, No. 1, 2003.
- REID-HENRY Simon, "The Territorial Trap Fifteen Years On", *Geopolitics*, Vol. 15, No. 4, 2010.
- RELYEA Scott, "Trans-state Entities: Postmodern Cracks in the Great Westphalian Dam", *Geopolitics*, Vol. 3, No. 2, 1998.
- RENGGER Nicholas J., "Going Critical? A Response to Hoffman", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 1, 1988.
- RENGGER Nicholas J., Ben Thirkell-White, "Introduction: Still Critical After All These Years? The Past, Present and Future of Critical Theory in International Relations", Nicholas J. Rengger, Ben Thirkell-White (ed.), *Critical International Relations Theory after 25 Years*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- RENGGER Nicholas J., *International Relations Political Theory & Problem of Order: Beyond International Relations Theory*, Florence: Routledge, 1999.
- RENO William, "Shadow States and the Political Economy of Civil Wars", Mats Berdal, David M. Malone (ed.), *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*, Boulder: Lynne Rienner, 2000.
- RENO William, *Warlord Politics and African States*, Boulder: Lynne Rienner, 1999.

- REUS-SMIT Christian, "Human Rights and the Social Construction of Sovereignty", *Review of International Studies*, Vol. 27, No. 4, 2001.
- REUS-SMIT Christian, "The Strange Death of Liberal International Theory", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 3, 2001.
- RICHMOND Oliver P., "States of Sovereignty, Sovereign States, and Ethnic Claims for International Status", *Review of International Studies*, Vol. 28, No. 2, 2002.
- RILEY Dylan, "The Paradox of Positivism", *Social Science History*, Vol. 31, No. 1, 2007.
- RINGMAR Erik, "On the Ontological Status of the State", *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No. 4, 1996.
- RITTBERGER Volker, "The Future of Sovereignty: Rethinking A Key Concept of International Relations", *Envisioning the United Nations in the Twenty-first Century: Proceedings of the Inaugural Symposium on the United Nations System in the Twenty-first Century*, Tokyo: 1995.
- ROACH Stven C., "Critical International Theory and Meta-Dialectics", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 2, 2007.
- ROBERTSON Roland, "Globalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity", Mike Featherstone, et al. (ed.), *Global Modernities*, London: Sage, 1995.
- ROBERTSON Roland, Kathleen E. White, "What is Globalization?", George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Massachusetts: Blackwell, 2007.
- ROBINSON Neil, "State-building and International Politics: The Emergence of a 'New' Problem and Agenda", Aidan Hehir, Neil Robinson (ed.), *State-Building: Theory and Practice*, Oxon: Routledge, 2007.
- ROBINSON William I., "Social Theory and Globalization: The Rise of a Transnational State", *Theory and Society*, Vol. 30, No. 2, 2001.
- ROBINSON William I., "Theories of Globalization", George Ritzer (ed.), *The Blackwell Companion to Globalization*, Massachusetts: Blackwell, 2007.
- ROCHESTER Martin, "The Rise and Fall of International Organization as a Field of Study", *International Organization*, Vol. 40, No. 4, 1986.
- ROCKMAN Bert A., "Minding the State or a State of Mind?", *Comparative Political Studies*, Vol. 23, No. 1, 1990.
- RORTY Richard, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı, 1995.
- ROSECRANCE Richard, "International Security and the Virtual State: States and Firms in World Politics", *Review of International Studies*, Vol. 28, No. 4, 2002.

- ROSECRANCE Richard, "The Rise of the Virtual State", *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 4, 1996.
- ROSENAU James N., "Confessions of a Pre-Postmodernist: Or Can an Old-Timer Change Course?", Darryl S. L. Jarvis (ed.), *International Relations and the Third Debate: Postmodernism and Its Critics*, Westport: Praeger, 2002.
- ROSENAU James N., "Fragmegrative Challenges to National Security", Terry L. Heyns (ed.), *Understanding U.S. Strategy: A Reader*, Washington: National Defense University Press, 1983.
- ROSENAU James N., "Governance, Order and Change in World Politics", James N. Rosenau, Ernst O. Czempiel (ed.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- ROSENAU James N., "Many Globalizations, One International Relations", *Globalizations*, Vol. 1, No. 1, 2004.
- ROSENAU James N., *The Study of World Politics: Volume 2: Globalization and Governance*, Oxon: Routledge, 2006.
- ROSENAU James N., *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, New Jersey: Princeton University Press, 1990.
- ROSENAU Pauline M., "Once Again Into the Fray: International Relations Confronts the Humanities", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 19, No. 1, 1990.
- ROSENAU Pauline M., *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat, 2004.
- ROSENBERG Justin, "Globalization Theory: A Post Mortem", *International Politics*, Vol. 42, No. 1, 2005.
- ROSENBERG Justin, "The International Imagination: IR Theory and Classic Social Analysis", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 23, No. 1, 1994.
- ROSENBERG Justin, *The Follies of Globalisation Theory: Polemical Essays*, London: Verso, 2002.
- ROSGWALD Mordecai, "Idealism and Realism in Politics", *Modern Age*, Vol. 47, No. 1, 2005.
- ROSHCHIN Evgeny, "The Concept of Friendship: From Princes to States", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 4, 2006.
- ROTHBARD Murray N., *The Anatomy of the State*, Alabama: Ludwig von Mises Institute, 2009.
- ROY Ramashray, "Dialogue: Towards A Critical Social Theory of International Politics", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 13, No. 1, 1988.
- RUDOLPH Christopher, "Sovereignty and Territorial Borders in a Global Age", *International Studies Review*, Vol. 7, No. 1, 2005.

- RUGGIE John Gerard, "Review: Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", *World Politics*, Vol. 35, No. 2, 1983.
- RUGGIE John Gerard, "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations", *International Organization*, Vol. 47, No. 1, 1993.
- RUGGIE John Gerard, "What Makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge," *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998.
- RUMFORD Chris, "Theorizing Borders", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006.
- RUSSETT Bruce M., "Six Texts in Methodology", *Political Research, Organization and Design*, Vol. 3, No. 1, 1959.
- RYAN E. A., "Catholics and the Peace of Westphalia", *Theological Studies*, Vol. 9, No. 4, 1948.
- RYTÖVUORI-APUNEN Helena, "Forget 'Post-Positivist' IR!: The Legacy of IR Theory as the Locus for a Pragmatist Turn", *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, No. 2, 2005.
- SACK Robert D., *Human Territoriality: Its Theory and History*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- SAEIDI Shereen, "International Political System and the Westphalian Paradigm: A Call for Revision", *Digest of Middle East Studies*, Vol. 15, No. 2, 2006.
- SAJED Alina, "The Post Always Rings Twice? The Algerian War, Poststructuralism and the Postcolonial in IR Theory", *Review of International Studies*, Vol. 38, No. 1, 2012.
- SALTER Mark B., "The Global Visa Regime and the Political Technologies of the International Self: Borders, Bodies, Biopolitics", *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 31, No. 2, 2006.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge, 2010.
- SARTORI Giovanni, "Concept Misformation in Comparative Politics", *The American Political Science Review*, Vol. 64, No. 4, 1970.
- SARUP Madan, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, çev. A. Güçlü, Ankara: Bilim ve Sanat, 2004.
- SASLEY Brent E., "Theorizing States' Emotions", *International Studies Review*, Vol. 13, No. 3, 2011.
- SASSEN Saskia, "Territory and Territoriality in the Global Economy", *International Sociology*, Vol. 15, No. 2, 2000.
- SASSEN Saskia, "The State and the New Geography of Power", Don Kalb, et al. (ed.), *The Ends of Globalization: Bringing Society Back in*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2000.
- SASSEN Saskia, *Losing Control: Sovereignty in an Age of Globalization*, New York: Columbia University Press, 1996.

- SASSEN Saskia, *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*, New Jersey: Princeton University Press, 2006.
- SCHAFFTER Marius, et al., “Unbounded Boundary Studies and Collapsed Categories”, *Progress in Human Geography*, Vol. 34, No. 2, 2010.
- SCHIFF Jacob, “Real? As If! Critical Reflections on State Personhood”, *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 2, 2008.
- SCHMIDT Brian C., “Epilogue”, Knud Erik Jørgensen, Tonny Brems Knudsen (ed.), *International Relations in Europe: Traditions, Perspectives and Destinations*, Oxon: Routledge, 2005.
- SCHMIDT Brian C., “Further Ahead or Further Behind? The Debate over Positivism”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 41, 1997.
- SCHMIDT Brian C., *The Political Discourse of Anarchy: A Disciplinary History of International Relations*, New York: State University of New York Press, 1998.
- SCHMIDT Sebastian, “To Order the Minds of Scholars: The Discourse of the Peace of Westphalia in International Relations Literature”, *International Studies Quarterly*, Vol. 55, No. 3, 2011.
- SCHMITT Carl, “Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet”, Cemal B. Akal (ed.), *Devlet Kuramı*, Ankara: Dost, 2005.
- SCHMITT Carl, *Political Theology Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, New York: MIT Press, 1985.
- SCHMITT Carl, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*, New York: Telos Press, 2003.
- SCHNELL Izhak, “Transformation in Territorial Concepts: From National Building to Concessions”, *GeoJournal*, Vol. 53, No. 3, 2001.
- SCHOLTE Jan Aart, “Globalization Studies: Past and Future: A Dialogue of Diversity”, *Globalizations*, Vol. 1, No. 1, 2004.
- SCHOLTE Jan Aart, “What is Global about Globalization?”, David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003.
- SCHOLTE Jan Aart, *Globalization: A Critical Introduction*, London: Palgrave Macmillan, 2000.
- SCHREUER Christoph, “The Waning of the Sovereign State: Towards a New Paradigm for International-Law?”, *European Journal of International Law*, Vol. 4, No. 1, 1993.
- SCHWARZ Rolf, “The Paradox of Sovereignty, Regime Type and Human Rights Compliance”, *International Journal of Human Rights*, Vol. 8, No. 2, 2004.
- SCHWELLER Randall L., “Fantasy Theory”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, 1999.

- SELBY Jan, "Engaging Foucault: Discourse, Liberal Governance and the Limits of Foucauldian IR", *International Relations*, Vol. 21, No. 3, 2007.
- SETH Sanjay, "Postcolonial Theory and the Critique of International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 40, No. 1, 2011.
- SHAH Nisha, "The Territorial Trap of the Territorial Trap: Global Transformation and the Problem of the State's Two Territories", *International Political Sociology*, Vol. 6, No. 1, 2012.
- SHAPIRO Michael J., "Introduction", Michael J. Shapiro, Hayward R. Alker (ed.), *Challenging Boundaries: Global Flows, Territorial Identities*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- SHAPIRO Michael J., "Moral Geographies and the Ethics of Post-Sovereignty", *Public Culture*, Vol. 6, No. 3, 1994.
- SHAPIRO Michael J., "Sovereignty and Exchange in the Orders of Modernity", *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 16, No. 4, 1991.
- SHAPIRO Michael J., "Textualizing Global Politics", James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989.
- SHAPIRO Michael J., *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992.
- SHAW Karena, "Knowledge, Foundations, Politics", *International Studies Review*, Vol. 6, No. 4, 2004.
- SHAW Martin, "Globality as a Revolutionary Transformation", Martin Shaw (ed.), *Politics and Globalisation: Knowledge, Ethics and Agency*, London: Routledge, 1999.
- SHAW Martin, "The State of Globalization: Towards a Theory of State Transformation", *Review of International Political Economy*, Vol. 4, No. 3, 1997.
- SHAW Martin, "The State of International Relations", Sarah Owen-Vandersluis (ed.), *The State and Identity Construction in International Relations*, London: Macmillan, 2000.
- SHAW Martin, *Theory of the Global State: Globality as Unfinished Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- SHEEHAN James J., "Presidential Address: The Problem of Sovereignty in European History", *American Historical Review*, Vol. 111, No. 1, 2006.
- SHIELDS Rob, "Boundary-Thinking in Theories of the Present: The Virtuality of Reflexive Modernization", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006.
- SHIMKO Keith L., *International Relations: Perspectives and Controversies*, Boston: Wadsworth, 2010.

- SHINODA Hideaki, *Re-Examining Sovereignty: From Classical Theory to the Global Age*, New York: Palgrave, 2000.
- SHORE Cris, "Government without Statehood? Anthropological Perspectives on Governance and Sovereignty in the European Union", *European Law Journal*, Vol. 12, No. 6, 2006.
- SIMPSON Gerry, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- SINCLAIR Adriana, Michael Byers, "When US Scholars Speak of Sovereignty, What Do They Mean", *Political Studies*, Vol. 55, No. 2, 2007.
- SINDJOUN Luc, "Transformation of International Relations-Between Change and Continuity: Introduction", *International Political Science Review*, Vol. 22, No. 3, 2001.
- SINGER Brian C. J., Lorna Weir, "Sovereignty, Governance and the Political: The Problematic of Foucault", *Thesis Eleven*, No. 94, 2008.
- SINGER David J., "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, Vol. 14, No. 1, 1961.
- SINGER David J., "The Relevance of the Behavioral Sciences to the Study of International Relations", *Behavioral Science*, Vol. 6, No. 4, 1961.
- SKINNER Quentin, "The Sovereign State: A Genealogy", Hent Kalmo, Quentin Skinner (ed.), *Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- SKOCPOL Theda, "Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research", Peter B. Evans, et al. (ed.), *Bringing the State Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- SLAUGHTER Anne-Marie, "The Real New World Order", *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 5, 1997.
- SLAWNER Karen, "The Decline of Sovereignty", Mark E. Denham, Mark Owen Lombardi (ed.), *Perspectives on Third-World Sovereignty: The Postmodern Paradox*, London: Macmillan, 1996.
- SLOTT Michael, "An Alternative to Critical Postmodernist Antifoundationalism", *Rethinking Marxism; A Journal of Economics, Culture & Society*, Vol. 17, No. 2, 2005.
- SMITH A. P., "Sovereignty: The Enemy of Freedom and Community", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 8, No. 2, 1979.
- SMITH M. L., "Hear the Silence: Investigating Exclusion in Cold War International Relations", *Cold War History*, Vol. 1, No. 3, 2001.
- SMITH Michale, "Modernization, Globalization and the Nation-State", Anthony G. McGrew, et al. (ed.), *Global Politics: Globalization and the Nation-State*, Cambridge: Polity Press, 1992.

- SMITH Rogers M., "Still Blowing in the Wind: The American Quest for A Democratic, Scientific Political Science", *Daedalus*, Vol. 126, No. 1, 1997.
- SMITH Roy, "Cyber States and Sovereignty of Virtual Communities", Eleonore Kofman, Gillian Youngs (ed.), *Globalization: Theory and Practice*, London: Continuum International Publishing, 1996.
- SMITH Steve, "Alternative and Critical Perspectives", Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002.
- SMITH Steve, "Epistemology, Postmodernism and International Relations Theory: A. Reply to Osterud", *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 3, 1997.
- SMITH Steve, "International Relations and Social Science", Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- SMITH Steve, "Is the Truth Out There? Eight Questions about International Order", T. V. Paul, John A. Hall (ed.), *International Order and the Future of World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- SMITH Steve, "Paradigm Dominance in International Relations: The Development of International Relations as a Social Science", Hugh C. Dyer, Leon Mangasarian (ed.), *The Study of International Relations: The State of the Art*, London: MacMillan, 1989.
- SMITH Steve, "Positivism and Beyond", Ken Booth, et al. (ed.), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- SMITH Steve, "Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11", *International Studies Quarterly*, Vol. 48, No. 3, 2004.
- SMITH Steve, "Six Wishes For a More Relevant Discipline of International Relations", Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- SMITH Steve, "The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory", Steve Smith, Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997.
- SMITH Steve, "The United States and the Discipline of International Relations: Hegemonic Country Hegemonic Discipline", *International Studies Review*, Vol. 4, No. 2, 2002.
- SMITH Steve, Patricia Owens, "Alternative Approaches to International Theory", John Baylis, Steve Smith (ed.), *The Globalization of World Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- SMITH Thomas W., *History and International Relations*, London: Routledge, 1999.
- SMITH Thomas W., *The Use and Abuse of History in the Study of International Relations*, The University of Virginia: Unpublished PhD Thesis, 1997.

- SNEIDER Richard, "Institutions of International Studies", *Columbia Journal of International Affairs*, Vol. 1, No. 1, 1947.
- SOJA Edward W., *The Political Organisation of Space*, Washington: Association of American Geographers, Resource Paper No. 8, 1971.
- SØRENSEN Georg, "A Revised Paradigm for International Relations: The Old Images and the Postmodernist Challenge", *Cooperation and Conflict*, Vol. 26, No. 1, 1991.
- SØRENSEN Georg, "An Analysis of Contemporary Statehood: Consequences for Conflict and Cooperation", *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 3, 1997.
- SØRENSEN Georg, "Big and Important Things' in IR: Structural Realism and the Neglect of Changes in Statehood", *International Relations*, Vol. 23, No. 2, 2009.
- SØRENSEN Georg, "IR Theory after the Cold War", *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 5, 1998.
- SØRENSEN Georg, "Sovereignty: Change and Continuity in a Fundamental Institution", *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999.
- SØRENSEN Georg, "State Transformation and New Security Dilemmas", Ersel Aydınli, James N. Rosenau (ed.), *Globalization, Security, and the Nation State*, New York: Suny Press, 2005.
- SØRENSEN Georg, *Changes in Statehood: The Transformation of International Relations*, Basingstoke: Palgrave, 2001.
- SPEGELE Roger D., "Emancipatory International Relations: Good News, Bad News or No News at All?", *International Relations*, Vol. 16, No. 3, 2002.
- SPEGELE Roger D., "Richard Ashley's Discourse for International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 21, No. 2, 1992.
- SPERLING James A., "Security Governance in a Westphalian World", James A. Sperling, et al. (ed.), *European Security Governance: The European Union in a Westphalian World*, London: Routledge, 2009.
- SPIRO Peter J., "The New Sovereignists: American Exceptionalism and Its False Prophets", *Foreign Affairs*, Vol. 79, No. 6, 2000.
- SPRAGUE Jeb, "Statecraft in the Global Financial Crisis: An Interview with Kanishka Jayasuriya", *Journal of Critical Globalisation Studies*, No. 3, 2010.
- SPRUYT Hendrik, "Institutional Selection in International Relations: State Anarchy as Order", *International Organization*, Vol. 48, No. 4, 1994.
- SPRUYT Hendrik, *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*, New Jersey: Princeton University Press, 1996.
- STACY Helen, "Relational Sovereignty", *Stanford Law Review*, Vol. 55, No. 5, 2003.

- STACY Helen, *Human Rights for the 21st Century: Sovereignty, Civil Society, Culture*, California: Stanford University Press, 2009.
- STADEN Alfred Van, Hans Vollaard, “The Erosion of the State Sovereignty: Towards a Post-Territorial World”, Gerard Kreijen (ed.), *State, Sovereignty, and International Governance*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
- STANLICK Nancy A., “A Hobbesian View of International Sovereignty”, *Journal of Social Philosophy*, Vol. 37, No. 4, 2006.
- STEANS Jill, et al., *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes*, Essex: Pearson Longman, 2005.
- STEANS Jill, *Gender and International Relations: Issues, Debates and Future Directions*, Cambridge: Polity Press, 2006.
- STEINBERG Philip E., “Sovereignty, Territory, and the Mapping of Mobility: A View from the Outside”, *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 99, No. 3, 2009.
- STEVENS Jacqueline, *Devletin Yeniden Üretimi*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 2001.
- STIRK Peter, “The Westphalian Model, Sovereignty and Law in Fin-de-siècle German International Theory”, *International Relations*, Vol. 19, No. 2, 2005.
- STIRK Peter, “The Westphalian Model and Sovereign Equality”, *Review of International Studies*, FirstView Articles, 2010.
- STOREY David, *Territory: The Claiming of Space*, Essex: Prentice Hall, 2001.
- STRANDBJERG Jeppe, *Territory, Globalization and International Relations: The Cartographic Reality of Space*, London: Palgrave Macmillan, 2010.
- STRANGE Susan, “Declining Authority of States”, David Held, Anthony G. McGrew (ed.), *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Cambridge: Polity Press, 2003.
- STRANGE Susan, “States, Firms and Diplomacy”, *International Affairs*, Vol. 68, No. 1, 1992.
- STRANGE Susan, “The Erosion of the State”, *Current History*, Vol. 96, No. 613, 1997.
- STRANGE Susan, “The Westfailure System”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 3, 1999.
- STRANGE Susan, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- STRAUMANN Benjamin, “The Peace of Westphalia as a Secular Constitution”, *Constellations*, Vol. 15, No. 2, 2008.
- STRAUSS Danie F. M., “The Rise of the Modern (Idea of the) State”, *Politikon*, Vol. 33, No. 2, 2006.

- STROMBERG Joseph R., “Sovereignty, International Law, and the Triumph of Anglo-American Cunning”, *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 18, No. 4, 2004.
- SUGANAMI Hidemi, “Halliday’s Two Concepts of State”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 17, No. 1, 1988.
- SUGANAMI Hidemi, “Understanding Sovereignty through Kelsen/Schmitt”, *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 3, 2007.
- SYLVESTER Christine, “Whither the International at the End of IR”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 3, 2007.
- TANRISEVER Oktay, “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik Davranışsalcılık Tartışması”, Atila Eralp (ed.), *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim, 2000.
- TAYLOR Peter J., “Territorial Absolutism and its Evasions”, *Geography Research Forum*, Vol. 16, No. 1, 1996.
- TAYLOR Peter J., “The State as Container: Territoriality in the Modern World-System”, *Progress in Human Geography*, Vol. 18, No. 2, 1994.
- TAYLOR Peter J., Colin Flint, *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*, Essex: Prentice Hall, 2000.
- TAYLOR Victor E., Charles E. Winquist, *Encyclopedia of Postmodernism*, New York: Routledge, 2001.
- TESCHKE Benno, “Geopolitical Relations in the European Middle Ages: History and Theory”, *International Organization*, Vol. 52, No. 2, 1998.
- TESCHKE Benno, “Theorizing the Westphalian System of States: International Relations from Absolutism to Capitalism”, *European Journal of International Relations*, Vol. 8, No. 1, 2002.
- TESCHKE Benno, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics, and the Making of Modern International Relations*, London: Verso, 2003.
- THEILER Tobias, “Societal Security and Social Psychology”, *Review of International Studies*, Vol. 29, No. 2, 2003.
- THERBORN Göran, “Dimensions of Globalization and the Dynamics of (In)Equalities”, Don Kalb, et al. (ed.), *The Ends of Globalization: Bringing Society Back in*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2000.
- THOMPSON Andrew C., “After Westphalia: Remodelling a Religious Foreign Policy”, David Onnekink (ed.), *War and Religion after Westphalia, 1648–1713*, Surrey: Ashgate, 2009.
- THOMPSON Helen, “The Case for External Sovereignty”, *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 2, 2006.
- THOMPSON Kenneth W., “The Study of International Politics: A Survey of Trends and Development”, *Review of Politics*, Vol. 14, No. 4, 1952.

- THOMSON Janice E., "State Practices, International Norms, and the Decline of Mercenarism", *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 1, 1990.
- THOMSON Janice E., "State Sovereignty in International Relations: Bridging the Gap between Theory and Empirical Research", *International Studies Quarterly*, Vol. 39, No. 2, 1995.
- THOMSON Janice E., *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns: State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, New Jersey: Princeton University Press, 1994.
- TICKNER Ann J., "International Relations: Post-Positivist and Feminist Perspectives", R. E. Goodin, H. D. Klingemann (ed.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford: Oxford University Press, 2000.
- TICKNER Ann J., *Gender in International Relations Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, New York: Columbia University Press, New York, 1992.
- TICKNER Ann J., *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post-Cold War Era*, New York: Columbia University Press, 2001.
- TICKNER Arlene, "Seeing IR Differently: Notes from the Third World", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 32, No. 2, 2003.
- TILLY Charles, "War Making and State Making as Organized Crime", Peter B. Evans, et al. (ed.), *Bringing the State Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- TILLY Charles, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992*, Massachusetts: Blackwell, 1992.
- TITUS Charles H., "A Nomenclature in Political Science", *American Political Science Review*, Vol. 25, No. 1, 1931.
- TOULMIN Stephen, *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*, Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- TOURAINÉ Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. H. Tufan, İstanbul: YKY, 1995.
- TRAINOR Brian T., "Back to the Future: The Emancipatory Essence of the State", *European Journal of Political Theory*, Vol. 4, No. 4, 2005.
- TUATHAIL Gearóid Ó, "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 90, No. 1, 2000.
- TUATHAIL Gearóid O., "Borderless Worlds? Problematising Discourses of Deterritorialisation", *Geopolitics*, Vol. 4, No. 2, 1999.
- UZGEL İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü: 1983-1991*, Ankara: İmge, 2004.
- VASQUEZ John A., "The Post-Positivist Debate: Reconstructing Scientific Enquiry and International Relations Theory After Enlightenment's Fall", Steve Smith,

- Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997.
- VASQUEZ John A., Brandon Valeriano, "Territory as a Source of Conflict and a Road to Peace", Jacob Bercovitch, William Zartman (ed.), *The SAGE Handbook of Conflict*, London: Sage, 2008.
- VASQUEZ John A., Richard W. Mansbach, "The Issue Cycle: Conceptualizing Long-Term Global Political Change", *International Organization*, Vol. 37, No. 2, 1983.
- VASQUEZ John A., *The Power of Power Politics: From Classical Realism to Neotraditionalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- VAUGHAN-WILLIAMS Nick, "Borders, Territory, Law", *International Political Sociology*, Vol. 2, No. 4, 2008.
- VAUGHAN-WILLIAMS Nick, "International Relations and the Problem of History", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 34, No. 1, 2005.
- VAUGHAN-WILLIAMS Nick, "The Generalised Bio-Political Border? Re-Conceptualising the Limits of Sovereign Power", *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 5, 2009.
- VERNON Raymond, "Sovereignty at Bay Ten Years After", *International Organization*, Vol. 35, No. 3, 1981.
- VERNON Raymond, "The Multinational Enterprise: Power versus Sovereignty", *Foreign Affairs*, Vol. 49, No. 4, 1971.
- VERNON Raymond, *Sovereignty at Bay: The Multinational Spread of U.S. Enterprises*, New York: Basic Books, 1971.
- VINCENT Andrew, "Conceptions of the State", Mary Hawkesworth, M. Kogan (ed.), *Encyclopedia of Government and Politics*, London: Routledge, 1992.
- VINCENT R. J., "Change and International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 9, No. 1, 1983.
- VIRILIO Paul, *Hız ve Politika: Dromoloji Üzerine Bir Deneme*, çev. M. Cansever, İstanbul: Metis, 1998.
- VOGEL Karen J., "Feminist International Relations", John T. Ishiyama, Marijke Breuning (ed.), *21st Century Political Science: A Reference Handbook*, London: Sage, 2011.
- VUCETIC Srdjan, "Genealogy as a Research Tool in International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 3, 2011.
- WÆVER Ole, "Figures of International Thought: Introducing Persons Instead of Paradigms", Iver B. Neumann, Ole Wæver (ed.), *The Future of International Relations: Masters in the Making?*, London: Routledge, 1997.
- WÆVER Ole, "Identity, Integration and Security: Solving the Sovereignty Puzzle in EU Studies", *Journal of International Affairs*, Vol. 48, No. 2, 1995.

- WÆVER Ole, “Still A Discipline After All These Debates?”, Tim Dunne, et al. (ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2007.
- WÆVER Ole, “The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations”, *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998.
- WÆVER Ole, “Waltz Theory of Theory: The Political Challenge to Mainstream IR”, Ken Booth (ed.), *Realism and World Politics*, Oxon: Routledge, 2011.
- WAHLRAB Amentahru, “What Are the Gender and Feminist Dimensions of the “War on Terrorism?”, *10th Annual Illinois Conference for Students of Political Science*, Illinois: Illinois State University, 2002.
- WALKER Neil, “The Variety of Sovereignty”, Rebecca Adler-Nissen, Thomas Gammeltoft-Hansen (ed.), *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- WALKER R. B. J., “Alternative, Critical, Political”, Michael Brecher, Frank P. Harvey (ed.), *Millennial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002.
- WALKER R. B. J., “Foreword”, Jenny Edkins, et al. (ed.), *Sovereignty and Subjectivity*, Boulder: Lynne Rienner, 1999.
- WALKER R. B. J., “From International Relations to World Politics”, Joseph A. Camilleri, et al. (ed.), *The State in Transition: Reimagining Political Space*, Boulder: Lynne Rienner, 1995.
- WALKER R. B. J., “Genealogy, Geopolitics and Political Community: Richard K. Ashley and the Critical Social Theory of International Politics”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 13, No. 1, 1988.
- WALKER R. B. J., “History and Structure in the Theory of International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 18, No. 2, 1989.
- WALKER R. B. J., “International Relations and the Concept of the Political”, Ken Booth, Steve Smith (ed.), *International Relations Theory Today*, Cambridge: Polity Press, 1997.
- WALKER R. B. J., “International Relations Theory and the Fate of the Political”, Michi Ebata, Beverly Neufeld (ed.), *Confronting the Political in International Relations*, London: Macmillan, 2000.
- WALKER R. B. J., “Polis, Cosmopolis, Politics”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 28, No. 2, 2003.
- WALKER R. B. J., “Security, Sovereignty, and the Challenge of World Politics”, *Alternatives: Local, Global, Political*, Vol. 15, No. 1, 1990.
- WALKER R. B. J., “Sovereignty, Identity, Community: Reflections on the Horizons of Contemporary Political Practice”, R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignities: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990.

- WALKER R. B. J., "The Doubled Outsides of the Modern International", *Ephemera: Theory and Politics in Organization*, Vol. 6, No. 1, 2005.
- WALKER R. B. J., "The Prince and "the Pauper": Tradition, Modernity, and Practice in the Theory of International Relations", James Der Derian, Michael J. Shapiro (ed.), *International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics*, New York: Lexington Books, 1989.
- WALKER R. B. J., "The Subject of Security", Keith Krause, Michael C. Williams (ed.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
- WALKER R. B. J., "The Territorial State and the Theme of Gulliver", *International Journal*, Vol. 39, No. 3, 1984.
- WALKER R. B. J., *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- WALKER R. B. J., Saul H. Mendlovitz, "Interrogating State Sovereignty", R. B. J. Walker, Saul H. Mendlovitz (ed.), *Contending Sovereignties: Redefining Political Community*, Boulder: Lynne Rienner, 1990.
- WALKER Thomas C., Jeffrey S. Morton, "Re-Assessing the Power of Power Politics Thesis: Is Realism Still Dominant?", *International Studies Review*, Vol. 7, No. 2, 2005.
- WALLACE William, "Europe after the Cold War: Interstate Order or Post-Sovereign Regional System?", Michael Cox, et al. (ed.), *The Interregnum: Controversies in World Politics, 1989-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- WALLACE William, "The Sharing of Sovereignty: The European Paradox", *Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 1999.
- WALLACE William, "Truth and Power, Monks and Technocrats: Theory and Practice in International Relations", *Review of International Studies*, Vol. 22, No. 3, 1996.
- WALLERSTEIN Immanuel, "States? Sovereignty?: The Dilemmas of Capitalists in an Age of Transtion", David A. Smith, et al. (ed.), *States and Sovereignty in the Global Economy*, London: Routledge, 1999.
- WALTERS William, "Border/Control", *European Journal of Social Theory*, Vol. 9, No. 2, 2006.
- WALTZ Kenneth N., "From Theory of International Politics", John A. Vasquez (ed.), *Classics of International Relations*, Upper Saddle River: Prentice Hall, 1996.
- WALTZ Kenneth N., *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.
- WALZER Michael, "On the Role of Symbolism in Political Thought", *Political Science Quarterly*, Vol. 82, No. 2, 1967.

- WEBER Cynthia, "Reconsidering Statehood: Examining the Sovereignty/Intervention Boundary", *Review of International Studies*, Vol. 18, No. 3, 1992.
- WEBER Cynthia, *International Relations Theory: A Critical Introduction*, New York: Routledge, 2010.
- WEBER Cynthia, *Simulating Sovereignty: Intervention, the State and Symbolic Exchange*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- WEBER Max, "Politics as a Vocation", Hans H. Gerth, C. Wright Mills (ed.), *From Max Weber: Essays in Sociology*, Oxon: Routledge, 1991.
- WEINERT Matthew S., *Democratic Sovereignty: Authority, Legitimacy, and State in a Globalizing Age*, Oxon: UCL Press, 2007.
- WEISS Linda, "Globalization and National Governance: Antinomy or Interdependence?", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 5, 1999.
- WEISS Linda, "Introduction: Bringing Domestic Institutions Back In", Linda Weiss (ed.), *States in the Global Economy: Bringing Domestic Institutions Back In*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- WEISS Linda, "The State-Augmenting Effects of Globalisation", *New Political Economy*, Vol. 10, No. 3, 2005.
- WELTMAN John J., "On the Interpretation of International Thought", *Review of Politics*, Vol. 44, No. 1, 1982.
- WENDT Alexander, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 1992.
- WENDT Alexander, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, 1994.
- WENDT Alexander, "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", *International Organization*, Vol. 41, No. 3, 1987.
- WENDT Alexander, "The State as Person in International Theory", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004.
- WENDT Alexander, Daniel Friedheim, "Hierarchy under Anarchy: Informal Empire and the East German State", Thomas J. Biersteker, Cynthia Weber (ed.), *State Sovereignty as Social Construct*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- WENDT Alexander, Raymond Duvall, "Sovereignty and the UFO", *Political Theory*, Vol. 36, No. 4, 2008.
- WENDT Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- WERNER Wouter G., Jaap H. De Wilde, "The Endurance of Sovereignty", *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 3, 2001.
- WHITE George W., Emily A. White, *Nation, State, and Territory: Origins, Evolutions, and Relationships*, Maryland: Rowman&Littlefield, 2004.

- WHITE Stephen K., "Foucault's Challenge to Critical Theory", *American Political Science Review*, Vol. 80, No. 2, 1986.
- WIGHT Colin, "Inside the Epistemological Cave All Bets are Off", *Journal of International Relations and Development*, Vol. 10, No. 1, 2007.
- WIGHT Colin, "Review Essay: Philosophical Geographies Navigating Philosophy in Social Science", *Philosophy of the Social Sciences*, Vol. 28, No. 4, 1998.
- WIGHT Colin, "State Agency: Social Action without Human Activity?", *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 2, 2004.
- WIGHT Colin, *Agents, Structures, and International Relations: Politics as Ontology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- WIGHT Martin, "Why is There No International Theory?", *International Relations*, Vol. 2, No. 1, 1960.
- WILKINSON Claire, "The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?", *Security Dialogue*, Vol. 38, No. 1, 2007.
- WILLIAMS Bruce, "State Morality in International Relations", *American Political Science Review*, Vol. 17, No. 1, 1923.
- WILLIAMS Marc, "Rethinking Sovereignty", Eleonore Kofman, Gillian Youngs (ed.), *Globalization: Theory and Practice*, London: Continuum International Publishing, 1996.
- WILLIAMS Michael C., "Identity and the Politics of Security", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, No. 2, 1998.
- WILLIAMS Michael C., "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 4, 2003.
- WILLIAMS Michael C., *The Realist Tradition and the Limits of International Relations: Cambridge Studies in International Relations: No. 100*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- WILSON Thomas M., Hastings Donnan, "Nation State and Identity at International Borders", Thomas M. Wilson, Hastings Donnan (ed.), *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- WINCH Peter, *The Idea of a Social Science and Its Relation to Philosophy*, London: Routledge, 1988.
- WISSENBURG Marcel, *Political Pluralism and the State: Beyond Sovereignty*, Oxon: Routledge, 2009.
- WOLFERS Arnold, "The Pole of Power and the Pole of Indifference", James N. Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy*, New York: The Free Press, 1969.
- WOLFERS Arnold, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1962.

- WOODS Tim, *Beginning Postmodernism*, Manchester: Manchester University Press, 1999.
- YALVAÇ Faruk, “Devlet”, Atila Eralp (ed.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim, 2005.
- YALVAÇ Faruk, “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 6, No. 24, 2010.
- YALVAÇ Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 8, No. 29, 2011.
- YANNIS Alexandros, “The Concept of Suspended Sovereignty in International Law and its Implications in International Politics”, *European Journal of International Law*, Vol. 13, No. 5, 2002.
- YEW Leong, *The Disjunctive Empire of International Relations*, London: Ashgate, 2003.
- YILDIRIM Murat, “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 28, No. 1, 2004.
- YORDAN Carlos L., “Towards Critical Theories of Conflict Analysis: What the Critical Turn in International Relations Can Teach Conflict Analysis”, *Journal of International and Area Studies*, Vol. 10, No. 1, 2003.
- YOUNGS Gillian, *International Relations in a Global Age: A Conceptual Challenge*, London: Wiley-Blackwell, 1999.
- YURDUSEV A. Nuri, “Level of Analysis and Unit of Analysis: A Case for Distinction”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 22, No. 1, 1993.
- YURDUSEV A. Nuri, “Thomas Hobbes and International Relations: From Realism to Rationalism”, *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 60, No. 2, 2006.
- YÜCEL Bülent, “Westphalia Antlaşmasından Nice Antlaşmasına: Egemenlik Kavramının Tarihsel Seyri ve Bir Prototip Olarak Avrupa Birliği”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1–2, 2006.
- ZACHER Mark W., “The Decaying Pillars of the Westphalian Temple: Implications for International Order and Governance”, James N. Rosenau, Ernst O. Czempiel (ed.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- ZACHER Mark W., “The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force”, *International Organization*, Vol. 55, No. 2, 2001.
- ZARAKOL Ayşe, “What Makes Terrorism Modern? Terrorism, Legitimacy, and the International System”, *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 5, 2011.
- ZAUM Dominik, *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International State-building*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

ZEHFUSS Maja, "Jacques Derrida", Jenny Edkins, Nick Vaughan Williams (ed.), *Critical Theorists and International Relations*, Oxon: Routledge, 2009.

ZEHFUSS Maja, *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*, New York: Cambridge University Press, 2002.

ZEKOS Georgios I., "Electronic State Sovereignty", *The Icfai University Journal of Cyber Law*, Vol. 7, No. 4, 2008.